

**T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**HÜLASAT'ÜŞ-ŞÜRÛH ADLI MESNEVÎ ŞERHİNİN 2. CİLDİNİN
103-204 VARAKLARININ GÜNÜMÜZ HARFLERİNE
AKTARILMASI VE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG**

**Hazırlayan
HASAN MAHİR AĞIR**

İstanbul – 2010

ÖZET

Hasan Mahir AĞIR

Kasım 2010

Bu çalışmada, *Mesnevî-i Şerîf*'in muhtasar şerhi olan Murad Molla Nakşibendî'ye âit *Hülâsat'üş-Şürûh* adlı *Mesnevî* şerhi incelenmiştir.

I. Bölümde yazarın hayatı, eserleri, üslubu vs. gibi bilgiler verilmesi gerektiği halde daha önceden benzer çalışmalar yapıldığından, tekrara düşmemek için bu bilgilerle ilgili gerekli dipnot sunulmuştur. Ayrıca yine bu bölümde üzerinde çalışma yapılan metin tanıtılmış ve inceleme sırasında nasıl bir metot izlendiği belirtilmiştir.

II. Bölümde eser tasavvufi şerh geleneğine göre incelenmeye çalışılmış ve ilgili bölümlerden örnekler sunulmuştur.

III. Bölüm olan bu son kısımda ise *Hülâsat'üş-Şürûh* adlı eserin 2. cildinin 103-204 numaralı varaklarının günümüz harflerine çevirisi verilmiştir. Ayrıca çalışmamız boyunca istifade ettiğimiz kaynaklar yine bu bölümde gösterilmiş ve son olarak metinde geçen özel isimler karma bir şekilde “Dizin” bölümünde alfabetik sıra ile gösterilmiştir.

Ek-1 bölümünde ise eserin 103-204 numaralı varaklarının orijinal halleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Murad Molla Nakşibendî, *Mesnevî-i Şerîf*, *Hülâsat'üş-Şürûh*, Şerh

ABTRACT**Hasan Mahir AĞIR****November 2010**

In this study, Murad Molla Nakşibendi's masnavi annotation called Hülâsatü'ş-Şürûh, which is a simplified annotation of Masnavi-i Sharif is investigated.

In Part I, although it has been necessary to give informations such as the writer's life, his works and his styles, since similar studies have been made beforehand to keep from repeating a footnote about these informations are presented. Also in this part the text we work on is introduced and wich method has been tracked during the examination of this study is specified.

In part II, the work has been inspected according to the mystical tradition of commentary and examples from relevant are presented.

III. part is the last part of our study. In this part Hülâsatü'ş-Şürûh's second volume's 103-204 pages have been diverted from Arabic alphabet to Latin alphabet. Additionally the sources we used during our study, have been showed in this part and finally a mix of proper names mentioned in the text are displayed in alphabetical order in the 'Directory' section.

In "Annex 1" section, the work's 103-204 pages' original forms are given.

Key Words: Murad Molla Naqshbadi, Masnavi-i Sharif, Hulasat'üş-Şuruh, Concise Commentary

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR.....	V
ÖNSÖZ	VII

I. BÖLÜM

1. MURAD MOLLA’NIN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ ...	1
1.1 HÜLÂSAT’ÜŞ-ŞÜRÛH’UN TANITILMASI	1
1.1.1 Eserin Adı	1
1.1.2 Eserin Te'lif Sebebi	1
1.1.3 Eserin Te'lif Tarihi	2
1.1.4 Eserin Nüshaları	3
1.1.5 Çeviride Esas Aldığımız Nüshanın Özellikleri	3
1.2 METNİN İNCELENMESİNDE İZLENEN YOL	3

II. BÖLÜM

2. ESERİN TASAVVUFÎ ŞERH GELENEĞİNE GÖRE İNCELENMESİ	5
--	---

III. BÖLÜM

3. METİN	14
SONUÇ	431
KAYNAKLAR	434

EK-1 TIPKIBASIM

KISALTMALAR

Age	:Adı geçen eser
Ans.	:Ansiklopedi
b.	:Bin
c.	:Cilt
Çev.	:Çeviri
DİA	:Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	:Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Ens.	:Enstitü
Fak.	:Fakültesi
H.	:Hicrî
Haz.	:Hazırlayan
Hz.	:Hazret
İst.	:İstanbul
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
Ktp.	:Kütüphanesi
M.	:Milâdî
mad.	:Maddesi
MEB	:Milli Eğitim Bakanlığı
Neşr.	:Neşriyat
Nu.	:Numara

s.	:Sayfa
S	: Sayı
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDV	:Türk Diyanet Vakfı
Üni.	:Üniversite
vr.	:Varak
TY	:Türkçe Yazma
Yay.	:Yayınları
yk.	:Yaprak
yy	:Yüzyıl

ÖNSÖZ

Asırları, ulusları ve kıt'aları birleştiren, kendini “Hâmuş diye” niteleyen ve “hamdım, piştım, yandım” diye yaşamını özetleyen büyük İslam mütefekkeri Hz. Mevlana Celâleddîn-i Rûmî ardında 25. 618 beyitlik *Mesnevî-i Şerîf*, 40 bin beyiti aşkın *Divân-ı Kebir* ve daha birçok kıymetli eser bırakmıştır.

Yazılışının üstünden yüzyıllar geçmesine rağmen *Mesnevî-i Şerîf* değerini hiçbir şekilde yitirmemiş ve tarihe meydan okumuştur. Bütün insanlığa hoşgörü ile yaklaşan, dil, din, ırk ayrımı yapmayan ve herkesi “bir tas içinde çırpılmış bir yumurta” gibi gören Hz. Mevlana şiirlerini de bu kucaklayıcı tutum ile kaleme almış ve yüzyıllar boyu tüm insanlık tarafından beğeniyle okunmaya devam etmiştir.

Sembolik bir anlatım tekniğine sahip olan Hz. Mevlânâ eserinde tefsir, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf, tarih, tıp gibi ilimlere ait konular, zamanın örf ve âdetlerine dair bilgiler ve birçok hikâye bulunmaktadır. Eserin muhteva bakımından böylesine zengin, mana yönüyle böylesine derin olması, bugüne kadar bu eserle ilgili onlarca çalışma yapılmasına neden olmuştur. Bunlardan başlıcaları : “15. yüzyılda: Kemaleddin Hüseyin b. Harezmî, İbrahim Beg, Muinî, Molla Fenarî, Dede Ömer Ruşenî; 16. yüzyılda: Şahidi İbrahim Dede, Surûrî, Sûdî, Şem’î, Yûsuf-ı Sineçâk; 17. yüzyılda: İlmî Dede, İsmail Ankaravî, Abdülmecid Sivasî, Sarı Abdullah Efendi; 18. yüzyılda: İsmail Hakkı Bursevî, Nahifî Süleyman, Abdullah Salahi Efendi, Şeyh Galib; 19. yüzyılda: Mehmed Murâd Efendî, Yenişehirli Avni Bey; 20. yüzyılda: Abidin Paşa, Veled Çelebi İzbudak, Tahirü'l-Mevlevî, Abdülbaki Gölpınarlı, Reynold A. Nicholson, Şefik Can...” şeklinde sıralanabilir. Bu çalışmalarla eserin tamamını ya da bir kısmını tercüme ve şerh ederek eserdeki anlaşılması güç noktalara açıklık getirmişlerdir.

Mesnevî-i Şerîf'in okunması ve öğrenilmesi maksadıyla Mevlevî-hânelerde uzun yıllar *Mesnevi* dersleri verilmiş lakin Mevlevî-hâneler halktan ziyâde Mevlevîlere hitap ettiği için halk *Mesnevî*'yi ciddi şekilde tanıyamamış idi. Bu sebeple 19. yüzyılda Dâr'ül-Mesnevî'de, Mevlevî-hânelerde, Selâtin câmilerde ve sarayda *Mesnevi* dersleri düzenlenmeye başlanmış idi. Yine bu dönemde *Mesnevî*, bazı

vezirlerce zorunlu ders olarak okutulmak istenmişti. Özellikle halkın *Mesnevî*'yi tanınması ve daha iyi anlaması maksadıyla Sultan Abdülmecid'in desteği ve Molla Mehmed Murat'ın kuruculuğuyla Dâr'ül-Mesnevî açılmış ve halka açıktan *Mesnevî* dersleri verilmeye başlanmış idi.

Yine bu dönemde kendisi Mevlevî olmamasına rağmen *Mesnevî* okuyan ve okutan Mesnevî-hânlar ortaya çıkmış ve halka *Mesnevî* eğitimi vermiştir. Özellikle Nakşî şeyhlerinden çıkan bu Mesnevî-hânlar Mevlevîlik adına ciddi hizmetlerde bulunmuştur.

İşte bu dönemin Nakşî şeyhlerinden, Dârü'l-Mesnevî'nin kurucusu Molla Mehmed Murad Nakşibendî (1788-1848), sahip olduğu *Mesnevî* bilgisine isnâden *Hülâsatü'ş-Şürûh* adlı muhtasar *Mesnevî* şerhini kaleme almıştır.

6 ciltten oluşan *Hülâsatü'ş-Şürûh*'un iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan biri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde diğeri ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcuttur. Çalışmamızda İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki TY 6309-6314 numaralı nüsha ele alınmıştır. Eserin oldukça büyük olması, çalışmanın birkaç kişi tarafından yapılmasını gerektirmiştir. Biz de çalışmamızda *Hülâsatü'ş-Şürûh* adlı *Mesnevî* şerhinin 2. cildinin ilk yarısı olan 103-204 numaralı varaklarını inceledik. Çalışmamız ana hatlarıyla 3 bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın bir şerh çalışması olması hasebiyle “Giriş” isimli bir bölüm oluşturup bu bölümde “Şerh, özellikleri, mevcut şerhler vs...” gibi bilgiler verilmesi gerekse de aynı eserin 1. cildi ile ilgili verilmiş iki yüksek lisans tezinde¹ bu bilgiler aynen bulunduğu için tekrara düşmemek maksadıyla böyle bir bölüm oluşturulmamıştır. Yine aynı nedenden ötürü usulen 1. bölüm'de anlatılması gereken “Yazarın hayatı, üslubu, eserleri, vs...” gibi başlıklar ele alınmamıştır. 1. bölümde sadece kendi metnimizle ilgili “Nüsha özellikleri, sebab-i te'lif, te'lif tarihi vs...” gibi bilgilere yer verilmiş, ayrıca metnin çevirisinde nasıl bir yol izlendiği belirtilmiştir.

¹ ÖKSÜZ, Zehra, *Hülâsatü'ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2008; ÖZDİL, Hatice, *Hülâsatü'ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 108-214 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2009; YAVUZ, Sinan, *Hülâsatü'ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 2. Cildinin 1-103 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2010

2. bölümü çalışmamızın mühim bir bölümünü teşkil eden içerik çalışması oluşturmaktadır. Bu bölümde eserin 2. Cildinin 103-204 varakları arasındaki kısmının tasavvûfî şerh geleneğine göre incelenmesi bulunmaktadır. Metnin içerisinde geçen dini ve tasavvufi kavramlar, örneklendirilmeye çalışılmıştır.

3. bölüm tezimizin yazılış sebebi olan *Hülâsatü's-Şürûh* adlı *Mesnevî* şerhinin 2. cildinin 103-204 varaklarının günümüz Türkçesine çevrilmiş halini teşkil etmektedir. Eserin yazılış tarihi günümüze çok uzak olmadığı için çeviri sırasında, kelimeler mümkün olduğunca günümüze yakın biçimde çevrilmeye çalışılmıştır. Metnin akabinde gelen “Kaynaklar” bölümünde eserin çeviri ve incelemesinde istifade etmeye çalıştığımız eserler belirtilmiştir. Ek-1 bölümünde ise *Hülâsatü's-Şürûh* adlı eserin 2. cildinin 103-204 numaralı varakların tamamı tıpkıbasım şeklinde verilmiştir.

Son olarak, tezimi hazırlarken sabırla bana yol gösteren, hiçbir konuda desteğini esirgemeyen, değerli vakitlerini bana harcayan, saygıder hocam, Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG' a şükranlarımı sunuyor, tezimin yapım aşamasında beni teşvik eden herkese teşekkür ediyorum.

Hasan Mahir AĞIR

İstanbul 2010

I. BÖLÜM

MURAD MOLLA’NIN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Murad Molla Nakşibendî’nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eserleri vs. gibi bilgiler daha önceden hazırlanan iki (2) tezde aynen sunulduğu için tekrara düşmemek maksadıyla burada verilmemiştir. Detaylı bilgi için bakınız.¹

1. HÜLÂSAT’ÜŞ-ŞÜRÛH’UN TANITILMASI

a) Eserin Adı:

Mesnevî’nin tamamının kısaltılmış bir şerhi olan *Hülâsat’üş-Şürûh* adlı eserin dibâcesinde şöyle ifade edilmektedir:

“...*Hicret-i Nebeviyyenin bin iki yüz elli beşinci senesi Receb-i Şerîfinin on yedinci çehârşenbe günü işbu şerh-i şerîf yazılmaya ibtidâ olundu, bi-iznillahi Teâlâ ve ismine Hülâsat’üş-Şürûh tesmiye olundu.*” (1b)

b) Eserin Te'lif Sebebi:

Eserin dibacesi kısmında klasik geleneğe uygun olarak Besmele, hamdele ve salveleye yer verilip ardından sebab-i telif izah edilmiştir:

Ba’de ez hamd-i Hüdü ve dürûd-ı Resûl-i Kibriyâ ma’lûm ola ki bu abd-i kemter ve pür-kusûr u bedter Çehârşenbe Bâzârında Murâd Molla Tekyesi şeyhi es-Seyyidü’l-Hâc Hâfız Muhammed Murâdü’n-Nakşibendî İbnü’ş-Şeyhü’l-Hâc Abdü’l-Halîmü’n-Nakşibendî der ki:

Haddimiz ve liyâkatimiz olmayarak hân-kâhımızda dâimâ neşr-i ulûm ile meşgûl olur idik. Binâberîn Elhamdü’lîllâhi Teâlâ üç defâ Mesnevî-yi Şerîf hatmi mukadder oldu ve ahyânen hâtır-ı fâtıra hutûr eder idi ki muhtasarca bir şerh

¹ ÖKSÜZ, Zehra, *Hülâsat’üş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2008; ÖZDİL, Hatice, *Hülâsat’üş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 108-214 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2009; YAVUZ, Sinan, *Hülâsat’üş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 2. Cildinin 1-103 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2010

yazayım. Bazı telâmîzimiz dahi bu esnâda tâlib olmakla efkâr-ı dîrîneyi kuvveden fiile çikarmak murâd olunup...” (1. Cilt, 1b)

c) Eserin Te'lif Tarihi:

İkinci cildin yazılmaya başlama tarihi yıl olarak verilmemiştir. Elimizde başlangıçla ilgili bulunan tek bilgi eserin dibace bölümünde bulunan:

Elhamdülillah-i Teâlâ cild-i evvelin şerhi kârîn-i hüsn ü hitâm olmakla cild-i sâninin şerhine mah-ı rebiyülâhirin yirmi altıncı Cuma günü şüru' ve ibtida olundu. Ümiddir ki müyesser-i küll-i asîr olan Cenâb-ı Kibriyâ liyessir ile itmamını nasip ve mukadder eder inşallah u teâlâ. (Cilt 2. 2b)

Bu bölümde net bir yıl belirtilmese de eserin birinci cildinde şöyle bir bilgi yer almaktadır:

“İzzet ve şeref başlangıcı olan Hicret'in, 1256. senesinde Rebiyyü'l-âhir ayının 25. gece, 5. saatinde tamamlandı.” (1. Cilt, 213b)

Bu tarih 26 Haziran 1840 tarihine denk gelmektedir. Bu bilgilerden anladığımız kadarıyla Murat Molla eserin 1. Cildini 26 Haziran günü bitirmiş ve hemen ertesi gün 2. Cildin yazımına başlanmıştır.

2.cildin tamamlanmasıyla ilgili olarak 2.cildin son kısmında yer alan kayıt bizi aydınlatmaktadır:

Çok hayırlı olan Hicrî 1257 yılı Sefer ayının 25. Cumartesi günü öğle ezanıyla birlikte tamamlanmıştır. Peygamber Efendimize (S.A.S) çokça salât u selâm olsun. Allâh'ın rızası ve bereketi âline, ashabına, zürriyetine özellikle Hazret-i Hatice-i Kübrâ'ya (R.A), Hazret-i Fâtumatü'z-Zehrâ'ya (R.A) ve Hazret-i Ali Mürtezâ'ya ve evladı Hazret-i Hasan'a (R.A) ve Seyyidü's-Şühedâ Hazret-i Hüseyin (R.A) üzerine olsun, Âmin. (2. Cilt, 204a)

Bu bilgi de eserin 18 Nisan 1841 yılında tamamlandığını belirtmektedir. Yani 2. Cilt 27 Haziran 1840 tarihinde yazılmaya başlanmış ve yaklaşık 9,5 ay sonra yani 18 Nisan 1841 tarihinde tamamlanmıştır.

d) Eserin Nüshaları:

Mensur bir şerh olup 6 ciltten meydana gelen eserin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshası tespit edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha TY 6309-6314 kayıt numarasıyla, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha M. Arif -M. Murad Bölümü'nde 89, 112, 113, 240, 259; Darü'l-Mesnevi Bölümü'nde 208 kayıt numaralarıyla mevcuttur.

e) Çeviride Esas Aldığımız Nüshanın Özellikleri:

Çeviride esas aldığımız nüsha İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan TY 6309-6314 nolu nüshadır. 6 ciltlik nüshanın ikinci cildi olan TY 6310 nolu eser, 203 varak olup 29 satırdan meydana gelmektedir. Yazı çeşidi tâliktir.

Eser, kırmızı meşin ciltli olup, ebrulu kağıt kap içindedir. Kırmızı deri mikleplidir ve miklebi süslenmiştir. Cildi zencirekli ve kağıdı aharlıdır. Sayfaların kenarları çift kırmızı cetvelle çevrilidir. Eserin dışında II. Abdülhamit'in mührü vardır ve bu eser II. Abdülhamit'in şahsî kütüphanesine aittir. Eserin dışında hilal vardır ve hilalin içinde 'Kütübhâne-i Hümayûn Cenâb-ı Mülûkâne' yazmaktadır. Eserin 2. varağı altın yıldızla tezhiplenmiştir.

Eserin diğer nüshasına göre bu nüshasının daha düzgün ve daha okunaklı bir yazıya sahip olması bu nüshayı seçmemize sebep teşkil etmiştir.

2. METNİN İNCELENMESİNDE İZLENEN YOL

- 1) Eserde müelliften kaynaklanan hataya çok az rastlanmakla birlikte var olan hataların dipnot ile ve paranteze alarak düzeltilmesi yoluna gidilmiştir.
- 2) İncelenen eserin 19. yüzyıla ait olması dolayısıyla çeviriyazıda günümüze yaklaştırma düşüncesi ile metinde geçen bazı kelime, ek ve harflerin yazımlarında başlıca şu şekiller tercih edilmiştir:

Yazım Şekli:	Tercih Edilen Şekil:
dilkü	tilki
desti	testi
dürlü	türlü
divar	duvar
bunar	pınar
ata	ada
tag	dağ
talga	dalga
tog-	doğ-
tagarcık	dağarcık
tar	dar
targın	dargın
tamla	damla
togru	dogru
togan	doğan
tolu	dolu
tokun-	dokun-
tur-	dur-
toy-	doy-

- 3) Arapça ve Farsça ibarelerde, ayet ve hadis içerisindeki açıklanan kelime ya da kelimeler italik stil ile yazılmıştır. Beyitlerde açıklanan kelimeler ise tırnak "... " içine alınmıştır.

- 4) Eserin Latin alfabesine çevirisi yapılırken, varak numaraları parantezle belirtilmiştir. Metin içinde geçen âyetlerin ve hadislerin açıklamaları ve kaynakları dipnotta verilmiştir.

II. BÖLÜM

ESERİN TASAVVUFÎ ŞERH GELENEĞİNE GÖRE İNCELENMESİ

Cibrîl-i Emîn

Bu sebepten Âdem (as) onların mescûdu geldi ve cümlesi hatta Cibrîl-i Emîn dahi secde ettiler.(181-a)

Cibrîl-i Emîn'in ferest şerifinin altından aldığı turâbdan bir kabza o hileyâtın içine ilkâ edip buzağı resminde onlara bir sûret dahi çağırıp cümle işittikte.(108-b)

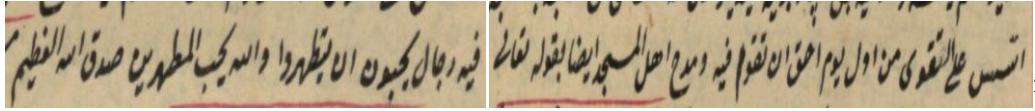
Cibrîl'in beşer şeklinde geldikte görür idi ve o turâbı yine Mûsâ (as)'ın ta'limiyle almış idi. Böyle iken mahdûm-ı kadîminden 'irâz edip ve mu'alliminden gözüne değmiş idi.(108-b)

Hazreti Muhammed Mustafa (sav)

Hazreti Muhammed Mustafa (sav) buyurmuşlar ki dünyâ rezâleti ahret rezâletinden ehven ve evlâdır bu rezâleti ihtiyâ ettiğine isâbet eyledi ba'de fahr-ı 'âlem Efendimiz minber-i şerifte el kaldırıp du'â buyurmuşlar. O du'â-yı şerif bereketiyle sıdk ile Müslüman olub nifâktan kurtulmuşlar.buyurmuşlar ki dünyâ rezâleti ahret rezâletinden ehven ve evlâdır bu rezâleti ihtiyâ ettiğine isâbet eyledi ba'de fahr-ı 'âlem Efendimiz minber-i şerifte el kaldırıp du'â buyurmuşlar. O du'â-yı şerif bereketiyle sıdk ile Müslüman olub nifâktan kurtulmuşlar.(135-b)

Bir sâ'at o mâli umûma teşrîf ve mescid dahi münir ile (154-a) ve bizi bu 'ilmimiz hâlâsa livechillah olduğuna tezkiye buyur ve bizim mü'min ve mûhid olduğumuzu halka bildirdiler çünkü ehl-i kaba Rıdvânallahü te'âlâ 'aleyhim ecmâ'in mescid-i şerif binâ buyurdular ve dahi Fahr-ı 'Âlem Hazreti Muhammed Mustafa (stav)'mi da'vet buyurdular icâbet buyurub ol ma'bed ü münif ü güşâd ve onda evvelâ edâ-yı salavat buyururlar bunlar dahi ehl-i kabâyâ rağmen Fahr-ı 'Âlem Efendimiz'i

da'vete cesâret ettiler vehim etmeseler olmayacak nâ-çâr böyle eylediler.

Çünkü Hazreti Muhammed Mustafa(stav) Efendimiz onun üzerine olduğu teşrif buyurdular ve kemâl-i kereminden onlar rüsvây etmediler Hak Te'âlâ Hazretleri'nin gayreti hareket edip gûş-ı kalb envâr-ı Peygamberiye vahiy buyurdu ki bu kavm-i şeyâtin ve münâfıkının sözlerini dinleme ve da'vetlerine gitme.(155-a)

Hazreti Ahmet (sav)'in 'aklı kimseden gizli olmadı ve herkes Fahr-ı 'Âlem Efendimiz'in 'aklını beyenirler idi ama kendine olan vahy-i ilahi her cânın müdriki olmadı küfr-i kureyş anlayıp imân etmediler siyemâ Ebû Cehil o denli 'aklıyla anlayamadı küffâr 'aklı sebebiyle Ebu Hüküm derler iken.(176-a)

Bu zâlimlerin ateş ve zulmünden senin gönlün kebâb olmuştur. Hâl böyle iken hitâ ve kelâm senden benim kavmime hidâyet ile idi. Menkuldur ki Uhud kazasında Dendan Resûlullah taş ile şehid oldu ve dahi taş pareleri olmakla vechi şerifinde nice taş pâreleri olmakla kan seylân eder idi. Fahr-ı 'Âlem (sav) Hazretleri korkar idi ki; (103-b) Kavme Hakk tarafından 'azâb nâzil olur. Evliya-ı Kirâmda varis-i sırrı Muhammedî olanlar dahi halkdan her ne kadar cefâ görseler bedduâ' etmeyip riş-i Hüdâsına duâ' buyururlar.(103-a,b)

Peygamberân-ı İ'zâm 'aleyhisselâmı hileler eylediler taki değirmen bu taş üzerine değici oldu yani nefis için çok hileler ettiler bi-'inayetullah te'âlâ kargir oldu.Eğer enbiyâ-ı 'izâm bize nefsi mağlub etmeye hile ta'lim buyurmayalar idi elbette nefis bize galip olur ve biz onun mağlubu olur idik.(123-a)

Hazreti Ahmet (sav)'in 'aklı kimseden gizli olmadı ve herkes Fahr-ı 'Âlem Efendimiz'in 'aklını beyenirler idi ama kendine olan vahy-i ilahi her cânın müdriki olmadı küfr-i kureyş anlayıp imân etmediler siyemâ Ebû Cehil o denli 'aklıyla anlayamadı küffâr 'aklı sebebiyle Ebu Hüküm derler iken.(176-a)

Sultân-ı Kevneyn buyurdular. Büyükler için yâ 'Âişe Mevlâ necisi pâk kılar bunu iyi bil. (186-a)

Muhâlefet ve 'adâvetin Ensâr beyninden, Nebî (as)'in yemin ve bereketli ve beynlerini te'lif ile mürte'i olması beyânındadır. İki kabîle ki birinin ismi Evs ve birinin ismi Hazreç idi. Birisi gayrısından için kan içici can tuttu. Ya'ni muhkem 'adâvet etti, demektir. Onların kadîm 'adâvetleri Hazret-i Muhammed (sas)

² Bir de müslümanlara zarar vermek, kâfirlik etmek ve müslümanların arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resulü'ne karşı savaş açmış olanı beklemek için mescid yapanlar var. "İyilikten başka bir maksadımız yoktu." diye yemin edecekler. Fakat bunların kesinlikle yalancı olduklarına Allah şahittir. (Tevbe,9/107-108)

Hazretlerinin bereketinden mahf oldu. İslam nurunuda ve İslam saffetinde evvelâ o düşmanlar ihvân oldular. Bağda olan üzüm adetleri gibi ya'ni Resûllah (as)'ın bereketiyle muhabbetten gelen şey'in evvelkisi beynlerinden uhuvvet oldu.(199-a)

Hazreti Âdem (as)

Hazreti Âdem (as) bir nişânı Âdemliğine ziyân tutmaz ki melâik onu bir mahalden secde ederler.(115-a)

Âdem (as)'ın dersine ferişte müşteri idi zirâ 'ilm-i bâtın dersi idi. Onun dersinin Şeytân ve Cin mahremi değil idi. Binâenaleyh tâlib olmadılar ve secde etmediler.

Yâ Âdem meleklere eşyâdan haber ver ders söyle diye Cenâb-ı Hak böyle buyurdu Rabb'inin esrârını onları söyle ve tahkîk ile diye buyurdu.(176-b)

Yusuf (as)

Ol birisi Yusuf (as) yüzlüdür nefesi 'İsâ (as) gibi mürde dilleri ihyâ ederek bu birisidir ki ehl-i dünyâdır kurttur yahûd eşektir çaki ile.

Mûsâ

Dahi o hüneri yine Mûsâ (as) dan öğrenmiş idi zirâ mukaddem hâdimi idi. Cibril'in beşer şeklinde geldikte görür idi ve o turâbı yine Mûsâ (as)'ın ta'limiyle almış idi.(108-b)

Allah 'Azîm ü Şân Mûsâ (as)'a buyurdu ki yâ Mûsâ sağ elindeki nedir? Mûsâ (as) cevâpında buyurdu ki, bu benim 'asâmdır, ben buna dayanırım ve bununla koyunumun üzerine daldan yaprak dökerim benim için dahi menâfi'-i uhrâ bu 'asân vardır.Yine Mevlâ buyurdu ki bu 'asâyı yere bırak Mûsâ (as) dahi 'asâyı yere attı nâgâh gördü ki o 'asâ bir yilandır etrafında sa'y eder Mûsâ (as) dahi görüp ve korkup geri firâr edince Vâcip Te'âlâ Hazretleri dahi tekrar buyurdu ki 'asâyı al ve korkma biz onu evvelki hâline 'iâde ederiz.(124-a)

O gözün önündeki açıktır ve Hakka rehberdir her bir kelimin Mûsâ'sı içindedir Mûsâ (as) kelimden libâs giydiklerinden için bu vecihle ta'bir buyurdular bu beyt ile dahi evliyânın bu 'âlemde kesretine işaret buyururlar. (128-a)

Zemin Mûsâ (as)'ın nûrunu gördü ve onları taltîf eyledi Karûn'u yuttu ve Karûn'u anladı husuf yerin yerin yutmasına tabir ederler.(129-b)

Eğer bütün bizden bî-zar olaydı kaçan bize semâdan hiç safra erişir idi.Semâdan sofranın nüzûlu külli bî-zar olmasına delâlet eder bu cihetle Mûsâ (as)'ın kalb-i şerifi kavminden ne râzı ve ne değil ikisi beyinde olmuş olur.(136-b)

Ey Mûsâ (as)'ın maderi gibi feyz sahibi olan zât, o sâlike sût ver ve feyzyâb ile ve onu âb-ı Nil'e terk et ve belâ-yı garktan korkma. Âbdan murâd deryâ-yı hakîkattir ki sâlik asla onda telef olmaz. (160-b)

Mûsâ (as) geriye ru eder idi. O vakit ki mâder-i muhteremleri ser-i şeriflerini fem-i Mûsâ (as)'a vâzı' buyurdukta maderlerinin memesi olduğunu mukaddime tutmak hasebiyle bilip ve iki eli ile sarılıp istediği kadar nûş eyledi ve Fira'vun'a müjde getirdiler ki falan hatunun memesini emdi, Firavun dahi kemâliyle memnûn olup küll-i ikrâm eyledi ve burada otur, bu tıfl irza et, dedi. Birkaç gün mu'zır ve mekr olarak irza' eyledi. Ba'de benim hanımda işin vardır. Eğer izin verirseniz evde irza' ederim. Valla ben burada duramam dedi. Nâ-çâr iki günde bir götürmek kavliyle Mûsâ (as)'ı kendine teslim ettiler. Ganimet-i bi-seyyâr ile oğlunu alıp ve hanesine gelip cem'-i korkudan emîn olduğu halde terbiye eyledi. (161-b)

Nûh (as)

Zemin her kelb olan kimsenin helâkında titredi Hak Te'âlâ Hazretleri'nden ey arz nidâsını fehm eyledi Nûh (as) zamanında tufan zuhûr edip ve dahi dünyânın yüksek dağlarını yıkar mı beş zirâ su geçip cümle kâfir helâk olup emr-i bâri hükmünü ba'del icrâ Vâcip Te'âlâ Hazretleri'nden yere hitâb oldu ki ey yer suyunu yut ve bu nidâyı fehm edip suyu çekti Nûh (as)'ın sefinesi Cudi dağına indi ve ehl-i sefine karaya vazı' kadem eylediler bu beytle bu kıssaya işaret buyururlar.(129-b)

Yûnus (as)

Bu dünyâ deryâdır ve beden yûnus balığıdır ve rûh-ı insânî dahi sabahından nûrundan mahbûb olan Yûnus (as) gibidir.(170-a)

Ebû Bekr-i Sâdık (ra)

Ebû Bekr-i Sâdık (ra) Te'âlî Anh Hazret-i Muhammed Sallallahü Te'âlâ Aleyhi vesselemden koku ilettiler dedi ki bu hilâf söyler ve vech-i şerîf değildir. Nebi-i zîşâna cinsiyet bunu yaptı.Çünkü Ebû Cehil dert ashâbından değildir yüz şak-ı kamer gördü 'itimât etmedi.(112-a)

Meryem (r.a.hüma)

Yahyâ (as)'ın vâlidesi Hazreti Meryem (r.a.hüma)'ya gizli olarak vazı' hamlinden evvel dedi.Hazreti Meryem dahi buyurdu ki ben dahi bu karnımdaki tıfildan senin tıflına secde ve tahiyyat gördüm. Benim rahmımda ki tıfl senin rahmında ki tıfla tahiyyat eyledi öyle ki onun tahiyyatından tonunda ıztırâb vâkî' oldu. (194-a)

İbn-i Maktûm (ra) Hazretleri

Peygamberimiz Muhammed Mustafa (sav)'ın meclis-i şerîfnde Sanâdid-i Kureyş otururlar imiş ve onları tevhit ü imâna da'vete meşgul iken Ashâb-ı Kirâmdan İbn-i Maktûm (ra) Hazretleri gelip ve halkı yarup 'amâ olmak hasebiyle

Resûl-ı Kibriyânın şuglünden bi-haber olarak pişgâh-ı Fahr-ı ‘âlemiye rûmâl oldu ve dahi ‘ilmi yâ Resûlullah nağmesin âşikâre şürû’ ve katı’ kelimât-ı nefise-i Muhammediyeye ‘amâlin sebebiyle bâ’is oldu.(112-a)

Ebû Cehil

Ebû Cehil-i lâin kapısı dahiline bir kuyu kazarmış ve üzerini bir hasır ve bir miktar turâb ile setr etmiş ve münâfıklar ile sözlerin bir etmişler ve kendisi temâruz edip taşra çıkmamış münâfıklar Meclis-i Resûlde Ebû Cehl’in nâ-mizâçlığını zikretmişler Sultân-ı Âlâ Enbiyâ ekmelüttahiyya öyle ise ‘iyâde edeyim buyurup hânesi semtine kasd ü yakın olunca hâl ü keyfiyetten vahiy olunup geri döndüler Ebû Cehil teşrîf-i Muhammedî ile ihbâr olunmuş idi etbâ’ını aman hazır olunuz kuyuya düştüğü anda üzerine taş ü türâb döküp içinde kalsın diyerek o lâ’in tavsiye ederken kapıya yaklaşip geri döndü haber verince hemen o bî-din kâfir ve mel’ûn yerinde sıçrayıp ‘aceyle kapıya doğru teveccüh etti ki Fahr-ı ‘Âlem Efendimizi buyurun diye da’vet ve geriye çevire o Kahrâr ve Müntekim olan Allah-ı ‘Âzim ü şân celle celâlühü kendini kuyuya fer-âmuş ittirüp ve hasıra basıp damdan küşiş ü hınzır uçar gibi kuyunun dibine indi sebûzem altınla yazsın yazan kendi düşer al için kuyu kazan.

Hazreti Ahmet (sav)’in ‘aklı kimseden gizli olmadı ve herkes Fahr-ı ‘Âlem Efendimiz’in ‘aklını beyenirler idi ama kendine olan vahy-i ilahi her cânın müdriki olmadı küfr-i kureyş anlayıp imân etmediler siyemâ Ebû Cehil o denli ‘aklıyla anlayamadı küffâr ‘aklı sebebiyle Ebu Hüküm derler iken.(176-a)

Evliya-ı Kirâm

Evliya-ı Kirâmda varis-i sırrı Muhammedî olanlar dahi halkdan her ne kadar cefâ görseler bedduâ’ etmeyip rişt-i Hüdâsına duâ’ buyururlar.(103-b)

ashâb-ı resûlden birisi onun kalbine Peygamberimiz ‘aleyhisselâmın teşrifinden âbâ ve imtinâ’ndan inkâr geldi ve gitmemek ve bunları böyle âşikâre tekzîb münâsib değil idi ve tesiri ma’kûl ve lâyıq gördü.(156-a)

Ashâb-ı Kirâm dahi ‘âlem-i ez-geda sermâyelerini bu ‘âlemde zâyi’ ettiler çünkü o zâyi’lerini Fahr-ı ‘Âlemde buldular elbet ona tâlib olup ez-dîl ü cân elini alırlar ve aldılar dâlleden murâd ma’ârif-i ilahiye ve hüküm-i Rabbâniyedir.(156-b)

Ashâb-ı Resulallah ve rıdvânullah ‘aleyhim ecma’în peygamberimiz (as)’ın ehâdis-i şerîfesinden Allah Te’âlâ Hazretlerini bildiler vâsıl-ı Hakk oldular.(194-a)

1. Ashâb-ı Kehf ve Kıtmir (Ashâb-ı Kehfin kelbi)

Ashâb-ı Kehfin Kıtmir’i gibi o ayı mağlûb olduğu halde o seci’-i hamûl adamın izinde ol mülâzım ü müdâvim olup ve asla ondan ayrılmayarak berâber gider idi. Bir hayli müddet berâber gezdikten sonra.(109-b)

Ashâb-ı Kehf'in kelbi gibi âdem evladından ma'dûd olur. Gerçi kelb idi velâkin kelblik sıfatı kendinden zâ'îl olmakla insân zümresinden olup Ashâb-ı Kehf ile hemdem oldu ve onların vefâkatini ihtiyâr etti. Bundan ma'lûm oldu ki cinsiyet sûret ile değıl imiş belki siret ile imiş.(112-a)

Kelb çünkü 'âlim oldu cenkde ve sayd etmekte tiz oldu kelb çünkü 'ârif oldu ve Allah'ı bildi Ashâb-ı Kehf'ten oldu ve ismi onlar ile beraber mektub oldu sen dahi 'ârif –i billah 'âlim olmaya sa'y eyle.(129-a)

Calinus

Bir delinin esnâ-yı nahda Calinus hekime tesâdüf edip yaltaklanmasıdır ve o hekimin dahi bende cünûn vardır deyü havf etmesi beyânındadır. Calinus gelip kendi ashâb-ı şâkirdânına dediki bana filan 'ilacı tahkik verin. Böyle deyince Calinus'a şâkirtlerinin birisi dedi ki ey 'ilimden fûnûn sahibi olan zât bu 'ilacı cünûn için yerler ve isti'mal ederler.Senin 'akl ve kemâlinden cünûn uzaktır bu kelâmı bir dahi söyleme Calinus dahi cevâpında dedi ki bana bir divâne bugün yolda rast gelip teveccüh etti.(114-a)

İbrahim İbn-i Ethem (ks)

İbrahim İbn-i Ethem (ks) Hazretleri buyurmuştur ki bir sefineye girmiş idim sefinede bir müthik âdem var idi halk gülsün için gah başımdan külahımı alır idi ve sakalımı çeker idi ve gah ayağımdan beni sürür idi ve gah top gibi beni yuvarlar idi ve herkes gülerler ve safâlanırlar idi gâyet bu hususa infi'âl buyurmadıklarından mâ'ada memnûn oldum buyurmuşlar ve yine buyurmuşlar ki birgün bir duvar dibinde sâyelenir idi ve bir Yahudi duvarın üzerinden 'an kasden benim üzerime tebevül eyledi buna dahi gayet memnûn oldumbuyurmuşlar.İşte böyle Râh-ı Hakta ileri gitmek ve cümleyi sâbık olmak böyle 'âr ve nâmusu terk etmek ile olur.(127-a)

Hazret-i İbrâhim bin Ethem (ks) hazretlerinin deryâ kenarında izhâr buyurduğu kerâmetin hikâyesini bâkiyesidir. Çünkü şeyhin emrinin geçmesini o sultan gördü. Balığın gelmesinden ona bir vecd zahir oldu ve 'azîzin kemâl-i büyüklüklerine vâkıf oldu.Melik dedi ki deryâdaki balık pîrden niteki dergâh-ı Hüdâ'nın tard olunmuştur.Balıklar pîrden âgah ve biz anlamaktan ba'îdiz. Biz evliyâ-ı Hüdâ'yı anlamak devletinden şakîyiz ve onlar ki hayvanâttır. Sa'iddirler ve bilirler, filvakie enbiyâ ve evliyâyı eşcâr ve ahcâr-ı makûleleri anladılar nice gafiller anlamayıp inkâr ve 'adâvet ettiler.(181-b)

Hazret-i Mısrî

Hazret-i Mısrî buyurmuşlardır ki kim ki candan geçmez ise din bize yâr olmasın 'âr ve hayâ ile gelip 'aşıklara bâr olmasın ve yine ba'zı 'ârifler buyurmuşlardır açıldı defter ehl-i melâmet kaydolan gelsin çekenler nâm-ı kaydın gelmesin lâ-kayt olan gelsin.(181-b)

Hacı Bayram-ı Velî

Hacı Bayram-ı Velî (ks) ayn-ı bayrami derler. Bayramı buldu şimdi bu gönlüm ah u dertten ve gamdan ve ihsân-i ilâhî olmaktan olur. Çünkü ‘âşık bakar ki kendine Cenâb-ı Hakk’tan iltifât yoktur ve ‘âtiye-i ilâhiyeden bir bahredir.(131-b)

Hazreti Hallâc-ı Mansûr

Hazreti Hallâc-ı Mansûr (ks)’un “Enel-Hak” buyurması yakîn bilki ramet oldu zirâ sırr- vahdet vücûd-ı keyf olmakla ve kendilerinde vücûd kalmamakla muzahhir zât Hüdâ olub “Enel Hak” buyurdular.(138-b)

Bu ecilden vakitsiz sadâ eden her horozun başını kesmek farzdır kabahâtini bildirmek için eğer denirse ki Mansur’ı selb ettiler çünkü “Enel Hak” demesi vakitsiz değil imiş niçin berdâr oldu.(138-b)

Şeyh-i Kâmil

Vaktin mutasarrıfı o ‘âlim ve kerîm bir şeyh-i kâmil var idi. O mekândaki o kâsıd o şecereyi bulmaktan ümidini kesti.(196-b)

Mürşid-i Kâmil

Zirâ sülûkun rûkn-i ‘azmi şeyh-i kâmilidir nitekim (ks) Risâle-i Hakikiyesinde buyurur ol şeyh-i kâmilidir nitekim Abdullah-ül Kaşkâri el Nakşibendi (ks) Risâle-i Hakikiyesinde buyurur haram ve şüphe görmez misin? (120-b)

Mürşid-i kâmilî dahi mâder-i Mûsâ’ya teşbiye edip sâlike sût gibi olan feyz ile kandırdım. Hakikatte ilkâ ile buyururarak bu âyet-i kerîmeye telmih ve işâret buyurdular. (160-b)

Ey mürşid-i kâmil eğer sen tıfl gibi olan mürîdine haris isen bu zaman ey mâder Mûsâ gibi olan mürşid-i mürîdini ser-i feyzinle irzâ eyle. (161-a)

Bu doğru nişandan kâzibe yakın artmaz. Âlâ, doğru deve taleb edicinin gayrı, yani mürîd-i kâzip ki ‘inadından (162-a) talib-i naka ‘ilm ü hikmet görünür idi. Rast-gû mürşid-i kâmilî buldukta yine itimad edip teslim olmaz. Zira muradı sülûk değildir. (161-b)

Hac

Her kimse ki eğer ona buğday kasdi olur. Saman tahkîk buğdaya teb’ada gelir. Maksûdun Ka’be olsun zirâ Hac vakti olur çünkü Mekke’ye gittin Hac sebebiyle Mekke dahi görünmüş olur ama maksûd şehri görmek olsa ve Hac zamanı dahi gelse de Hac’da olunsa o Hac da fâ’ide olmaz. Zirâ senin kasdın Mekke şehrini görmek idi.

Umre

Mekke-i Mükerrerme tarafına cemâ’at-i Muhammediyenin şeyhi olan Beyâzîd (ks) (120-b) hac ve ‘umre için seğirdir idi.

Beni tavâf eder isen ‘umre eyledin ve ‘ömrü bâki buldun ve yine saf oldun safâya ‘acele ettin yani Merve ile Safâ beyninde sa’y dahi etmiş oldun. (121-b)

Burası münâfıkların hikâyesidir ve onların Mescid-i Dırâr (153-b) yapmasıdır. Eğri harekette bir âhir misâl ve kıssa Kurân ‘Azim’de mezkûr olarak dinler isen lâyıktır tâ ki ziyâde söyle anlayasın. Böyle eğri oyunu cüftümü ve tenimi önünde münâfıklar beni zişân ile oynadılar. Öyle diyerek ki din Ahmedî’nin ‘ izzeti için bir mescid binâ eyledin o ise bir hâsidlik idi. Buncılayın eğri oynamaklığı oynadılar Fahr-ı ‘Âlem’in mescid-i şerifi gibi bir mescid düzdüler. O mescidin döşemesini ve tavanını ziynetlediler lakin cemâ’at Sahabe-i Kirâm’ın tefrikini talep ettiler. (154-a)

Cennet

Sabır, sırat köprüsü gibidir. O tarafında cennet vardır. Sabır köprüsünden ‘ubûr olunmadıkça cennete dahi olunamaz. Sabr eyle ki murâd-ı maksût cennete dâhil olasın.(147-b)

Ayın yüzündeki ayıp görücülük eylersen, cennette diken devşiricilik eylersin. Hâlbuki mâhın ‘ayıbı yoktur ve cennette dahi diken yoktur. Ey diken talep edici, eğer cennete gidersen senden gayrı diken bulamazsın. Hemen ancak diken sensin.(182-a)

Ülker ve Süreyya

O birisi bir aydır ki kendüyü Ülker ve Süreyya yıldızına urur bu birisi kurdur zirâ kendüyün necâsete urur ve cifeye gider murâd ehli dünyâdır bu iki zıt elbette bir yerde olmazlar.(115-a)

Mekke

Ma’nâsı küffâr Mekke’den ‘irâz et ve onların adem-i imânına mahzûn olma onlara kahr-ı galebeye muntazır ol tahkîk onlar sana galebeye muntazırlardır.(112-a)

Her kimse ki eğer ona buğday kasdi olur. Saman tahkîk buğdaya teb’ada gelir. Maksûdun Ka’be olsun zirâ Hac vakti olur çünkü Mekke’ye gittin Hac sebebiyle Mekke dahi görünmüş olur ama maksûd şehri görmek olsa ve Hac zamanı dahi gelse de Hac’da olursa o Hac da fâ’ide olmaz. Zirâ senin kasdın Mekke şehrini görmek idi.(120-b)

Âb-ı Nil

Ey Mûsâ (as)'ın maderi gibi feyz sahibi olan zât, o sâlike sût ver ve feyzyâb ile ve onu âb-ı Nil'e terk et ve belâ-yı garktan korkma. Âbdan murâd deryâ-yı hakîkattir ki sâlik asla onda telef olmaz.(160-b)

Menkûldür ki Mûsâ (as) mâderinden tevvelüd edip ve sûtünü emip ba'de Nil'e ilkâ ile mâderi emer. Önce bir sandukaya vâzı' edip zift ile derûnunu matlâ edip ve ağzını muhkem kapayıp Nil'e ilka buyurdular ve Nil dahi sandık alıp Fir'avun'un kenâr-ı Nil'de olan sarayının pîş-gâhına getirdi ve Fir'avun görüp sandığı aldırıp kapağını açtıkta, Mûsâ (as)'ı içinde buldular.(160-b)

III. BÖLÜM

METİN

HÜLÂSAT'ÜŞ-ŞÜRÛH

(103-a) Onu terk etme ve dâmenine iyi yapış,

ای مسیح خوش نفس، چونی ز رنج

هنبود اندر جهان، بی رنج، گنج

Ey nefesi cümle derde dermân ve 'İsa siret olan zât halkın ezâ ve cefâsından nicesin buna sabr ü tahammül lazımdır zirâ dünyada yıllansız hazine olmaz sen bir define-i ilahiyenin nasdan çektiğin elem-i ruhani senin mârındır ve tılsımın gibidir bu beyt ve mâ-bâ'idi kâmillere teselliyedir.

چونی ای عیسی ز دیدار یهود

چونی ای یوسف ز اخوان حسود

Nicesin ey zamanın 'İsa'sı ta'ife-i Yehudadan nicesin ey zamanın Yusuf gibi güzeli haset edici ihvânın şerrinden sabreyle

تو شب و روز از پی این قوم غمر

چون شب و روزی، مدد بخشای عمر

Sen gece ve gündüz bu azgın ve gâfil kavm için gece ve gündüz gibi 'ömr-i hayatlarına 'iâne edersin hal böyle iken sana bu cefâları ederler.

آه از این صفرائیان بی هنر

چه هنر زاید ز صفرا دردِ سر

Nicesin bi-hüner olan safraya mensûb kimesnelerden safradan ne hüner doğar ve hasıl olur baş ağrısı hasıl olur .

تو همان کن که کند خورشید شرق

ما نفاق و حیلہ و دزدی و زرق

Sen ancak anı eyle ki maşrıkın güneşi eder ve güneş gibi cümleye nafi' ol biz nifak ü hile ve hırsızlık ü riyâ ederiz sen bizim ettiğimize bakma güneş halkın kusurlarına bakmaz .

تو عسل، ما سرکه در دنیا و دین

دفع این صفرا بود، سرکنگبین

Sen 'aselsin ve biz sirkeyiz dünyada ve denîde bu safra illetini sirkengebin def' eder.Sen hemen ihsan eyle.

سرکه افزودیم ما قوم زحیر

تو عسل بفزا، کرم را وامگیر

Sirke artırırız biz yürek ağrısı cema'at ve kötülüğümüzü ederiz. Sen ey zat kerem eyle 'asalini artır ve iyiliğini eyle. Zanın fethiyle batında olan veca' derler.

این سزید از ما، چنین آمد ز ما

ریگ اندر چشم چه افزاید عما

Bizden bu lâıyk olur, bunu yaptık. Kum gözde ancak körlü fazlalaştırır. Bizden bu layık olur ancılayın haslet ve haslet ve halet gelir. Kum gözde ne artırır bu su'âldir 'amâ artırır. Bu dahi cevabet. Kum göze gidince cila vermeyip belki gözü kör eder.

آن سزد از تو آیا کحل عزیز

که بیابد از تو هر ناچیز چیز

Senden ey 'aziz olan sürme o layıktır ki her naçız nesne ve hayr bula zirâ büyüklerin hâl ve şânı budur. Niteki Hadis-i Şerifde Ebû Hureyre (ra) Hazretlerine hitabe buyurulmuştur.

ز آتش این ظالمانت، دل کباب

از تو جمله اهد قومی بد خطاب

Bu zâlimlerin ateş ve zulmünden senin gönlün kebâb olmuşdur. Hâl böyle iken hitâ ve kelâm senden benim kavmime hidâyet ile idi. Menkuldur ki Uhud kazasında Dendan Resûlullah taş ile şehid oldu ve dahi taş pareleri olmakla vechi şerifinde nice taş pâreleri olmakla kan seylân eder idi. Fahr-ı 'Âlem (sav) Hazretleri korkar idi ki; (103-b) Kavme Hakk tarafından 'azâb nâzil olur. Evliya-ı Kirâmda varis-i sırrı Muhammedî olanlar dahi halkdan her ne kadar cefâ görseler bedduâ' etmeyip rişt-i Hüdâsına duâ' buyurlar.

کان عودی، در تو گر آتش زنند

این جهان از عطر و ریحان آگنند

Sen 'öd ma'denisin eğer sana ateş ururlar ise bu cihânı gül bağı ve fesleğen rayihâsından dolu eylerler.

تو نه آن عودی کز آتش کم شود

تو نه آن روحی که اسیر غم شود

Sen ol ‘öd değilsin ki ateşten kem olur. Sen ol ruh-ı hayvâni değilsin ki gâmin esiri olur.

عود سوزد، کان عود از سوز، دور

باد، کی حمله برد بر اصل نور

‘Öd yanar ve mahvolur ama ‘öd ma’deni yanmakdan bâ’iddir. Rüzgâr kaçan nurun aslına hamle eder. Rüzgâr asla nûra vâsıl olamadığı gibi ma’den-i ‘öde dahi ateş vasıl olmaz. Ey ‘arif billah senden semâya semâ ehline safved vardır. Ey zat senin cefâ ve cevrin ‘avamın vefâsından hayırlıdır. Nitekim darb ceyb zibeyb denmiştir.

ای ز تو مر آسمانها را صفا

ای جفای تو نکوتر از وفا

Zirâ ‘akıldan bir cefâ vâkî olursan ahmakların vefâsından o cefâ iyi ve hayırlı olur. Bu hususu mevkî’-i isbatta Hadis-i Şerif ile isbât için buyururlar.

گفت پیغمبر، عداوت از خرد

بهتر از مهری که از جاهل رسد

Fahr-ı ‘Âlem (sav) buyurdu ki ehl-i ‘akıldan husûmet ahmaktan vasl olan muhabbetten ziyade iyidir. Darb-ı meşhûrdur ki ahmak dosttan ‘akîl düşman hayırlıdır. Zirâ humki sebebiyle fâ’ide ve sadâkat edeyim derken büyük zarar ve hıyânet eder. ‘Akli ermemek sebebiyle.

رنجانیدن امیری خفته ای را که مار در دهانش رفته بود

Bir emîrin hufteyi incitmesidir ki yılan anın ağzına gitmiş idi. Emir ra'y-ül ayn anı gördü.

عاقلی بر اسب می آمد سوار
در دهان خفته ای میرفت مار

Bir 'âkil bir at üzerine bindi giderken gördü ki bir uyumuş kimesnenin ağzına yılan gitti.

آن سوار آن را بدید و میشتافت
تا ماند مار را، فرصت نیافت

O atlı onu gördü ve 'acele etti hatta yılanı ürküde fırsat bulamadı bu gelinceye dek yılan ağzına gitti.

چون که از عقلش فراوان بُد مدد
چند دبوسی قوی بر خفته زد

Çünkü o atlının 'aklından kendüye i'ânesi çok idi. Zirâ kâmil'ül 'aklı idi. Birkaç topuz muhkem olarak o hufteye vurdu.

بُرد او را زخم آن دبوس سخت
زو گریزان تا به زیر يك درخت

O hufteyi o kavi topuzun zahm ve ızdırâbından firâr edici olarak bir ağacın. (104-a) Altına dek ilettiler çürümüş elma o ağacın altına dökülmüş çok var idi süvâr dedi ki bundan ekl eyle. Ey derde giriftâr olmuş adam.

سبب چندان مرد را در خورد داد
کز دهانش باز بیرون می فتاد

Çürük elma ona o kadar yedirdi ki onun ağzından dahi taşra düşer idi ve mi'desinden boş yer kalmadı.

بانگ می زد، کای امیر، آخر چرا
قصد من کردی چه کردم مر تورا

O merd-i huft e çağırđı öyle diyerek ki ey Emir encâmda niçin bana kasdeyledin sen, ben bî-çâre ve za'yıftan bir cefâ görmemiş iken.

گر ترا ز اصل است با جانم ستیز
تیغ زن یک بارگی خونم بریز

Eğer sana ezelden benim canımla 'inat ve mu'âraza var ise beni sevmez isen kılıç vur bir def'ada benim kanımı dök ne hâcet bana öyle cefâ etme dedi.

شوم ساعت که شدم بر تو پدید
ای خنک آن را که روی تو ندید

Bir meşmûm sa'attir ki sana zâhir oldum ve beni gördün ey kimse baht ve devlet o kimseyedir ki senin yüzünü görmedi.

بی جنایت، بی گنه، بی بیش و کم
ملحدان جایز ندارند این ستم

Suçsuz artık ve eksik mülhîde bu ettiğın zulmü revâ tutmazlar.

می جهد خون از دهانم با سخن
ای خدا، آخر مکافاتش تو کن

Söz ile benim ağzımdan kar saçar ey Mevlâ benim tarafımdan sen ona mükâfat eyle.

هر زمان می گفت او نفرین نو
اوش میزد، کاندرا این صحرا بُدو

O süvâre neferin yeni söyledi o topuzu vurur de ki bu sahrâda seğirt .

زخم دبوس و سوار همچو باد
میدوید و باز در رو می فتاد

Atlının topuz yarası rüzgâr gibi onu koşturur idi ve yine yüzü üzerine düşer idi.

ممتلی و خوابناک و سست بُد
پا و رویش صد هزاران زخم شد

Mi'desi dolu ve uykulu ve mi'desi çürük elma yemekten gevşek idi. Ayağı ve yüzü topuz zahmıyla çok yara yemiş oldu.

تا شبانگه می کشید و می گشاد

تا ز صفراء، قی شدن بر وی فتاد

Akşâm vaktine dek o merdi sahrada çekti ve sahrada gezdirdi hatta sahradan safradan kay eylemek onun üzerine vâki' oldu.

زو بر آمد خورده ها، زشت و نکو

مار با آن خورده بیرون جست از او

Ondan yediği elmalar, iyi ve kötü mi'desinde her ne var ise taşra geldi ve ağzından karnına giden yılan dahi o yidiği nesnelere ile çıktı.

چون بدید از خود برون آن مار را

سجده آورد آن نکو کردار را

Çünkü kendinden taşra o yılanı gördü ve karnında yılan olduğunu bildi ve emirin böyle etmekten hikmetine ne ettiğini anladı tahiyyâd ve ta'zîm secde eyledi.

سهم آن مار سیاه زشت زفت

چون بدید، آن دردها از وی برفت

Önü gerdâre (104-b) o çirkin kara yılanın heybetini ve o iri hayyenin 'azâmetini karnından çıktıktan sonra çünkü gördü. O sahrâda koşmanın derdi ve ıztırâbı ondan zâ'il oldu ve gitti.

گفت خود تو جبرئیل رحمتی

یا خدایی که ولی نعمتی

Ona dedi ki sen rahmete mensûb Cebrâ'il misin yoksa Mevlâ tarafından gelmiş bir ni'met sahibi misin?

ای مبارک ساعتی که دیدی ام

مرده بودم جان نو بخشیدی ام

Ey zât-ı şerîf mübârek sa'at bu sa'âdet ki seni gördüm zirâ ben ölmüş idim bana yeni can bağışladın .

تو مرا جویان مثال مادران

من گریزان از تو مانند خران

Sen beni analar gibi merhametinden tâlibsın ve ben senden eşekler gibi kemâl-i hamakatimden firâr ediciyim.

خر گریزد از خداوند از خری

صاحبش در پی ز نیکو گوهری

Eşek sahibinden hamakatinden için firâr eder. Sahibi merd ve dûr-endiş olmakla şâyet eşeği kurt yer diye dağlarda merkebi arar niteki buyururlar.

نه از پی سود و زیان می جویدش

لیک تا گرگش ندرد، یا ددش

Sahibi kendinin fâ'ide ve zararından için onu talep eder değildir lakin kurt veyahûd yırtıcı hayvan onu yırtmasın içindir.

ای خنک آن را که بیند روی تو

یا در افتد ناگهان در کوی تو

Ey emir o kimse var ki senin bu yüzünü görür yahûd nâgehân senin mahle ve kûyuna düşer.

ای روان پاک بستوده ترا

چند گفتم ژاژ و بیهوده ترا

Ey rûhu pâk ve mehdûh zât sana çok hezeyân söyledim jaj dahi beyhûde demektir. Kusuruma bakma.

ای خداوند و، شهنشاه و، امیر

من نگفتم، جهل من گفتم، آن مگیر

ey padişâh ve ulu sultân söyleyen ben değildim belki benim cehlim söyledi bana gücenme ve gazab etme.

شمه ای زین حال اگر دانستمی

گفتن بیهوده کی تانستمی

Bu halden eğer bir nebze âgâh olaydım hezyânı söylemeye kaçan kadir olurum.

بس ثنایت گفتمی ای خوش خصال

گر مرا یک رمز میگفتی ز حال

Böyle olunca sana senâ ve medh söyledim ey huyları güzel olan zât-ı şerif eğer bana bu halden bir işâret söyleyeydin lakin izhâr etmeden ben dahi cehlden böyle hezeyân söyledim aman kusuruma bir vecihle nazar eyleme dedi.

لیک خامش کرده می آشوفتی

خامشانه بر سرم میکوفتی

Lakin sükût edici olduğun halde perişân oldun. Hâmuşlar gibi benim başıma vurdun ve hikmetini kat'a işâret etmedin.

شد سرم کالیوه، عقل از سر بجست

خاصه این سر را، که مغزش کمتر است

Senin zahmın ile başım ahmak oldu ve 'akl başımdan sıçradı bâhusûs başına beynisi ziyâde azdır.

عفو کن ای خوب روی خوب کار

آن چه گفتم از جنون، اندر گزار

Affeyle ey yüzü güzel ve işi güzel o nesneyi ki ben cünûnnumdan söyledim ondan sen geç.(105-a)

گفت اگر من گفتمی رمزی از آن

زهره تو آب گشتی آن زمان

Emir dahi o adama dedi ki eğer ben o sırdan sana bir remz söylemiş olaydım senin ödün o zaman su gibi erir idi ve sen helak olurdun.

گر ترا من گفتمی اوصاف مار

ترس از جانت بر آوردی دمار

Eğer ben sana karnına giden marın evsâfını söylemiş olaydım bir mertebe havf ederdin ki o havf senin cânından intikâmı yukarı getirir idi. Yani seni helâk eder idi.

مصطفی فرمود، گر گویم به راست

شرح آن دشمن که در جان شماست

Hazreti Fahr-ı ‘Âlem (sav) buyuruyor ki: eğer doğru yani âşikâre ve kinaye tarikiyle olmayarak ol düşmanın ki murâd nefs-i emmâredir. Şerhini ve vasfını söylesem ki sizin cânınızdadır. Beyt-i âtiye merhundur.

زهره های پر دلان هم بر درد

نی رود ره، نی غم کاری خورد

Bahadırların ödleri hadî yırtılır ne Cenâb-ı Hakkın yoluna gidebilir ve ne Allah-ı Te’âlâ müte’alik için gamını yer ve Mevlânın yolunda sa’y eder.

نی دلش را تاب ماند در نیاز

نه تنش را قوت صوم و نماز

Ne bahadırın kalbinin Allah-ı Te’âlâya münâcâtta kudreti kalır ne teninin oruca ve namaza iktidârı kalır.

همچو موشی پیش گربه لا شود

همچو میشی، پیش گرگ از جا رود

Bir fare gibi kedinin önünde yok olur ve kuzu gibi kurdun önünde kendinden gider ve kendini fer-âmuş eder.

اندر او نی حیلہ ماند، نی روش

پس کنم ناگفته تان من پرورش

O pehlivanda nefis-i emmâreye ne hile etmek hali kalır ve ne râh-ı Hakta sa'ye kudret kalır. Binâen'aleyh onu söylemeyi tebşir ederim ve söylemeden ben sizi terbiye ve perveriş ederim Ama HazretiMevlâna (ks) bedende olan nefis-i emmârenin dehşetine haml buyurdular.

همچو بو بکر ربابی تن ز نم

دست چون داود در آهن ز نم

Bu beyt Cenâb-ı Mevlâna (ks) tarafından olarak hoş olur zirâ Ebû Bekir rebâbı Sultân-ı enbiyânın zamanında yok idi. Buyururlar ki ben dahi Ebû Bekir rebâbı gibi nefsin ahvâlinden sükût ederim.Ve nefsin eşkâl ve su'ûbetini salıklere söylemem elimi HazretiDavut gibi demire vururum.Demirden murat nefis-i emmâredir.

تا محال از دست من حالی شود

مرغ پر برکنده را بالی شود

Hatta muhâl benim elimden birhâl olsun kanadı kommuş kuşun bir kuşun bir kanadı olsun ve 'âlem-i balâya teyâran etsin. Bir kimse fırtınalı havada bir kayığa binmiş. (105-b) Kayıkçı bakmış ki gayet havf eder bu adama demiş ki niçin korkarsın bir def'a Üsküdar'a giderken kayıkta beş adam var idi. Kızkulesi piş-gâhında kyık

gark oldu müşterilerime dedim ki cümleiniz beni iyice tutunuz. Hepsi bana yapışıp cümlesini sağ oldukları halde Üsküdar iskelesine yüzerek götürdüm. Sen ise bir âdemsin engin ol seni arkama alıp yine selâmete çıkarırım demiş ve bu kimsenin havfi zâ'il olmuş ve erilecek mahal takarrüb edince kayıkçı demiş ki söylediğim hilafdır azla yüzmek bilmem. Eğer kayık gark olmak lazım gelse senden evvel gark olurum. İşte meşâyih-i 'izâm dahi sâlike nefsi emmârenin hâlini söyleyerek ıslahına tedbir ve çâre etmeğe bakarlar.

چون يدُ الله فَوْقَ أَيْدِيهِمْ بُوَد

دست ما را دست خود فرمود احد

Ahed yine Fahr- 'Âlem (sav) Hazretlerinin cânip-i sa'âdetlerine söylemeye şüru' ederek buyururlar ki çünkü Cenâb-ı Kibriyânın eli ve kudreti kulların ellerinin ve kudretlerinin fevkinde olur. Bizim elimize Cenâb-Kibriyâ kendi eli buyurdu şu Âyet-i kerimeye işarettir.

پس مرا دست دراز آمد يقين

بر گذشته ز آسمان هفتمين

Böyle olunca yakına belki benim elim özden geldi ve yedinci felekten ileri geçmiş idi.

دست من بنمود بر گردون هنر

مقريا بر خوان كه انشق القمر

Zirâ benim elim gerdûn üzerine hüner gösterdi eğer 'itimat etmez isen ey hâfız-ı kelâm-ı bâri inşikkal kamer ayetini oku.

این صفت هم بهر ضعف عقلاهاست

با ضعيفان شرح قدرت کی رواست

Benim kudretim bu vecihle tavsif-i âkılların za'findan içindir. Yoksa âsumân heftimin bize göre bir lam bile değildir. Za'iflere kudretini şerh ve beyân eylemek ve nihayetini tevehhüm kaçan câ'izdir. Zirâ anlamazlar ve idrake bir vecihle kâdir olmazlar bu ecilden bu kadarla iktifâ olundu.

خود بدانی چون بر آری سر ز خواب

ختم شد و الله أعلم بالصواب

Yine Sultân-Enbiyâ-ı 'Aleyh-i Ekmet'üt-tahiyyânın Cenâb-ı Şeriflerinden buyurlar ki söylemeye ne hâcet uykumdan baş kaldırınca kendin bizim hâlimizi bilirsin. Hâsılı Fahr-ı 'Âlemin kuvvet ve kudretini ve kemâl-i 'azâmetini Evliyâ-i Kirâm bilirler ve ehl-i gafletin bileceği nesne değildir buyurmak isterler. Ezcümle 'ulemâ-ı zâhirin nve muhaddisin ve müfessirin kelimelerinden zâhir olan bu ki Hakikât-ı Muhammediyeden asla haberleri ve agâhlıkları yoktur kelimeler burada hatm olundu. (106-a) Benim bildiğim budur iyisini doğrusunu Allah-ı Te'âla bilir.

مر ترا نی قوت خوردن بُدی

نی ره و پروای قی کردن بُدی

Tahkîk demeye kudretin kalır idi. Ne yola gitmeye ve ne kay etmeye çâren kalır idi.

می شنیدم فحش و خر می راندم

رب یسر، زیر لب می خواندم

Emir dedi ki senden çirkin kelâmı işitdim ve güvenmedim ve merkebi senin üzerine iş görmek için sürdüm gizli ve hafî Rabbi Yesir okudum. Yani şu işin Cenâb-ı Hakdan asânlık ile bitmesini istedim.

از سبب گفتن مرا دستور، نه

ترك تو گفتن مرا مقذور، نه

Sebebini söylemekten bana izin yoktur. Seni bu hâl ile terk söylemeye bıraktım demeye bana kudret yoktur.

هر زمان می گفتم از درد درون

اهد قومی انهم لا يعلمون

Her zaman derûnumun ıztrâbından yâ Râb sen benim kavmime hidâyet eyle zirâ onlar benim peygamber olduğumu bilmezler diyerek Cenâb-ı Hakka münâcât eder idim ki bu ettikleri cevri ü cefâ için mu'âkib olmayalar.

سجده ها می کرد آن رسته ز رنج

کای سعادت، ای مرا اقبال و گنج

O emire o zahmetten kurtulmuş ta'imler eyledi öyle diyerek ki ey zât sen bana sa'âdetsin ey zât sen bana ikbâl ve hazinesin.

از از خدا یابی جزاها ای شریف

قوت شکرت ندارد این ضعیف

Cenâb-ı Kibriyâdan ey şerif-zât sen a'vazlar bulasın zirâ bu zâ'if ve bi-çâre sana şükür etmeye kudret tutmaz.

شکر، حق گوید ترا، ای پیشوا

آن لب و چانه ندارم، و آن نوا

Ey mukteda olan zât sana benim yerime hak şükür etsin zirâ ben sana teşekküre lâyık dudak ve çene ve nağme tutamam.

دشمنی عاقلان، زین سان بود

زهر ایشان، ابتهاج جان بود

‘Akilerin husumeti buncalayından diye üslûbdan olur. Onların zehri insanın cânına mâ-bih-il- sürûr olur.

دوستی ابلهان، رنج و ضلال

این حکایت بشنو از بهر مثال

Ahmak kimsenin dostluğu zahmete ve delâlete sebep olur. Temsil için ve sana iyice tefhim için bu hikâyeyi benden dinle.

حکایت آن مرد ابله که مغرور بود بر تملق خرس

O şahsın ayının yaltaklanmasına ‘itimât etmesi ve ayıdan gördüğü vefâya mağrûr olması beyânında olucudur.

ازدهایی خرس را در می کشید

شیر مردی رفت و فریادش رسید

Bir ejderha ayıyı çeker demek ki götürür idi. Bir yiğit adam gitti ve ayının feryadına erişti.

شیر مردانند در عالم مدد

آن زمان کافغان مظلومان رسد

Yiğitler ‘âlemde yardım edicilerdir. O vakit ki mazlûmların feryâdı onlara erişir.

بانگ مظلومان ز هر جا بشنوند
آن طرف چون رحمت حق میدوند

Mazlûmların sedâsını her yerden ki işitirler. O tarafa Rahmet-i İlâhiye (106-b) gibi seğirdirler.

آن ستونهای خللهای جهان آن
طیبیان مرضهای نهان

O zâtlar dünyânın harâb mahallerinin direkleridir ve orayı ma’mûr etmeye sa’y ederler lakin bi-izn-illah demekdir ve bil-’akis ma’mûr mahalleri emr-i bâri ile harâb ederler o zâtların her biri gizlidir dârın hakimleridirler.

محض مهر و داوری و رحمتند
همچو حق، بی علت و بی رشوتند

Hâlisan livechillâh mahlûkât-ı ilâhiyeye muhabbet ve ‘adâlet üzre hükümet ederler. Mukadderdir ve halka rahmettirler. Vacib-te’âla hazretleri gibi bu işleri sebbsiz ve nef ‘i dünyeviyesiz ederler. Ef’âlullah mu’âlelele bâlâ garâz olmadığı gibi bunların dahi ef’âli böyledir ve bunlar. Zirâ hulefâ-i enbiyâdırlar.

این چه یاری می کنی يك بارگیش
گوید از بهر غم و بی چارگیش

Eğer Evliyâ-ı Kirâma dense ki bu senin ettiğin bütün bütün ne ‘aceb dostluk ve ne gayrettir ve mertebe-i mu’avenet neden iktizâ ederler? Cevabında sana der ki o kimsenin gam ve kederinden için bi-çâre olduğundan için ettim yoksa ondan bir fâ’ide ümidinde değilim.

مهربانی شد شکار شیر مرد

در جهان دارو نجوید غیر درد

Arslan gibi zâtların saydı dünyâda merhamet ediciliğidir zirâ onlar dünyâda kendi zâtları için dertten gayri bir şey istemezler.

هر کجا دردی، دوا آن جا رود

هر کجا فقری، نوا آنجا رود

Dert münâsebetiyle buyururlar ki her kanda bir dert vardır ‘ilaç oraya gider onlar dahi kendi derdine çâre bulmuşlardır. Görmez misin her kande ki birçok yer vardır su oraya akar.

آب کم جو، تشنگی آور بدست

تا بجوشد آبت از بالا و پست

Ey tâlip sana dahi âb-ı Rahmet-i İlahiye lâzım ise yürü mahvol ve mütevazı’ ol ba’de hamr -ı Rahmet-i İlâhiyeyi iç mest ol.

رحمت اندر رحمت آمد تا به سر

بر یکی رحمت فرو ما، ای پسر

Başa dek rahmet içinde rahmet geldi ya'ni Mevlânın sa'ye-i rahmeti vardır ve kulun başdan aşdan aşmıştır. Bir rahmete kanâ'at etme ey oğul belki Allah 'azim-i şânın nice rahmetlerine vâsıl olmaya himmet eyle.

چرخ را در زیر پا آر، ای شجاع

بشنو از فوق فلک، بانگ سماع

Feleği ayağının altına getir ey pehlivân ve dünyâdan geç bâ'de semâ'ı sadâsını ve her şeyin nağmesini feleğin fevkinden dinle.

پنبه وسواس بیرون کن ز گوش

تا به گوشت آید از گردون خروش

Vesvese pamuğunu kulağından taşra eyle hatta senin kulağına felekten cûş ve hûşlar gele.

پاک کن دو چشم را از موی عیب

تا ببینی باغ و سروستان غیب

Öyle iki gözünü 'ayb kılından hatta 'âlem-i gaybın servistanını göresin.

دفع کن از مغز و از بینی زکام

تا که ریح الله در آید در مشام

Beyninden ve burnundan zükkâmı def eyle. (107-a) Hatta Allah-ı Te'âlânın kokusu dimağına gele.

هیچ مگذار از تب و صفر

ا اثر تا بیابی از جهان طعم شکر

Hiç kendinde sıtmadan ve safradan eser bırakma hatta dünyâdan şeker lezzeti bulasın sıtma ve safra şeker lezzetine mâni' olur bunun gibi zükâm-ı ma'neviyeyi def' eyle ki dimağın Allah-ı Te'âlanın kokularını istişâm eyleye.

داروی مردی کن و عنین میوی
تا برون آیند صد گون خوب روی

Mertlik 'ilacı ile ve inin olarak koşma hatta yüz türlü hûb-ı ruy taşraya geleler ve sana tâlib ve râgıb olalar. İnniyûn iken sana kimse tâalib olmaz. 'Aynın kesri nûnun teşdidıyla altı hareket etmeyen kimseye derler.

کنده تن را، ز پای جانبکن
تا کند جولان به گرد آن چمن

Ten bukasını cân ayağından kopar hatta bezm-i ilâhiyeye etrafında cevâlan eyleye.

غل بخل از دست و گردن دور کن
بخت نو دریاب از چرخ کهن

Bukağı gibi olan necli elinden ve gerdânından uzak eyle eski felekten yeni baht anla ya'ni bul.

ور نمی تانی به کعبه لطف، پر
عرضه کن بی چارگی بر چاره گر

Eğer belâda mezkûr olan nesnelere etmeğe kâdir olamazsan Cenâb-ı Kibriyânın Ka'be gibi olan lütfuna teyrân eyle ve lütfuna iltica edip bi-çâreliğine çâre-gir olan Hakk Te'âlâ'ya 'arz eyle.

زاری و گریه قوی سرمایہ ای است

رحمت کلی قوی تر دایه ای است

İnlemek ve ağlamak kavi sermâyedir. Cenâb-ı kibriyanın Ka'be gibi olan lütfuna rahmeti ziyâde kavi bir dayedir. Yani büka Rahmet-i rahmet-i ilâhiyeyi cezp eder ve rahmet dahi insanı güzel terbiye eder.

دایه و مادر بهانه جو بود

تا که کی آن طفل گریان میشود

Bükanın rahmeti câlib olduğunu isbât ve beyân için buyururlar. Görmez misin dâye ve mâder süt vermek için bahane isteyici olurlar taki kaçan onların tıflı giryân olur ve bu bahâne ile ona süt verirler. Bu sûrette büka sütü celb edici oldu.

دایه و مادر بهانه جو بود

تا که کی آن طفل گریان میشود

Sizin çocuk gibi olan hâcetlerinizi Cenâb-ı Kibriyâ yarattı tâki o kul anlasın ve Cenâb-ı Kibriyanın süt gibi rahmeti zâhir olsun.

گفت ادعوا الله، بی زاری مباش

تا بجوشد شیرهای مهر هاش

Cenâb-ı Kibriyâ buyurdu. Anlamaksız olma taki Cenâb-ı Kibriyânın merhametlerinin sütü kaynaya hasılı münâcât ve tazarru' ve niyâza tergeb buyururlar. Kula bile niyâz olmasa maslahat hitâm-pezir olmaz kanda kaldı ki Mevlâya münâcâtsiz iş bite.

های هوی باد و شیر افشان ابر در

غم مایند، یك ساعت تو صبر

Rüzgârın şiddetle esmesi ve bulut süt gibi yağmur sacması bizim için gamnâk ve mükedder olduklarındandır. Hele sen bir miktar sabreyle ne görürsün.

فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ نَشْنِيده ای اندر

این پستی چه بر چفسیده ای

İşitmedin mi bu peste mensûb dünyâya ‘acep yapışmışsın ‘alem-i balâda (107-b) olan erzâk-ı ma’neviyelere temessûk eyle hakikatte rızk odur ki enbiyâ ve evliyâ ona müteveccih olmuşlardır.

ترس و نومیدیت دان، آواز غول

می کشد گوش تو تا قعر سفول

Senin dünyâ rızkından geçmediğin ve erzâk-ı ma’neviyeden ye’sini senini kulluğuna şeytân avâzı ve ilkâsı bil.Senin kulluğundan seni alçaklıkların nihayetine çeker ve iblis bırakmaz ki erzâk-ı suriden geçip erzâk- ma’neviyenin talebi olub ‘âlem –i bâlâya teveccüh edesin.

هر ندایی که ترا بالا کشید

آن ندائی دان که از بالا رسید

Her nidâ ki seni yukarı ve iyiliğe çekdi bil ki o nidâ sana ‘âlem-i bâlâdan erişti.

هر ندایی که ترا حرص آورد

بانگ گرگی دان که او مردم دَرَد

Her nidâ ki sana dünyâyâ hırs ve rağbet getirir. Onu bir âdem yırtar ve kurdun sadâsı bil. Yani şeyâtinden birisinin ilkâsıdır. Bu surette ona iltifat lâıyk değildir.

این بلندی نیست از روی مکان

این بلندیهاست سوی عقل و جان

Bu ‘âlem-i bâlâdan dediğim yükseklik mekân-ı sûri cihetinden değildir. Belki bu bülendlik ma’nevi olmakla ‘âlem –i ‘akıl ve ‘âlem-i cân tarafındandır.

هر سبب بالاتر آمد از اثر

سنگ و آهن، فایق آمد بر شرر

Ma’nevi olan bülendliği temsil için buyururlar ki her sebep kendi müsebbibinin ve eserinin üzerine ziyâde yukarı geldi. Görmez misin taş ve çakmak kıvılcım üzerine ‘âli geldi kıvılcım eser ve taş ve çakmak sebebidir.

آن فلانی فوق آن سرکش نشست گر

چه در صورت به پهلویش نشست

O filan ki o serkeşin üstüne oturdu dersin gerçi surette onun yanına oturdu bu fevkten murâd ma’nevidir. Niteki buyururlar:

فوقی آنجاست از روی شرف

جای دور از صدر باشد مستخف

Fevklik orda şerif yüzündedir. Sadırdan dûr olan adam hâkir olur eğer sadr-ı sûriden bâ’id ise sûrette hâkirdir ve eğer sadr-ı ma’neviden bâ’id ise ma’nâda sekrdir.

سنگ و آهن زین جهت که سابق اند

در عمل هنگام فوقی لایق اند

Taş ve çakmak o cihetten ki kıvılcım üzerine sebkat edicidir. ‘ilmde bu ikinin üst olması lâyıktır.

و آن شرر از روی مقصودی خویش

ز آهن و سنگ است زین رو پیش و بیش

O şerer kendisi maksûtı bizzât olduğundan çakmak ve taştan ileridir. Hâsılı kelâm seng ve âhından maksûd kıvılcımdır demektir.

سنگ و آهن اول و، پایان شرر

لیک این هر دو تنند و، جان شرر

Taş ve çakmak evveldir ve şerâre sonradır her ne kadar bu iki evvel ise ten makâmındadır ve bunların cânı kıvılcımdır. Bu cihette kıvılcım eşref olur.

آن شرر گر در زمان واپس تر است

در صفت از سنگ و آهن برتر است

Zamanda ağacın dalı yemiştan akdemliğin hünerdeymiş daldan fâik ve eşreftir. Zirâ ağacı yemiş için (108-a) Dökerler beyt-i sâbıkına irsâl-ı mesel tarikiyledir.

چون که مقصود از شجر

آمد ثمر پس ثمر اول بود، آخر شجر

Çünkü ağaçtan maksût yemiş geldi böyle olunca meyve evvel olur ağaç ahir olur. Zirâ meyvenin dıraht üzre şerefi vardır.

سوی خرس و اژدها گردیم باز

زانکه طولی دارد اضمار و مجاز

Ayı çünkü ejdehadan eyledi bir arslan gibi adam koşup ayıyı ejdehanın pencesinden halâs eyledi.

حیلت و مردی بهم دادند پشت

اژدها را او بدین قوت بکشت

Hile ve şecâ'at birbirine 'iâne eylediler ejdehayı bu kuvvet ile öldürdü.

اژدها را او بدین حیلت بیست

تا که آن خرس از هلاک تن برست

Ejdehanın kuvveti vardır hilesi yoktur ama insanın hem hilesi olur hem kuvveti olur ve dahi senin hilenin fevkinde hile vardır bu surette hem kendi mekr ve keydine mağrûr olma.

حیله خود را چو دیدی، باز رو

کز کجا آمد، سوی آغاز رو

Kendi hile ve hud'anı çünkü gördün. Geri git ki bu hile sana nereden geldi ve mekri sana kim verdi iyi anla hâsılı veren Hüdâ- Lâyezeldir. Sen kendinden zan ile mağrûr olmayasın.

هر چه در پستی است، آمد از علا

چشم را سوی بلندی نه، هلا

Her nesne ki 'âlem-i dünyâdadır 'âlem-i balâdan geldi gözünü bülendlik semtine hele iyice koy ve gör anlarsın.

روشنی بخشد نظر اندر علا

گر چه اول خیرگی آرد، بلا

'Âlem-i balâya nazâr-ı göze rûşenlik bağışlar her ne kadar evvelâ kamaşmak verse de ve götürür ise de ne'am bu husûs böyledir.

چشم را در روشنایی خوی کن

گر نه خفایشی نظر آن سوی کن

Gözünü aydınlığa huylandır. Eğer sen yarasa değilsen nazarını ‘âlem-i bâlâya eyle.

عاقبت بینی نشان نور توست

شہوت حالی حقیقت گور توست

‘Âkıbet görücülük senin nûruna ve sende nûr mevcût olduğuna ‘âlemettir şimdiki müştehiyyâtını ve ebr ve dünyâyı görmek hakikât senin kör olduğuna ‘âlamettir yâhûd sana mezardır bu sûrette sen meyyit olmuş olursun şehavât seni ihâtada kâbir olur.

عاقبت بینی، کہ صد بازی بدید

مثل آن نبود کہ یک بازی شنید

Encâm görücü kimse yüz oyun görmüş gibidir. O kimse gibi olamaz ki bir oyun işitti hâsılı ‘âkıbet-bîn olan zâtın hâli başkadır.

ز آن یکی بازی چنان مغرور شد

کز تکبر ز اوستادان دور شد

O bir oyundan huffâş-sîret öyle mağrûr oldu ki kibrinden üstâd-ı kâmillerden bâ'id oldu.

سامری وار، آن هنر در خود چو دید

اوز موسی از تکبر سر کشید

Sâmiri gibi o hüneri çünkü kendinden gördü kibrinden Mûsâ-sîret insân-ı kâmilden baş çekti Sâmirinin hüneri ben-i İsrâ'ilden aldıkları hileyâtı (108-b) talep

edip Cibrîl-i Emînin ferest şerifinin altından aldığı turâbdan bir kabza o hileyâtın içine ilkâ edip buzağı resminde onlara bir sûret dahi çağırıp cümle işittikte.

اوز موسی آن هنر آموخته

وز معلم چشم را بر دوخته

Dahi o hüneri yine Mûsâ (as) dan öğrenmiş idi zirâ mukaddem hâdimi idi. Cibrîl'in beşer şeklinde geldikte görür idi ve o turâbı yine Mûsâ (as)'ın ta'limiyle almış idi. Böyle iken mahdûm-ı kadîminden 'irâz edip ve mu'alliminden gözünü değmiş idi.

لاجرم موسی، دگر بازی نمود

تا که آن بازی او جانش ریود

Bu ecilden Mûsâ (as) gayr oyun gösterdi taki Sâmiri'nin oyununu ve cânını kaptı.

ای بسا دانش که اندر سر دود

تا شود سرور بدان، خود سر رود

Ey kimse çok 'ilm ve hüner vardır ki insanın başında yeler ve gezer hatta o hüner ile cümleye ulu olur sonra tahkîk başı gider ve mevtine sebep olur.

سر نخواهی که رود، تو پای باش

در پناه قطب صاحب رای باش

İstemez isen ki başın gide ayak ol rey sahibi ve 'akıl sahibi kutb-ı vaktin iltimasında ol ve ona tevâzu' eyle.

گر چه شاهی، خویش فوق او مبین

گر چه شهدی، جز نبات او مچین

Gerçi sultân isen kendini onun üstünde görme ve ben ondan büyüğüm diye 'itikât etme her ne kadar 'ulûm- zâhiride 'asel isen onun nebâtının gayrısını düşürme belki kendi bildiğinden geç.

فکر تو نقش است و، فکر اوست جان

نقد تو قلب است و، نقد اوست کان

Senin fikrin sûrettir ve onun fikri cândır senin naktin kalptir ve onun nakti ma'dendir varını terk edip kutb-ı vakte ilticâ lâzım gelir.

او تویی، خود را بجو در اوی او

کو و کو گو، فاخته سان، سوی او

O kutb-ı vakt sensin kendini onun zâtında ara kanı kanı de onun tarafına üveyk ol.

ور نخواهی خدمت ابنای جنس

در دهان اژدهایی همچو خرس

Eğer emsâl ve akrânın hizmetini istemezsen ayı gibi ejdehanın ağzındasın.

بو که، استادی، رهاند مر ترا

و ز خطر بیرون کشاند، مر ترا

Ola ki bir üstâd seni kurtara ve korkulu şeyden seni taşra çeke.

زارئی میکن، چو زورت نیست، هین چون

که کوری، سر مکش از راه بین

Çünkü senin kuvvetin yoktur Vâcib-Te'âlâya tazarru' niyaz eyle çünkü körsün yol görücüden baş çekme

تو کم از خرسی نمی نالی ز درد
خرس رست از درد، چون فریاد کرد

Sen ayıdan aşağısın derdinden nâşî inlemezsin eyi dertten kurtuldu çünkü
feryâd eyledi sen dahi feryâd eyle ki kurtulasın.

ای خدا این سنگ دل را موم کن
نالهاش را تو خوش و مرحوم کن

(109-a) Ey Mevlâ bu taş gönlü mum gibi mülâyim eyle anın nâlesini sen
hoş rahmet olunmuş eyle.

گفتن نابینای سائل که من، دو کوری دارم، مرا رحم کنید

Bir ‘amâ sâ’ilin söylemesi beyanındadır ki iki körlük tutarım .

بود کوری که همی گفت، الامان
من دو کوری دارم، ای اهل زمان

Bir kör var idi ki o kör der idi el-amân ben iki körlük tutarım ey zamanın halkı

پس دو باره رحمتم آرید، هان
چون دو کوری دارم و من در میان

Böyle olunca bana âgâh olunuz iki kere merhamet ediniz çünkü iki körlük
tutarım ve ben iki ortasındayım.

زانکه يك کوریت می بینیم ما
آن دگر کوری چه باشد وانما

Bir kimse buna dedi ki senin bir körlüğünü biz görürüz ol gayrı körlük nedir âni görmüyoruz bize âşikâre onu göster.

گفت زشت آواز م و، ناخوش صدا

زشت آوازی و کوری، شد دوتا

‘Amâ dedi ki âvâzım çirkindir ve nağmem hoş değildir. Çirkin âvâz ev körlük ile iki kat oldum.

بانگ زشتم مایه غم می شود

مهر خلق، از بانگ من، کم میشود

Benim çirkin sadâm gam mâyesi olur halkın muhabbeti benim çirkin sadâmdan kem ve noksan olur.

زشت آواز م، به هر جا که رود

مایه خشم و غم و کین میشود

Benim çirkin sadâm her yere ki gider nâsın hışmına ve gâmına ve ‘adâvetine mâye olur.

بر دو کوری رحم را دوتا کنید

این چنین ناگنج را، گنجا کنید

Ey nâs iki körlük üzerine merhameti iki kat ediniz buncalayın bir yere sığmayan bi-çâreyi sığıcı ediniz.

زشتی آواز کم شد زین گله

خلق شد بر وی به رحمت يك دلہ

‘Âmânın âvâzının çirkinliği bu şikâyetten eksik oldu halk merhamet ile onun üzerine yek dil ü yek cihet oldu.

کرد نیکو چون بگفت این راز را

لطف آواز دلش، آواز را

Bu ‘amâ çünkü sırrını söyledi onun kalbinin âvâzının letâfeti âvâz-ı zâhirisini iyi eyledi.

وانکه آواز دلش هم بد بود

آن سه کوری زشتی سرمد بود

Onun ki kalbinin âvâz dahi çirkin olur o üç körlük idi uzaklık olur.

لیک و هابان که بی علت دهند

بو که دستی بر سر زشتش نهند

Lakin hebâ ediciler ki sebepsiz verirler olur ki bir el onun çirkin başına eyleyeler bu üç körlüğü ondan izâle edeler. Murâd evliyaullah derki ‘amâ-yı sûri ve ma’neviye çâre -pezir olurlar.

چون که آوازش خوش و مظلوم شد

زو دل سنگین دلان چون موم شد

Çünkü körün a’vâzı hoşpesend oldu ondan taş gönüllülerin kalbi mum gibi oldu ve kör her ne isterse sadâsını işitene merhamet gelip ona verdi.

نالۀ کافر چو زشت است و شهیق

ز آن نمی گردد اجابت را رفیق

Kâfirin feryâdı çünkü çirkindir ve kâfir kebih a’vâz lıdır bundan için du’âsı icâbet ü kabüle refik (109-b) olmaz. Eğer sadâları merhûm olaydı hayr icâbette olur idi. Niteki beyân buyururlar.

اُخْسُوا، بر زشت آواز آمدست

کاو ز خون خلق چون سگ بود مست

Onun çirkin âvâzına Mevlâ-yı müte'âlden cevap uhsu geldi zirâ o kâfir dünyâda halkın hûnunu içip kelp gibi mest geldi.

چونکه ناله خرس رحمت کش بود

ناله تو نبود این، ناخوش بود

Çünkü ayının feryâdı merhamet çekici oldu ve o pehlivâna te'sir edip imdâda getirdi eğer senin feryâdın böyle olmaz ise nâ-hoş olur ve ayının feryâdından dûn olur sen dahi o ayıdan alçak olmuş olursun.

دان که با یوسف تو گرگی کرده ای

باز خون بی گناهی خورده ای

Beline senin nâlenin te'sir etmemesi Yûsuf-siret bir zâta kurtluk eylemişsen bir veli kâmile hıyânet etmişsin yâhûd bir suçsuz kimsenin kanından içmişsen ve bir bî-çâreye gadr ü zulm etmişsin bu ikiden hâli değildir. Cenâb-ı Hak dahi sana mükâfat olarak nâleni merhûm etmemiş.

توبه کن و ز خورده استفراغ کن

ور جِراحت کهنه شد، رو داغ کن

Günâhına tövbe eyle ve yediğinden kus vakiy eyle tâki feryâdın makbûl ola eğer yâre eskidi ise yürü o yarayı dağla ve 'amâl-i şâke ve riyâzeti ihtiyâr ile mücâhede sebebiyle .

تتمه حکایت خرس و آن ابله که به وفای او اعتماد کرده بود

Ayının hikâyesinin tamamıdır ve dahi o ablehin ki ayının vefâsına i'timât eylemiş idi.

خرس هم از اژدها چون وارheid

و آن كرم ز آن مرد، مردانه بدید

Ayı dahi ejdehadan çünkü kurtuldu ve o keremi o merdden merdlere lâıyk gördü.

چون سگ اصحاب كهف، آن خرس زار

شد ملازم در پی آن بُردبار

Ashâb-ı Kehfın Kıtımır'ıgibi o ayı mağlûb olduğu halde o seci'-i hamûl adamın izinde ol mülâzım ü müdâvim olup ve asla ondan ayrılmayarak berâber gider idi. Bir hayli müddet berâber gezdikten sonra.

آن مسلمان سر نهاد از خستگی

خرس حارس گشت، از دل بستگی

O müslümân gezer iken enâ-yı râhda hastalıktan yere başını koydu ayı dahi bu kimseye dilbeste olduğundan bekçi oldu ve bundan müfârakat etmedi ve bunlar ayı ile bu hâlde iken

آن یکی بگذشت و گفتش، حال چیست

ای برادر، مر ترا این خرس کیست

O birisi bunların yanından geçti ve bunları bir yerde gördü isti'câb edip dedi ki (110-a) Bu hâl nedir ey birâder tahkîk sana bu ayı kimdir nedir bu ayı senin yanında niçin oturur.

قصه و اگفت و حدیث اژدها

گفت بر خرسی منه دل، ابلها

O kimse beynahümâlarında vâkı' olan kıssayı ve hikâyeyi söyledi ve ejdehanın elinden tahlîs ettiğini ve ayının kendinden bundan için müferâkat

etmediğini dahi nakleyledi. O kimse dahi bu kelâmları işitip dedi ki ey sâde-dîl sakınıp ayıya rapt-ı kalp etme.

دوستی ز ابله، بتر از دشمنیست

او بهر حیلہ کہ دانی راندنیست

Dostluk ahmaktan düşmanın düşmanlığından şerri ziyâdedir. O ahmak dostu her hile ile ki bilirsın ve elinden gelir edesın zirâ yanından tard etmeye şayestedir darb-ı mesel meşhûrdur ki ahmak dosttan ‘âkil düşman hayırlıdır. Zirâ humkî sebebiyle dostluk ediyorum zannıyla bir iş yapar ki on düşman bir yere gelse yapmaya kâdir olamazlar.

گفت و الله از حسودی گفتی این

ور نه خرسی چه نگری این مهر بین

O kimse dedi ki Vallah-ül’âzim bu adam bana haset edip böyle dedi. Böyle olmasa ve hasetinden söylemese bunun ayılığına ne bakarsın muhabbet ü vefâsını gör ve hukûk-şinâlığını te’emmül eyle belki nice âdemda hak-şinâslık yoktur. O adam dahi bu ayıya mecbûr olandan bu kelâmı işitip.

گفت مهر ابلهان، عشوه ده است

این حسودی من، از مهرش به است

Dedi ki, ahmakların muhabbeti insân aldayıcıdır. Bu cihetle sen buna mağrûr oldun velâkin rağmında benim benim hasûdluğum senin hakkında ayının sana muhabbetinden eyidir.

هی بیا با من بران این خرس را

خرس را مگزین، مهل هم جنس را

Ey kimse gel benim ile refîk ol bu ayıyı yanından sür def’ eyle ayıyı refâkate ihtiyâr etme senin hem cinsin olan refîki terk etme diyerek hayli nasihat etmiş ise dahi müfîd olmayıp a’kıbetinde.

گفت رو رو کار خود کن ای حسود

گفت کارم این بد و بختت نبود

Ayının musâhibi yürü ey hasûd kendi işini eyle o nâsih dahi dedi ki benim işim bu idi ve sana nasihat vermek idi ama senin bahtın yok idi elimden ne gelir.

من کم از خرسی نباشم ای شریف

ترك او كن تا منت باشم حریف

Ben bir ayıdan kem olmam ey şerif olan zât velakin anı terk eyle hatta sana musâhibi mükârin olayım ve insânı ayıya takdîm etme.

بر تو دل می لرزدم ز اندیشه ای

با چنین خرسی مرو در بیشه ای

Senin üzerine benim gönlüm titrer endişe ü fikrimden ve ‘aklımdan buncalayın ayı ile ormana gitme korkarım ki bir ziyân görürsün.

این دلم هرگز نلرزید از گزاف

نور حق است، این نه دعوی و، نه لاف

Benim bu gönlüm ‘abes ü beyhûde yere titremedi neden korktu ise ve neyi begenmedi ise ondan bir ziyân göründü benim gönlüme nûrhaktır ve da’va ü laf değildir. (110-b) Ben mü’minim gözüm Hak Te’âla’nın nûru ile bakar olmuştur. Agâh ol bu mecûs künyesi gibi muhlîk ü muzır atıdan kaç çünkü mecûs tâ’ifesi ateş-perest olmakla içinde ateş yakıp ba’zıları hakka gidiyorum diyerek kendini nâra ilkâ eder imiş. Bu cihetle sâ’ir künyelere benzemeyip ihlâki muhakkak olmakla harsı mecûs künyesine ihlâkda teşbih eyledi.

این همه گفت و به گوشش در نرفت

بد گمانی مرد را سدی است زفت

Bu kelâmların cümlesini söyledi ve onun kulağına gitmedi zirâ sû-i zan insâna bir büyük sed ü mâni'dir.

دست او بگرفت و دست از وی کشید

گفت رفتم چون نه ای یار رشید

Onun elini tuttu gel bu ayıdan fâriğ ol diyerek ve elini ondan çekti o dahi dediki işte ben gittim çünkü sen 'âkil yâr değilsin.

گفت رو بر من تو غم خواره مباش

بوالفضولا، معرفت کمتر تراش

Ayının musâhibi dedi ki yürü benim üzerime gam yiyici olma ey ebu-füzûl ma'rifet ü hüneri azyon ü izhâr-ı kemâl da'yyesine düşme.

باز گفتش من عدو تو نیم

لطف بینی، گر بیایی در پیم

Yine merhamet edip geri dedi ki ben senin düşmanın değilim senin hakkında lütf olur eğer benim izimde gelirsen .

گفت خواب آمد مرا، بگذار و

رو گفت آخر یار را مُنقاد شو

Nâsihe dedi ki benim uyukum vardır beni terk eyle var işine git nâsih encâmında yine kemâl-i kereminden dedi ki gel yâr-ı sâdık muti' ol ve sözümü dinle bu ayıdan fâriğ ol.

تا بخشبی در پناه عاقلی

در جوار دوستی، صاحب دلی

Hatta bir 'âkile ilticâda uyuyasın 'âkilden bedel gönül sâhibi bir dostun civârında uyuyasın.

در خیال افتاد مرد، از جد او
خشمگین شد، رو بگردانید زو

O merd bu derece esrârından hayâle düştü ki bunun bir hilesi vardır ve bu mertebe isrâr tehi değildir binâen ‘aleyh gadablandı ve tez ondan yüz çevirdi.

کاین مگر قصد من آمد، خونی است
یا طمع دارد، گدا و تونی است

Öyle diyerek ki ma’muldür. Bu adam katl ü harâmîdir yâhûd benim malıma tama’ tûte soyacak fakirdir ve külhanidir. Tuntanın zımmiyle külhanına derler. Ekser nâ-hemvar adamlar yeri olmakla külhanda sâkin olduklarından habîs ü sefihen-nefs olanlara tonu ıstılah olmuştur.

یا گرو بسته ست با یاران بدین
که بترساند مرا زین هم نشین

Yâhûd bahs-i mey bağlanmıştı ve dostlarıyla buna ki beni bu musâhibim olan ayıdan korkuta ve ayıra.

خود نیامد هیچ از خبث سرش
یک گمان نیک اندر خاطرش

Onun batınının habâsetinden tahkîk asla gelmedi bir iyi zan onun kalbinin içine bütün bütün kendi ve nâsîh hayırhâhına böyle sû-i zanlar geldi. Çünkü kazây-ı bâri ve rey perdede imiş hal böyle olup asla pend dinlemedi vesâ’ir nâsın hâli dahi kaza gidecek olunca buna kıyâs olunsun asla nâsîh sözü ısga etmezler. (111-a) Onun hüsn-i zannının cümlesi iyi üzerine idi o kimse me’mûldur ki ayı ile cins imiş beşer-i nev’inden değil imiş.

ظن نیکش جملگی بر خرس بود
او مگر مر خرس را، هم جنس بود

Bir ‘âkile kelbliğinden töhmet koydu ve insânı müttehem eyledi ayıyı muhabbet ehli ve ihsân ehli bildi hasılı haresliğinden haresi insânın üzerine takdim eyledi. Hikâyet Anadolu’dan bir zarîf ve ‘âkil adam İstanbul’a tütün için gelmiş Üsküdar iskelesine gelince merkebi var imiş. Binâen’aleyh mavraya girecek olmuş kaç para vermeli diye sû’âl edince iki para sana iki para eşeğine ver demişler o kimse dahi cevâpında demiş ki insân ile eşek farkı yokmudur ? Eşeğe bir para vereyim demiş cevâp vermişler ki bu memlekette birdir adama da iki para alırsız eşeğe de o adam dahi kendi kendüye tefekkür etmiş ve demiş ki bir memleket ki onda adam ve eşek bir ola böyle yerde temekkin edip ne etmeli ? Varayım vilâyetime gideyim yine her ne kadar Türk iseler de adamı eşekten fark ederler diyerek İstanbul’a geçip Üsküdar’dan kayığa binmeksiz ‘avdet etmiş işte böyle bir memleketin adamı her ne kadar zürefâdan iseler de adamı ile eşeği fark etmezler belki her-i yefhem indlerinde Eflâtun ve Câlinus isret olan kimselerden hayırlıdır ve fedâldir bu hâl bu belde de el’ân câri olduğundan mâ’ida belki tezâyid etmiştir.

گفتن موسیٰ علیہ السلام گوسالہ پرست را، کہ این خیال اندیشی تو از کجاست

Mûsâ (as)’ın bir buzağıya tapıcıya söylemesi ki senin o hayâl düşünmekliğin ve bize imânda ihtiyâtın bu kadar tecrübe ve te’emmülün kandedir ve nereye gitti ki bir ednâ şey ile buzağıya tanrı dedin.

گفت موسیٰ با یکی مست خیال

کای بد اندیش، از شقاوت وز ضلال

Mûsâ (as) bir evhâm ve hayâle mest olana dedi ki ey şekâvetten ve delâletten nâşi benim hakkımda sû-i zan edici ve bed fikir edici

صد گمانت بود در پیغمبریم

با چنین برهان و این خُلق کریم

Senin yüz zannın var idi benim nübüvvetimde ‘acaba sahîh midir diyerek ancılayın burhân ü mu’cize ile ve bu kerim huy ile

صد هزاران معجزه دیدی ز من

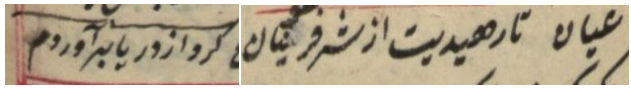
صد خیالت میفزود و شك و ظن

Nice bin mu'cizelerinden gördün sana o mu'cizât yüz fikr ü mülâhaza artırdı ve benim hakkımda çok şek ü zan artırdı ma'lum ola ki Mûsâ (as)'ın dokuz mu'cizesi var idi .

از خیال و وسوسه تنگ آمدی

طعن بر پیغمبری ام میزدی

Kendi bâtil hayâlinden ve vesvesesinden muztarîb oldun ve benim

peygamberliğim üzerine ta'n urdun. ¹

(111-b) 'asâmı deryâyâ urdum ve deryâ münşak olup denizin nihayeti göründü ve ondan aşikâre düz yukarı getirdim hatta Fi'avnilerin şerrinden o yollarda mürûr etmekle halâs oldunuz kütüb-i siyerde mezkûrdur ki sular duvar gibi iki tarafa yığılıp deryânın dibi göründü ve su içinde yürüdüler belki toz tozarak deryânın zemininden gittiler. Ka'r-i deryâ zâhir oldu hatta ve menzâr-nam bir kimse Hazreti'Îmâm-ı 'Ali kerimullah-ı veche hazretlerinden su'âl etmiş ki hangi yerdir ol yer ki ona bir kere güneş dokundu cevâpında Mûsâ (as)'ın 'asâsıyla şak eylediği ka'r-i deryâdır diye cevâp buyurmuşlar.

ز آسمان چل سال، کاسه و خوان رسید

وز دعایم جوی از سنگی دوید

Semâdan kırk sene kâse ve sofrâ erişti. ² ve benim du'amdan taştan ırmak ve su seğırtti.

این و صد چندین و، چندین گرم و سرد

از تو ای سرد، آن تو هم کم نکرد

¹ Asan ile denize vur diye vahy ettik. Şuara,26/63

² Sıze kudret helvası ve selva kuşlarını indirdik. Bakara,2/57

Bu ma'cerâyı ve yüz bu mikdârı ve bu kadar germ ü serdi gördün senden ey soğuk bu tevehhüm zâyi' olmadı ve tereddüde idin ki peygamber midir yoksa değil midir?

بانگ زد گوساله ای از جادویی

سجده کردی، که خدای من تویی

Bir buzağı sihirden nâşi çağırdı ona secde eyledi sen benim Tanrımsın diyerek.

آن تو همهات را سیلاب برد

زیرکی باردت را خواب برد

Senin o vehimlerini sel suyu mu kaptı senin soğuk 'akıllığını uyku mu ilettili.

چون نبودی بد گمان در حق او

چون نهادی سر چنان ای زشتخو

Niçin Samîrinin ve buzağının hakkında sû-i zan etmedin niçin ancılayın secdeye baş koydun ve 'acele ve i'bâdet ettin. Ey çirkin yüzlü buyurdular.

چون خیالت نامد از تزویر او

وز فسادِ سحر احمق گیر او

Niçin sana onun etzvirinden hayâl ve fikr gelmedi ve onun ahmak tutucu fesâdından niçin sû-i zan gelmedi.

سامریی خود که باشد ای سگان

که خدایی بر تراشد در جهان

Bir Sâmiri kimdir ve kim olur ey kalpler ki dünyâda bir Tanrı yonsun.

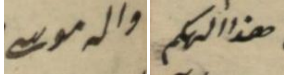
چون در این تزویر او یکدل شدی

وز همه اشکالها عاطل شدی

Niçin Sâmiri'nin tezvirinde yekdîl oldunuz cümle eşkâlden mu'attal oldunuz ve hatırınıza asla bu buzağının uluhiyetine niçin şüphe gelmedi.

گاو می شاید خدایی را به لاف

در رسولی ام تو چون کردی خلاف

Öküz laf ile uluhiyete yakışır mı turalım ki Sâmiri ³ demiş. Benim peyganberliğime sen çünkü ihtilaf eyledin buzağıya böyle bir ednâ nesne ile niçin Tanrı dedin?

پیش گاوی سجده کردی از خری

گشت عقلت صید سحر سامری

Bir öküzün önünde eşekliğinden secde eyledin senin 'aklın Sâmirinin sihri nin saydı oldu ve Sâmirinin sihri san her vecihte te'sir eyledi.(112-a)

چشم دزدیدی ز نور ذو الجلال

اینت جهل وافر و عین ضلال

Gözünü açtın ve yumdun Hakk Te'âlâ Hazretlerinin nurundan murâd Zât-ı Şerîfleridir ya da Yed-i Beyzâ-ı mukeddeseleridir.İşte sana cehâlet ü delâlet olmaz demektir.

شه بر آن عقل و گزینش که تو راست

چون تو کان جهل را کشتن سزاست

Tu o 'aklın üzerine ve o 'aklın ihtiyârının ki senindir çünkü sen cehl ma'denisin seni öldürmek lâyıktır.

گاو زرین بانگ کرد، آخر چه گفت

کاحمقان را این همه رغبت شکفت

³ Bu sizinde musa'nın da ilahıdır. Taha,88

Altına mensûb ve altından masnû' buzağı ses eyledi ve ondan fakat bir sedâ zâhir oldu sonra ne dedi ki ahmaklara bu kadar rağbet ve ona secde etmeye bu kadar meyl açıldı.

ز آن عجبتر دیده ای از من بسی

لیک حق را، کی پذیرد هر خسی

Bundan ziyâde 'aceb benden çok nesne gördünüz lâkin Hakkı her bir has-ı denî kimse kaçan kabul eder.

باطلان را چه رباید باطلی

عاطلان را چه خوش آید عاطلی

Bâtılları ne kapar bu su'âldir bâtıllık kapar bu dahi cevâpdır. Yani bâtıllar bâtıla meyl ederler ve Haktan firâr ederler tenbellere ne hoş gelir tenbellik hoş gelir. Bu mısra' dahi su'âl ü cevâpı muntazaman hâsıl-ı kelâm tenbeller rah-ı hakta bir işe yaramayıp 'ömr-i nâzeninlerini beyhûde iddeâ' ederler demektir.â'tıl tenbel manâsınadır.

زانکه هر جنسی رباید جنس خود

گاو سوی شیر نر، کی رو نهد

Zirâ her cins kendi cinsini kapar öküz erkek arslan tarafına kaçan meyl eder zirâ beyinlerinde cinsiyet yoktur.

گرگ بر یوسف کجا عشق آورد

جز مگر از مکر تا او را خورد

Kurt Yusuf üzerine kanda 'aşk getirir yani hasîs ü denî adam iyi adama nice muhabbet eder etmez demektir. Zirâ beyinlerinde cinsiyet yoktur ki ona meyl edeler.

چون ز گرگی وارهد، مَحرم شود

چون سگ كهف از بنی آدم شود

Çünkü kurtluktan kurtulur fenâ huyları gider ve Va'cib Te'âlâ Hazretlerine mahrem olur. Ashâb-ı Kehf kelbi gibi âdem evladından ma'dûd olur. Gerçi kelb idi velâkin kelblik sıfatı kendinden zâ'îl olmakla insân zümresinden olub Ashâb-ı Kehf ile hemdem oldu ve onların vefâkatini ihtiyâr etti. Bundan ma'lûm oldu ki cinsiyet sûret ile değil imiş belki siret ile imiş. Çünkü Ebû Bekr-i Sâdık (ra) Te'âli Anh Hazreti Muhammed Sallallahü Te'âlâ Aleyhi vesselemeden koku ilettiler dedi ki bu hilâf söyler ve vech-i şerîf değildir. Nebi-i zîşâna cinsiyet bunu yaptı.

چون نَبْدُ بو جهل از اصحاب درد

دید صد شق قمر، باور نکرد

Çünkü Ebû Cehil dert ashâbından değildir yüz şak-ı kamer gördü 'itimât etmedi.

دردمندی کش ز بام افتاد طشت

زو نهان کردیم، حق پنهان نگشت

(112-b) Bir derdmend ki onun damdan leğeni düştü yani meşhur oldu ve iyi adam oldu ondan biz hakikati nihân eyledik hakikat ondan pinhân olmadı zirâ iyi adamdan esrâr-ı ilâhiye mahfî olmaz.

وانكه او جاهل بُد، از دردش بعید

چند بنمودیم و او آنرا ندید

O kimse ki o câhil idi Hak Te'âlânın derdinden ba'id idi ona çok şeyler gösterdiler ve onu görmedi.

آینه دل صاف باید تا در او

واشناسی صورت زشت از نکو

Gönül ayinesi saf lâzımdır hatta onda aşikâre çirkin ve güzel nesnelere göresin.

ترك كردن آن مرد ناصح بعد از مبالغه، پند آن مغرور خرس را

O merdi nâsihin terk söylemesi beyânındadır. Nusuhunda mübâlağadan sonra o ayıya mağrûr oluna.

آن مسلمان ترك آن ابله گرفت

زیر لب لاحول گویان، ره گرفت

O Müslümân o ahmakı terk eyledi harâretiyle ve dudağı altından Lâ havle diyerek geri gitti.

گفت، چون از جد و پند و از جدال

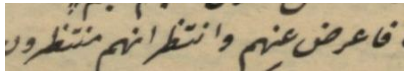
در دل او بیش میزاید خیال

Çünkü cidden ve nushden mücâdeleden onun gönlünde hayâl doğar ve benim harâretimi garaza haml eder.

پس ره پند و نصیحت بسته شد

امر اَعْرَضَ عَنْهُمْ پیوسته شد

Böyle olunca nasihat yolu bağlanmış oldu ve benim kalbim pendden fâriğ oluve böyle kimselerin hakkında Hak Te'âlâ'dan bize

⁴ emr-i şerifi vâsıl oldu. Ma'nâsı küffâr Mekke'den 'irâz et ve onların adem-i imânına mahzûn olma onlara kahr-ı galebeye muntazır ol tahkîk onlar sana galebeye muntazırlardır.

⁴ Ey habibim ihanet tarikıyla onlardan, harb ayeti nizul edinceye kadar yüz çevir ve nusret-i ilahiye muntazır ol. Secde, 32/30

چون دوايت می فزاید درد، پس

قصه با طالب بگو، بر خوان عَبَس

Bu merde nasihat edip dinlemek münâsebetiyle insân-ı kâmile intikal ederek buyururlar ki ey şeyh-i kâmil sen dahi çünkü gördün ki senin kelâm-ı pür-hikmetini izgâ etmezler ve senin ‘ilâcın onlara ancak derd artırır sen dahi şu kimse ki pend ü nushden fâriğ olup kıssayı talibine söyle ve ‘Abese suresini oku ve onları terk eyle menkuldür ki bir gün Peygamberimiz Muhammed Mustafa (sav)’in meclis-i şerîfnde Sanâdid-i Kureyş otururlar imiş ve onları tevhd ü imâna da’vete meşgul iken Ashâb-ı Kirâmdan İbn-i Maktûm (ra) Hazretleri gelip ve halkı yarup ‘amâ olmak hasebiyle Resûl-ı Kibriyânın şuglünden bi-haber olarak pişgâh-ı Fahr-ı ‘âlemiye rûmâl oldu ve dahi ‘ilmi yâ Resûlullah nağmesin âşikâre şürû’ ve katı’ kelimât-ı nefise-i Muhammediyeye ‘amâlin sebebiyle bâ’is oldu. Binâberin Hazreti Fahr-ı ‘âlem (sav) Efendimizin vechi şeriflerinde cin ü cebin ve efer ü ‘ubûsat zâhir olup sükût buyurdular. İbn-i Em-mektûm’a suffe-i Muhammediye olmadı der-’akab.(113-a)

(113-b) İsmi imiş Mısır’a mâlik olan Fir’avun ıtlak olunduğu gibi.

یاد "الناس معادن" هین بیار

معدنی باشد فزون از صد هزار

Buyurmuş idik onu tezekkür eyle bir ma’den yüzbin altından hayırlı olur işte o ma’den bu misüllü kimesneler değiller mi ve bunlara iltifat olunmak lâzım değil midir.

معدن لعل و عقیق مکتنس

بهتر است از صد هزاران کان مس

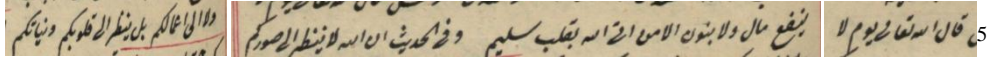
La’l ma’deni değerli olan ‘akik ma’deni yüzbin bakır ma’deninden efdâldir.Vâcib Te’âlâ Hazretleri İbn-i Maktum Hazretlerini ve onun nâziri olan

fukara-yı sahabeyi la'l ü 'akik ma'denine ve küffârı bakır ma'denine teşbih buyurmuştur.

احمداء، اینجا ندارد مال سود

سینه باید پر ز عشق و درد و دود

Bir ednâ mü'mini kâfire takdim buyurmuştur. Ey benim Habibim benim indimde mal ü cah fâ'ide tutmaz ve kadir bunlar ile değildir. Bana kalb lâzımdır 'aşktan ve derdinden vâh tutandan dolmuş.

اعمی روشن دل آمد در مبند

پند او را ده که حق اوست پند

Kalbi Enver olan ama sana geldi ve dahi 'ilmini yâ Resûllullah dedi ona. Nutuk kapısını bağlama ve nasihatı ona ver ki nasihat onun hakkıdır ve benim adam olan küffâra her ne kadar mâlik iseler de nazar etme ancak böyle 'uşşakın ve muvahhidlerin irşâdıyla meşgûl ol.

گر دو سه ابله ترا منکر شدند

تلخ کی گردی چو هستی کان قند

Eğer iki üç ahmak sana münkir oldular ise sen kaçan acı olursun çünkü şeker ma'deni idin birkaç münkirin inkârından sana ne ziyân terettüp eder ve risâletine ve kadrine ne helâl tarî olur isterler ise mü'min olsunlar isterler ise kâfir olsunlar.

گر دو سه احمق ترا تهمت نهند

حق برای تو گواهی میدهد

⁵ O gün ne mal fayda verir ve de evlat, ancak Allah'a kalb-i salim ile gelenler o günde fayda bulur. (Şu'âra, 88-89)

Eğer iki üç ahmak sana kizb ile töhmet korsa hak senin için sıdkına şahâdet verir. Bir kimesnenin sıdkına Cenâb- Hakk şehâdet buyura halk-ı ‘âlim kizb ile müttehim etseler onun yeri değildir.

گفت از اقرار عالم فار غم

آنکه حق باشد گواه او را، چه غم

Cenâb- Kibriyânın Resûlü’ne böyle buyurduğu Resûl-i muhterem (sav) dahi buyurdular ki ey nas ben halk-ı ‘âlemin ikrârından fâriğim ve kimesnenin beni tasdikine ihtiyâcım yoktur. Zirâ o kimesne ki Allah Te’âlâ’nın şâhididir. Ona halkın tekzibinden.(114-a) Ne gam vardır.

گر خفاشی را ز خورشیدی خوریست

آن دلیل آمد که آن خورشید نیست

Eğer bir yarasaya bir güneşten intifâ’ var ise o delâlet eder ki o güneş değil imiş zirâ güneş olaydı yarasa ondan firâr eder idi bunun gibi tasdiki belki bana şe’nidir ve inkârları nübüvvetime kemâlîm ne delâlet eder niteki buyururlar.

نفرت خفاشکان باشد دلیل

که منم خورشید تابان جلیل

Yarasacıkların benden nefreti delil olur ki ulu Mevlâ’nın ben parlayıcı güneşiymişim ve peygamberi imişim.

گر گلابی را جعل راغب شود

آن دلیل ناگلابی می بود

Eğer bir gülsuyuna necâset böceği mâ'il olur ise o böceğin meyli onun gülsuyu olmadığını delâlet eder.

گر شود قلبی خریدار محک

در محکی اش در آید نقص و شک

Naks ve şek eğer kalb mihekki alıcı olursa onun mihekliğine noksan ve şüphe gelir ve delâlet eder ki mihek değil imiş zirâ kalb mihekten korkar.

دزد شب خواهد، نه روز، این را بدان

شب نیم روزم که تا بم در جهان

Hırsız gece ister, gündüz istemez bunu iyi bil ben gece değilim belki gündüzüm zirâ dünyâdan parlarım bu sebepten kâfirler beni sevmezler.

فارقم فاروقم و غربال وار

تا که گاه از من نمی یابد گذار

Ben fark ediciyim ve mübâlağa ile ayırıcıyım ve dahi kalbur gibiyim taki saman benden geçmek bulmaya ve daneler mürûr eyleye. Yani iyilere ve kötülere mihek gibiyim ve kötüler kendüye benden saklayamazlar onlar kötülüğüne vâkıf olup iyilerden temyîz ederim.

آرد را پیدا کنم من از سبوس

تا نمایم کاین نقوش است آن نفوس

Onu kepeğinden temyîz ve cüdâ ederim hatta göstereyim ki yemeğe o nakıslar bu nakıslardır ve o nukûşundan asla farkı yoktur.

من چو میزان خدایم در جهان

وانمایم هر سبک را از گران

Ben dünyâda terazi-yi Hüdâ her hafifi ağırdan temyîz ederim yine iyiyi kötüden temyîze kâdirim demekten i'bârettir.

گاو را داند خدا گوساله ای

خر خریداری و در خور کاله ای

Buzağı öküzü kendüye sahib Hüdâ bilir. Zirâ öküz buzağısını terbiye eder. Merkep kendi sahibini ve kendüye müte'allik metâ'ı bilir.

من نه گاوم تا که گوساله ام خرد

من نه خارم کاشتری از من چرد

Ben gav değilim ki gavsele siretini alalar ben diken değilim ki deve benden otlaya hâsılı benim benim yanıma iyiler ve Hakkın indinde makbûl olanlar gelirler buzağı ve deve gibi ahmak ve lâ-ya'killer benim semtime gelmeye kâdir olamazlar.

او گمان دارد که با من جور کرد

بلکه از آیینۀ من روفت گرد

O ahmak zanneder ki benim yanıma gelmekle ve benden kaçmak ile bana cefâ eyledi o ise benim ayine-i kalbimden toz süpürdü ve gönlümde anın gelmemesiyle sükût ve inşirâh hâsıl oldu eğer gelmiş olaydı dâ'ima beni mükedder etmekten hâli olmaz idi fi'l-vâki kötülerin iyilerin yanına (114-b) gelmemesi kimse iyilere mahzâ hayr ü berekettir.

تملق کردن دیوانه جالینوس را و ترسیدن جالینوس

Bir delinin esnâ-yı nahda Calinus hekime tesâdüf edip yaltaklanmasıdır ve o hekimin dahi bende cünûn vardır deyü havf etmesi beyânındadır.

گفت جالینوس با اصحاب خَود

مر مرا تا آن فلان دارو دهد

Calinus gelip kendi ashâb-ı şâkirdânına dediki bana filan ‘ilacı tahkîk verin.

پس بدو گفت آن یکی کای ذو فنون

این دوا خواهند از بهر جنون

Böyle deyince Calinus’a şâkirtlerinin birisi dedi ki ey ‘ilimden fûnûn sahibi olan zât bu ‘ilacı cünûn için yerler ve isti’mal ederler.

دور از عقل تو این، دیگر مگو

گفت در من کرد يك ديوانه رو

Senin ‘akl ve kemâlinden cünûn uzaktır bu kelâmı bir dahi söyleme Calinus dahi cevâpında dedi ki bana bir divâne bugün yolda rast gelip teveccüh etti.

ساعتی در روی من خوش بنگرید

چشمکم زد آستین من درید

Bir sa’at benim yüzüme hoş baktı bana gözünü kapadı benim yenimden çekti.

گر نه جنسیت بدی در من از او

کی رخ آوردی به من آن زشت رو

Eğer bende ondan cinslik olmayaydı ve ben dahi onun gibi mecnûn olmayaydım kaçan bana o çirkin yüzlü deli teveccüh eder idi göründüydü.

گر ندیدی جنس خود، کی آمدی

کی به غیر جنس خود را بر زدی

Eğer mecnûn kendi cinsini görmeyeydi kaçan gelir idi kaçan cinsinin gayrısına kendisi uru idi. Zirâ benim yanıma çünkü geldi bende bir hâfi cünûn var imiş ben bilmez imişim onun için mi'âlice edeceğim dedi.

چون دو کس بر هم زند بی هیچ شک

در میانشان هست قدر مشترک

Çünkü iki kimse birbiriyle ülfet eder onların beyinde şüphesiz bir kadar müşterek vardır olmasa ülfet edemezler idi.

کی پرد مرغی بجز با جنس خود

صحبت ناجنس گور است و لحد

Bir nev'i kuş kaçan uçar illa kendi cinsi ile uçar mesela serçe serçeyle ve karga kargayla teyerân etmektedir. Nâ-cinsin mukareneti insana kişi nâ-cins ile ülfet edemez.

سبب پریدن و چریدن مرغی با مرغ دیگر که جنس او نبود

آن حکیمی گفت دیدم هم تکی

در بیابان زاغ را با لکلی

Ol hekim dedi ki berâber seğirdici gördüm sahrada bir kargaya bir leylek ile.

در عجب ماندم، بجستم حالشان

تا چه قدر مشترک یابم نشان

Te'accüb ettim bunlar cins değildir ne 'aceb sahrada berâber gezerler bunların hâl ü şânlarını aradım ne kadar müşterek beyinlerinde nişân bulurum.

چون شدم نزدیک، من حیران و دنگ

خود بدیدم هر دوان بودند لنگ

Çünkü bunlara ben hayran olduğum halde yakın oldum gördüm ki ikisi de onların topal imiş.(115-a)

خاصه شهبازی که او عرشی بود

با یکی جغدی که او فرشی بود

Bâ-husus bir doğan ki o 'arşa mensûb ola bir baykuş ile ki o ferşe mensûptur yani siyemâ ki evliyaullah ile ahl-i dünyâ onlar hiç imtizâç etmezler demektir.

آن یکی خورشید علیین بود

وین دگر خفاش کز سچین بود

Ol birisi 'âlem-i bâlânın güneşi olur murâd 'ariflerdir. Bu gayrısı yarasa huyludur zirâ zindân-ı cahimdendir.

آن یکی نوری، ز هر عیبی بری

وین یکی کوری، گدای هر دری

Ol birisi nûrdur her 'ayıptan berî olarak bu birisi kördür her kapının dilencisidir.

آن یکی ماه ی، که بر پروین زند

وین یکی کرمی، که در سرگین تند

O birisi bir aydır ki kendüyü Ülker ve Süreyya yıldızına vurur bu birisi kurtur zirâ kendini necâsete urur ve cifeye gider. Murâd ehli dünyâdır bu iki zıt elbette bir yerde olmazlar.

آن یکی یوسف رخی عیسی نفس

وین یکی گرگی، و یا خر، یا جرس

Ol birisi Yusuf (as) yüzlüdür nefesi İsâ (as) gibi mürde dilleri ihyâ ederek bu birisidir ki ehl-i dünyâdır kurtur yahûd eşektir çaki ile.

آن یکی پران شده در لا مکان

وین یکی در کاهدان همچون سگان

Ol birisi lâ-mekân 'âlemine teyâran edici olmuş bu birisi köpekler gibi samanlıkta kalmış.

آن یکی خَلقی ز اکرامش خجل

وین دگر از بینوائی منفعل

Ma'na dili ve lisân-ı hâl ile o gül necâset böceğine bunu dâ'ima der ki ey koltuğu kokmuş ve ey murdar.

آن یکی سرور شده ز اهل زمان وین

دگر در خاک خواری بس نهان

Eğer sen gülistândan firâr edici isen ve şüphesiz be senin nefretin gülistânın kemâline delâlet eder zirâ şerârın bir zâtı sevmemesi onun kemâl ve büyüklüğüne delâlet eden mevâddandır.

غیرت من بر سر تو، دور باش

می زند، کای خس، از این در دور باش

Benim gayretim senin başına dikenin vurur ki ey alçak buradan dūr ol.

ور بیامیزی تو با من ای دنی

این گمان آید که از کان منی

Ey deni olan kimse eğer bana karışırsan halka bu zan gelir ki benim ma'denimden sen bu sūrette benim yanıma gelmediğin banim hakkımda bana hayırlı olur.

بلبلان را جای می زید چمن

مر جعل را در چمین خوشتر وطن

Bülbüllere mekân ü çemen ve bahçe yakışır zirâ matlûbu güldür takîk necâset böceğine necâset iyi vatandır.

حق مرا چون از پلیدی پاک داشت

چون سزد بر من پلیدی را گماشت

Cenâb-ı Kibriya beni çünkü murdârlıktan pâk tuttu nice lâyıktır benim üzerime murdârı havale etmek.

یک رگم ز ایشان بُد و، آن را برید

در من آن بد رگ کجا خواهد رسید

Benim bir damarım onlardan idi ve onu Cenâb-ı Kibriya katı' eyledi ve kötülerle asla işim kalmadı bana o damarı kötü kanda erişmek ister.

یک نشان آدم آن بود از ازل

که ملایک سر نهندش از محل

Hazreti Âdem (as) (115-b) bir nişânı Âdemliğine ziyân tutmaz ki melâik onu bir mahalden secde ederler.

يك نشان ديگر آنكه آن بليس
ننهدش سر، كه منم شاه و رئيس

Âdem (as)'ın bir nişânı dahi odur ki o şeytan ona inkiyâd etmeye ve başını secdeye koymaya ben şâhım ve reîsim diyerek.

پس اگر ابليس هم ساجد شدی
او نبودی آدم، او غیرى بُدی

Böyle olunca eğer iblis secde edeydi o Âdem (as) olmamak lâzım gelir idi ve gayrı bir kimse olur idi.

هم سجود هر ملك ميزان اوست
هم جحود آن عدو برهان اوست

Her meleğin secdesi dahi Âdem'in Âdemliğine terazidir ve dahi o iblisin secdeden imtinâ'ı yine Âdem (as)'ın büyüklüğüne delildir.

هم گواه اوست اقرار ملك
هم گواه اوست كفران سگك

Yine onun şâhididir alçak kelb gibi olan şeytanın Âdem (as)'ı inkârı eğer iblis mekr olsa Adem (as) büyük olmamak lâzım gelir idi. Kaf tasgîr içindir.

تتمه قصه آنمرد مغرور بر وفای خرس و هلاکت او

O mağrûrun ayının yaltaklanması üzerine i'timâdının tetimmesidir.

شخص خفت و خرس میراندش

مگس وز ستیز آمد مگس، زو باز پس

O nasîh gittikten sonra o şahıs uyudu ve ayı onun sineğini sürer idi ve tard eder idi sinek ‘inâdından tez geri geldi zed kelimesi zuddan muhaffeftir.

چند بارش راند از روی جوان

آن مگس پس باز می آمد دوان

Nice kere ayı civanın yüzünden o sineği sürdü o sinek tez geri seğirdici oldu halde gelir idi.

خشمگین شد با مگس خرس و برفت

بر گرفت از کوه سنگی سخت زفت

Ayı sineğe hışımlı oldu getti dağdan ziyâde ‘azim bir taş tuttu.

سنگ آورد و مگس را دید باز

بر رخ خفته گرفته جای ساز

Taş getirdi ve sineği geri gördü huftenin yüzü üzerine kendi oturacak yer düzdü yani sinek yine o adam vechine karar etmiş gördü.

بر گرفت آن آسیا سنگ و بزد

بر مگس تا آن مگس واپس خزد

Yukarı kaldırdı o değirmen taşının o sineğin üzerine vurdu hatta o sinek muhasibinin yüzünden geri sürtün.

سنگ روی خفته را خشخاش کرد

این مثل بر جمله عالم فاش کرد

Uyumuşun yüzünü haşhaş tohumu gibi hurd etti bu meseli cümle ‘âlem üzerine fâş etti.

مهر ابله، مهر خرس آمد یقین کین

او مهر است و، مهر اوست کین

Ahmak dostun muhabbeti yakin bilki bu ayının muhabbeti gibidir ve dahi ahmak dostun ‘adâveti muhabbettir muhabbeti ‘adâvettir.

عهد او سست است و، ویران و ضعیف

گفت او زفت و، وفای او نحیف

Ahmak (116-a) dostun muhabbeti ve ahdi za’iftir tez zâil olur kelâmı ü va’di ‘âzım ve büyüktür ama vefâsı dahi za’af üzeredir.

گر خورد سوگند هم باور مکن

بشکند سوگند مرد کژ سخن

Eğer yemin yer ise ve eder ise i’timât etme yalancı ve vefâsız adam yemini kırar sevgend sinin fethiyle yemine derler gerçi yemin me’kulâtтан değildir velakin Âcem böyle tabir edegelmiştir.

چون که بی سوگند گفتش بُد دروغ

تو میفت از عهد سوگندش به دروغ

Çünkü yeminsiz kelâmı yalan idi sen onun meğer mekr ü yemininden üçün îrâna düşme îrâna düşmek aldanmaktan kinâyedir.

نفس او میر است و عقل او اسیر
صد هزاران مصحفش خود خورده گیر

Onun nefsi beydir ve onun ‘aklı mağlûbdur. Nice yüz mushâf-ı şerifi yemiş ve ona yemin etmiş farz eyle.

چونکہ بی سوگند پیمان بشکند
گر خورد سوگند ز آن بدتر کند

Çünkü yemin etmeksiz ahdini kırar eğer yemin ederse dahi onu kırar ve yeminine sâbit olmaz.

زانکہ نفس آشفته تر گردد از آن
کہ کنی بندش بہ سوگند گران

Andan üçün onun nefsi ondan perişân olur ki sen onu bend-girân eyle bağlarsan o bende onun nefsi asla razı olmaz görmez misin.

چون اسیری بند بر حاکم نهد
حاکم آن را بر درد بیرون جهد

Çünkü bir esir bir emir ve hâkime bağ kur hâkim onu yırtar ve taşra sıçrar.

بر سرش کوبد ز خشم آن بند را
هم زند بر روی او سوگند را

Hâkim onun başına vurur gazâbından o bendi bunun gibi nefs-i emmâresi dahi onun yeminini yüzüne vurur.

توز او فوا بالعقودش دست شو

اَحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ يَا وَي مَگُو

Sen onun Kurân-ı Kerimde olan şu ayet-i kerîmeler ki birisi

يا ايها الذين امنوا اوفوا بالعقود درو بيريچ

⁶ dir birisi

وا حفظوا ايمانكم نف

⁷ nazm-1

celîlidir bu emirlere onun imtisâlinden el yıka ve ona yeminini hıfz eyle deme zirâ denilmez.

و آنکه داند عهد با که میکند

تن کند چون تار و، گرد او تند

O kimse ki bilir ve irfânı vardır ahdi kim ile etmiştir. Yani Allah u Te'âlâ ile etmiştir. Gerçi sûrette ahdi o kimse iledir tenini tel gibi zâ'if eder ve o 'ahdinin etrafında dolandır yani onu bozmaz.

رفتن رسول خدا بعیادت صحابی رنجور و بیان فائده عیادت

Hazret-i Muhammed Mustafa (stav) Efendimizin ashâb-ı kirâmdan bir zâtın iyâdesine teşrifleri beyânındadır ve dahi hasta hâtırı sù'âl etmenin fâ'idesi beyânındadır.

از صحابه خواه ای بیمار شد

و اندر آن بیماری او چون تار شد

Ashâb-ı Rasulullah tan birisi nâ-mizâç oldu ve keyifsizlikten tel gibi zâ'if ve nâhif oldu ma'lûm ola ki iyâdet sünnet-i şerifedendir (116-b) zirâ her kim hasta ola Fahr-ı 'Âlem (sav) hatırını sormaya teşrîf buyururlar idi. Hatta küffârın bile hatırını hasta olunca sorar idi menkuldur ki Ebû Cehil-i lâin kapısı dahiline bir kuyu kazarmış

⁶ Ey müninler, akitlere vefa edin maide, 5/1

⁷ Yemin ettiğiniz zaman yeminlerinizi muhafaza ediniz. maide, 5/89

ve üzerini bir hasır ve bir miktar turâb ile setr etmiş ve münâfıklar ile sözlerin bir etmişler ve kendisi temâruz edip taşra çıkmamış münâfıklar Meclis-i Resûlde Ebû Cehl'in nâ-mizâçlığını zikretmişler Sultân-ı Âlâ Enbiyâ ekmelüttahiyya öyle ise 'iyâde edeyim buyurup hânesi semtine kasd ü yakin olunca hâl ü keyfiyetten vahiy olunup geri döndüler Ebû Cehl teşrîf-i Muhammedî ile ihbâr olunmuş idi etbâ'ını aman hazır olunz kuyuya düştüğü anda üzerine taş ü türâb döküp içinde kalsın diyerek o lâ'in tavsiye ederken kapıya yaklaşip geri döndü haber verince hemen o bî-din kâfir ve mel'ûn yerinde sıçrayıp 'aceleyle kapıya doğru teveccüh etti ki Fahr- ı 'Âlem Efendimizi buyurun diye da'vet ve geriye çevire o Kakhâr ve Müntekim olan Allah-ı 'Âzim ü şân celle celâlühü kendini kuyuya fer-âmuş ittirüp ve hasıra basıp damdan küşiş ü hınzır uçar gibi kuyunun dibine indi sebûzem altınla yazsın yazan kendi düşer al için kuyu kazan.

مصطفی آمد عیادت سوی او

چون همه لطف و کرم بد خوی او

Nebiy-i Mükerrerem hazreti Muhammed Mustafa (sav) 'iyâde için onun tarafına teşrif buyurdu çünkü bütün lütf ve kerem ede hulk ve hüsünleri.

در عیادت رفتن تو فایده است

فایده آن باز با تو عایده است

Senin 'iyâde'ye gitmende fâ'ide dahi sana ayidedir rücû' edicidir fâide.

فایده اول که آن شخص علیل

بو که قُطبی باشد و شاه جلیل

Evvel ki fâ'ide odur ki o alîl olan şahıs ihtimal ki bir kutb ola bir sultân ola.

چون تو چشم دل نداری ای عنود

که نمیدانی تو هیزم راز عود

Eğer kutb olmazsa yol yürü ve sâlik olur sulân olmaz ise ata binici olur yani gayet ulu değil ise vasat bir zât olur.

پس صلہ یاران رہ لازم شمار
هر که باشد، گر پیاده ور سوار

Böyle olunca yol dostlarını sıra etmeye lâzım sayı her kim ki olur ise gerek yaya ve ger atlı.

ور عدو باشد هم، این احسان نکوست
که به احسان بس عدو گشتتست دوست

(117-a) Eğer düşman olursa bu ihsân iyidir ve ‘iyâde muhabbete sebep olur zirâ ihsân ile çok adi dost olmuştur.

ور نگرده دوست، کینش کم شود
ز آنکه احسان کینه را مرهم شود

Olmaz ise onun kini olur ve ‘adâveti mehmâ ebken zâ’il olur zirâ ihsân ‘adâvete merhem olur.

بس فواید هست غیر این، ولیک
از درازی خائفم، ای یار نیک

Çok fâ’ideler vardır bu söylediğimin gayrılığını uzunluğundan korkucuyum. Ve söz tavîl olur ey benim iyi yârim.

حاصل این آمد، که یار جمع باش
همچو بتگر، از حجر، یاری تراش

Hâsılı bu geldi ki cemâ’tin yâri ola ve ülfet ve ihtilât ile sanemperestler gibi taştan bir put yont bokeslikten.

ز آن که انبوهی و جمع کاروان

رهزنان را بشکند پشت و سنان

Ve sînan zirâ kervan cem'inin kesreti harâmilerin arkasını ve mızraklarını kırar.

چون تو را آن چشم باطن بین نبود

گنج می پندار اندر هر وجود

Çünkü iki gönül gözü ey 'anud tutmasın bundan adını öd ağacı gibi râyiha-ı tayyibe sahibi olan ağaçtan fark etmezsin

چونکه گنجی هست در عالم مرنج

هیچ ویران را مدان خالی ز گنج

Çünkü bir hazine 'âlemde vardır. Sen incinme ve fakrdan korkma hiçbir virâneyi hazineden hâli bilme.

قصد هر درویش میکن بیگزاف

چون نشان یابی بجد میکن طواف

Beyhûde ve 'abes sûretinde her dervişi kast eyle ve onda define vardır diye me'mûl eyle çünkü define 'âlâmetini bulursun ondan cid ü say ile o dervişi tavaf eyle ve onun dâmenini tut.

چون تو را آن چشم باطن بین نبود

گنج می پندار اندر هر وجود

Çünkü senin o hakikat görücü gözün yok idi bu sûrette her vücutta define vardır. Zan ile ola ki defineye rast gelsin.

وحی آمدن از حقتعالی به موسی که چرا به عیادت من نیامدی

Cenâb-ı Kibriyâ'nın Mûsâ (as)'a vahiy eylemesi beyânında olucudur öyle buyurarak ki niçin benim 'iyâdeme gelmedin yani ben hasta oldum sen benim hatırımı sû'âl.

آمد از حق سوی موسی این عتیب

کای طلوع ماه دیده تو ز جیب

Hak Te'âlâ Hazretlerinin tarafından Mûsâ(as)'a bu it'âb geldi öyle diyerek ki ey habibinden ayın tulû'nu görmüş olan zât.

مشرقت کردم ز نور ایزدی

من حقم، رنجور گشتم، نامدی

Seni kendi nurundan maşrık eyledim ben Allah'ım, ben hasta oldum sen beni 'iyâdeye gelmedin senin Tanrın iken.

گفت سبحانا، تو پاکی از زیان این

چه رمز است این بکن یا رب بیان

Mûsâ(as) dedi ki ey benim sübhânım sen ziyândan ve hastalıktanmüberrâsınn be ne remzdir bunu yâ Rab (117-b) beyân eyle ve murâd-ı şerifini bana tefhîm eyle.

باز فرمودش، که در رنجوریم

چون نپرسیدی تو از روی کرم

Yine Cenâb-ı Kibriyâ Mûsâ(as)'a sordu ki ben hasta idim niçin beni kerem ü lütf yüzünden sormadın.

گفت یا رب، نیست نقصانی تو را

عقل گم شد، این گره را بر گشا

Yine Mûsâ(sa) cevâpında buyurdu ki yâ Rab sana bir noksan ve sen nâ-mizâç olmazsın bu söze benim aklım za'yi oldu bunun hakikatini keşfeyle murâdın nedir?

گفت آری، بنده خاص گزین

گشت رنجور، او منم، نیکو بین

Vâcib Te'âlâ Hazretleri buyurdu ki beli ben hasta olmam ve hastalıkta münezzehim lâkin benim bir has ü makbûl kulum hasta oldu onu niçin 'iyâde etmedin zirâ o benim iyi bak yâ Mûsâ (as).

هست معذوری من، معذوری من

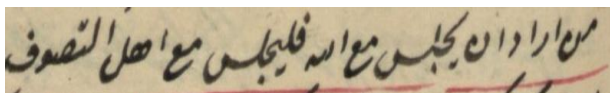
هست رنجوریش، رنجوری من

Onun mağdurluğu benim mağdurluğumdur onun hastalığı benim hastalığımdır.

هر که خواهد همنشین با

خدا او نشیند در حضور اولیا

Her kimse ki Allah-ı Te'âlâyla berâber oturuculuk ister agâh o evliyâsının huzurunda otursun niteki hadis-i şerifte

⁸ buyurulmuştur.

از حضور اولیا گر بگسلی

تو هلاکی، زآنکه جزو بی کلی

Evliyâullahın huzurundan eğer kırılır isen sen helâk ve telefsin zirâ külsüz cüzsün haber gelenden ayrıldıkta helâki mukarrârdır görmezmsin ağaçtan bir dal kırılrsa der-'akıb yâbis olur ama ağaçta durdukça ter-i taze olur her kimseye ki şeytân

⁸ Allah ile beraber oturmak isteyen kimse,ehl-i zikir ile otursun.

kerimlerden geri iletir ve cüdâ eyler onu bîkes bulur onun başı keser darb-mesel meşhûrdur ki baskısız tahtayı yel alır yel almazsa âl alır.

يک بد است، از جمع رفتن يك زمان

مکر شیطان باشد این نیکو بدان

Bir karış cemâ'atte gitmek ve cüdâ olmak şeytânın mekri olur bunu iyi bil böyle olunca sakın cemâ'atten ve büyüklerden cüdâ olma.

جدا کردن باغبان، صوفی و فقیه و علوی را از همدیگر

باغبانی چون نظر در باغ کرد دید

چون دزدان به باغ خود، سه مرد

Bir bağcı bağına gelip çünkü nazar eyledi bağında hırsızlar gibi üç adam.

يک فقیه و يك شریف و صوفی

هر یکی شوخی فضولی یوفئی

O üç kimsenin birisi 'âlim idi ve birisi şerîf idi ve birisi dervîş idi her birisi bî-adeb idi ve dahi Hak Te'âlânın emrine vefâ etmez idi eğer vefâ edeydiler ecnebinin bağına destûrsuz girmezler idi.(118-a)

گفت، با اینها مرا صد حجت است

ليک جمع اند و، جماعت رحمت است

Bağbân dedi ki bana bunlara galip olmaya yüz delil vardır lakin bunlar cemâ'attir ve cemâ'at kuvvete sebeptir.Bu sûrette bene galebe ederler iyisi bunları bir hile ile tefrîk etmektir zirâ.

بر نیایم يك تنه با سه نفر

پس بیرمشان نخست از یکدیگر

Ben yalnız üç nefer ile muhâsemeye kâdir olamam böyle olunca bunları birbirinden evvela cüdâ edeyim dedi.

هر یکی را من به سوئی افکنم

چون که تنها شد سبیلش بر کنم

Her birisini hile ile ben bir tarafa bırakayım çünkü تنها oldu her birisinin bıyığını koparayım.

حیلہ کرد و کرد صوفی را به

راه تا کند یارانش را، با او تباه

Bağbân hile eyledi ve dervişi hud'a ile bağdan taşra eyledi hatta onun yarânı olan 'âlimi ve şerifi onunla tebrîd eyleye ve beyinlerini ifsâd eyleye.

گفت صوفی را برو سوی وثاق

يك گلیم آور برای این رفاق

Sofiye dedi ki bizim hâne tarafına git bu refikler için bir kilim getir kuru toprak üzre oturmasınlar rifâk refikân cem'idir ve tâk dahi hâne ma'nâsınadır.

رفت صوفی، گفت خلوت با دو یار

تو فقیهی وین شریف نامدار

Derviş kilim getirmeye gitti bağbân derviştən bunlara yalnız olarak dedi ki sen 'âlimsin bu dahi nâm ü şân sahibi seyyiddir sizin ikinize asla bir söz yoktur ve baş üzre yeriniz vardır.

ما به فتوای تو نانی میخوریم

ما به پرّ دانش تو می پریم

Biz senin fetvâ ü ‘ilmin ile helâli haramdan temyiz ederiz. Biz senin kanadın ile uçarız yani senin kavlinle ‘amel ederiz demektir.

وین دگر شه زاده و سلطان ماست

سید است، از خاندان مصطفاست

Bu gayrısı bizim şehzâdemiz ve sultânımızdır zirâ seyyiddir. Hazreti Muhammed Mustafa (sav) hazretlerinin evladındandır.

کیست آن صوفی شکم خوار خسیس

تا بود با چون شما شاهان جلیس

Kimdir o işkenbe yiyici sûfi alçak sûfi hatta sizin gibi şahlr ile celis ola şikemhor kelb demekten kinâyedir bahçe.

باغ چه بود جان من آن شماست

شما بوده مرا چون چشم راست

Ey zâtlar siz benim sağ gözüm gibisiniz.

وسوسه کرد و مر ایشان را فریفت

آه کز یاران نمی باید شکیفت

Vesvese eyledi ve tahkîk onları aldı ve dervişten ayırdı elâman yarândan sabır etmek gerekmez ve sakınıp dostlardan cüdâ olmayasın.

چون به ره کردند صوفی را و رفت

خضم شد اندر پیش با چوب زفت

Ba'de dedi ki çünkü derviş gelir onu ref' ediniz bir hafta sizin benim bağımnda mihmân olunuz penbe zeynden def' ü istikbâl ediniz ma'nâsına ıstılah olmuştur.Çünkü sûfiyi 'âlim ile şerif yola eylediler ve ne dediler ise dediler def' ettiler sûfi dahi kendi (118-b) hasmı dahi yine bağcıdır onun izinde ve 'akibetinde bir ayrı değnek ile gitti ve dervişe yetişti.

گفت ای سگ، صوفئی کو از

ستیز اندر آید باغ مردم تیز تیز

Dedi ki ey kelb sıfatlı derviş hiç bu olur mu ki sür'atle destursuz benim bağıma sen 'inadından gelesin ve bî-tekellûf kendi bağın gibi giresin ve meyvaları ekl edesin.

این جُنیدت ره نمود، یا بایزید

از کدامین شیخ و پیرت این رسید

Bunu sana Cüneyt veyâhûd Beyazıd mı yol olarak ve tarikat olarak gösterdi kangı şeyhten, pirden bu hâl ü şân sana vâsıl oldu.

کوفت صوفی را چو تنها یافتش

نیم کشتش کرد و سر بشکافتش

Sûfiyi döğdü çünkü onu تنها buldu ve yarım ölü eyledi ve başını yarıdı.

گفت صوفی، آن من بگذشت، لیک

ای رفیقان پاس خود دارید نیک

Sûfî dedi ki bize lâıyk olan geçti lâkin ey refikler kendinizi iyi tutunuz zirâ nöbet sizindir.

مر مرا اغيار دانستيد، هان

نيستم اغيارتر زين قلتبان

Tahkîk beni ağyâr bildiniz ona ana oldunuz ben bu pezevenkten ziyâde ağyâr değilim lâkin bilmediniz.

ين چه من خوردم شما را خوردنيست

اين چنين ضربت، جزای هر دنياست

Bu nesneyi ki ben yedim size de yemek vardır buncalayın şerbet her denînin lâıyıdır sizler dahi denîsiz sizler dahi görürsünüz.

اين جهان كوه است و گفت و گوی تو

چون صدا هم باز آيد سوی تو

Bu dünyâ bir otağdır ve senin kâl ü kıylun senin sadândan gerisinin tarafına gelir ve rücû eder hâsılı dağa her ne söylenir ise hayırdan ve şerden sahibine aks ettiği gibi dünyâda dahi insân kıyl ü kâlinin sadâsını işitir bu cihetle dünyâ herkes ‘amelinin ve kavlinin mükâfatını görmek dağ gibi olmuş olur.

چون ز صوفی گشت فارغ باغبان

يك بهانه كرد زان پس جنس آن

Çünkü bağcı sûfiyi darbdan fariğ oldu tekrar bağa gelip bundan sonra onun cinsi yine bir hile eyledi.

كای شريف من برو سوی وثاق

كه ز بهر چاشت پختم من رُقاق

Öyle diyerek ki ey benim seyyîdim hâne tarafına git zirâ kuşluk ta'âmı için yufka pişirdim.

بر در خانہ بگو قیماز را

تا بیارد آن رقاق و قاز را

Kıymaz isminde olan cariyeye söyle hatta o yufkaları ve pişmiş kazı getirsin ve sana teslim etsin alıp buraya getiresin ba'de ekl edelim.

چون بهره کردش بگفت ای مرد دین

تو فقیهی، ظاهر است این و یقین

Çünkü bağbân şerifi eve gönderdi fakihe dedi ki ey tez görücü zât sen fakihsin ve bu zâhirdir ve yakîndir buna asla şüphe yoktur zirâ 'ilmin meydanda nümâyandır.

او شریفی، می کند دعوی سرد

مادر او را، که داند تا چه کرد

(119-a) O seyyîd siyâdeti bârid olarak da'va eder ve ben Âl-i Resûldenim halbuki onun anası kim bilir 'acaba ne etti ihtimal ki bir kiseyle zina ede ve bundan doğa.

بر زن و بر فعل زن دل می نهید

عقل ناقص، و آنگهانی اعتماد

bu bî-çâre karı üzerine onun fi'ili üzerine rabt ü kalp etmiş binâberin filan şerifin o 'âlim deyu da'va etmiş farz edelim ki böyle olsun lakin anası rusbu ise ve bu şerif gayrın nutfesinden ise nice şerif olur buna ihtimal vardır ve siyâdetinden dahi şüphe vardır ama senin 'ilmini inkâra kimsenin mecâli yoktur. Nisân 'aklı nâkıstır bundan sonra ona i'imat câ'iz değildir. Hasılı senin gibi ilmi maktu' zât ile böyle siyâdeti meşkûk olan refik olsun revâ görmem demek ister.

بر زن و بر فعل زن دل می نهید

عقل ناقص، و آنگهانی اعتماد

Kendüyü Âlî-ül Murtazâ üzerine ve Nebi-i zî-şân üzerine rabt etmiştir ve zamanede çok ahmak var.

هر که باشد از زنا وز زانیان

این برد ظن در حق ربانیان

Şimdi Cenâb-ı Mevlâna bu misüllü hezeyân ve terâhat edenelere ve bu bağcıya buyururlar ki her kimse ki zinâdan ve zânilerden olur bu zannı Allah Te'âlâya mensûp olan zâtlar hakkında eder bu beytten müstebân olur ki Âl-i Resûle siyâdeti neden ma'lûm imiş ihtimal ki şöyle ola ve böyle ola demek lâıyk değildir eğer böyle söyler ise belki kendisi pictir ona mebnî söyler buyurmak isterler.

هر که بر گردد سرش از چرخها

همچو خود گردنده بیند خانه را

Beyt-i sâbıkı isbât için irsâl-i mesel tarikiyle buyururlar ki görmez misin her kimse ki onun başı çarhlardan ve dönme klerden döner kendi gibi hâne yi dönücü görür o ise dönmek yoktur belki dönmek kendindedir bunun gibi Âl-i Resûl de veled-i zinâlık olmaz belki bu hâl kendinde olmakla hâlini Âl-i Resûle nisbet etmiştir buyurmak isterler.

آنچه گفت آن باغبان بوالفضول

حال او بد، دور ز اولاد رسول

O nesneyi ki bi-l füzûl u hamk sahibi bağcı söyledi onun hâli idi. Evlâd-ı Resûlden dûr olduğu halde.

گر نبودى او نتیجه مرتدان

كى چنین گفتى برای خاندان

Eğer bu bağcı mürted ve kâfirlerin oğlu olmayaydı nice Evlâd-ı Resûlallah hakkında böyle hezeyân ve türrehât ederler idi. Zirâ mü'min Âl-i Resûl hakkında bu sû-izannı etmez ya kâfir yahûd t-yezid ola ki ede.

خواند افسونها شنید آن را فقیه

در پیش رفت آن ستمکار سفیه

Bağcı efsûn gibi aslı yok nesnelere okudu onu fakih değildi ve ona 'itimâd etti ve seyyîdi bağdan def' eyledi seyyîd bağdan gidince o sufiye zâlim onun arkasında gitti ve ona yetişip.

گفت ای خر، اندر این باغت که خواند

دزدی از پیغمبرت میراث ماند

Encâmında dediler ki seni bu bağa (119-b) kim da'vet etti hırsızlık sana peygamberden mi miras kaldı enbiyâ kimsenin malını almaz idi ve sanasık ü eminet miras olur idi.

شیر را بچه همی ماند بدو

تو به پیغمبر چه میمانی بگو

Arslanın yavrusu arslana benzer sen bakalım peygamber-i zî-şâna neyle benzersin söyle göre dedi.

با شریف آن کرد، آن دون از کجی

که کند با آل یاسین خارجی

O seyyide onu eyledi o hilekâr adam ki Âl-i Muhammed aleyhiselâm harici eyledi Yâsin Esmâ-ı Muhammediyeden olmakla Âl-i Yâsin Âl-i Muhammed demektir. Mülteci ism-i fâ'il olarak hile edici kişiye derler.

تا چه کین دارند دائم دیو و غول

چون یزید و شمر با آل رسول

Hatta ne kin tutarlarsa şeytan gûl-i şeytan beyâbân insan Yezid ü şemren Âl-i Resûle tuttuğu gibi bağcı dahi o şerife bu ‘adâveti tuttu ve o şerifi ‘azim döğdü.

شد شریف از ظلم آن ظالم خراب

با فقیه او گفت با چشم پر آب

Bu ebyâttan hazreti Mevlâna (ks) Efendimizin Yezid’e ‘adâvet ve buğzları ne mertebede olduğu müstebân olur.Şerif o zâlimin zahmından harâb ve mecrûh oldu ve fakihe kalbinden dedi ki biz suyu sıçradık nevbet senindir.

پای دار اکنون، که ماندی فرد و کم

چون دهل شو، زخم میخور بر شکم

Ve yine dedi ki şimdi darba tahammül eyle zirâ yalnız ve eksik kaldın davul gibi ol ve karnının üzerine zahm eyle.

گر شریف و لایق و همدم نیم

از چنین ظالم تو را من کم نیم

Eğer ben şerif ve sana lâyıq ve hemdem olmaya şâyeste değilsem buncalayın zâlimden sana alçak değilim belki bu zâlim sana nisbet ile benden alçak ve denîdir.

مر مرا دادی بدین صاحب غرض

احمقی کردی، تو را بنس العوض

Tahkîk beni ey fakih bu garaz sahibinin eline verdin ve bana tesâhib etmedin. Ahmaklık eyledin sana ne çirkin i'vâzdır. Bu bağcı.

شد از او فارغ بیامد کای فقیه

چه فقیهی ای تو ننگ هر سفیه

Çünkü şerifin darbından farîğ oldu bağa gelip dedi ki ey fakîh ü 'âlim zât ne 'âlimlikdir bu senin ettiğin ey kimse sen her sufinin 'ârısın ve süfeha bile senden utanır.

فتوی ات این است ای ببریده دست

کاندر آئی و، نگوئی امر هست

Ey eli kesilesi hırsız 'ilmin bu mudur bağa gelesin ve sahibine demeyesin ki izin var mıdır ? içeri girmeye.

این چنین رخصت بخواندی در وسیط

یا بُدست این مسئله اندر محیط

Buncılayın ruhsatı vâsik kitabında mı olmuştur.

این بگفت و دست بر وی برگشاد

دست او، کین دلش را، داد داد

Fakih dedi ki sana hak ve lâyıktır. beni döğmek zirâ senin elin bana yetiştî ve benden intikâma muktedir oldum bu darb (120-a) o kimsenin lâyıkıdır münkatı' oldu beni şimdi dilediğin gibi darb eyle dedi bu hikâyeden müstebân olan adamın mekr ü hilesine aldanmayasın ve yarândan cüdâ olmayasın demeği murâd buyururlar.

رجعت به قصه مریض و عیادت پیغامبر صلی الله علیه و آله

Burası marîzin kıssasına Peyganber (as)'ın 'iyâdesine rücû'dur.

پس عیادت از برای این صلہ است

وین صلہ از صد محبت حاملہ است

Bu 'iyâdet bu sıla içindir yani 'iyâdetin meşruiyeti *beyne-hümâ* muvasâla olsun içindir ve bu sıla çok muhabbetten hamiledir yani sıladan çok muhabbetler hâsıl olur demektir. Binâenaleyh ehibba ve asdikâyı ahyânen ziyaret lâzımdır demişler lakin ta'ciz derecesine varmaya zirâ nefreti mu'cib olur Gülistânda Şeyh Sâdi(ks) buyurmuşlar ki eyyâm-ı sayfta şemsin 'adem-i i'tibârı bulutsuz hergün tali' olduğundandır ama eyyâm-ı şitâda ekseri verây-ı hicâbta olmakla bulutsuz tali' olur ise şemste izzet olur ve herkes Elhamdülillah güneş tulû'eyledi diye teşekkür eyler.

در عیادت شد رسول بی ندید

آن صحابی را به حال نزع دید

Misli olmayan Resûl-ı Kibriyâ 'aleyhi ekmelütt tehâya 'iyâde için teşrif buyurdu o sahabiye hâlet-i nezde ve ihtizârda gördü.

چون شوی دور از حضور اولیا

در حقیقت گشته ای دور از خدا

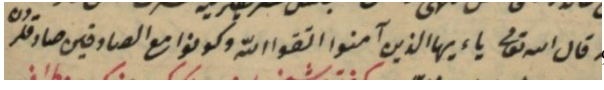
Herhalde sıla firkatten evlâdır siyemmâ ki kâmillerin vuslatı aynı kimya olmakla sılaya tergîb ve kâmillerden cüdâ olmaktan tenfir ederek buyururlar çünkü sen huzur-ı evliyâdan dûr olursun hakikatte Hüdâ-ı Lemyezelden dûr olmuş olursun. Çünkü refiklerin iftirâkının neticesi hüzn ü kederdir. Şahların ve 'âriflerin yüzünün firâkı kaçan bundan kemdir böyle olunca.

سایه شاهان طلب هر دم شتاب
تا شوی ز آن سایه بهتر ز آفتاب

Şahların sâyesini iste ve herdem ona ‘acele eyle hatta o sâyeden güneşten Enver-i meşhûr olasın.

رو بخسب اندر پناه مقبلی
بو که آزادت کند صاحب دلی

Eğer sefer tutar isen ve yola ‘azm eder isen bu niyet ile yola git eğer mezarda ölür isen yine evliyâdan gâfil olma hasılı insan ya misafir olur yahûd mukim olur şu iki halde dahi ehlullah aramak ve meclis-i şerifleriyle müşerref olmak lazımdır ve

farzdır. Sıddıklardan murâd ashâb-ı ma’rifet olan zatlardır.

**رفتن بایزید بسطامی به کعبه و در راه به خدمت بزرگی
رسیدن و گفتن آن بزرگ که کعبه منم مرا طواف کن**

Bir şeyhin Beyâzıt-ı Bistâmi (ks)’a buyurması ki Kâ’be benim belki betten eftâlîm kalk benim etrafımda tavâf eyle.

سوی مکہ، شیخ امت، بایزید
از برای حج و عمره میدوید

Mekke-i Mükerrereme tarafına cemâ’at-i Muhammediyenin şeyhi olan Beyâzıt (ks) (120-b) hac ve ‘umre için seğirdir idi.

⁹ Ey müminler allah’a ittika edin ve sadıklarla beraber olun. Tevbe,9/119

او به هر شهری که رفتی از نخست

مر عزیزان را بکردی بازجست

O zât her şehre ki gider idi ibtidâdan tahkîk ‘azizleri dahi taleb eder idi.

گرد می گشتی، که اندر شهر کیست

کاو بر ارکان بصیرت متکی است

Etrafı devr eder idi ki şehirde kim vardır ki o basiret direklerine ‘itimat edicidir.

گفت حق، اندر سفر هر جا روی

باید اول، طالب مردی شوی

Cenâb-ı Hak buyurdu ki seferde her yere ki gidersin gerektir ki bir merd-i kâmilin talebi olsa sen şâyet ki bir şeyh-i kâmile rast gelirsin zirâ denmiştir sıklıkla taleb vüsûla sebebidir.

قصد گنجی کن، که این سود و زیان

در تبع آید، تو آن را فرع دان

Bir hazineyi kasd eyle ki bu ticaret ona teb’de gelir onu fer’ bil eğer hazine bulursan ticaret etmiş olursun ama ticaret etsen hazine eline girmez zirâ defîne bulmak ticaretten ‘azâmdır bunun gibi seferden eline girecek fâ’ideden insan-ı kâmil câ’midir ve onu buldukta cümle fâ’ideleri bulmuş olursun ama fevâ’id sefer eline girer ise ve bir kâmil seferde bulamazsan nef’i tam hâsıl olmaz. Zirâ sülûkun rükn-i ‘azmi şeyh-i kâmilidir. Nitekim Abdullah-ül Kaşkâri el Nakşibendi (ks) Risâle-i Hakikiyyesinde buyurur haram ve şüphe görmez misin?

هر که کرد، قصد گندم باشدش

کاه خود اندر تبع می آیدش

Her kimse ki eğer ona buğday kasdi olur. Saman tahkîk buğdaya teb'ada gelir. Maksûdun Ka'be olsun zirâ Hac vakti olur çünkü Mekke'ye gittin Hac sebebiyle Mekke dahi görünmüş olur ama maksûd şehri görmek olsa ve Hac zamanı dahi gelse de Hac'da olursa o Hac da fâ'ide olmaz. Zirâ senin kasdın Mekke şehrini görmek idi.

حکایت پیر و مرید

خانه ای نو ساخت روزی نو مری

د پیر آمد خانه او را بدی

Birgün bir şeyhin müridi bir yeni hâne etti ve şeyhi da'vet etti şeyhi dahi da'vetine icâbet edip geldi ve müridin yaptığı hâneyi gördü.

گفت شیخ آن نو مرید خویش را

امتحان کرد آن نکو اندیش را

Şeyh ol yeni müridine dedi o fikri iyi olan şeyh müridini imtihân eyledi şöyle diyerek ki.

روزن از بهر چه کردی ای رفیق

گفت تا نور اندر آید زین طریق

Pencereyi neden için ey benim tarîkate refikim bu mahalle bana vaz' eyledin mürid dahi dedi ki bu pencere yolundan içeri nur gelsin ve rûşen olsun.

گفت آن فرع است، این باید نیاز

تا از این ره بشنوی بانگ نماز

(121-a) Şeyh dedi ki hâne-i rûşen olmak ferî'dir pencereyi ve vazı'dan niyâz ve ricâ ve maksûd odur ki hatta bu yoldan ezânı işitesin ve cema'âte gidesin sen

pencereyi bu nite vazı' ile aydınlık olmak bu niyet-i hayriyyenin zınnında hâsıl olur ve bu niyet ile me'cûr olursun.

بایزید اندر سفر جُستی بسی

تا بیابد خضر وقت خود کسی

Beyâzıd-ı Bistâmi (ks) Hazretleri seferde çok arar idi hatta vaktin Hızır'ını bulsun.

دید پیری با قدی همچون هلال

دید در وی فرّ و گفتار رجال

Â'kıbet arayarak pîr gördü hilal gibi boy ile yeri kâmet-i şerifeleri ihtiyârlamaktan bükülmüş ve nûrani idi ve o şeyhde revnâk ü ricâl kâmilinin güftârını ve kelâmını uzattı hâli olarak söyler buldu hasılı vaktin kutbu ve Hızırı idi.

دیده نابینا و دل چون آفتاب

همچو پیلای دیده هندستان به خواب

Gözü görmeyici velâkin kalbi güneş gibi envâr-ı nûr saçıcı idi bu zât file benzer idi ki Hindistân'ı rü'yâsında görmüştür fil rüyâda Hindistânı görünce 'aşkı cûş eder ve sabr ü kararı kalmaz bu zât dahi pir ü muhabbeti şevk idi.

چشم بسته خفته بیند صد طرب

چون گشاید آن نبیند، ای عجب

Gözü bağlanmış ve uyumuş kimse rü'yâsında çok zevk ve sefâ görür çünkü gözünü açar ey Âdem 'acebdir ki onların yerini görmez bunun gibi Şeyh-i Hızır Hazretleri bu halde hufta gibi neler görür eğer gözü açık olaydı onların birisini görmez idi demektir.

بس عجب در خواب روشن می شود

دل درون خواب روزن می شود

Çok ‘acib ve garîb nesne vardır ki insan uykuda rûşen ü zâhir seyrederler. Bahar-ı şerifte mezkûr olur ki evvela Resû-ı Ekrem (sav) hazretlerine vahy rü’yâ-ı sâdika ile bedî olundu. Her rü’yâ ki görürler idi. Subh gibi sâdık ü zâhir olur idi hatta bir Hadis-i Şerifde buyurmuşlar rü’yâyı sadıka nübüvvetin kırk sekiz cüzde bir cüzdür bundan için demiştir ki bir kimse yalan rü’yâ pes ve aslı yok iken şöyle gördüm dese kâfir olur.

وآنکه بیدار است و بیند خواب خوش

عارف است او، خاک او در دیده کش

Ol kimse ki uyanıktır ve uykusuz güzel rü’ya görür o âdem-i arif-i billahi doludur onun ayağının toprağını eğer bulursan gözüne çek ve sürme eyle menkuldur ki çok büyük zâtlar ruze-i mutahariye geldikte fahr ü ‘âlem Efendimizi dünyâda da halinden gibi aşikâre re’yül ayn grâb sohbet etmişlerdi. Meşhurdur ki Seyyid Ahmet’ refâyi (ks) Hazretleri urarak sağ elini ver Ya Resûllah (121-b) öpeyim deyince puşide-i şerifenin tahtından yed-i Resulullahın zâhir olduğunu ve Hazreti Şeyh’in takbil ettiğini cümle hazar-ı meclis re’yül-ayn görmüşler ve yine ‘Abdulkâdir Geylânî (ks) hazretleri rûze-i saadet-i Muhammediye’ye yüz sürüp esselâmü aleyk ceddi diyerek selâm ü tahiyât edince ve ‘aleykümesselâm yâ veledî buyurdıklarını cümle işitmişler ve bunun emsâli evliyâ-ı kirâm aşikâre melekleri görürler ve ervâh-ı sufliyyeyi ebvâb-ı semânın küşâdını vesâ’ir ‘acâib semâvatı aşikâre yakazada görürler bunda asla şüphe yoktur.

پیش او بنشست و می پرسید حال

یافتش درویش و هم صاحب عیال

Onun önünde oturdu ve hâlini sordu onu fâkir buldu ve kesret-i ‘ıyâle mübtelâ gördü .

گفت، عزم تو کجا ای بایزید

رخت غربت را کجا خواهی کشید

Bâ'de Şeyh Beyâzîd-ı Bistâmi'ye dedi ki 'azmin kandedir ve murâdın nereye gitmektir gurbet meta'ını kande çekmek istersin.

گفت قصد کعبه دارم از ولہ

گفت، هین با خود چه داری زادِ ره

Dedi ki erkenden 'ömrümün evvelinden yahûd hac vaktine hayli zaman var iken Kâ'be kasdını tutarım şeyh dahi dedi ki agâh ol kendin ile ne tutarsın yol zâhiresi olarak murâd-ı sim vezirdir.

گفت دارم از درم نقره دویست

نک ببسته سخت در گوشه ردی است

Beyâzîd Hazretleri buyurdu ki iki yüz dirhem gümüş tutarım işte ridânın köşesinde iyi bağlanmıştıridâdan murâd Hazreti'azîzin Hırka-i Şerîfeleridir.

گفت طوفی کن به کردم هفت بار

وین نکوتر از طواف حج شمار

Şeyh Harîr, Beyâzîd'a dedi ki benim etrafımda kırk yedi kere tavâf eyle dahi bunu hac tarafından iyi say zirâ senin işine yarar budur.

و آن درمها پیش من نه ای جواد

دان که حج کردی و حاصل شد مراد

O iki yüz derhi benim önüme koy ey murâd hâsıl oldu bil ki hac ettin ve murâd hâsıl oldu ya'ni vuslat eli Allah eline girer demektir.

عُمره کردی، عمر باقی

یافتی صاف گشتی، بر صفا بشتافتی

Beni tavâf eder isen ‘umre eyledin ve ‘ömrü bâki buldun ve yine saf oldun safâya ‘acele ettin yani Merve ile Safâ beyninde sa’y dahi etmiş oldun.

حق آن حقی که جانت دیده است

که مرا بر بیت خود بگزیده است

Ol mevliye yemin ederim ki cânımı görmüştür beni ya Beyâzîd beytine ihtiyâr etmiştir ve beni beytinden efdâl kılmıştır Hak bunda yemin ma’nâsındadır.

کعبه هر چندی که خانه برّ اوست

خلقت من نیز خانه سِرّ اوست

Ka’be-i mükerreme her ne kadar ki onun ihsânın hânesidir Ka’be benim hilkatim ve vücûdum dahi onun sırrının hânesidir Ka’be’ye giden ihsân-ı ilahiye vâsıl olur ve bana gelen onun esrârına nâ’il olur bâ kesri verânın teşdidiyle kerem ü ihsân ma’nâsındadır.

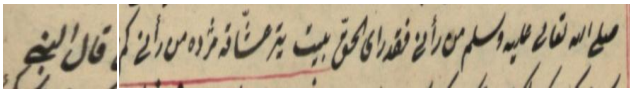
تا بکرد آن کعبه را، در وی نرفت

و اندر این خانه، بجز آن حیّ نرفت

(122-a) Hatta o hâneyi binâ edeli oraya gitmedi ve bu hâneye o hayyî lâ-yemûtun gayrısı dahi gitmedi ve benden müfârakat ettiği ve hâne-i kalbimden dahi çıktığı yoktur yani beyte tecellisi yoktur ve benim dâ’ima mazhar tecelli-i bâri olmuştur demegi murâd eder.

چون مرا دیدی خدا را دیده ای

گرد کعبه صدق بر گردیده ای

Bu surette çünkü beni gördün Allah Te'âlâyı gördün ve dahi Ka'be-i sedefin etrafında döndün ve tavaf eyledin. ¹⁰ buyurmuşsun seni görmeklikle sufi görmek bes beraberdir.

خدمت من طاعت و حمد خداست

تا نینداری که حق از من جداست

Benim hizmetim Cenâb-ı Hakka tâ'at ve hamddir. Agâh ol zannetmeyesin ki Hak benden ayırır.

چشم، نیکو باز کن در من نگر

تا ببینی نور حق اندر بشر

Gözünü ya Beyâzıd iyi aç ve bana bak hatta beşerde nûr- hak göresin filvâki bu mertebeye varan zatlar ervâh-ı ilahiyeye müsteğrak olurlar.

بایزیدا کعبه را دریافتی

صد بها و عزّ و صد فر یافتی

Beyâzıd-ı Bistâmi (ks) Hazretleri bu dakîk kelâmları dinledi ve te'akkul etti altın küpe gibi bunları kulağında tuttu ve kabul eyledi ve asla red ü inkâr etmedi.

آمد از وی، بایزید اندر مزید

منتهی در منتها آخر رسید

Hazret Beyâzıd o Şeyh-i Darîr (ks)'dan ziyâdetde ve terakki de geldi o münthehi olan zât başka nihâyet ve mertebeye vâsıl oldu. Şu iki beyt-i şeriften münfehîm

¹⁰ Beni gören hakkı görür. Müslim iv,1776

Beyâzıd Hazretleri o şeyhin sözünü dinleyip ve nüktelelerini verip onu tevâf eyledi ve o nesne hacca gitmeyi terk eyledi zirâ gayrı zât-ı rahları ise de bu şeyhin vilâyetine.

دانستن پیغمبر که سبب رنجوری آن شخص از گستاخی بوده است در دعا

Hazreti Peygamber (as)'ın bilmesi beyânında olucudur. Onu ki bu şahsın hastalığının sebebi du'âda küstahlık ne olmuştur. O küstahlık nedir garibân gelse gerekir.

چون پیمبر دید آن بیمار را
خوش نوازش کرد یار غار را

Çünkü Peygamber (as) o hastayı gördü o muhubbi sadıki hoş nüvâziş etti yargâr-ı sıdık-ı ekber münâsebetiyle gayette sadâkati olan dosta derler.

زنده شد او چون پیمبر را بدید
گوئی آن دم حق مر او را آفرید

O sahâbi hayat buldu çünkü Hazreti Muhammed Mustafa (sav) Efendimizi gördü keennehû o demde onu yeniden ihyâ etti.

گفت، بیماری مرا این بخت داد
کامد این سلطان بر من بامداد

Sahâbi dedi ki bana hastalığım bu devlet ü sa'âdeti verdi ki bu sultân-ı zîşân vakt-i subhta bana geldi.

تا مرا صحت رسید و عاقبت

از قدوم این شه پر خاصیت

(122-b) Hatta bana sıhhat ve ‘akit yetiştî bi-ceht olan sultân-ı zî-şânın mukaddemi püryemininden.

ای خجسته رنج و بیماری و تب

ای مبارک درد و بیخوابی شب

Ey zât kuvvetli zahmet ü hastalıktır ve güzel humma destinedir bu bende olan ey kimse mübârektir ve dert gece rü’ya nikliğidir bulam zirâ böyle olmayaydım iki cihânın fahrı benim hâneme teşrif buyurur mu idi bu hastalık mukaddem fahr-ı ‘âlemiye sebep oldu bu sûrette bu aynı zinde ki ve hayat iyiyedir filhakiki böyledir bu abd-ı kemter Medine-i Münevverede üç ayda mütecâviz mücâvir oldum bi-fazlullah te’âla ve kavi’ bulan cenazeleri getirip veche sa’âdet-i Muhammediye ‘aleyhi ekmel ettahiyânın hizasına sebk-i şerifinin peşgâhına vüzu’ edip iki dakika miktarı tevkif ederler idi kibr-i şerif pürenvâr ile meytin tabuta mâbeyni iki zirâ yok idi bu şerefê nâ’il olmak için dâ’ima mevtini temenni eder idim.

نک مرا در پیری از لطف و کرم

حق چنین رنجورئی داد و سقم

İşte bana pirlikte Rabbim lütf u kereminden böyle hastalık ve sükkam verdi diyerek gayet memnûn oldu.

درد پشتم داد تا من هم ز خواب

بر جهم هر نیم شب، لابد شتاب

Bana arka ağrısı verdi hatta ben uykudan her gece yarısı hareket edeyim elbet ‘acele ile ve münâcât edeyim

تا نخسبم جمله شب چون گاو میش

دردها بخشید حق از لطف خویش

Cenâb-ı Hak dertler bağışladı kendi lütfundan hatta manda gibi bütün gece uyumayayım.

زین شکستن رحم شاهان جوش کرد

دوزخ از تهدید من خاموش کرد

Bu fikirlikten o şahların rahmı cûş oldu yani kulun ‘aczi Vâcip Te’âlâ Hazretleri’nin merhametini celb edicidir. Cehennemi beni korkutmadan sükût edici eyledi.

رنج گنج آمد، که رحمتها در اوست

مغز تازه شد، چو بخراشید پوست

‘İllet ve dert hazine geldi zira rahmetler ondandır bademin fıstığın taze olan meğazı zâhir oldu ve kemâli mümâyân oldu çünkü kışrı ve dervişi tırmalandı ve münkesir oldu eğer kabuğu kırılmasa lebi zâhir olmaz idi. Ve tenâdil olunmayıp kimse menfer kadarını bilmez idi. Gerçi badem kışrı menfer olunur iken muztarib olur velakin kemâli ve kaderi meydana çıkar bunun gibi kimse hasta oldukta gerçi zahmet çeker velakin günahı gider ve o derde sabrı sebebiyle me’cûr olur eğer ölür ise gerçi kesretinden cüdâ olur velakin menfer gibi olan ruh nümâyân olur ve eğer safveti var ise (123-a) ‘âlem-i ‘ukbâda ve ‘âlem-i ahrette likâullah ile müşerref olur.

ای برادر موضع تاریک و سرد

صبر کردن بر غم و سستی و درد

Ey kardaş belâya ve gevşikliğe ve derde sabreylemek muzlim ve soğuk bir yer gibidir velâkin.

چشمه حیوان و جام مستی است

کان بلندیها همه در پستی است

Âb-ı hayat çeşmesi ve insana safa veren cam ve kadeh ki o bülendliklerdir. Zirâ Âb-ı hayatın kadri ‘âlidir ve cam-ı muhabbet-i ilahiye dahi indallah makbûl ve mergûbdur velakin bunların cümlesi sabra nisbet ile alçaklıkdadır. Ve sabır indallah bunlardan büyüktür.

آن بهاران مضمرا است اندر خزان

در بهار است آن خزان، مگریز از آن

O baharlar hazân içinde gizlenmiştir zirâ hazâdan bahar zuhûr eder bu surette hazân gibi olan gamdan kaçma ki bahar gibi ferah ve sūrûra vâsıl olasın.

همره غم باش و با وحشت بساز

می طلب در مرگ خود عمر دراز

Gamın musâhibi o dahi vahşet ile düzel ve ülfet kendi mevtinde ve gamında uzun ‘ömür ve hayat ebedi talep eyle.

آنچه گوید نفس تو، کاینجا بد است

مشنوش، چون کار او ضد آمد است

O nesneye ki senin nefsin orada kötü vardır diye sen onu dinleme ve itâ’at etme o iyidir çünkü nefsin işi zıt ve aks gelmiştir.

تو خلافت کن که از پیغمبران

این چنین آمد وصیت در جهان

Sen o nefsin hilafı eyle. Zira peygamberlerden dünyâda bize vasiyet buncalayın geldi ve nefsin hahişinin aksini ediniz buyurdular.

مشورت در کارها واجب شود

تا پشیمانی در آخر کم بود

İşlerde meşveret vacip olur taki encâmında nedâmet az ola ki bunda ‘ademden kendüyedir.

سعیها کردند بسیار انبیا تا

که گردان شد برین سنگ آسیا

Peygamberân –ı İ’zâm ‘aleyhisselâmı hileler eylediler taki değirmen bu taş üzerine değici oldu yani nefis için çok hileler ettiler bi-’inayetullah te’âlâ kargir oldu. Eğer enbiyâ-ı ‘izâm bize nefsi mağlub etmeye hile ta’lim buyurmayalar idi elbette nefis bize galip olur ve biz onun mağlubu olur idik.

نفس میخواهد که تا ویران کند

خلق را گمراه و سرگردان کند

Nefs-i emmâre ister ki virân ve harâb eyleye ve halkı azgın ve mütehayyir eyleye bunu çâresi nefse uymayıp muhâlefet etmektir.

گفت امت، مشورت با کی کنیم

انبیا گفتند با عقل امیم

Ümmet-i peygamberlere dediler ki meşvereti kiminle edelim enbiyâ-ı i’zâm ‘aleyhisselâm cevâp verdiler ki imâm olan ‘akl ile şu’rû ediniz.

گفت، گر کودک در آید یا زنی

کاو ندارد عقل و رای روشنی

Ümmet dedi ki tıfl ya da bir ‘avrat mevcût olur ise.

گفت با او مشورت کن و آنچه گفت

تو خلاف آن کن و در راه اُفت

Peygamberân cevâp verdiler ki (123-b) bonunla meşveret eyle ba'de sen onun hilâfını eyle ve yola düş ve hilâfıyla 'amele sa'y eyle.

نفس خود را زن شناس و زان بتر

زانکه زن جزویست و، نفست کلّ شر

Kendi nefsinı 'avrat gibi bil ki zenden beter bil ondan için ki 'avrat cüzdür nefsin şerri küllidir.

مشورت با نفس خود گر میکنی

هر چه گوید، کن خلاف آن دنی

Eğer kendi nefsin ile meşveret edersen kimse olmadığından her ne ki söyler ise o denînin hilâfını eyle hak o dur.

گر نماز و روزه میفرمایدت

نفس مکار است، مکرری زایدت

Eğer sana namaz ve oruç buyurur ise nefis hilekârdır sana bir mekr artırır ve sana hud'a edecektir ma'lumun olsun.

مشورت با نفس خود اندر فعال

هر چه گوید، عکس آن باشد کمال

İşlerinde nefs-i emmâre ile meşveret eyle her ne ki nefis söyler onun 'aks i kemâl ü 'âlâdır.

بر نیائی با وی و استیز او

رو بر یاری بگیری، آمیز او

Nefs-i emmâre ile ve onun ‘inadıyla başa çıkamazsan yürü yârın yanına git ve onunla ihtilat tut çünkü nefs-i emmâre ne bâlâ-i ‘izâm olduğunu beyân buyurdular ise çâresi dahi ne olduğu bu beyt ile ta’lim buyurdular.

عقل قوت گیرد از عقل دگر

پیشه گر کامل شود از پیشه گر

‘Akıl insanı ahir kimsenin ‘aklından kuvvet tutar benâberin şûri eylemesi emr olunmuştur gözmezmisin şeker kamışı yine şeker kamışından kâmil olur bundan münfehim olur ki kamışların helâvet bulmasında birbirine i’âne oluyor darb-ı mesel meşhurdur ki üzüm birbirine bakarak kararırılar.

من ز مکر نفس دیدم چیزها

کاو برد از سحر خود تمیزها

Ben nefs-i emmârenin hilesinde nesnelere gördüm ki o sihirden insan-ı kâmilin ‘aklımı giderir.

و عده ها بدهد ترا تازه به دست

کو هزاران بار آنها را شکست

Senin eline taze va’deler verir ve seni şöyle ederim böyle ederim der sakınıp i’timat etmeyesin zirâ gördüm ki nice bin kere va’delerini kırdı ve birisine asla vefâ etmedi yine etmez merd-i kezzâb gibidir.

عمر اگر صد سال خود مهلت دهد

اوت هر روزی بهانه نو نهد

‘Ömrün eğer yüz sene sana tahkîk mühlet verirse o nefs-i emmâre sana hergün birini bahane eyler ve yine ibâdete iştigâl etmez.

گرم گوید وعده های سرد را

جادویی مردی ببندد مرد را

Sıcak söyler ve inandırır soğuk va’delerini bir cadû merddir ki insanı bağlar ve aldar.

ای ضیاء الحق حسام الدین بیا

که نروید بی تو از شوره گیا

Ey hakkın ziyâsı Hüsâmeddin gel ki sensiz çorak yerden ot bitmez. (124-a)

از فلک آویخته شد پرده ای

از پی نفرین دل آزرده ای

Felekten bir perde ve hicâb asılmış oldu ve sâlikler menzîl alamaz oldu ve bu dahi bir kalbi incinmişin beddu’asından oldu. *Nefrîn nunun* fethi vefâsının sükûnuyla bedde’aya derler.

این قضا را هم قضا داند علاج

عقل خلقان در قضا گیج است کاج

Bu kazânın ‘ilacını yine kazâ-i ilahi bilir mahlûkatın ‘aklı kazâdan ahmaktır ve ona çâre bulamaz.

اژدها گشتت آن مار سیاه

آن که کرمی بود افتاده به راه

O karayılan ejdeha olmuştur o ki yola düşmüş bir kurt idi yani nefs-i emmâre şey-i hakir iken emr-i 'âzim oldu gel ya Hüsâm imdâd eyle.

اژدها و مار اندر دست تو

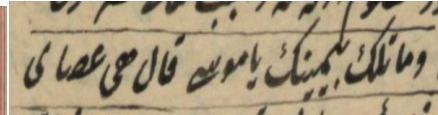
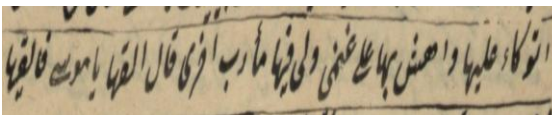
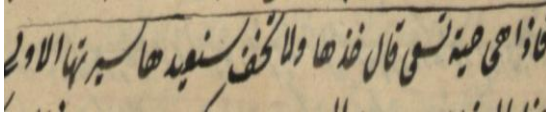
شد عصا، ای جان موسی مست تو

Ejdeha ve yılan senin elinde 'asâ oldu yani mu'tî oldu zarar ve ziyâna kâdir olmadı ey zât Mûsâ (as)'ın cânı senin mestindir bunun tevîli mazhar-ı sırr-ı Muhammedî olan evliyâ-ı kirâma böyle ta'bir ederler niteki eşref Eşref-zâde-i Rûmî (ks) buyurur beyt.Benim 'ilm-i ledünnimden hezerân Hızır olur 'aciz benim her bir tecellimden nice Mûsâlar hayrân.

حکم خُذها لا تخف، دادت خدا

تا به دستت اژدها گردد عصا

Nazm-ı celflinin sırrını ve hükmünü Mevlâ-ı Müte'âl sana vermiştir hatta senin elinde ejdeha 'asâ olur malûm ola ki Vâcip Te'âlâ Hazretleri Mûsâ (as)'a Vadi-i Eymende buyurdu ki.

¹¹ Allah

'Azîm ü Şân Mûsâ (as)'a buyurdu ki yâ Mûsâ sağ elindeki nedir? Musa (as) cevâpında buyurdu ki, bu benim 'asâmdır, ben buna dayanırım ve bununla koyunumun üzerine daldan yaprak dökerim benim için dahi menâfî'-i uhrâ bu 'asân vardır.Yine Mevlâ buyurdu ki bu 'asâyı yere bırak Mûsâ (as) dahi 'asâyı yere .attı nâgâh gördü ki o 'asâ bir yilandır etrafında sa'y eder Mûsâ(as) dahi görüp ve korkup geri firâr edince Vâcip Te'âlâ Hazretleri dahi tekrar buyurdu ki 'asâyı al ve korkma biz onu evvelki hâline 'iâde ederiz.

¹¹ O sağ elindeki nedir ya musa ? Bu benim asam dedi buna dayanır yaprak dökerim.Şimdi onu yere at ey Musa,onu yere attı bir de ne görsün hızla akan yılan oluvermişti. Taha,17

هین ید بیضا نما ای پادشاه

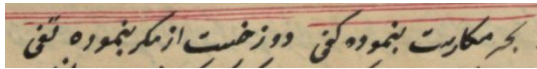
صبح نو بنما ز شبهای سیاه

Yâ Hüsâm agâh ol yedd-i beyzâyı göster ve kara gecelerden yine sabah aç.

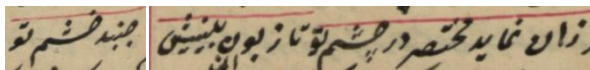
دوزخی افروخت بر وی دم فسون

ای دم تو از دم دریا فزون

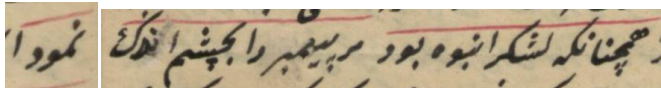
Bir cehennem parladı onun üzerine efsûn oku ey Hüsâm senin nefsin deryânın nefsinden artıktır.(124-b) tümü candan ‘ibarettir.

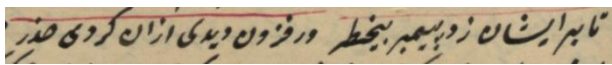
Bu nefsi emmâre bir hilekâr deryâdır lakin bir ednâ köpek görünmüştür ve bu nefsi bir cehennemdir lakin bir yalak görünmüştür.

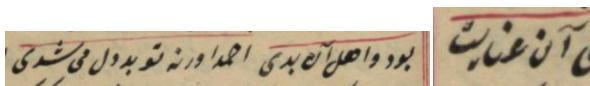
Bundan için nefsi sana muhakkar görünür gözüne hatta onu zebûn göresin de senin hışmın hareket etmesin zirâ hasmı zebûn görmedikçe insan üzerine varmaz.

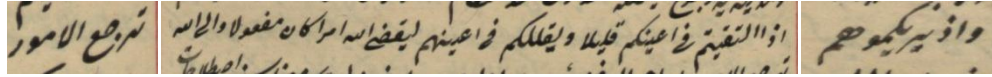
Ancılayın ki çok ‘asker idi velakin Fahr-ı ‘Âlem efendimizin gözüne az göründü.

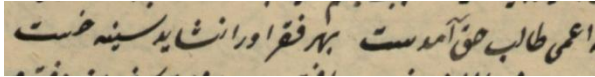
Hatta onların onların üzerine Sultân-ı Kevneyn havfsız vurdu eğer ziyâdece olduğu gibi göreydi hazır edip sahâbe-yi kirâmı onların üzerine tasallut buyurmazlar idi.

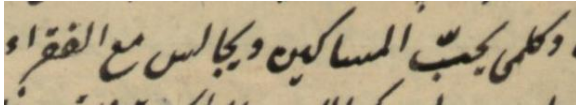
O ‘inâyet idi ve sen onun ehli idin ya’ni ben sana ceybim böyle ‘azim ‘asker küffârı mübârek gözüne kalil gösterdim bu benim canibimden bir lütf-ı celiledir zirâ gazaya sebep oldu ve bu lütfâ dahi sen ehil ve erbâb idin yoksa havf edici olup ashabını cenk vakitle tergib etmeyip ve Medine’ye rücû’ etmekle ‘adâdan ahz-ı intikâm olmaz idi.

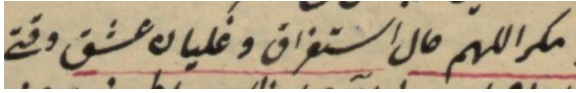
Bu ahvâl gazve-yi Bedir'de oldu bu dil havf edici ma'nasına ıstilahât-ı 'acemdendir ve eğer denirse ki şu lafz- Fahr-ı 'Âlem (stav) Efendimize ta'bir her ne kadar şu ma'nâya ıstılâh ise de lâıyk değildir ve sû-i ta'birdir. Hazret-i Mevlâna (ks)'a i'tiraz bir vecihle haddimiz değildir. Ne 'acep Muhammediye'ye vukûf-ı nâmları var iken böyle buyurdular sebebini bilmem ve yine bundan akdimce mürûr eyleyen şu beyt ki:

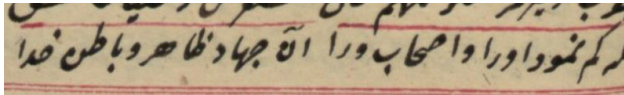
Bu dahi sû-i ta'birdir zirâ el-fâkiru'l-fahri buyuran zât-ı şerif fikir ve fakâyın gınâ üzerine tercih ve hâne-yi sa'âdetinde kırk gün ateş yanmayıp arpa ekmeği ve hurma gibi nesne ile iktifâ buyurdıklarını kesb- ahâdis tasrih etmiş iken fakrı için ne keyfiyette İbn-i Mektûm-ı istiskâl buyururlar. Evsâf-ı Muhammediyedn değil mi ?

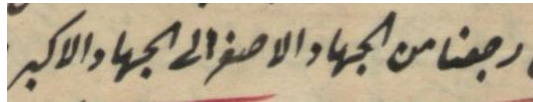
Bu dahi kadr-ı Muhammediye'ye lâıyk değildir ve bu cevâb verilmez.

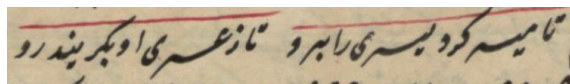
Buyurmuş olalar denilir.

Hazret-i Fahr-ı 'Âlem (125-a) (stav) ve Ashâb-ı Kirâm'ına zâhir ve bâtın cihâdını şey-i hâkir gösterdi. Allah Te'âlâ Hazretleri bâtın cihâdından murât gazâ-yı ekber ve cihât-ı nefsdır her bâr ki gazâdan avdet buyururlar idi.

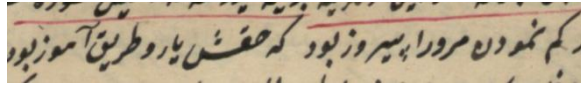

Buyururlar idi.

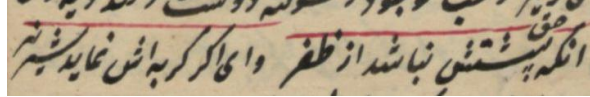

Ondan için ki Yesri'yi habibine müyesser etti hatta 'asriden 'arâz buyursun Yesri'den murât rızâsına muvâfik 'ameldir ve 'asriden murât rızâsına muvâfik

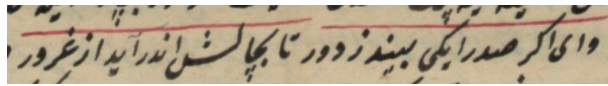
olmayan ‘ameldir işte Cenâb-ı Hak (cc) sevdi ki kullarına böyle eder niteki ve’l-leyl sûresinde beyân buyurmuştur.

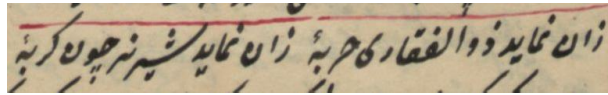
Az göstermek Habibine zafer galebeye sebep idi zirâ Vâcib’ül-Vücûd Resûlüne ve dost ve kendüye muhal olan yolu ta’lim edici idi.

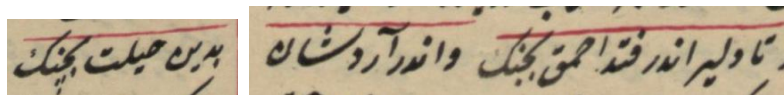
O kimse ki Mevlâ-yı Mûte’âl ona zafer ve tevfik vermekten nâşi, arka ve mu’in oldu ve ey ona ki bir kedi kurnası onu erkek arslan zan eder ve ondan firâr eder ya’ni mücâhede-yi cez’iye ona külli ve emr-i ‘azim görünür eğer mu’in olursa ateşten deryiyi balmumundan yapılmış sefine ile geçmek mukaddel ve latif havada bi-pâre ile Kağıthâne’ye gitmek gibidir.

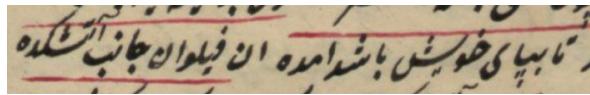
Ve ey onun hâline ki eğer yüzü ve çoğu bir ve kalil görürse arâktan ve hatta gurûrdan cenge gelsin için ve katl olsun için bukağıdır külli olur ve cânı elinden gider ve ma’âzallah muhalliden-fi’n-nâr olur.

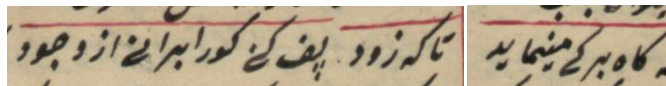
Bundan için bir zülfikâr bir harbe gibi görünür bundan için erkek arslan bir kedi gibi görünür ve üzerine cırnak ve zülfikârın saldırır ve belâsını bulur.

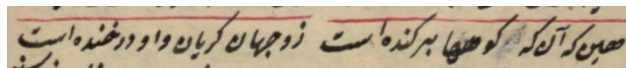
Bundan için ahmak cenge düşer ve onları bu hile ile Cenâb-ı Hak ala götürür ve cehenneme irsâl buyurur.

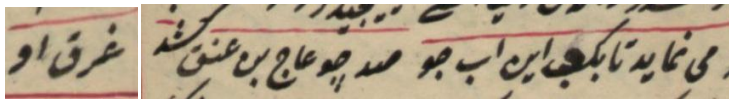
Hatta kendi ayağıyle gelmiş olsun o ahmaklar ateş-gede-yi cehennem semtine.

Şirineler gözüne bir saman çöpü görünür ta ki çabuk üfleyesin ve onu vücûdundan süresin ve ‘ademe gönderesin o iyisini gönderir.

Âgâh ol ki o saman dağlar koparmıştır.ve ondan dünyâ ehli ağlayıcıdır ve o zafer ve galebesine dâ'im kulubecidir ve musavvir olmuştur.

Bu ırmak suyunu topuğuna kadar göster. (126-a) Bizden kan almakta zehir-alud bir neştersistin.

ای فلک، از رحم حق آموز رحم
بر دل موران مزن چون مار زخم

Ey felek Vâcip Te'âlânın rahmindan merhamet öğren karıncaların gönlü üzerine yılan gibi zahm vurma murâd Vâcip Te'âlâ Hazretlerinden sıfat rahmet-i tecellisi beyânındadır.

حق آنکه چرخه چرخ ترا
کرده گردان بر فراز این سرا

O Allah hakkı için ki senin çarkının bu dünyâ sarayının üstünde dönücü eyledi.

که دگرگون گردی و رحمت کنی
پیش از آن که بیخ ما را بر کنی

Maksim'aleyh olarak buyururlar ki böyle denmeyip gayrı türlüdür dönesin zirâ bu devrin bize münâsîp gelmedi ve bize merhamet edesin ondan ilerideki bizimdir dıraht vücûdumuz kökünü bağ 'âleminden koparırsın yani biz ölmeksiz suçumuzu 'afv edip bize merhamet eyle diye Vâcip Te'âlâ Hazretlerine münâcat buyururlar 'ayniyla Şeyh 'Attâr Hazretlerinin Pendnâmesinde olan şu beyitler gibidir.

حق آنکه دایگی کردی نخست
تا نهال ما ز آب و خاک رُست

O nesne hakkı için ki evvelâ bize dayelik ettin hatta bizim vücûdumuzu halk eyledi ve bu kadar meş'alesinden zâhir eyledi murâd şems ü kamer ü kevâkebi sâ'iredir.

آن چنان معمور و باقی داشتت

تا که دهری، از ازل پنداشتت

Ancılayın seni ma'mûr ve bâki tuttu tâki dehri seni ezelden zan eyledi ve varlığının evveli yoktur ve kâdimdir hülyâsını eyledi dehri ona derler ki hevâsât-ı dehriyeyi Hakka vermeyip zaman yapar der hâsılı şu ta'dât olunan mevâd hürmetine ey felek bize hoş ol ve bize hûn-rizlik etme demekten 'ibârettir. Zâhiri ve bâtınısı Vâcip Te'âlâ Hazretlerinin 'avf ve rahmetini niyâzdır bu ebyâttan münfehim o dur ki ef'âl-ı ilâhiye eflâkın devarânı ve nücû-ı kevâkep vasıtasıyladır.

شکر، دانستیم آغاز ترا

انبیا گفتند آن راز تو را

Sâbıkta dehr-i 'âlemi kadîm bildi buyurmuşlar idi bu beyt ile onları red için buyururlar ki şükrolsun Allah Te'âlâ Hazretlerine ki senin hadis olduğunu biz bildik ve onlar gibi senin kademini zâhib olmadık bilmemiz dahi şundan olduğu Enbiyâ-ı 'Azâm(as) sırrını bize söylediler ve biz dahi onların kelâmlarını tasdîk ve kabûl ettik bu beytte işaret vardır ki 'âlemin hudûsunu bilmek ve kademine zâhib olmak Allah Te'âlânın i'ânesi ve tevfiği ile imiş ve bu bir nimet-i 'azime imiş zirâ nice 'ukâla aldanıp 'âlemin kademine zâhib oldular felâsefe-i Yunan gibi.(126-b)

آدمی داند که خانه حادث است

عنکبوتی نه که در وی عابث است

İnsan bilir ki hâne hadistir dülger onu sonradan binâ etmiştir hânedeki olan örümcek hânenin hadis olduğunu bilmez zirâ onda 'abes işle meşgûldür 'abes işten murâd ağ yapması ve sinek tutması gibi nesnelerdir.

پشه کی داند که این باغ از کی است
 کاو بهاران زاد و، مرگش در دی است

Sivri sinek kaçan bilir ki hâne kimdendir ve bu ev kimindir zirâ o baharlarda doğdu ve kışta öldü hasılı sivri sinek hâne kimindir haberi olmadığı gibi ‘aklı olmayanların dahi bu ‘âlemin hâline ittıla’ ve vûkûfu olmaz.

کرم کاندز چوب زاید سست حال
 کی بداند چوب را وقت نهال

Kurt ki ağaç içinde doğar hâli zebûn olarak kaçan bilir o ağacın dal olduğu vakti belki asla haberi olmayıp ağacı kadîm zanneder.

ور بداند کرم از ماهیتش
 عقل باشد، کرم باشد صورتش

Eğer kurt o ağacın mahiyet ve hakîkâtini bilirse ve hadis olduğunu anlarsa o kurt ‘aklı olur ve sûreti kurt olur ya’ni ona kurt denmeyip belki insan denilir bundan murâd bir kimse sûrette her ne kadar hakir ise ve câhil ise çünkü ‘âlemin hadis olduğunu anlar ve bu ‘âlem Vâcip Te’âlânın mahlûku olduğunu bilir ona câhil ü ahmak ve köle denmez. Her ne kadar zâhirde böyle ise ama sûretâ ‘ukalâdan ‘ulemâdan ve kadirli büyük kimse olsa velakin bu ‘âlemin hâdisini bilmese ev Cenâb-ı Hakkın mahlûku olduğunu anlamasa ve haşr-ı cismâniden agâh olmasa ona ‘âlim ve ‘âkil denmez belki hakikatte ahmak ve echel denir Eflatun ve Calinus hekimler gibi menkûldür ki Eflatun Mûsâ(as)’ın zamanında olmakla haber göndermişler ki gelsin bize ittiba’ etsin Eflatun cevâp göndermişler ki onlar ‘aceze-i nas içindir benim ‘ilmim ve fazlım olmakla kendilerine ihtiyacım yoktur Hazreti Mûsâ(as)’ın ittiba’ından ‘irâz ü kibrine mebni kendine ibnilik illeti zuhûr etmiş ve kendini telâmiz ve şâkirdânına düzdürür imiş ve evvelâ ibanet Eflatun’da zâhir olmuş diye ba’zı ehl-i hakikat olan üstâdlarımdan mesmû’ m olmuştur.

عقل، خود را مینماید رنگها

چون پری دور است از آن فرسنگ ها

Kendi ‘aklına gerçi renkler gösterir ve ‘âkilem diye da’va eder lakin ‘akıl ondan nice fersahlar ba’iddir ‘akl nerede o mecnûn bi-çâre nerede

از ملك بالاست، چه جای پری

تو مگس پرّی، به پستی می پری

‘Akl ona periden ba’iddir diyerek velâkin peri nedir belki ‘akl ona semâda sakın olan melekten yukarıdır ve ba’iddir hâsılı ‘akl ile (127-a) onun hiç münasebeti yoktur demektir. Sen sinek kanatlısın alçaklarda uçarsın bu kelâmlar senin anlayacağın nesne değildir.

گر چه عقلت سوی بالا میبرد

مرغ تقلیدت به پستی میچرد

Gerçi senin ‘aklın bu kadar varlığın senin taklidinin kuşu alçakda otlar çünkü mukallidsin ‘aklın bâlâya teyerân edemez eğer taklidden halâs olsun ‘aklın seni bâlâya iletir.

علم تقلیدی، وبال جان ماست

عاریه ست و، ما نشستہ، کان ماست

Taklide mensûb olan ‘ilm bizim canımızın günahıdır ve bizde ‘arîyettir ve biz râh-ı hakta olurmuşuz bundan için o ‘ilm –i taklîdi bize lâyıktır ve bize ‘ilm-i tahkiki verilmez zirâ onu diğer.

زین خرد، جاهل همی باید شدن

دست در دیوانگی باید زدن

Bu ‘akıldan ve böyle ‘ilm-i taklididen insana câhil olmak lâzımdır elini divâneliğe ve ‘aşka vurmak lâzımdır hâsılı böyle ‘akıl olmaktan geçip râh-ı ‘aşka sülûk ‘âlâdır buyurmak isterler.

هر چه بینی سود خود، ز آن میگریز

زهر نوش و، آب حیوان را بریز

Her neyi ki kendi ne fâ’ide görürsün ondan kaç her ne kadar ‘akıl ona tergâb ederse zehir iç ve ab-ı hayvanı dök ve terk et yani fâ’ide-i dünyâdan geçip zehir gibi olan tâ’at ve ibâdeti ihtiyâr eyle demektir.

هر که بستاید ترا، دشنام ده

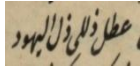
سود و سرمایه به مفلس وام ده

Yine ‘akl-ı ma’âşın hilâfına tergîb edip buyururlar ki her kimse ki seni medh eder.Sen onu seb eyle ve sana seb edeni medh eyle.’Akl-ı ma’âş der ki sen seni medh edeni medh eyle sakınip ona uymayasın belki sebh eyle ki o dahi seni zem etsin dünyâ nef’ini ve sermâye –i malını müflise borç ver ki sen dahi müflis olasın yine ‘akl-ı ma’âş derki müflise verme belki zengin olana verki malın telef olmasın divânelik ve ‘aşk yolu odur ki müflise malını kaptırıp fakir olasın.

ایمنی بگذار و، جای خوف باش

بگذر از ناموس و رسوا باش فاش

Eminliğini terk eyle ya’ni mü’min olan mahalde oturma ve korkulu mahalde ol ve nefsi mühlikaya ilki eyle ‘âr ve hayâdan geç ve âşikâre rezil ol ya’ni nas beyinde asla kadrin ve hürmetin kalmasın sana sana iyi adamdır diyecekler yine şunu hayâsız rezildir desinler.Beyt dervişlerin en alçağı buğday içinde burçağı bu Mısırî gibi balçığı her bir ayak basmak gerek ve yine HazretiMısırî buyurmuşlardır ki kim ki candan geçmez ise din bize yâr olmasın ‘âr ve hayâ ile gelip ‘aşıklara bâr olmasın ve yine ba’zı ‘ârifler buyurmuşlardır açıldı defter ehl-i melâmet kaydolan gelsin çekenler nâm-ı kaydın gelmesin lâ-kayt olan gelsin ve yine Beyâzıd-ı Bestami(ks) Hazretleri

¹² buyurmuşlardır ki o merteye râh-ı Hakta nefsinin tazil buyurmuşlar ki Yehudun zül ve hakareti (127-b) yanında bir şey değilmiş menkûldür ki İbrahim İbn-i Ethem (ks) Hazretleri buyurmuştur ki bir sefineye girmiş idim sefinede bir müthik âdem var idi halk gülsün için gah başımdan külahımı alır idi ve sakalımı çeker idi ve gah ayağımdan beni sürür idi ve gah top gibi beni yuvarlar idi ve herkes gülerler ve safâlanırlar idi gâyet bu hususa infî'âl buyurmadıklarından mâ'ada memnûn oldum buyurmuşlar ve yine buyurmuşlar ki birgün bir duvar dibinde sâyelenir idi ve bir Yahudi duvarın üzerinden 'an kasden benim üzerime tebevül eyledi buna dahi gayet memnûn oldumbuyurmuşlar. İşte böyle Râh-ı Hakta ileri gitmek ve cümleyi sâbık olmak böyle 'âr ve nâmusu terk etmek ile olur.

آزمودم عقل دور اندیش

بعد از این، دیوانه سازم خویش

Dûr-endiş olan 'aklı çok tecrübe ettim ve onun hayrı bundadır bu yola giit dediği yollara gittim ve bir hayır gördüm şimdiden sonra 'aklın ve 'uklânın sözlerini dinlemeyip kendimi divâne düzeceğim bakalım bir müddette böyle gidelim nice olur eğer olmaz ise böyle de olmuyor idi. Hikâyet Şeyh'ül İslâm Zeynel Efendi meşhatinde evvel ta'lik hattâtı olmakla meşk verir imiş telamizinden birisinin hattı gittikçe terakki edecek iken tenezzül eder imiş ve esnâ-ı ta'limde sa'y etmiyorsan gittikçe yazı fenâ oluyor sa'y ile deyu tenbih eder imiş. O dahi sa'y etmede kusur etmiyorum şeb u rûz yazı ile meşgulüm demiş mûmâ-ileyh dahi bu sûrette sa'y ettikçe bir 'aks oldu artık yazma bakalım nice olur diye lâtife buyurmuşlar mücerrebatandır bir matlûbun tahsiline kişi ikdâm-ı tam eder ve ikdâm ettikçe matlûb kendinden firâr eder onun iyisi o dur ki o matlûbu talebde ikdâmı terk ede ve terk ile matlûb elime girdiği mücerrebatdandır niteki sa'ib merhûm divânında buyurmuştur beyt.

عذر گفتن دلقت با سید که گفت، چرا فاحشه به نکاح کرد

¹² Korkuyu ve ihtilatı nefesine meleke yap.A.A.Konuk,141.

Seyyid Ecell-nâm padişâha ‘özür söylemesidir ki niçin fahişeye nikâh eyledi ve hikmeti nedir?

گفت با دلّک شبی، سید اجل

قحبه ای را خواستی تو، از عجل

Bir gece Seyyid Ecel dedikleri padişâh kendi musâhibi olan Delkın-nâm kimseye dedi ki bir rusbuyu nikâh ettin ‘aceleden

با من این را باز میبایست گفت

تات می کردم به یک مستوره جفت

Bana bunu âşikâre söylemen lazım değil mi idi ve ben te’ehhül edeceğim desene ki seni bir mestûre ve ‘afife salihâ hatun ile eş edelim.

گفت نُه مستور صالح خواستم

قحبه گشتند و ز غم تن کاستم

(128-a)Delkın dedi ki dokuz ‘afife ve sâlihe hatun nikâh ettim cümlesi rusbu oldular ve böyle olduğuna kederimden za’if ve nahif oldum.

خواستم این قحبه را بی معرفت

تا ببینم چون شود این عاقبت

Diledim ki bu kahbeyi rusbu olduğuna tecâhül ederek nikâh edeyim hatta ‘âkıbeti olur göreyim.

عقل را هم آزمودم من بسی

زین سپس جویم جنون را مغرسی

‘Akl-ı ma’âşî ben çok tecrübe eyledim ve bana emrettiği yola gittim asla bir hayr ü nef görmedim bundan sonra eşcâr-ı cünûnu dikmeye bir bahçe isterim yani bir müddet dahi ‘akl-ı ma’âşînin hilâfına gidelim ve halkın cünûn dediği şeyleri işleyelim göreki ne olur.

به حیلت در سخن آوردن سائل شیخ بهلول را که خود را دیوانه نمود

Hile ile sâ’ilin o ölüyü söyletmesi beyânındadır öyle ola ki kendüyü mecnûn düzdü halbu ki ‘akl- nâs idi.

آن یکی می گفت، خواهم عاقلی

مشورت آرم بدو در مشکلی

Ol birisi dedi ki bir ‘âkil isterim onunla bir emr-i müşkilde meşveret getireyim ve ona bir iş danışayım.

آن یکی گفتش که اندر شهر ما

نیست عاقل غیر آن مجنون نما

Ol birisi dedi ki bizim şehrimizde meşverete lâayk bir ‘âkil yoktur illa kendüyü o mecnûn gösterici zat vardır ve onunla şûri eyle dedi.

بر نئی گشته سواره نک فلان

میدواند در میان کودکان

İşte filandır o dediğim ‘âkil dedi bir kamış üzerine binmiş etfâl ile miyanlarında kamışı at gibi koşar.

صاحب رای است و آتش پاره ای

آسمان قدر است و اختر باره ای

Rey sahibidir ve ‘aklı ateş parçası gibidir ve ‘aklı semâ kadirlidir ve ‘aklından yıldız yağdırıcıdır.

فرّ او کرّوبیان را جان شدست

او در این دیوانگی پنهان شدست

Bunun ‘aklının nuru meleklerle can olmuştur o zat bu dedilikte mahfi olmuştur.

لیک هر دیوانه را جان نشمری

سر منه گوساله را چون سامری

Lakin her divâneyi ehl-i ruh sayma Samiri gibi buzağıya secde etme.

چون ولیی آشکارا با تو گفت

صد هزاران غیب و اسرار نهفت

Çünkü bir veli âşikâre dedi ki yüzbin gayb olan şeyleri ve gizli sırları beyt-i âtiye merhûndur.

مر تو را آن فهم و آن دانش نبود

واندانستی تو سرگین را ز عود

Tahkîk sana o fehm ü dâniş yok idi zira sen âşikâre necâseti öd ağacından fark ü temyiz etmeden ve senin asla ‘irfânın yok idi o veli gördü sana bir nesne kâr etmez.

از جنون خود را ولی چون پرده ساخت

مر ورا ای کور، کی خواهی شناخت

Cünûndan çünkü veli kendüye bir perde düzdü ey kör dil (F128-b) sen onu kaçan anlarsın yani sen ki humkundan öd gibi kâmilleri ve sergin gibi ‘avâm-ı nâsı ‘âşikâre iken farka kâdir değilsin çünkü ‘arifler kendileri mecnûn gösterirler ve melâmet semtine sâlik olurlar bu sûrette onları asla anlamaya kâdir olamazsın.

گر تو را باز است آن دیده یقین

زیر هر سنگی یکی سرهنگ بین

Eğer sana o yakîn gözü açık der ise her taşın altında bir serheng gör senheng çavuş ma'nâsınadır. Bunda merd-i kâmil murâd olunur bu beyt ile Evliyâ-ı Kirâm'ın ‘âlemde kesreti işâret buyururlar onlardaki dide-i hakikat-bîn yoktur dünyâda evliyâ kalmadı derler nitekim ba'zı ‘ârifler buyurmuştur.

پیش آن چشمی که باز و رهبر است

هر کلیمی را کلیمی در بر است

O gözün önündeki açıktır ve Hakka rehberdir her bir kelimin Mûsâ'sı içindedir Mûsâ (as) kelimden libâs giydiklerinden için bu vecihle ta'bir buyurdular bu beyt ile dahi evliyânın bu ‘âlemde kesretine işâret buyururlar.

مر ولی را هم ولی شهره کند

هر که را او خواست با بهره کند

Tahkîk veliye kendi gibi veli anlar ve bilirsin veli değilsin ki evliyâullahı anlayasın her kim ki o veli, kâmil diledi behre ile eder dilemediği kimseyi feyz ve bereketten mahrûm eder.

کس نداند از خرد او را شناخت

چون که او مر خویش را دیوانه ساخت

Kimse aklından o veliyi bilemedi çünkü çünkü o kendüyü divâne düzdü.

چون بدزدد دزد بینایی ز کور

هیچ یابد دزد را او در عبور

Çünkü bir gözlü hırsız bir körden bir nesneyi sirkât eder hiç gelecek bir yolda kör o hırsızı bulur mu gözü olmamak cihetiyle bulamaz.

کور نشناسد که دزد او که بود

گر چه خود بر وی زند دزد عنود

Kör anlamaz ki onun hırsızı kimdir gerçi o anut hırsız kendüyü inadından köre vurursa da yine bir hırsızı bilmez.

چون گزد سگ کور صاحب ژنده را

کی شناسد آن سگ درنده را

Çünkü kelb yamalı libâs sahibi körü ısırır kör kendüyü ısırmiş kelbi kaçan anlar gözü yoktur ki beni rencide eden şu kelbdır diye anlaya bunun gibi sen dahi körsün Evliyâ-ı Kirâmı anlayamazsın onları erbâb-ı besâ'ir anlar.

حمله بردن سگ بر کور گدا

Kelbin hamle etmesi beyânındadır fakir kör üzerine.

يك سگى در كوى بر كور گدا

حمله مى آورد چون شير و غا

Bir kelb mahallede bir kör fakire cenk arslanı gibi hamle getirdi.

سگ کند آهنگ درویشان به خشم

در کشد مَه خاك درویشان به چشم

(129-a) İyi sürmez anınçün beyninde Allah-ı Te'âlâ hâkir etmiştir lakin ay fukaranın hâk-ı pâyini gözüne sürmediği çeker onun için Cenâb-ı Kibriya mahı 'azîz etmiştir.

كور عاجز شد ز بانگ و بيم سگ

اندر آمد كور در تعظيم سگ

Kör 'aciz oldu kelbin sadâsından ve havfindan nâçâr kör kelbe ta'zime geldi. Darb-ı mesel meşhûrdur ki ısırma kâdir olmadığın eli öp ve başına koy demişler.

كای امير صيد و ای شير شكار

دست دست توست، دست از من بدار

Kelbe öyle diyerek ki ey saydın emiri ve ey arslanı el senin elindir elini benden geri tut elden murâd kuvvettir.

کز ضرورت دم خر را آن حکيم

کرد تعظيم و لقب دادش كريم

Zira zarûretten o hekim eşeğin kuyruğuna ta'zim eyledi ve ona kerim deyu lakab verdi.

گفت او هم از ضرورت، کای اسد

از چو من لاغر، شکارت چه رسد

O hekim zarûret yüzünden dedi ki ey arslan benim gibi za'if şikârdan sana ne hâsıl olur

گور می گیرند یارانت به دشت

کور می گیری تو در کوچه به گشت

Hımâr ü vahşi sayd edeler senin yarânın dağda sen mahallede ey ulu, kör olursan diyerek kalbe hayâli müdâhâneler etti.

گور می جویند یارانت به صید

کور می جویی تو در کوچه به کید

Senin yarânın sayd ile hımâr u vahşi tutarlar sen hile ile mahalde kör taleb edersin bu senin şânına lâyıq değildir dedi ve bunun emsâli çok müdâhaleler eyledi.

علم چون آموخت سگ رست از ضلال

می کند در بیشه ها صید حلال

O 'âlim kelb hımâr u vahşi sayd ile bu bî-mâye kelb, köre kasd eyledi.kelb çünkü 'ilm öğrendi delâletinden ve cife yemekten kurtuldu ormanlarda dâ'ima sayd helâl eder.

سگ چو عالم گشت، شد چالاک و زهف

سگ چو عارف گشت شد ز اصحاب کهف

Kelb çünkü 'âlim oldu cenlde ve sayd etmekte tiz oldu kelb çünkü 'ârif oldu ve Allah'ı bildi Ashâb-ı Kehf'ten oldu ve ismi onlar ile beraber mektub oldu sen dahi 'ârif-i billah 'âlim olmaya sa'y eyle.

سگ شناسا شد که میر صید کیست

ای خدا آن نور شناسنده چیست

Kelb anlayıcı oldu ki saydın sahibi kimdir hatta yemeyip saydı onun için habs eder ve ona teslim eder ey Mevlâ o anlayıcı nûrundur ve ne garib şeydir ve her kimse yoktur zirâ sahibi bilmez bu sûrette kelbden alçak olmak lazım gelir.

کور نشناسد، نه از بی چشمی است

بلکه این ز آنست کز جهل است مست

Kör bir kimseyi görmez ve görmemesi gözü olmadığından değildir belki bu görmemek ondandır ki cehlinden mest ü lâ-ya'kil olmuştur zirâ nice âmâ vardır ki (129-b) Allah Te'âlâ'yı ve Resûlünü bilirler niteki beyân buyururlar.

نیست خود بی چشم تر کور، از زمین

این زمین از فضل حق شد، خصم بین

Kör yerden tahkîk gözsüz değildir bu yer Hak Te'âlâ'nın fazlından hasmı görücü oldu hasımdan murâd Karûn'dur ki onu yuttu bundan müstebân oldu ki görmek göz ile değilmiş niteki zemin zeminin beyâna şürû' edip buyururlar.

نور موسی دید و موسی را نواخت

خسف قارون کرد و قارون را گداخت

Zemin Mûsâ (as)'ın nûrunu gördü ve onları taltîf eyledi Karûn'u yuttu ve Karûn'u anladı husuf yerin yerin yutmasına tabir ederler.

رجف کرد اندر هلاک هر دعی

فهم کرد از حق که یا اَرْضُ ابلعی

Zemin her kelb olan kimsenin helâkında titredi Hak Te'âlâ Hazretleri'nden ey arz nidâsını fehm eyledi Nuh (as) zamanında tufan zuhûr edip ve dahi dünyânın yüksek dağlarını yıkar mı beş zirâ su geçip cümle kâfir helâk olup emr-i bâri hükmünü ba'del icrâ Vâcip Te'âlâ Hazretleri'nden yere hitâb oldu ki ey yer suyunu yut ve bu nidâyı fehm edip suyu çekti Nuh (as)'ın sefinesi Cudi dağına indi ve ehl-i sefine karaya vazı' kadem eylediler bu beytle bu kıssaya işaret buyururlar.

آب و خاک و باد و نار با شرر

بی خبر با ما و، از حق با خبر

Toprak ve rüzgâr ve su kığılcım ile olan ateş bizim ile bî-berdirdir ve Cenâb-ı Hak ile haber iletir.Yani bize gelince bî-ber görünürlük ve biz bir şey ile emr etsek itâ'at etmezler velâkin Vacib Te'âlâ ile haberdâr olmak cihetiyle her ne fermân ederse emrine imtisâl ederler.

ما بعكس آن، ز غير حق خبير

بی خبر از حق و با چندین نذیر

Biz bunun aksine Hakkın gayrısında habiriz ve dahi Vacib Te'âlâ 'dan ve bu kadar Enbiyâ-ı İ'zâmdan asla haberimiz yoktur cemâdât Allah Te'âlâ'yı ve Enbiyâyı bilirler bizler bilemeden.

لاجرم أَشْفَقْنَ مِنْهَا جملہ شان

کُند شد ز آمیز حیوان حملہ شان

Cemâdât Allah Te'âlâ'yı bilirler ve 'âkiller bilmediği ecilden onların cümlesinin 'ukâlâya ihtilafından hamleleri künd oldu ve kendülere fütûr arz oldu binâen 'aleyh teklifât-ı ilâhiyeyi 'ukâlâdan oluruz havfından kabul etmediler ve 'irâz eylediler cemâdlık mertebesinde kaldılar.

گفت بیزاریم جمله زین حیات

کاو بود با خلق حی، با حق موات

Semavât ü arzın ev cibâl her biri dedi ki biz bîzırız bu hayâtтан öyle hayât ki o hayâtın sahibi halk ile hay olur ve Hak ile ölü olur hâsılı insân gibi olmayı kabul eylemediler demektir. Bu beytten müstebân olur ki gerek hayât ve gerek ‘akl Allah Te’âlâ’yı bilmek için. (130-a) Eğer marifetullah olmaz o hayât ile ‘aklın asla kâdir ve ‘itibâri olmaz.

چون بماند از خلق، گردد او یتیم

انس حق را قلب میباید سلیم

Çünkü Hakk’dan kaldı ve ayrıldı ve uzlet-i ihtiyâr etti o kimse dürr-i yetim gibi makbûl ve mergûb olur variyetim dahi çok sadeft e bir dâne ve yanında başka inci bulunmamakla o kemâli bulmuştur. Fehm olundu ki uzlet kemâle sebep olur imiş velakin nasdan ayrılıp Allah Te’âlâ ile üns etmeye kalb-i selim lâzımdır onun için inzivâ ve uzlet herkesin kârı değildir.

چون ز کوری دزد، دزد کاله ای

می کند آن کور عمیا ناله ای

Çünkü bir körden bir hırsız bir metâ’ı çalar o kürelmeden bir nâle ve feryâd eder.

تا نگوید دزد او را، کان منم

کز تو دزدیدم، که دزد پر فتم

Hırsız söylemedikçe köre ki o hırsız benim. Zirâ senden o metâ’ı ben çaldım zirâ san’at dolu ve sirkat-ı fenninde mâhir bir hırsızım.

کی شناسد کور دزد خویش را

چون ندارد نور چشم و آن ضیا

Kör kendi hırsızını kaçan anlar ve onu bilir çünkü o kör göz nûrunu ve o ziyâyı tutmaz hırsızını anlamaya nûr-ı çeşm lâzımdır.

چون بگوید هم بگیر او را تو سخت

تا بگوید او علامتهای رخت

Çünkü hırsız söyler ki ben çaldım ey kör onu iyi tut hatta o hırsız senin meta'mın 'alâmetlerini dahi söylersin ve onda olduğunu cezm edip sârik malını geri alasin.

پس جهاد اکبر آمد عصر دزد

تا بگوید که چه برد آن زن بمزد

Bu temsil ma'lûmun olduysa bizler dahi kör gibi olmakla meta'ımızı çaldırdığımızda haberimiz olmayıp ba'de nefsi-i emmâre hırsızın çaldığını ma'lum edince onu iyi tutmak ve hapsedmek ve çaldığı meta'ı geri almak lâzım olduğunu beyâna şüru' buyurur ki hâl ü şân böyle olunca cihat-ı ekber vasıtasıyla nefsi-i emmâre sarıkını sıkmak ve ona eziyet etmek geldi hatta cihât-ı ekber vasıtasıyla sariki senden ne aldığım ve ne ilettiğini söyleye eğer tazyik etmezsen ve gaza-yı ekber etmezsen söylemez ve mal ü emlâkın hırsız elinde telef olmuş olur.

اولا دزدید کحل دیده ات

چون ستانی، باز یابی تبصرت

Bu beytle nefsi emmârenin bizden çaldığı şeyleri beyâna şuru' edip buyururlar ki evvelâ senin gözünün sermâyesini ve nûrunu çalıp gözün nirsuz kalmıştır. Çünkü mücâhede ile hırsızdan geri alırsın. Yine bâ-siret bulursun.

کاله حکمت، که گم کرده دل است

پیش اهل دل یقین آن حاصل است

Hikmet-i ilahiye metâ'ı ki kalbinin yitiğidir onu dahi nefsi emmâre çalmıştır ehl-i dilin indinde yakın bil ki bu hâsıldır beyhûde hikmet yoktur diye inkâr etmeyesin.

کور دل، با سمع و با جان و بصر

می نداند دزد شیطان را اثر

Kalbi kör olan canı ile ve sem'i ve basarı ile şeytân hırsızını eserinde ve alâmetinden bilmez ba'zı sersem gibi (130-b) bir nesne çaldırmadım zanneder.

ز اهل دل جو، از جماد آن را مجو

که جماد آمد خلیق پیش او

Bunu sen ehl-i dilden iste zirâ hırsızı eserinde anlar bilir zirâ halâyık ehl-i dil indinde cema'ât gibi geldi.

مشورت جوینده آمد نزد او

کای ابِ کودك شده، رازی بگو

Yine hikâyeye avdet edipbuyururlar ki o meşverete tâlip adam o kamiştan ata süvâr olan adamın yanına geldi öyle diyerek ki ey çocuk olmuş baba bir iki sır söyle ya'ni senden bir nesne suâl edeceğim onun cevâbını ver dedi.

گفت رو زین حلقه، کاین در باز نیست

باز گرد، امروز روز راز نیست

O kimse dahi dedi ki bu etfâl halkasından git bab-ı fütühat'ül-ilmiye açık değildir bu gün geri rücû eyle zirâ sır günü değildir.

گر مکان را ره بُدی در لامکان

همچو شیخان بودمی من بر دکان

Yine o zât dedi ki kör ... Âlem-i lâmekân üzerine yolu olaydı ben dahi o şeyhler gibi irşâd dükkânına oturup halkı irşâd eder idim bu beyt suvâl-i mukaddere cevâp olmak el-suvali dedi ki niçin bugün sır günü değildir bu beyt ile ona cevâp buyurdular.

خواندن محتسب مستی را به زندان و جواب گفتن او

محتسب در نیم شب جائی رسید

در بن دیوار مردی خفته دید

İhtisab ağası geceyarısı bir yere yetişti bir duvarın dibinde bir sarhoşu uyumuş gördü muhtesib de murâd umûr-ı vilâyete 'arif ile karışan kimsedir.

گفت هی مستی، چه خورده ستی بگو

گفت از آن خوردم که هست اندر سبو

Muhtesip dedi ki ey nest ne içmişsindir söyle sarhoş dahi dedi ki bunu içtim ki testidedir hey kelimesi bu makâmdan nidâ içindir.

گفت آخر در سبو واگو که چیست گفت

از آن که خورده ام، گفت آن خفیبست

Muhtesip dedi ki sabûda ne vardır âşikâre söyle sarhoş dedi ki o şeyden vardır ki ben içmişim tekrar muhtesip dedi ki bu hâfidir âşikâre söyle.

گفت آنچه خورده ای، خود چیست آن

گفت آن کاندر سبو مخفیبست آن

Muhtesip gördü uzadı ve me'ali münfehim olmadı tekrar yine meste dedi ki o nesne ki sen içtin o nedir yine sarhoş cevâb- ula i'âde edip dedi ki onu içtim ki sebûda mahfidir o çünkü gayr-ı güne mestin cavâp vermeye ihtimali kalmadığından cevâb-ı ula i'âde eyledi menkuldur ki Sultan Murad-ı Rabi' rahimulllah şurb-ı Hamra te'kidi yasağ etmiş ve her kim şûb-ı hamra ederse elbette anı -ı katj eder imiş brgün Bektaşî ba'de testisiyle gider iken merhum rast gelmiş Bektaşî'ye su'al eylemiş ki testide ne vardır Bektaşî cevap vermeye balş var idi. (132-a) Belki mest ve 'aşk muhtesîbe ve 'ilm-i zâhire galebe eder demekten 'ibârettir.

دوم بار به سخن آوردن سایل آن بزرگ را تا حال او معلوم کند.

İkinci kere o sâlik o uluyu söze çekmesi beyânındadır. Tâ onun hâli ma'lûm ola ve 'akl ve kemâli meydana çıka.

گفت آن طالب، که آخر يك نفس

ای سواره بر نی، این سو ران فرس

Def ' - i sâlide o tâlip o zâtın yanına geldi ve dedi ki elbet bir miktâr etfâli terk edip ey ney üzerine binmiş fersini bu cânibe sür müşkilimi halleyile.

راند سوی او که هین زوتر بگو

کاسب من بس توسن است و تند خو

Böyle diyince fersini onun yanına sürdü öyle diyerek ki agâh ol ziyâde tez söyle zirâ benim atım çok serttir huyu dahi tünd ve tezdır şâyet ki seni teper ve ısıtır nitteki buyururlar.

تا لگد بر تو نکوبد، زود باش

از چه میپرسی بیان کن خواهی، فاش

Hatta sana tekme vurmaya tez ol neden sù'âl edersin âşikâre beyân eyle ki cevâbını vereyim

او مجال راز دل گفتن ندید

زو برون شو کرد و در لاغش کشید

O sâ'il gönül sırrını ona açmaya mecnûn tarz olmakla sahl-ı cevâlân görmedi ondan taşra olmak ve yanından gitmek istedi ve onu lâtifeye ve müşkilinden başka nesne sù'âl etmeye çekti ve şürû' etti.

گفت میخوام در این کوچه زنی

کیست لایق از برای چون منی

O merd başka nesne sorup dedi ki bu mahale çık da ben kuru isterin ve te'hil murâd ederim lâyıq kimsedir ki ben onu alayım benim gibi adamdan için

گفت سه گونه زنند اندر جهان

آن دو رنج و، این یکی گنج روان

O mecnûn-nümâ cevâbında dedi ki dünyâda üç güne 'avrat vardır o ikisi insâna zahmet ve belâdır ve birisi râyiçli hazine gibi nâfi' ve bâ'is aramadan.

آن یکی را چون بخواهی کل تو راست

و آن دگر نیمی تو را، نیمی جداست

O birisini çünkü istersen bütün senindir ve sana sarf menfa'attir ve o birisi dahi yarımı senindir ve yarımı senin değildir nefi' ve zari müsâvidir.

و آن سوم هیچ او ترا نبود، بدان

این شنیدی دور شو، رقتم روان

Ve dahi üçüncüsü asla sana olmaz ve zar-ı mahzdır bu kelâmı iyi bil bunu işittikten var git benden irak ol işte ben revân olduğum hâlde gittim.

تا تو را اسبم نپراند

لگد که بیفتی بر نخیزی تا ابد

Hatta seni atım tepmesin zirâ düşersin ve sonra ebede dek kalkamazsın dedi.

شیخ راند اندر میان کودکان

بانگ زد بار دگر او را جوان

Ve kelâmı kat' edip şeyh atını etfâr miyânına sürdü ve gittiğini görünce kelâm tamam olmamak hasebiyle o civân ona gayrı kerre nidâ vurdu ve gel diye çağırıldı.

که بیا آخر بگو تفسیر این این

زنان سه نوع گفتی، بر گزین

Öyle diyerek ki gel sonunda (132-b) Yahûd elbet bunun tefsirini söyle bu zünân nev'dir dedik hangisini alayım ihtiyâe eyle

راند سوی او و گفتش بکر خاص

کُل ترا باشد، ز غم یابی خلاص

O sâ'ilin yanına sürdü ve dedi ki sana mahsûs olan bikr kız bütün bütün senin olur gamdan halâs olursun.

وآنکه نیمی آن تو، بیوه بود

و آنکه هیچست، آن عیال با ولد

O 'avrat ki yarısı senindir dul olarak aldığı 'avrattır o kadındır ki hiçtir dul olduğundan mâ'ada ezvâç olduğundan veledi dahi vardır zirâ o veledi sebebiyle zevc-i evvelini unutmaz sen her nekadar o zavcden efdal olursan sana meyl eder olmaz isen zevc-i evveline meyl eder benâberin yarısı senin yarısı onundur.

چون ز شوی اولش کودك بود

مهر و کل خاطرش آن سو رود

Çünkü zevc-i evvelinden onun tıflı olur kalbinin külli meyl ona olur siyemâ ki hayâtta olur ise onu unutmaz meğer âhirete gitmiş ola

دور شو تا اسب نندازد

لگد سم اسب توسنم بر تو رسد

Uzak ol hatta at tekme atmaya sonra benim sırtımın tırnağı sana yetişir.

های و هوایی کرد شیخ و باز راند

کودکان را باز سوی خویش خواند

Şeyh yine hây ve hûy eyledi ve etfâli kendi tarafına yine da'ver eyledi.

باز بانگش کرد سایل که بیا

یک سؤال ماند ای شاه کیا

O adam geri yine onu da'vet eyledi gel deyu sana bir sû'alim kaldı ey ulu sultân dedi.

باز راند این سو، بگو زودتر چه بود

که ز میدان آن بچه گویم ربود

Yine bu tarafa atını sürdü söyle tez ne var zirâ meydândan o tıfl top mu kaptı

گفت ای شه، با چنین عقل و ادب

این چه شیدست این چه فعلست ای عجب

Dedi ki ey şeyh buncılayın ‘akl ve edeb il be ne cünûndur ve bu ne fi’ildir. Ey kimesne ta’accün ederim bunun dahi hikmetini bana bildir dedi.

تو و رای عقل کلی در بیان

آفتابی در جنون، چونی نهان

Sen ‘akl ve kalbinin verâsındasın beyânda sen bir güneşsin cünûnda niçin mahvîsin ?

گفت این او باش رائی میزنند

تا در این شهر خودم قاضی کنند

Cevâbında dedi ki bu kallâşlar re’y vurdular hatta beni kadı etsinler.

دفع میگفتم، مرا گفتند نی

نیست چون تو عالمی، صاحب فنی

Refi’ söyledim bana dediler ki olmaz elbet seni kadı ederiz senin gibi funûnda mâhir ‘âlim yoktur ancak kadıya ehl sensin.

با وجود تو حرام است و خبیث

که کم از تو در قضا گوید حدیث

Senin vücût külli harâmıdır çirkindir ki senden ünü olan kadıya söz söyleye ve hükm eyleye.

در شریعت نیست دستوری که ما

کمتر از تو، شه کنیم و پیشوا

(133-a)Şerifte bir izin yoktur ki biz senden ünü olanı kadı edelim ve müktedâ düzelim.

زین ضرورت گنج و دیوانه شدم

زین گروه از عجز بیگانه شدم

Bu zarûretten nâşi ahmak ve mecnûn oldumlakin bâtında ancak ben oyum ki edem ya'ni bâtında aslâ cünûn me'teallik bir şey yoktur. Şu herif keşke kadı olaydı ve bu meshûreliği etmeyeydi gerçi derûnumda mecnûn yoktur demiş velakin taşra ve zâhirinden velî olduğuna asla şek yoktur kazâ ve müsâlihi görmek 'azîm 'ibâdetdir buyurulmuştur. Sen rüşvet alma ve hakkı ketm etme ve hâtır yıkma ve taraf gözetme hemen Allah Te'âlâ'nın emrini 'icrâ eyle bundan büyük 'ibâdet olmaz kendinin derdinden kamış ata binmek cünûnu var imiş o zâhir olmuş kemâl-i cünûndan kadı olmayam diye ediyorum zannetmiş.

عقل من گنج است و من ویرانه ام

گنج اگر پیدا کنم، دیوانه ام

Bu mecnûn lâ-yakîl der ki benim 'aklım hazinedir ve ben zâhirde bir virâneyim eğer hazinemi izhâr eder isem ben divâneyim.

اوست دیوانه که دیوانه نشد

این عسس را دید و در خانه نشد

Velî vurur ki deli olmadı bu subaşıyı gördü ve eve gitmedi ya'ni böyle mânend-i 'ases olan kadıdan kaçtı.

دانش من جوهر آمد، نی عرض

این بهایی نیست بهر هر عرض

Benim 'ilmim cevher geldi 'arz gelmedi bu bahâya mensûb geldi her garaz için ve dünyâ matlûbuna 'akl ve gerek 'ilm sarf olmaya gelmez demektir zirâ ikisi de 'azîzdir.

کان قندم، نیستان شکر

هم ز من میروید و، من میخورم

Şeker ma'deniyim ve şeker kamışlığını şeker benden biter ve ben dahi kendi şekerimi yerim evliyâ-yı kirâm kuddüsallahü esrâruhüm hazretlerinin vücûd-ı şeriflerine şeker ma'denine ve şeker kamışına benzer dâ'imâ kendileri bunlarda olan şeker ile telezzüz etmektedirler.

علم تقلیدی و تعلیمیست آن

کز نفور مستمع دارد فغان

Ona 'ilm-i taklîdi ve ta'limi derler ki talebelerin nefretinden ashâbı figân tutar ama evliyâ-ı kirâmın 'ilmine tâlib lâzım ve taleb yok diye ziyâde etmezler eğer bir tâlib gelir ise ona ta'lim ederler ve eğer tâlib ve râgıb bulup ta'lim ederse telezzüz eder ve eğer tâlib bulmaz ise kendi 'ilmiyle mütelezziz olmayıp belki niçin tâlib yoktur ve kadrım zâhir olmuyor diyerek muztarib olurlar.

چون پی دانه، نه بهر روشنیست

همچو طالب علم دنیای دنیست

(133-b)Çünkü 'ûlum-ı zâhire deni-yi dünyâ içindir ve tasviye derûn için değildir bu sûrette 'ilm-i zâhirin tâlibi dünyâ-yı deninin zatının tâlebesidir.

طالب علم است، بهر عام و خاص

نی که تا یابد از این عالم خلاص

Dünyânın 'âm ve hası için tâlib 'ilm olmuştur ondan için değil ki bu 'âlemin hubbundan halâs bulsun ama 'ilmden tasfiye-i bâtın ve dünyâyı terk içindir bu sûrette 'ulemâ-yı zâhir ta'ayyüş için san'at te'ellüm eden ehl-i san'at gibi olmuş olur.

همچو موشی هر طرف سوراخ کرد

چون که نورش راند از در گشت سرد

‘Ulemâ-yı zâhir bir fare gibi her tarafı deldi ya’ni ‘ilm-i zâhirden haz ve eferr ihzâ eyledi çünkü Allah Te’âlâ’nın nûru kapıda onu sürdürdü ve su’âl dedi eğer nûr-ı Hakk ona git kapıdan demiş idi.’ulûm zâhire ile iştilal etmeyip belki Allah Te’âlâ ile meşgul olur idi.

چونکہ سوی دشت و نورش رہ نبود

ہم در آن ظلمات جہدی می نمود

Çünkü evde tarafına dahi Mevlâ’nın nûru tarafına ona yol yok idi o zulûmat ve ‘ilm-i zâhirede sa’y gösterdi.

گر خدایش بردهد پرّ خرد برهد

از موشی و چون مرغان پرد

Eğer ona Cenâb-ı Kibriyâ ‘akıl kanadı vereydi farelikten ve zulumattan sa’y etmekten halâs olurdu ve kuşlar gibi uçardı mürğândan murâd evliyâ-yı kirâmdır muştan murâd ‘ulemâ-yı zâhirdir.

ور نجوید پر بماند زیر خاک

نامید از رفتن راه سماک

Eğer ‘ulemâ-yı zâhir kanat gibi ‘ilm-i bâtını tâleb olmazsa fare gibi toprak altında ve zulmette kalır semâ yoluna ve ‘âlem-i bâlâya gitmekten ümitsiz olduğu halde.

علم گفتاری، کہ آن بی جان بود

عاشق روی خریداران بود

Kâl ve kıyle mensûb ‘ilm ki o cânsız olur zirâ ‘ulûm-ı zâhirede rûh yoktur yalnız ceset gider tâliblerinin yüzünün ‘âşığı olur ama ‘ilmden tâlib istemez.

گر چه باشد وقت بحث علم زفت

چون خریدارش نباشد، مُرد و رفت

Gerçi ‘ulemâ-yı zâhir ‘ilm-i zâhirden bahis katında ‘azîm ve ulu görünür çünkü onun hâridârı olmadı dünyâdan gitti ve öldü.

مشتري من خدايست و مرا می

کشد بالا، که الله اشتری

Lakin benim müşterim vesâ’ir evliyâ-yı kirâmın müşterisi Allah Te’âlâ Hazretleridir. Beni yukarı çeker zirâ Kurân-ı ‘Âzîminde

ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم واموالهم بان

¹³ buyurmuştur bâlâdan murâd

cennet-i âlâ vesâ’ir merâtib-i ‘ârifindir.

خونبهای من جمال ذو الجلال

خونبهای خود خورم، کسب حلال

Ben râh-ı Hakta cân verdim ve benim hunbehâm Allah Te’âlâ’nın cemâlidir kendi hunbehâmı yerim ve şimdi zevkini sürerim benim kesb-i helâlimdir. (134-a) Ey zâhir ‘âlimi bu müflis elçileri terk eyle halk bunu alsın ve beğensin diye sa’y etme bir avuç toprak ne haridârlık eder böyle müslis sana ne eder.

گِل مخر، گِل را مخر، گِل را مجو

زانکه گِل خوار است دائم زرد رو

Çamur yeme ve çamur alma ve çamuru taleb etme gülden murâd ni’me dünyâdır zirâ turâb ekl edenler dâ’im sarı yüzlü olurlar bî-hikmetullah ba’zı kimesne toprak yemeye mecbûr olurlar ‘âkibet mevtine sebep olur nitelike Hadîs-i Şerifte

من اكل الطين فكان غا امان على قلد

¹⁴ buyurulmuştur. Zirâ mi’de-yi insâniye bu

misüllü şeyleri hazm etmez hatta çok ‘ilâç ile meşgûl olanlar ‘akıbet mi’desini feseda verip öldürürler. Mi’deyi ancak Cenâb-ı Kibriyâ matlû’mât ve meşrûbât için halk etmişler. Olur olmaz şey’i ‘ilâç yemeye bâ-husûs ki türâb ve tîn ekl oluna elbette mazereti derkâr var sıdk-ı Resûlullah:

¹³ Allah Te’ala müminlerden nefislerini ve mallarını onlara verdiği cennet mukabilinde satın aldı. tevbe 9/111

¹⁴ Çamur yiyen kimse güya nefisini öldürmeye yardım eder.

دل بخور تا دائما باشی جوان

از تجلی چهره ات چون ارغوان

Evliyâ-yı Kirâmın kalb-i şeriflerinde olan ni'me-yi ma'neviye denli hatta dâ'imâ civân olasin ve pîrlük göstermeyesin ve dahi tecelli-yi İlahiyeden ve envâr-yezdâniden senin cemâlin ve vücûdun erguvân gibi olsun ma'lûm ola mani' buyurdıkları gülden murâd ni'me dünyâdır.

رب این بخشش نه حد کار ماست

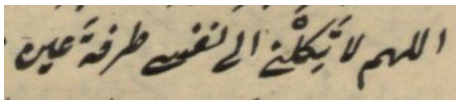
لطف تو، لطف خفی را خود سزااست

Yâ Rabbi bu ihsân ve 'atiyye bizim işimize lâyük değildir ya'ni bizler senin hidâyetin olmaksızın hod-be-hod bir iş görmeye kâdir değiliz senin 'ibâdetine olan lütfun ve zâhirde 'ibâdına 'inâyetin şunu gösterir ki senin kulların eltâf-ı hâfiyene lâyüktiler eltaf-ı câhiliyye ni'met-i zâhiriyyeden 'ibârettir ve eltâf-ı hâfiyye ni'met-i bâtiniyyeden 'ibârettir.

دست گیر از دست ما، ما را بخر

پرده را بردار و پرده ما مَدَر

Elimizi tut bizi bizim elimizden al bu mısra' ile ilhâm

¹⁵ Hadis-i Celiline işâret buyururlar perdeyi kaldır ve bizim ve bizim perdemizi yırtma perde ölüden murâddır râh-ı hakta olan hicâblardır perde-yi sâniyeden murâd perde-yi nâmustur.

باز خر ما را از این نفس پلید

کاردش تا استخوان ما رسید

Yâ Rab bizi pelid olan nefsin elinden geri al zirâ o nefsin bıçağı bizim kemiğimize dek vâsıl oldu.

¹⁵ Allah'ım bizi bir göz kırpması zaman kadar dahi nefsimize teslim etme. İmam Nevevî, sf. 151

از چو ما بیچارگان این بند سخت
که گشاید جز تو ای سلطان بخت

Bizim gibi bî-çârelerden bu nefsin-i emmârenin muhkem bendini ki açar ey taç ve tahtsız sultân olan Mevlâ belki ancak sen güşâd edersin.

این چنین قفل گران را ای ودود
که تواند جز که فضل تو گشود

Buncalayın ağır kilidi ey kullarına muhib olan Mevlâ kim kâdir olur senin fazlının gayrı açmaya kimse kâdir olamaz demektir.

ما ز خود سوی تو گردانیم سر
چون توئی از ما به ما نزدیکتر

Biz kendimizden senin cânına başımızı döndürürüz çünkü sen bizden bize zirâ yakînsin. (134-b)

این دعا هم بخشش و تعلیم توست
ور نه در گلخن گلستان از چه رست

Bu du'a dahi senin dahi senin bahşîş ve ta'limindir eğer böyle olmayaydı külhânda gülîstan ne sebeble hâsıl olurdu. Külhândan murâd vücût-ı insandır.

در میان خون و روده، فهم و عقل
جز ز اکرام تو نتوان کرد نقل

Kan ile bağırsak beyinde fehm ve 'akl senin lütfûnun gayrı ile nakli mümkün değildir.

از دو پاره پیه، این نور روان
موج نورش میرود بر آسمان

İki pâre iç yağından ve buddan olan nûrun nûrunun mevci asumân üzre vurur.

گوشت پاره که زبان آمد از او
میرود سیلاب حکمت همچو جو

Bir et pâresine nâm-ı zebân geldi ondan seylâb-ı hikmet gibi câri olur.

سوی سوراخی که نامش گوشهاست
تا بباغ جان که میوه اش هوشهاست

Bir dilek tarafına onun nâmı kulaklardır cân bağına dek kelâm vâsıl olur öyle cân bağına ki onun meyvesi ‘akıllardır.

شاه راه باغ جانها، شرع اوست
باغ و بستانهای عالم، فرع اوست

Cânlar bağının ulu yolu Cenâb-ı Hakkın şeri’atıdır eğer şeri’ata temessük eder isen isen cânlar bağına vâsıl olursun. ‘âlemin bostanları bağ cân bağının za’yidir.

اصل و سرچشمه خوشی آن است آن
زود تجری تحتها الأنهارُ خوان

Serçeşmesi ve aslı cân bağıdır ondan zâhir olur bu ‘âlemin bağ ve bahçesi onun ferî’ olduğu.

تتمه نصیحت کردن رسول مر آن بیمار را

گفت پیغمبر مر آن بیمار را
چون عیادت کرد یار زار را

Peygamberimiz (sav) o bîmâra buyurdu çünkü o zâri ibâdet eyledi.

که مگر نوعی دعائی کرده ای

از جهالت زهربایی خورده ای

Umulur ki bir nev'i du'â eylemiş sen bilmezliten bir zehirli çorba yemişsin.

یاد آور چه دعا میگفته ای

چون ز مکر نفس می آشفته ای

Hâtırına getir ne vecihle du'â söyledin Mevlâ'ya ne dedin çünkü nefsin hilesinden perişân oldun ve 'aklın zâ'il oldu.

گفت یادم نیست، الا همتی

دار با من، یادم آید ساعتی

Sahâbe dedi ki yâ Resulullah hatırımda yoktur ve ne vecihle du'â ettiğim lakin bana bir teveccüh tut bir sa'ât ki hatırıma gelsin.

از حضور نور بخش مصطفی

پیش خاطر آمد او را آن دعا

Hazreti Muhammed Mustafa (sav) hazretlerinin nûru bağışlayıcı huzûr-ı şeriflerinden o du'â onun hatırına geldi.

تافت زآن روزن که از دل تا دل است

روشنی کان فرق حق و باطل است

O pencereden parladı öyle pencere ki gönülden gönüledir o rûşenlik ki hak ve bâtılın beynini fark edicidir. (135-a)

گفت اینک یادم آمد ای رسول

آن دعا که گفته ام من بو الفضول

Dedi ki yâ Resulullah işte hatırıma geldi o du'â ki ben onu demişimdir.

چون گرفتار گنه می آمدم

همچو غرقه، دست و پائی میزدم

Çünkü günaha tutulmuş geldim gark olmuş adam gibi el ve ayak vurdum niteki gark olan eliyle ve ayağıyla kendini beyhûde tahlise sa'y eder ben dahi öylece sa'y ettim ba'zı nüshâda.

پُر گنه باب گشایش میزند

غرقه دست اندر حشایش میزند

Ma'nâsı suya gark olmuş gibi elimi odlara vurdum darb-ı mesel -i 'Arab der ki derler ve son Türkîde suya düşen yılanı sarılır derler.

از تو تهدید و وعیدی میرسید

مجرمان را از عذاب بس شدید

Sizden yâ Resulullah mücrimlere çok şiddetli 'âzâbtan tehdîd ve enzâr vâsıl oldu beyt-i âtiye merhûndur.

مضطرب می گشتم و چاره نبود

بند محکم بود و قفل ناگشود

Iztrâb sâhibi oldum ve iztrâbıma bir çâre yok idi zirâ nefsin bendi yahûd ahretin bendi muhkem idi ve kilit açılmaz idi niteki ba'zı bendin kilidi muhkem olur.

نی مقام صبر و، نه راه گریز

نی امید توبه، نه جای ستیز

Âhiret sabır yeri değildir zirâ o 'azâba tahammül olmaz ve kaçacak yol dahi yoktur. Ve ne ahrette tövbe ümidi vardır belki tövbe dünyâda güneş mağribten tu'lû

edinceye dektir ve âhiret ‘inât yeridir zirâ zebâniye ile insân mu’ârazaya kâdir olamaz.

نی به غیر حق تعالی یار من

این چنین دشوار آمد کار من

Ben Hârût ve Mârût gibi görmeden âh eyledim öyle diyerek ki ey benim yaradıcım.

از خطر هاروت و ماروت آشکار

چاه بابل را بکردند اختیار

Hârût ile Mârût kemâl-i havflarından âşikâre Babil kuyusuna ihtiyâr eylediler .

تا عذاب آخرت اینجا کشند

گربزند و عاقل و ساحر و شند

Hatta âhiret ‘azâbını burada çeksınler onlar cesâmetlidirler ve ‘akıllıdırlar vesâir gibidirler.

نیک کردند و بجای خویش بود

سهل تر باشد ز آتش رنج دود

Bu melekler iyi eylediler ve bu iş kendi layıkında idi zirâ ziyâde kolay olur ateş zahmetinden tütün zahmeti gerçi dühân dahi zahmet verir ise de nâr mertebesinde olmaz.

حد ندارد وصف رنج آن

جهان سهل باشد رنج دنیا پیش آن

O cihânın zahmetinden vasfi nihâyet tutmaz ve düşmanın zahmeti nihâyet tutmaz ve dünyânın zahmeti âhiretin zahmetinin vasfi nihâyet tutmaz ve dünyanın

zahmeti ahretin zahmetinin önünde kolay olur. (135-b) ey kimesne bahtlı ve sa'âdetli o kimesnedir ki nefsiyle mücâhede eder bedeni üzerine zecr 'adelet eyler.

تا ز رنج آن جهانی وارهد

بر خود این رنج عبادت مینهد

Hatta ahret rencinden kurtula kendi üzerine 'ibâdet rencini kor ama 'ibâdet rencini bedeni üzre komaz ise ve nefesine rahat verir ise lâ-büd ahret rencine mübtelâ olur zirâ iki 'âlemde rahat olmaz.

من همی گفتم: که یا رب، آن عذاب

هم در این عالم بران بر من شتاب

Çünkü azâb-ı ahreti tefekkür eyledim. Dedim ki ey benim Rabbim o 'azâbı bu 'âlemde benim üzerime acele eyle sür ya'ni ahrette göreceğim 'azâbı bana bu dünyâda eyle diye tazarru' ve niyâz eyledim ve Hârûd ile Mârûd yoluna gittim çünkü Hârûd ile Mârûd'ı Vâcib Te'âlâ Hazretleri dünyâ ve ahret azabı beyninde tahayyür buyurdu onlar dahi azab-ı ahretin şiddetini tefekkür edip dünyâ azabı ehven olmakla onu tercih eylediler câh-ı bâbilde el'ân azab olunurlar imiş.El 'ilmi indallahi hikâyet Fahr-ı 'Âlem Allah-ı Te'âlâ'ya vesselâm Efendimizin ahrete teşrifleri kârib imiş.Bir gün minber-i şerifte esnâ-yı hutbede telmih buyurmuşlar ki her kimin hâceti var ise söylesin du'â edeyim ba'zı kimseler hacetlerini söylemişler onlara du'â buyurmuş birisi dahi ayağa kalkıp yâ Resûlullah ben münâfıkım bana du'â buyur mü'min olayım demiş ba'zı kimesneler ey kimse kendini rezil ettin niçin böyle söylersin demişler.Hazreti Muhammed Mustafa (sav) buyurmuşlar ki dünyâ rezâleti ahret rezâletinden ehven ve evlâdır bu rezâleti ihtiyâ ettiğine isâbet eyledi ba'de fahr-ı 'âlem Efendimiz minber-i şerifte el kaldırıp du'â buyurmuşlar o du'â-yı şerif bereketiyle sıdk ile Müslüman olub nifâktan kurtulmuşlar.

تا در آن عالم فراغت باشدم

در چنین درخواست حلقه میزددم

Hatta o ‘âlemde bana ferâgat ve cem-i ‘ikâbdan halâs olsun bâb-1 bâb-1 Hüdâ’yı böyle isteyerek dak ettim ve Mevlâ’ya bu vecihle münâcât ettim.

این چنین رنجورئی پیدام شد

جان من از رنج بی آرام شد

O vakit ki bu du’âyı ettim buncılayın şedid hastalık bana zâhir oldu benim cânım renc ve zahmetten rahmetsiz oldu.

مانده ام از ذکر و از اوراد خود

بی خبر گشتم ز خویش و نیک و بد

Ben kendi zikrimden ve o du’âmdan bu hastalık sebebiyle kalmışım hasımdan ve iyiden ve kötüden bî-haber olmuş.

گر نمی دیدم کنون من روی تو

ای خجسته وی مبارک خوی تو

Senin râyhâ-yı tayyibin mübârektir beyt-i âtiye merhûndur. (136-a) Ben bu bend ve ıztırâbtan dünyâdan giderim siz bana yâ Resulallah gayet ulu ve âli gamhârelik eylediniz.

گفت: هی هی این دعا دیگر مکن

بر مکن تو خویش را از بیخ و بن

Çünkü o sahâbeden bu kelâmı Hazreti Fahr-ı Kâ’inat Aleyh-i Ekmel’üt-tahiyyât gûş buyurdular ki ey kimesne böyle du’âyı gayrı kere eyleme sen kendini kökünden ve dibinden koparma *mekûn* fethiyle koparma demektir.

تو چه طاقت داری ای مور نژند

که نهد بر تو چنان کوه بلند

Sen ne takat tutarsın ey zayıf karınca ki senin üzerine öyle âli dağı Cenâb-ı Hak vazı' buyura insân kuh-ı bülend çekmeye hiç tahammül eder mi kuh-ı bülenden murâd gazâb-ı ahrettir.

گفت: توبه کردم ای سلطان

که من از سر جلدی نلافم هیچ فن

Sahâbe dahi dedi ki ey sultân kevneyn ben tevbe eyledim bu misüllü du'âdan bir dahi metânet yüzünden laf etmeyeyim keennehü kevneyn azâb-ı ahreti dünyâda eyle yâ Rab demekte kuvvet izhâr etmiş oldu çünkü kul izhâr-ı kuvvet Cenâb-ı Kibriyâ dahi ona gör şimdi diyerek verir hikâyet. Hazreti Mahmut Hüdâyi (ks) halkasından Cennet Efendi hazretleri ki bâd-ı zamân şeyhlerinin seccâdesine câlis olmuşlar der.Esnâyı va'zından dâimâ sıfat-ı cemâlinden ve cennetten söyler imiş binâberin bu lakab ile zebân-ı zetnâm olmuşlar birgün ekseri ve va'zına müdâvim olanların ba'zısı demiş ki Şeyh Efendi dâimâ cenneti söyler hiç celâlden ve cehennemden bir şey söylemez Şeyh-i mümâileyh bu kelâm sem'ine vâsıl oldukça buyurmuşlar ki sabrına tâkat getirmeyeceğimiz şeyin sohbeti bize lâzım değildir.Ben kendi nefsimce cemâl ve cennet isterim eğer siz istemez iseniz azâb-ı ilahi ve duzahın evsâfını başka va'âzlardan istimâ' ediniz.

این جهان تیه است و تو موسی و ما

از گنه در تیه مانده مبتلا

Bu dünyâ Tih sahrâsıdır ve Cenâb-ı Şerifimiz o sahrânın Mûsâ'sı ve velisi siz ve biz suçumuzdan o sahrada mübtelâ olduğumuz halde kalmışız.

سالها ره میرویم و، در اخیر

همچنان در منزل اول اسیر

Nice yıllar gideriz 'âkıbette ancılayın menzîl-i evvelde esir ve hapissiz hâsılı Mûsâ (as) Sahra-yı Tih'te mütehayyir olanlara çâre-gîr olduğu gibi sizler dahi yâ Resûlallah iki cihânda bize meded-riz olmuşsunuzdur.

ذکر قوم موسیٰ علیہ السلام و پشیمانی ایشان

Mûsâ (as)'ın kavminin zikri ve onların pişmânlığı beyânındadır ba'zı nüshada sûrh böyle vâki' olmuştur.

قوم موسیٰ راه می پیموده اند

آخر اندر گام اول بوده اند

Mûsâ (as) kavminin kıssası beyânındadır ki nice yıllar gitmişlerdir ve ancılayın evvelki kadem üzerine olmuşlardır. (136-b) Mûsâ (as)'ın kavmi yol ölçtüler encâm-kâr ol ki Âdemde olmuşlardır.

گر دل موسیٰ ز ما راضی بُدی

تیه را راه و کران پیدا شدی

Eğer Mûsâ (as)'ın kalb-i şerifi bizden râzı olaydı Tih sahrasının yolu ve nihâyeti bize zâhir olurdu.

ور به کل بیزار بودی او ز ما

کی رسیدی منّ و سلوی از سما

Eğer bütün bizden bî-zar olaydı kaçan bize semâdan hiç safra erişir idi. Semâdan sofranın nüzûlu külli bî-zar olmasına delâlet eder bu cihetle Mûsâ (as)'ın kalb-i şerifi kavminden ne râzı ve ne değil ikisi beyninde olmuş olur.

کی ز سنگی چشمه ها جوشان شدی

در بیابان مان امان جان شدی

Kaçan taştan pınarlar kınayıcı olurdu sahrada bize cânımıza aman olurdu.

بل به جای خوان، خود آتش آمدی

اندر این منزل لهب بر ما زدی

Belki sofraya yerine tahîk ateş gelir idi bu menzilde ateşin şu'lesi bizim üzerimize vurur idi.

چون دو دل شد موسی اندر کار ما

گاه خصم ماست، گاهی یار ما

Çünkü Mûsâ (as) bizim ateşimizde iki gönüllü oldu gâh düşmanımızdır ve gâh bizim yârimizdir.

خشمش آتش میزند در رخت ما

حلم او رد میکند تیر بلا

Mûsâ (as)'ın gazâbı bizim meta'âmıza ateş vurur ve yine onların Hilmi tir-i belâya bizden red eder.

کی بود که حلم گردد خشم نیز

نیست این نادر ز لطف، ای عزیز

Kaçan olur ki hışm, hilm olsun ya'ni olmaz demektir velakin ey 'azîz bu senin lütfundan ve kereminden nâdir değildir murâd Nebi-yi zî-şândır ya'ni irâde buyurduğun vakitte hışm hilm olur.

مدح حاضر وحشت است از بهر این

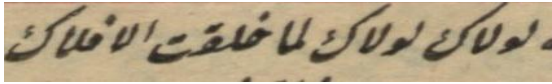
نام موسی میبرم، قاصد چنین

Hâzır medh-i vahşete sebebdır bundan için Mûsâ (as)'ın nâmını kasedici olduğum halde iletirim eğer Fahr-ı 'Âlem Efendimizin nâm-ı şerifini söylesem huzurda medh nefrete sebep olur binâberin Mûsâ (as)'a teşbih ederek söyledim buyurur o sahâbe-yi mâriz.

ور نه موسی کی روا دارد که من

پیش تو یاد آورم از هیچ تن

Eğer murâdım Musâ zikrinden Cenâb-ı Şerifimiz olmasa kaçan Hazreti Mûsâ revâ tutar ki ben orada ma'dum olanı yâd edeyim sizin gibi zât-ı şerifin huzurunda hâsılı kelâm dünyâyı Tih sahrasına ve dahi Nebî (as)'ı Hazreti Mûsâ'ya ve kendilerini benî İsrâ'il kavmine teşbih buyurmanın hikmeti şu imiş ki bilâ-temsîl huzurda medh ve senâ memdûha sıklet verir. Belki şâyet Fahr-ı Kâ'inat 'aleyh-i efdâl-et-tâhiyyât memnûn olmazlar ama mehdi zımmine be'is (137-a) mütehakkîk değildir

çünkü böyle etti ve şânında . ¹⁶ Buyurulan zâtı Mûsâ (as)'a teşbih etti ve bu beytler ile dahi teşbihine 'itizâr eder zirâ bir mu'azzâm Şahenşâhı vezire teşbih gibi oldu binâberin 'itizâra şâyeste oldu.

عهد ما بشكست صد بار و هزار

عهد تو چون کوه ثابت برقرار

Mu'azzâm ahdimiz kırıldı yüz kere yâ Resûlallah senin ahdin karar üzre cebel gibidir.

عهد ما گاه و به هر بادی زبون

عهد تو کوه و ز صد کُهم فزون

Bizim ahdimiz sanem ve her rüzgârın mağlubudur ama senin ahdin yâ Resûlallah dağdır ve yüz dağdan temkine ziyâdedir.

حق آن قوت که بر تلویں ما

رحمتی کن ای امیر لونها

O kuvvet hakkı için bizim türlü türlü olmamıza bir merhamet buyur ey cümle levnlerin ve teğayyürlerin sultânı olan zât .

خویش را دیدیم و رسوایی خویش

امتحان ما مکن ای شاه بیش

¹⁶ Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım. el-Hekim,el-Müstedrek, II /614-615

Kendimizi ve rüsvâyılığımızı gördün bizi bundan ziyâde ey sultân-ı zî-şân imtihân eyleme dedi.

تا فضیحت های دیگر را نهان

کرده باشی ای کریم مستعان

Hatta gayrı rüsvâyılığımızı gizli eylemiş ve setr etmiş olasin ey kerem edici ve kendinden yardım talep olunmuş zât bu iki beyitler fahr-ı kâ'inat aleyhi ekmel'üt-tahiyyâdan Vâcib Te'âlâ'ya intikal vardır.

بیحدی تو در جمال و در کمال

در کژی ما بیحدیم و در ضلال

İlahi sen hüsn ve kemâlde nihâyetsizsin eğer belki de delâlette biz dahi nihâyetsiziz.

بیحدی خویش بگمار ای کریم

بر کژی بیحد مشتئ لئیم

İlahi kendinin kemâlinin bîhadliğinin havâle buyur bir avuç topraktan yer olmuş alçak derinin bî-had eğriliği üzerine ki senin kemâlin onun eğriliğini mahvetsin .

هین که از تقطیع ما یک تار ماند

مصر بودیم و یکی دیوار ماند

Agâh ol ki bizim takdiğimizden bir tel kaldı ondan sonra bütün bütün tekml oluruz biz evvelden bir şehri 'azim idik şimdi bizde harâb olarak bir duvar kaldı .

البقیه البقیه ای خدیو

تا نگرده شاد کُلی جان دیو

Ey benim Rabbim bâkiyyeyi muhâfaza etmeye lütf eyle hatta şeytânın cânı külli şâd olmasın .

چون نمودی قدرتت، بنمای رحم

ای نهاده رحما در شحم و لحم

Çünkü senin kudretini gösterdik ve izhâr buyurduk rahmini dahi göster ey ete ve yağa merhamet koymuş Mevlâ.

این دعا گر خشم افزاید ترا

تو دعا تعلیم فرما، مهترا

İlahi benim bu niyâzım sana hışm artırırsa ey ziyâde ulu olan Mevlâ sen du'â ta'lim eyle onunla münâcât edeyim.

آنچنان کادم بیفتاد از بهشت

رجعتش دادی که رست از دیو زشت

Ancılayın Âdem (as) cennetten rûy-ı zemine nâzil oldu ona tevbe (137-b) ve inâyet müyesser ettin ki çirkin şeytânın iğvâsına halâs oldu.

دیو کبود کاو ز آدم بگذرد

بر چنین نطعی از او بازی برد

Şeytân kim olur ki o Hazreti Âdem'den ileri geçe ve Âdem (as)'a galebe eyleye buncılayın sadrañç tahtası üzerine Âdem (as)'ın elinden oyunu ilete ve onu yenmiş ola nat' satrañç tahtasına tâbir ederler.

در حقیقت نفع آدم شد همه

لعنت حاسد شده آن دمدمه

Bu ef'âl-ı hakikatte cümlesi Âdem (as)'a nefî' oldu bu avâza iblis-i hâsid
sebeb-i lânet oldu.

بازئی دید و دو صد بازی ندید

پس ستون خیمه خود را برید

İblis bir oyun hile gördü ki Âdem (as)'ın nüzûluna sebep olmasıdır ve iki yüz
oyunu görmedi oyundan murâd kendi hakkında olan âfetlerdir mel'ûn olmak gibi ve
cümlelerin mebuğzu olmak gibi. Ve bunların emsâli çok belâlara uğradı böyle olunca
kendi hânesinin temel direğini kat' etmiş oldu. Hâsılı ne olduysa şeytâna oldu Âdem
(as)'a bir cüz'i ziyân oldu velakin o dahi sulbünden bu kadar Enbiyâ-yı 'Âzâm ve
Evliyâ-yı Kirâm gelmekte mükâfat olundu.

آتشی زد شب، به کشت دیگران

باد سوی کشت او کردش روان

Bu 'aynıyla ona benzer de ki meselâ bir kimesne hasedinden bir kimesnenin
ekinine ateş vurdu rüzgâr dahi o ateşi onun ekini tarafına revân eyledi kendi mezrâsı
dahi harâb oldu.

چشم بندی بود لعنت دیو را

تا زیان خصم دید آن ریو را

Ekininde de bir göz bağı var idi lâ'net olsun o deve hatta kendi mekri ve hilesi
için hasmın zararına gördü ve kendine olacak zararı görmedi bu ebyâddan murâd
bu mâsiyetler bizim dahi hakkımızda haber olur ve yine iblis ziyân görür buyurmak
isterler.

هم زیان جان او شد ریو او

خود تو گوئی بود آدم، دیو او

Lâ'net bu olur ki onu ma'kûs görücü eyler ve dahi hâsid kendini beğenici ve onu kin ve 'adâvet ile dolu eyler her kimse de ki bu hâled vardır o adam mel'ûndur .

لعنت این باشد که کژبینش کند

حاسد و خود بین و پر کینش کند

Şeytânın mekrinin ziyânı ondan için kendine rücû' eyledi ki her her o kimesne ki nâ-hemvar iş işledi 'akıbet o mekr ve hud'â geri gelir ve onun üzerine vurur.

جمله فرزین بندها بیند بعکس

مات بر وی گردد و نقصان و وکس

Kişi cümle ferdin ve 'âlâ ilelerini kendine 'aks ile görür ve onun üzerine mat (138-a) olur ve eksikliğine sebep olur ve kis dahi noksan ma'nâsınadır

زانکه گر او هیچ بیند خویش را

مهلك و ناسور بیند ریش را

Onun için kendine 'aks eder ki eğer o kendini yok göreydi o ileleri etmeyeydi kendi yarasını mühlik ve azgın görür idi bu cihetle kendiyle meşgûl olup kimseye hile etmez idi ve sonra hilesi kendine 'aks etmez idi 'aksın sebebi kendini görmek oldu.

درد خیزد زین چنین دیدن درون

درد او را از حجاب آرد برون

İnsânın derdi kalkar derûnunda buncılayın görmekten derd onu hicâbtan taşra getirir ve vâsıl-ı cânan eder görmez misin.

تا نگیرد مادران را درد زه

طفل در زادن نیابد هیچ ره

Mâderleri çocuk doğurmak derdi tutmadıkça tıfl ana rahminden doğmaya asla yol bulmaz.

این امانت در دل و جان حاملست

این نصیحتها مثال قابلست

Bu emânet-i künrâ gönüldendir ve gönül ona hâmile dir bu nahihatlar ebe kadın gibidir nush derde sebep olur ve derd dahi mâder-i dilden emânet olan ma'ârif-i ilahiye ve hükm-i yezdâniyenin doğmasına bâ'is olur .

قابلہ گوید کہ زن را درد نیست

درد باید، درد کودک را رهیست

Ebe kadın der ki bu avradın derdi yoktur dert lâzımdır derd çocuk doğması için bir yoldur derd olmayınca veled zuhûr etmez bunun gibi mürşîd-i kâmilin mûkareneti ve pendî ebe makâmında olmakla mürşîdsiz etfâl-ı ma'ârif kalbden doğmaz eğer doğaydı bu kadar şeyhsiz kimselerden doğardı .

آنکہ او بیدرد باشد، رہ زن است

زانکہ بیدردی، انا الحق گفتن است

O kimse ki derdsiz olur ve irşâd da'vâsı eder târikat- ı âliyyede yol vurucudur zirâ derdsizlik küfûrdür enel hak goften bu makâmda küfûrdür demekten ibârettir hâsılı derdi olmayan insân-ı kâmil ve mü'min-i 'ârif billah değildir demektir.

آن انا، بی وقت گفتن لعنت است

وین انا، در وقت گفتن رحمت است

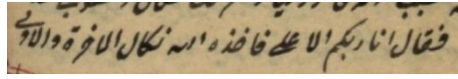
Enel hak münâsebetiyle enel hak demenin keyfiyetine şuru' edib buyururlar ki o enel hak demek vakti gelmeksizin Hak Te'âlâ'nın lâ'net ve bu'dûna sebeptir lakin vakti gelince söylemek rahmete sebeptir görmez misin.

آن انا منصور، رحمت شد یقین

وآن انا فرعون، لعنت شد ببین

Hazreti Hallâc-ı Mansûr (ks)'un "Enel-hak" buyurması yakîn bilki ramet oldu zirâ sırr- vahdet vücûd-ı keyf olmakla ve kendilerinde vücûd kalmamakla muzahhir zât Hüdâ olub enel hak buyurdular ve kendisinin hakkı idi o Fir'avn'un anası vakitsiz olmakla la'nete sebep oldu ve dünyâ ve ahretin nikâl ve 'akıbeti aldı

niteki Kurân-ı 'Âzim'de

¹⁷ (138-b) buyurulmuştur.

لاجرم هر مرغ بی هنگام را

سر بریدن واجب است اعلام را

Bu ecilden vakitsiz sadâ eden her horozun başını kesmek farzdır kabahâtini bildirmek için eğer denirse ki Mansur'ı selb ettiler çünkü enk hak demesi vakitsiz değil imiş niçin berdâr oldu cevâbında deriz ki ona mirâç derler berdâr olmak demezler zirâ şehâdet uzmadır ama Fir'avnun ki belâsını bulmaktır. Görmez misin elân Bağdat türbe-yi şerifesi ziyâret olunur ve nâm-ı şerifi yâd oldukta.

سر بریدن چیست کشتن نفس را

در جهاد و ترک گفتن لمس را

Nefsin başını kesmek nedir ve neden 'akıbette cihâd-ı ekberde nefs-i emmâreyi öldürmektir ve nefs-i emmârenin hevâ ve hevsini terk ettim demektir.

آن چنان که نیش کژدم بر کنی

تا که یابد او ز کشتن ایمنی

¹⁷ "Ben sizin en yüce Rabbinizim" dedi. Allah da onu tuttu, dünya ve ahiret azabıyla yakalayiverdi. Nâiât,79/24-25

Nefsini öldürmek ona benzer ki akrebin nişterini koparırsan hatta ölmekten emin olsun zirâ akrebin ölmesine sebep nişteridir ve yılanın dişidir bunlar olmayınca gerek yılan ve gerek akreb mahfûz olurlar ve kimse onları katletmez.

بر کنى دندان پر زهرى ز مار

تا رهد مار از بلاى سنگسار

Yılanda zehir dolu olan dişi koparırsan hatta yılan taşlık olmak belâsından kurtulsun bundan sonra nefs-i emmârenin ölmesi ne ile olduğunu beyâna şürû' edip buyururlar

هیچ نکشد نفس را، جز ظلّ پیر

دامن آن نفس کش را سخت گیر

Nefs-i emmâreyi bir nesne öldürmez illâ ki insân-ı kâmilin gölgesi ve onun sâyesinin feyz ve bereketi öldürür böyle olunca o nefis öldürücü şeyhin dâmenini iyi tut.

چون بگیری سخت، آن توفیق هوست

در تو هر قوت که آید، جذب اوست

Çünkü iyi tutarsan ve bende olursun o Mevlâ'nın sana tevfidir ve sana her kuvvet ki gelir o kuvveti onun sana cezbetmesidir sen sakın kendinden bilmeyesin.

ما رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ رَاسْت دَان

هر چه دارد جان، بود از جان جان

Nazm-ı celîlini dürüst bil cân her ne ki tutarsa cânın cânındandır bunun gibi sen dahi her ne var ise mürşid-i kâmindendir.

دست گیرنده وی است و بردبار

دم به دم آن دم، از او امید دار

O tutucu odur ve hâmu'l o dur dem-be-dem o nağme-yi nefhâyı ondan ümitli ol.

نیست غم گر دیر بی او مانده ای

دیرگیر و سخت گیرش خوانده ای

Gam yoktur eğer şeyhsiz râh-ı hakta geç kalmış isen Cenâb-ı Hak bilmez misin geç tutar velakin muhkem tutucudur diye okumuşsun. Mürsel-i kâmil dahi geç tutar ise muhkem tutup kaza-yı mâfât eder te'essüf etme.

دیر گیرد سخت گیرد رحمتش

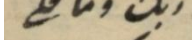
یکدمت غایب ندارد حضرتش

(139-a)Geç tutar ama merhameti muhkem tutar onun huzûru bir dem seni gâ'ib tutmaz ve onun huzûrundan dâ'imâ müntefi olursun.

گر تو خواهی شرح این وصل و ولا از سر

اندیشه می خوان، والضحی

Eğer bu vâsıl ve muhabbetin şerhini istersen iyice tefekkür ederek ved-duha

sûre-yi celilesini oku ki onda ¹⁸ Cenâb-ı Kibriya habibini terk buyurmadığı gibi ve iyi tuttuğu gibi mürşid-i kâmil dahi seni iyi tutar ve terk etmez te'essüf etme hemen insân-ı kâmil bulmaya sa'y eyle işin görülür demektir.

ور تو گویی هم بدیها از وی است

لیک آن نقصان فضل او کی است

¹⁸ Rabbin seni terk etmedi Duha 93/3buyurulmuştur.

Eğer sen dersin ki kötülükler dahi Vâcib Te'âlâ Hazretleridir lakin Cenâb-ı Hakkın fazl-ı 'inâyetine o kaçan noksandır belki o bedlikler dahi Vâcib Te'âlâ Hazretlerine 'ayn-ı kemâldir nite buyururlar.

آن بدی دادن کمال اوست هم

من مثالی گویمت، ای محتشم

O kötülük vermek dahi Vâcib Te'âlâ Hazretlerine sıfat-ı ben sana ey muhteşem ve ulu zât bunun hakkında bir misâl söylersin.

کرد نقاشی دو گونه نقشها

نقشهای صاف و نقش بی صفا

Meselâ bir nakkâş iki gûne nakışlar eyledi iki gûne nakışlardan bedel saf nakışları ve safvetsiz nakışları eyledi, Hazreti Yusuf'un nakşını eyledi.

نقش یوسف کرد و حور خوش سرشت

نقش ابلیسان و افریتان زشت

Ve hılkati güzel olan hûrun nakşını eyledi cinlerin ve çirkin şeytânların nakşını eyledi.

هر دو گونه نقش ز استادی اوست

زشتی او نیست آن رادی اوست

Her iki gûne nakş onun üstâdlığıdır o üstâdın saffetinde adem-i kemâlinden değildir ve o müsavvirin çirkinliği değildir belki o onun san'atında üstâdlığıdır râvi cömertlik manâsına olup bunda san'atında mahir demek murâd olunur.

زشت را در غایت زشتی کند

جمله زشتیها به گردش بر تند

Çirkin nakşı gayet çirkinlikte eder cümle çirkinler ona ta'accüb edip etrafında dolanır.

تا کمال دانشش پیدا شود

منکر استادی اش رسوا شود

Hatta o mu'savvirin fen-i tasvirde kemâl-i san'atı kemâli-i zâhir ola onun üstâdlığının münkiri rezil ve rüsvây ola zirâ kemâl iki gûne tasvir yapmak ile olur sûret-i hüsn yapıp ve sûret-i kabiheyi yapmaya kâdir olamaz ise ona kâmil musavvir denmez niteki buyururlar.

ور نتاند زشت کردن، ناقص است

زین سبب خلاق گیر و مخلص است

Eğer çirkin nakşş etmeği o musavvir bilmez ise san'atında nâkısdır bu sebebden Vacib Te'âlâ Hazretleri ehl-i küfrü ve ehl-i ahlâkı (139-b) halk edicidir.

پس از این رو کفر و ایمان شاهداند

بر خداوندیش هر دو ساجداند

Böyle olunca bu cihetten küfür ve imân Vacib Te'âlâ Hazretleri'nin kemâline şâhidlerdir. ve dahi Vacib Te'âlâ'nın mâlik ve sahipliğine ikisi de secde edicidirler firâk-ı dalleden bir gûruh derler ki. Ve bunların emsâli müzileri Vacib Te'âlâ Hazretleri halk etmedi zirâ 'ibâdına ezâ veren şeyleri Hakk Te'âlâ Hazretleri yaratmaz belki bunları şeytân ve ehremen yarattı derler ve böyle kabih olan mahlûkâtı ve müziyât san-ı uluhiyeti revâ görmezler bu ise böyle olmayıp bunlar dahi yaratmak Vacib Te'âlâ Hazretleri'ne 'ayn-ı kemâldir ma'lûmdur ki bir kimesne gazâb edecek nesneye gazâb etmezse ve hilm ederse ona hilm-i himâr tâbir olunup şer'ân memdûh olmaz belki kemâl-i gazâb edecek şey'i gazâb ve hilm mahallinde hilmdir Efendimiz (sav) böyle idi.

لیک مومن دان که طوعاً ساجد است

زانکه جویای رضا و قاصد است

Lakin mü'min belki Cenâb-ı Kibriyâ'ya isteyerek ve ezdîl-i cân secde edicidir zirâ Cenâb-ı Hakkın rızâsını tâlibdir ve kâsâ edicidir.

هست گرها گبر هم یزدان پرست

لیک قصد او مراد دیگر است

Kâfir kerhen Hakka tapıcıdır lakin onun kasdı başka murâddır yani kâfirin Allah demekten ve Hakkı tevhidden ve Mevlâ'ya ta'zimden murâdı başkadır ve maksûdu Rızâ-yı Bâri değildir.

قلعه سلطان عمارت می کند

لیک دعوی امارت می کند

Kâfirin murâdı ve maksûdu şu kimesneye benzer ki pâdişâhın kal'asını ta'mir eder lakin kal'ayı zabt edip o kal'ada emirlik ve pâdişâhlık da'vâsı eder.

گشته یاغی، تا که ملک او بود

عاقبت خود، قلعه سلطانی شود

Kal'ayı ta'mir eden sonra pâdişâha 'âsi olmuş tâki kal'anın meliki ola lakin 'akıbet o kal'a sultâna mensûb olur ve her ne kadar 'isyân ettiyse kal'a onun olmaz kâfir dahi bunun gibi 'ibâdet ve ta'at ederse murâd ve maksûdu kendini ma'mûr etmektir ve Hak ona vücûd versin içindir ve o vücûd ile Cenâb-ı Hakk'a mu'arazâ eyleye velakin her ne kadar bir miktar serkeşlik eylese sonra 'akıbet o vücûd Cenâb-ı Hakk'ın olur.

مومن آن قلعه برای پادشاه

میکنند معمور، نی از بهر جاه

Lakin mü'min kal'a-yı vücûdu Cenâb-ı Hak için ma'mûr eder bir mansıbdan için değildir.

زشت گوید، ای شه زشت آفرین

قادری بر خوب و بر زشت مهین

Çirkin der ki ey çirkini yaratıcı olan Mevlâ güzeli yaratmaya ve hâkir çirkini yaratmaya kâdirsin.

خوب گوید، ای شه حسن و بها

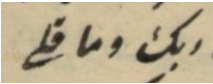
پاك گردانیدیم از عیبها

Güzel der ki ey hüsn ve bahânın sultâni beni cem'i 'ayıptan pâk kılmışsındır.(139-a) Geç tutar ama merhameti muhkem tutar onun huzûru bir dem seni gâ'îb tutmaz ve onun huzûrundan dâ'imâ müntefî olursun.

گر تو خواهی شرح این وصل و ولا

از سر اندیشه می خوان، والضحی

Eğer bu vâsil ve muhabbetin şerhini istersen iyice tefekkür ederek ved-duha

sûre-yi celilesini oku ki onda ¹⁹ buyurulmuştur. Cenâb-ı Kibriya habibini terk buyurmadığı gibi ve iyi tuttuğu gibi mürşid-i kâmil dahi seni iyi tutar ve terk etmez te'essüf etme hemen insân-ı kâmil bulmaya sa'y eyle işin görülür demektir.

ور تو گویی هم بدیها از وی است

لیک آن نقصان فضل او کی است

Eğer sen dersin ki kötülükler dahi Vâcib Te'âlâ Hazretleridir lakin Cenâb-ı Hakkın fazl-ı 'inâyetine o kaçan noksandır belki o bedlikler dahi Vâcib Te'âlâ Hazretlerine 'ayn-ı kemâldir nite buyururlar.

آن بدی دادن کمال اوست هم

¹⁹ Rabbin seni terk etmedi. Duha 93/3

من مثالی گویمت، ای محتشم

O kötülük vermek dahi Vâcib Te'âlâ Hazretlerine sıfat-ı ben sana ey muhteşem ve ulu zât bunun hakkında bir misâl söylersin.

کرد نقاشی دو گونه نقشها

نقشهای صاف و نقش بی صفا

Meselâ bir nakkâş iki gûne nakışlar eyledi iki gûne nakışlardan bedel saf nakışları ve safvetsiz nakışları eyledi, Hazreti Yusuf'un nakşını eyledi.

نقش یوسف کرد و حور خوش سرشت

نقش ابلیسان و افریتان زشت

Ve hılkati güzel olan hûrun nakşını eyledi cinlerin ve çirkin şeytânların nakşını eyledi.

هر دو گونه نقش ز استادی اوست

زشتی او نیست آن رادی اوست

Her iki gûne nakş onun üstâdlığıdır o üstâdın saffetinde adem-i kemâlinden değildir ve o müsavvirin çirkinliği değildir belki o onun san'atında üstâdlığıdır râvi cömertlik manâsına olup bunda san'atında mahir demek murâd olunur.

زشت را در غایت زشتی کند

جمله زشتیها به گردش بر تند

Çirkin nakşı gayet çirkinlikte eder cümle çirkinler ona ta'accüb edip etrafında dolanır.

تا کمال دانشش پیدا شود

منکر استادی اش رسوا شود

Hatta o mu'savvirin fen-i tasvirde kemâl-i san'atı kemâli-i zâhir ola onun üstâdlığının münkiri rezil ve rüsvây ola zirâ kemâl iki gûne tasvir yapmak ile olur sûret-i hüsn yapıp ve sûret-i kabiheyi yapmaya kâdir olamaz ise ona kâmil musavvir denmez niteki buyururlar.

ور نتاند زشت کردن، ناقص است

زین سبب خلاق گبر و مخلص است

Eğer çirkin nakş etmeği o musavvir bilmez ise san'atında nâkıdır bu sebebden Vacib Te'âlâ Hazretleri ehl-i küfrü ve ehl-i ahlâkı (139-b) halk edicidir.

پس از این رو کفر و ایمان شاهداند

بر خداوندیش هر دو ساجداند

Böyle olunca bu cihetten küfür ve imân Vacib Te'âlâ Hazretleri'nin kemâline şâhidlerdir. ve dahi Vacib Te'âlâ'nın mâlik ve sahipliğine ikisi de secde edicidirler firâk-ı dalleden bir guruh derler. Ve bunların emsâli müzileri Vacib Te'âlâ Hazretleri halk etmedi zirâ 'ibâdına ezâ veren şeyleri Hakk Te'âlâ Hazretleri yaratmaz belki bunları şeytân ve ehremen yarattı derler ve böyle kabih olan mahlûkâtı ve müziyât san-ı uluhiyeti revâ görmezler bu ise böyle olmayıp bunlar dahi yaratmak Vacib Te'âlâ Hazretleri'ne 'ayn-ı kemâldir ma'lûmdur ki bir kimesne gazâb edecek nesneye gazâb etmezse ve hilm ederse ona hilm-i himâr tâbir olunup şer'ân memdûh olmaz belki kemâl-i gazâb edecek şey'i gazâb ve hilm mahallinde hilmidir Efendimiz (sav) böyle idi.

لیک مومن دان که طوعاً ساجد است

زانکه جوپای رضا و قاصد است

Lakin mü'min belki Cenâb- Kibriyâ'ya isteyerek ve ezdîl-i cân secde edicidir zirâ Cenâb-ı Hakkın rızâsını tâlibdir ve kasd edicidir.

هست گرها گبر هم یزدان پرست

لیک قصد او مرادِ دیگر است

Kâfir kerhen Hakka tapıcıdır lakin onun kasdı başka murâddır yani kâfirin Allah demekten ve Hakkı tevhidden ve Mevlâ'ya ta'zimden murâdı başkadır ve maksûdu Rızâ-yı Bâri değildir.

قلعه سلطان عمارت می کند

لیک دعوی امارت می کند

Kâfirin murâdı ve maksûdu şu kimesneye benzer ki pâdişâhın kal'asını ta'mir eder lakin kal'ayı zabt edip o kal'ada emirlik ve pâdişâhlık da'vâsı eder.

گشته یاغی، تا که ملک او بود

عاقبت خود، قلعه سلطانی شود

Kal'ayı ta'mir eden sonra pâdişâha 'âsi olmuş tâki kal'anın meliki ola lakin 'akıbet o kal'a sultâna mensûb olur ve her ne kadar 'isyân ettiyse kal'a onun olmaz kâfir dahi bunun gibi 'ibâdet ve ta'at ederse murâd ve maksûdu kendini ma'mûr etmektir ve Hak ona vücûd versin içindir ve o vücûd ile Cenâb-ı Hakk'a mu'arazâ eyleye velakin her ne kadar bir miktar serkeşlik eylese sonra 'akıbette o vücûd Cenâb-ı Hakk'ın olur.

مومن آن قلعه برای پادشاه

میکند معمور، نی از بهر جاه

Lakin mü'min kal'a-yı vücûdu Cenâb-ı Hak için ma'mûr eder bir mansıbdan için değildir.

زشت گوید، ای شه زشت آفرین

قادری بر خوب و بر زشت مهین

Çirkin der ki ey çirkinini yaratıcı olan Mevlâ güzeli yaratmaya ve hâkir çirkinini yaratmaya kâdirsin.

خوب گوید، ای شه حسن و بها

پاك گردانیدیم از عیبها

Güzel der ki ey hüsn ve bahânın sultânı beni cem’i ‘ayıptan pâk kılmışsındır.

(140-a) Hâsılı bâlâda mürûr eyleyen bahse rücû’ buyurub Cenâb-ı Kibriyâ güzeli ve çirkini yaratması ‘ayn-ı kemâl olmadığını buyurmuşlar idi burada dahi güzelin ve çirkinin kendine medh ve senâ ettiğini beyân buyurdular.

دعا و توبه آموختن رسول صلی الله علیه و آله بیمار را

گفت پیغمبر مر آن بیمار را

این بگو، کای سهل کن دشوار را

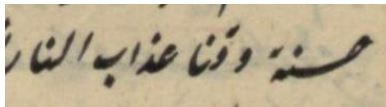
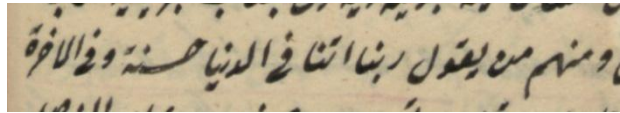
Peygamberimiz (stav) Hazretleri’nin o hasta olan sahâbeye vasiyet eylemesi ve ona du’â ta’lim buyurması beyânında olucudur Peygamberimiz (as) tahkîk o hastaya buyurdu ki bunu söyle yâ Rab güç işi âsân eyle.

آتنا فی دار دنیانا حسن

آتنا فی دار عقبانا حسن

Ya Rabbî bize bu dünyâ dârımızda suhûlet –i hâl ihsân eyle ya Rab bize ahret dârımızda yine suhûlet-i hâl ihsân eyle böyle diyerek Cenâb-ı Kibriyâ’ya münâcât

eyle nitekim Kurân-ı ‘Âzimde dahi

²⁰ Nazm-ı celilinde kullarına ta’lim buyurmuştur. Sen

Allah’a bir şeye müteallık dua eder oldun mu, yahûd O’dan bir şey ister oldun mu ? O kimse dedi ki: “Evet ben ey benim Allah’ım ahirette beni muâkabe buyuracağın şeyi dünyâda ta’cil buyur ! der oldum. Resûlluh (sav) buyurdu ki: “Sübhanallâh Allah’ın

²⁰ Bize dünyâda hasene ver; bize âhirette hasene ver. (Bakara 2/201)

azâbına senin için tâkat ve istitât yoktur. Niçin demedin ki,yâ Rab, bize dünyâda iyilik ver,âhirette de iyilik ver ve bizi azâbdan muhâfaza buyur!

راه را بر ما چو بستان کن لطیف

مقصد ما لطف خود ساز ای شریف

Yolu bizim üzerimize bostan gibi latif eyle ey ulu olan Mevlâ bizim menzilimiz sen olasın ya'ni sırat köprüsünü selâmet bizi geçir ve bizim menzilimizi dâr-ı cennet eyle ve merci'-i me'âbımız sen ol demektir.

مومنان در حشر گویند ای ملک

نی که دوزخ بود راه مشترک

Mü'minler mahşerde derler ki ey melîk değil mi idi ki cehennem mü'min ile kâfir beyninde müşterektir ve cümle ondan geçecektir.Nitekim beyân buyururlar.

مومن و کافر بر او یابد گذار

ما ندیدیم اندر این ره دود و نار

Mü'min ve kâfir onun üzerine geçmek bulur ve biz yolda ateş dühânı görmekten ve cehenneme rast gelmedik.

نک بهشت و بارگاه ایمنی

پس کجا بود آن گذرگاه دنی

İşte cennet ve cây-gâh-ı emin olan saray böyle olunca o denî olan mahâl-i ubur ondadır.

پس ملک گوید که آن روضه خضر

کان فلان جا دیده اید اندر گذر

Böyle olunca melek der ki o ravzâ-yı ki felan yerde rah-güzerde gördünüz.

دوزخ آن بود و سیاستگاه سخت
بر شما شد باغ و بوستان و درخت

Cehennem ve Mevlâ'nın siyâsetgâhı o idi sizin üzerinize bağ ve bahçe ve eşcâr oldu.

چون شما این نفس دوزخ خوی را
آتشی گبر فتنه جوی را

Çünkü siz bu cehennem (140-b) huylu nefsi emmireyi ve mecûsi kinisesi ve fitnesi cuy-ı nefsi emmâreyi.

جهدها کردید تا شد پر صفا
نار را کشتید از بهر خدا

Sa'y ettiniz ve o safvete memlû oldu Allah Te'âlâ'nın rızası için nâr-ı nefsi öldürdünüz.

آتش شهوت که شعله میزدی
سبزه تقوی شد و نور هدی

Nâr-ı istihâ ki alevlenir idi takvâ-yı sebzesi oldu ve hidâyet nûru oldu.

آتش خشم از شما هم حلم شد
ظلمت جهل از شما هم علم شد

Sizden gazâb ateşi dahi hilm oldu o hasûd diken gibi idi gülzâr oldu

چون شما این جمله آتشیهای خویش

بهر حق کشتید جمله پیش پیش

Çünkü siz bu cümle kendi ateşlerinizi Allah Te'âlâ rızasını talep için mukaddem cümlesini katl ettiniz.

نفس ناری را چو باغی ساختید

اندر او تخم وفا انداختید

Ateşe mensûb nefsi bir baĝ gibi düzdünüz onda vefâ tohumunu attınız.

بلبلان ذکر و تسبیح اندر او

خوش سرایان در چمن بر طرف جو

Zikir bûlbûlleri ve tesbih kuşları o baĝ-ı nafiste çemen üzerine ırmak kenarında güzel terennüm edicidir.

داعی حق را اجابت کرده اید

وز جحیم نفس آب آورده اید

Cenâb-ı Hakkın da'vetine 'icâbet ettiniz nefsi emmâre cehennemine su getirdiniz.

از جنان سوی جنان کردید باب

از حمیم نفس آوردید آب

Bizim duzâhımız dahi sizin hakkınızda yeşillik oldu ve gülşen oldu ve kısmet zâhiresi oldu.

چیست احسان را مکافات ای پسر

لطف و احسان و ثواب معتبر

İhsâna ey oğul mükâfat nedir yine lütf ve ihsân ve maktûl sevâbdır .

نی شما گفتید ما قربانی ایم

پیش اوصاف بقا ما فانی ایم

Değil mi siz dediniz ki bir kurbanı mensûbuz belki böyle dediniz ve dahi yine dediniz ki bekâ ile mutassıf olan zâtın yanında bizler fâniyiz ve kendinizi yok ettiniz ve aradan kaldırdınız bu evsâf bereketiyle bu devletleri buldunuz ve duzah gözünüze bağ ve bostan olur.

ما اگر قلاش و گر دیوانه ایم

مست آن ساقی و آن پیمانہ ایم

Biz eğer kallâş ve mekkârız ve eğer mecnûnuz o sakinin o peymânenin mestiyiz.

بر خط و فرمان او سر می نهیم

جان شیرین را گروگان می دهیم

Onun had ve fermânına baş koruz şirin olan cânımızı ona rehin veririz.

تا خیال دوست در اسرار ماست

چاکری و جان سپاری کار ماست

Hatta dostun hayâli bizim bâtınımızdadır kulluk ve cân ısmarlamak bizim işimizdir.

هر کجا شمع بلا افروختند

صد هزاران جان عاشق سوختند

Her kande ki belâ şem'ini yakarlar nice yüz bin 'âşığm cânını ona yaktılar.

عاشقانی کز درون خانه اند

شمع روی یار را پروانه اند

(141-a) Şol 'âşıklar ki hârem-sarây-ı ilahidedirler yârin cemâli ve yüzünün şem'ine pervânedirler ve ona kendilerini yakarlar ve fedâ ederler.

ای دل آن جا رو که با تو روشن اند

وز بلاها مر ترا چون جوشن اند

Ey gönül bu mahalle git ki seninle mesrûr olurlar ve dahi belâlardan tahkîk zırh olurlar ve seni cem'i âfetten emin ederler.

در میان جان تو را جا میکنند

تا تو را پر باده چون جامی کنند

Cân ortasında sana yer eylerler hatta seni bir kadeh gibi bâde ile dolu eylerler.

در میان جان ایشان خانه گیر

در فلك خانه کن ای بدر منیر

Onların cânının vasatında kendine hâne tut ey ondört gecelik ey mertebe-yi 'ulyada bir hâne sahibi ol.

چون عطار د دفتر دل واکنند

تا که بر تو سرّها پیدا کنند

Çünkü Attar dilediğiniz gibi gönül defterini sana açarlar hatta ki senin üzerine esrâr-ı ilahiyeyi izhâr etsinler için künend kelimesinin fâ'ili evliyâ-yı ilahiye râcidir necm-i Utarite teşbih kâtib-i felek tahayyül olunmakta defter ve kitap sahibi olup defterini güşâd etmek onda da mevcût imiş bu cihetle Utarit gibi gönül defterini acarlar diye ona teşbihe buyurdular.

پیش خویشان باش، چون آواره ای

بر مه کامل زن، ار مه پاره ای

Böyle olunca akraba ve müte'allikatının önünde avâre gibi ol ve hasımlarından münkâtı' ol eğer sen mahpâre isen bir meh-i kâmile vur seni vâkıf-ı esrâr etsinler.

جزو را از کل خود پرهیز چیست

با مخالف این همه آمیز چیست

Cüz için kendi küllinden perhiz ve itkândar muhâlif ile ve nâ-cins ile bu kadar ihtilât ve ülfet nedir ve kendi cins olan mahdan mahpâre isen firâr nedir?

جنس را بین، نوع گشته در روش

غیبها بین، گشته عین از پرتوش

Cinsi gör ki nev'in yanına gitmek ve mukârenetle nev' olmuş meselâ Ashâb-ı Kehf'in kelbi hayvân olmak mügnâsebetiyle Ashâb-ı Kehf'in cinsi idi ba'de o mukârenet sebebiyle mertebe-yi cinsiyetten terakki edip nev' oldu ve Ashâb-ı Kehf 'idâdında mâdûd oldu yahûd cinsden murâd cins müntâki ola meselâ hayvân cinsdir insâna mukârenetle nev' olmuş oldu ehl-i mantık insâna nev'

derler eğer hayvân insâna mekkârin olmayaydı cinsiyyet mertebesinden terakki edip insân zımından bulunmaz idi ve insâna nev’i denmez idi yine nev’i cinsten eşref olmuş oldu gaybları gör ki ‘ayn ve ‘ayân olmuş ‘ayânın yanına gitmekte keennehü umûr-ı gaybiye ‘ayân-ı mekkârin olmuş ve gayb iken ‘aynı mertebesine terakki etmiş.

تا چون زن، عشوه خری ای بی خرد

از دروغ و عشوه کی یابی مدد

Mâdem ki avret gibi ey akılsız işve ve şiveye ve müdâheneye aldanırsın o yollardan ve işveden (141-b) kaçan meded ve yardım bulursun nisânın hâli dünyânın ve zen-peristânın mekr ve hut’asına aldanmaktır ve kâide dahi bulmazlar sen dahi zenân gibi aldanırsın bir fâide hâsıl edemeyip nevâ’i ziyâna mübtelâ olursun.

چاپلوس و لفظ شیرین و فریب

میستانی مینهی چون زر به جیب

Yaltaklanmak ve elfâz –ı hasaneyi ve aldanmayı alırsın ve zen ceybine korsun.

مر ترا سیلی و دشنام شهان

بهتر آید از ثنای گمرهان

Ey avrat gibi müdehâneye mağrûr olan tahkik sana büyüklerin şamarı ve söğmesi ehl-i dünyânın senâsından iyi gelir.

صفع شاهان خور، مخور شهد خسان

تا کسی گردی ز اقبال کسان

Pâdişâhların şamarını ye ve evliyâ-yı kirâmın tekdirine râzı ol denîlerin ‘asalını yeme hatta keslerin ‘itibârından sen dahi bir kes olasın .

زآنکه زایشان خلعت و دولت رسد

در پناه روح، جان گردد جسد

Zirâ bunlardan hil'at ve devlet insâna vâsıl olur görmez misin ruha ilticâda ehlullahın cesedi cân olur.

هر کجا بینی برهنه و بی نوا

دان که او بگریخته ست از اوستا

Her kande üryân ve nâsipsiz bir kimesneyi görürsen bil ki o üstâd ve mürebbisinden kaçmıştır usta kelimesinden کافیye için hasf olunmuştur.

تا چنان گردد که میخواهد دلش

آن دل کور بد بی حاصلش

Üstâddan firârı ondan içindir ki gönlü ne isterse onu yapsın ve bildiğini istesin gönülden bedel onun kör gönlü ve hâsılasız gönlü.

گر چنان گشتی که استا خواستی

خویش را و خویش را راستی

Eğer ancılayım eyleyeydi ki hoca istedi kendini kemâlat ile tezyin eder idi velakin havasına uydu ve nefsinı harâb eyledi şimdi nâdim oldu amma ne çâre vardır.

هر که از استا گریزد در جهان

او ز دولت میگریزد، این بدان

Her kimesne ki dünyâda üstâd ve şeyhinden kaçar belki hakikatte devlet ve sa'âdetten kaçır.

پیشه ای آموختی در کسب تن

چنگ اندر پیشه دینی بزن

Bir san'at ta'lim etsin ten umûrunun hakkında fakat bununla olmaz alnı din ve Müslümanlık san'atına dahi vur ve üstâddan bunu dahi öğrenmeye sa'y et .

در جهان پوشیده گشتی و غنی

چون برون آیی از اینجا، چون کنی

Dünyâda elbise-yi fâhire ile giyinmiş olursun ve gâni olursun çünkü bu dünyâdan taşra gelirsın ve ölürsün nice edersen gınâ ve dünyâ devleti fâ'ide vermez ve san'at – 1 dünyeviye kargir olmaz ahrette ne edersen elbet san'at-ı uhreviye farz ve lâzımdır Hazreti 'Imâm 'Âli (ra) buyurmuştur ki çalış dünyâyâ eğlenecek miktarı çalış ahrete eğlenecek miktarı bu sûrette dünyâyı bütün bütün terk edip (142-a) ahrete sa'y lâzım gelir zirâ dünyâ biter ama ahretin tükeneceği yoktur.

پیشه ای آموز کاندرا آخرت

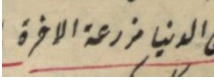
اندر آید دخل کسب مغفرت

Bir san'at öğren ki ahret hakkında mağfıret kesbine dühûl ve fâide ve medâr gelsin.

آن جهان شهری است پر بازار و کسب

تا نینداری که کسب اینجاست، حسب

Dâr-ı ahiret bir şehirdir ki pazar ve kâr kesb ile memlu'sen zan etmeyesın ki kesb buradadır ya'ni dünyâdan her ne ki ahrete götürülmüştür ahirettte onun nef'inin ve ecrını alır demektir yoksa orada dahi kesb-i a'mâl olunur demek değildir öyle olsa sıdkla nice ahrette sa'y olunur idi ama ne çâre sa'y burada olmak

lâzımdır ve Hadis-i Şerifte dahi ²¹ buyurulmuştur kesb ancak ve fakat ma'nasındadır .

حق تعالی گفت کاین کسب جهان پیش آن

کسب است لعب کودکان

Cenâb-ı Kibriyâ buyurdu ki bu dünyânın kesbi o ahiret kârının yanında etfâlin oyunu gibidir Kalallahu Te'âlâ .

همچو آن طفلی که بر طفلی تند

شکل صحبت کن مساسی میکند

Kâr ve dünyâ ona benzer ki tıfl bir tıfl-ı ahirin üzerine dokunur ona buz ve cem'â edici şeklinde ona yapışmak eder etfâlin 'âdetidir ki birini zevc ve birini zevce edip karı ve koca oyunu oynarlar.

کودکان سازند در بازی دکان

سود نبود، جز که تعطیل زمان

Etfâl oyunda dükkan düzerler zamân geçirmekten gayrı ona bir fâide olmaz zirâ o dükkandan hakikati olmamakla nef'i sûri mümkün değildir tâbir geçirmek ma'nâsınadır vakit geçirmek o dahi fâ'ideden ma'dûd değildir bu surette asla fâ'idesi yoktur demektir.

شب شود در خانه آید گرسنه

کودکان رفته بمانده يك تنه

Gece olur aç ve eve gelir o kadar ticâretten sonra görür ki çocuklar gitmiş yalnız kalmış dünyâ kârı dai aynıyla böyledir çalışır ba'de ölür ve kabre girer görür ki ahrette müte'allik bir şey kesb olmamış ve dünyâ malı dünyâda kalmış

²¹ Bu dünyâ yeri ancak oyundur. (Râmuz, 206/4)

ve ehl-i dünyâdan kimesne ve esnafından birisi yanında yok tek ve تنها kabirde vahşet içinde kalır.

این جهان بازیگه است و، مرگ، شب

باز گردی، کیسه خالی، پُر تعب

Bu dünyâ bir oyun mahallidir ve mevt gece gibidir çünkü kabre rücû' edersin kese boş ta'âb ve zahmet dolmuş ve envâ-yı ta'âbe kendini mübtelâ görürsün.

کسب دین، عشق است و جذب اندرون

قابلیت، نور حق دان ای حرون

Dinin kesbi 'aşk ve muhabbet ve içeri senin hakkı kendini cezb eder nûr-ı Hakka kâbil olmaya ey azgın.

کسبِ فانی خواهدت این نفس خس

چند کسب خس کنی بگذار بس

Bu alçak nefis senin için kesb-i fâniyi ister nice birçok kesb edersin ve dünyâ ile iştigâl edersin terk eyle yetişir biraz dahi ahret kesbine bak.

نفس خس، گر جویدت کسب شریف

حیلہ و مکرى بود آن را ردیف

(142-b)Senin alçak nefsin eğer kesb-i şerif ister ise bir hile ve mekr ona tabi' olur asla nefsinde inanma ve müttehem eyle niteki bu hikâyeden kemâliyle ma'lûm

بیدار کردن ابلیس معاویہ را کہ وقت نماز بیگاہ شد

Şeytânın Mu'aviye'yi uyanık eylesinin beyânındadır ki kalk salât vaktidir.

در خبر آمد که آن معاویه

خفته بُد در قصر در يك زاویه

Nakl-i sahihde geldi ki mü'minlerin hâli köşkünde arkası üzre yatmış idi hâl-i Türki'de dayi dedikleridir sinin kesriyle arka üzre uyumaya derler.

قصر را از اندرون در بسته بود

کز زیارتهای مردم خسته بود

Köşkün içeriden kapısını kapamış idi zirâ halkın ziyâretçilerinden muztarip idi.

ناگهان مردی ورا بیدار کرد

چشم چون بگشاد پنهان گشت مرد

Ansızın bir şahıs onu bi-dâr eyledi çünkü gözünü açtı ve uyandı gördü ki o merd kendini sakladı ve gizli eyledi .

گفت اندر قصر، کس را ره نبود

کیست کاین گستاخی و جرات نمود

Dedi ki köşkte kimse için yol yoktur zirâ kasrın kapısı kapalıdır kimdir ki kapı kapalı iken izinsiz içeri girdi ve bu küstahlığa cesâret gösterdi.Ya'ni kendi evinizin gayrı kimsenin hânesine girmeyesiniz isti'zam etmedikçe ve o hânenin sahibine selâm vermedikçe.

گرد برگشت و طلب کرد آن زمان

تا بیابد زان نهان گشته، نشان

Mu'aviye kasrın içinde döndü ve o zaman kendini bî-dâr edeni taleb eyledi hatta o nihân olandan bir nişân bula ve kim imiş onu göre .

از پس در مدبری را دید، کاو

در پس پرده نهان میکرد رو

Kapının arkasından bir müdebbir ve kimesneyi gördü ki o kapıda ve perdede yüzünün gizli eyledi ya'ni reâ-yı perdeden yüzü mestûr olarak buna bir kimesne zâhir oldu. Ya'ni kapının ardında tahkîk bir kimseyi gördü demektir.

گفت هی، تو کیستی نام تو چیست

گفت نامم فاش ابلیس شقی است

Mu'aviye dedi ki ey kimesne sen kimsin ve senin nâmın nedir cevâbında dedi ki benim nâmım âşikâre sana söyleyem şâki olan iblistir.

گفت بیدارم چرا کردی به جد

راست گو، با من مگو بر عکس و ضد

İle söyleyemem dedi ki cid ve sa'ye ile niçin bi-dâr eyledin doğru söyle bana aks ve zıddına söyleme ve yalan irtikâb eyleme.

جواب گفتن ابلیس معاویه را

Şeytânın Mu'aviye'yi eşikten düşürmesi ve hile eylemesi. (143-a) ve münâzara mübâhese beyinlerinde uzaması beyânında olucudur.

گفت هنگام نماز آخر رسید

سوی مسجد زود میباید دوید

Dedi ki namâz vakti âhir erişti ve sabah oldu mescid tarafına tez gitmek lâzımdır .

عجلوا الطاعات قبل الفوت گفت

مصطفی چون دُرّ وحدت را بسُفت

Ta'atlerde fevt olmazdan 'acele ediniz diye buyurdu Hazreti Muhammed Mustafa (sav) Hazretleri çünkü ma'nâ incisini deldi ve hikmet buyurdu.

گفت نی نی، این غرض نبود ترا

که به خیری رهنما باشی مرا

Dedi ki yok bu sana matlûb olamaz ki bir hile bana rah-nümâ olasın buna inanmam doğru söyle.

دزد آید از نهان در مسکنم

گویدم که پاسبانی می کنم

Hırsız gizliden benim mekânıma gele bana diye ki hırsızlığa gelmedim belki bakçiliğe geldim ben ona i'timat edermiyim elbet inanmam.

من کجا باور کنم آن دزد را

دزد کی داند ثواب و مزد را

Ben kande inanmak ederim o hırsıza sarîk kaçan bilir sevâbı ve ecri ki pasbânlık ede.

جواب گفتن ابلیس معاویہ را

İkinci kere iblisin Mu'aviye'yi eşikten düşürmesi beyânındadır .

گفت ما اول فرشته بوده ایم

راه طاعت را بجان پیموده ایم

Mu'aviye dedi ki biz evvel ferîşte olmuşuzdur ta'ât yolunu biz canla ölçmüşüzdür.

سالکان راه را محرم بُدیم

ساکنان عرش را هم دم بُدیم

Yine der ki yol sâlikle yine mahrem idik arş sakinlerine mesâhib idik.

پیشهٔ اول کجا از دل رود

مهر اول کی ز دل بیرون شود

Evvel ki san'at kande gönülden olur evvel ki muhabbet kaçan gönülden taşra olur .

در سفر گر روم بینی یا خُتن

از دل تو کی رود حُب الوطن

Yola gitmiş olsak ya Rum diyârını yahûd Hoten şehrini görsek gönülden vatan muhabbeti kaçan çıkar ve kişi vatanını kaçan fer-âmuş eyler.

ما هم از مستان این می، بوده ایم

عاشقان در گه وی بوده ایم

Biz dahi 'aşk-ı Hüdâ'nın sarhoşlarından olmuşuz ve onun kapısının 'âşıkları olmuşuzdur evvel böyle idik sen şimdiki mel'ûnluğumuza bakma.

ناف ما بر مهر او ببریده اند

عشق او در جان ما کاریده اند

Bizim göbeğimiz onun muhabbeti üzre kesilmiştir onun 'aşkı ve muhabbeti bizim cânımıza ekilmiştir.

روز نیکو دیده ایم از روزگار
 آب رحمت خورده ایم از جویبار

Zamâneden iyi gün görmüşüzdür mevsim-i lütf ve ihsânda rahmet suyu içmişizdir.

نه که ما را دست فضلش کاشتست
 از عدم ما را نه او برداشتست

Değil mi ki Hüdâ'nın fazlının eli bizi ekmiştir ve Âdem'den bizi o kaldırmıştır.

ای بسا کز وی نوازش دیده ایم
 در گلستان رضا گردیده ایم

Ey kimesne ondan çok nevâziş görmüşüzdür ve rızâsı gülistânında dönmüşüzdür.

بر سر ما دست رحمت مینهاد
 چشمهای لطف بر ما میگشاد

Bizim başımız üzerine rahmet (143- b) elini kodu ve dahi lütuf ve ihsân çeşmelerini ve pınarlarını bizden açtı yahûd bizim için açtı.

در گه طفلی، که بودم شیر جو
 گاهوارم را که جنبانید او

Tufulliyet zamânı ki ben sût-i taleb edici oldum ve sût içer idim benim beşiğimi kim tahrik eder idi hemen ancak o Hüdâ tahrik edip o vakitte yine onun lütfuna mazhar idim.

از که خوردم شیر، غیر شیر او
 که مرا پرورد، جز تدبیر او

Onun sütünün gayrı kimden süt içer idim onun tedbirinin gayrı beni kim besledi.

خوی کان با شیر رفت اندر وجود
کی توان آن را ز مردم واگشود

Tabi'ât ki o süt emerken süt ile vücûda gitti kişiden onu çekmek ve almak kaçan mümkündür.

گر عتابی کرد دریای کرم
بسته کی گردند درهای کرم

Eğer kerem ve lütuf sahibi Mevlâ bî-'itâb eyledi ise kaçan kerem kapılarını bağlanmış eylediler ve kereminden bütün bütün tard eylediler sen beni ya Mu'âviye tard ve mey zan edersin .

اصل نقدش لطف و داد و بخشش است
قهر بر وی چون غباری از غش است

Asıl Cenâb-ı Hak nakdî ihsân ve lütûf ve 'atıyedir onun fahrı onun üzerine gıştan bir gubar gibidir o gubar gibi olan gış yine nakd ayrılır yine nakd-ı ihsân alır hâsılı Mevlâ'nın gazâbı gider ve lütfu kalır demektir.

از برای لطف عالم را بساخت
ذره ها را آفتاب وی نواخت

Lütf ve kerem için 'âlemi yarattı onun âfitâb-ı vücûdu zerre gibi olan kullarını düzdü.

فرقت از قهرش اگر آبستن است
بهر قدر وصل او دانستن است

Firkat o Hüda'nın kahrından eğer gebe ise ya'ni iftirâk ve tard kahrından hâsıl olmuş ise onun valsını kadrini bilmek içindir .

میده جان را فراقش گوشمال

تا بداند قدر ایام وصال

Hatta onun firâkı câna kulak burmasını versin ve cân dahi visâlin kadrini iyi bilsin.

گفت پیغمبر که حق فرموده است

قصد من از خلق، احسان بوده است

Hazreti Muhammed Mustafa (sav) buyurdular ki Cenâb- Hak buyurmuştur ki halkı ben ihsân kasdından için yarattım ve ta'zib ve takdir için yaratmadım bu hadis-i şerif ile bâlâdaki müdde'asını isâbet eder.

آفریدم تا ز من سودی کنند

تا ز شهم دست آلودی کنند

Halkı yarattım ki benden bir fâ'ide etsinler hatta benim lütfumun balından el bulaştırmak eylesinler.

نی برای آن که من سودی کنم

و ز برهنه من قبائی برکنم

Onun için değil ki ben fâ'ide edeyim ve dahi çıplaktan kaftan kapayım.

چند روزی گرز پیشم رانده است

چشم من در روی خوبش مانده است

Birkaç gün ki beni huzurundan sormuşdur benim yüzüm onun hub cemâlinden kalmıştır ben Tanrımı hiç unuttur muyum.

کز چنان رویی، چنین قهر، ای عجب

هر کسی مشغول گشته در سبب

Ancılayın yüzden buncılayın kahr ‘acebtir diyerek gözüm ruy-ı hûbundan kalmıştır herkes bunun sebebine meşgûl olmuştur. (144-a)

من سبب را ننگرم، کان حادث است

زانکه حادث، حادثی را باعث است

Ben sebebe bakamam ki sebep hadistir zirâ bir hadis bir hadise ba’istir. Ba’de zamân ne sebep hadis kalır ve ne müsebbeb hadis kalır sebab-i hadis secde yapmamandır müsebbeb –i hadis madrûd olmasındır ikisi de mahv olur demek ister.

لطف سابق را نظاره میکنم

هر چه آن حادث، دو پاره میکنم

Eski ve kadîm lüft-ı bâriye nazar ederim her ne ki o hâdiddir onu iki pâre eylerim .

ترك سجده، از حسد گیرم که بود

آن حسد از عشق خیزد، نز جحود

Âdem’e secdeyi terk-i farz edelim ki hasedden imiş o hased muhabbetullahtan kalkar Cenâb-ı Hakkı inkardan kalkmaz bu sûrette bunda be’is yoktur .

هر حسد از دوستی خیزد چنین
که شود با دوست غیری همنشین

Her bir hased ki muhabbetten kalkar yakîni olarak onu ona hased ki gayrı kimesne dost ve yâr ile musâhabet oluyor ve dahi o yârın ‘âşığı olmakla içerisi tahammül edemiyor.

هست شرط دوستی، غیرت پزی
همچو شرط عطسه، گفتن دیر زی

O hased dostluğun şartıdır ve gayret pişirmeklidir bu ‘aynıyla ona benzer ki dost aksırdıkça çok yaşa demek gibidir ve bunda asla bir ziyân mütehakkîk değildir.

چونکه بر نطعش جز این بازی نبود
گفت بازی کن، چه دانم در فزود

Çünkü bu sadranç tahtasında bu oyunun gayrısı yok idi bana dedi ki oyna görelim ben ne bilirim yarın ve Cenâb-ı Hakk’ın yazısının üzerine fazla oyun oynamaklığı belki bilmem.

آن یکی بازی که بد من باختم
خویشتن را در بلا انداختم

O bir oyun ki arşa sadrança var idi ben oynadım kendimi belâya attım.

در بلا هم میچشم لذات او
مات اویم، مات اویم، مات او

Çünkü belâya düştüm belâda dahi onun lezzetlerini tadarım ve ben onun matıyım çünkü yâr-i hakikinın matı oldum bana ne gam vardır.

چون رهاند خویشتن را ای سره

هیچ کس در شش جهت، از شش دره

Ey ulu kendini nice bar tutarım bir kimesne bu cihât-ı sitte içinde murâd bu dünyâdır ki altı taraf sahibidir altı kapıdan bundan murâd havâs ve hamse-yi zâhire ve his müşterektir. Ya'ni bir kimesne bu cihet-i sitte sahibi dünyâ içinde bu altı iştihâ sahibi eşyâ kendi de mevcût iken bunların şerrinden nice korkulur bu beyitte tavla dedikleri oyuna telmih buyururlar zirâ onun dahi altı kapısı vardır tavla zarının sesinden o tavla tahtasındaki altı kapıdan mat olmayıp kurtulmak olur olmaz oyuncunun işi olmamakla halâs güç olur meğer olup da mahir ola ki bu 'akıbelerden kurtulup hâsıma galib ola.

جزو شش، از کلّ شش، چون وارهد

خاصه که، بیچون مر او را کژ نهده

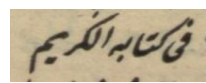
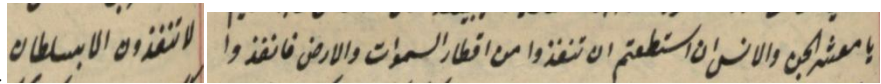
Cihet-i sitten cüz ki insândır zirâ cihet-i sitte sahibi olan eczâ-yı 'âlemden mahluktur kül olan şeşten li murâd dünyâdır nice halâs olur zirâ cüzü külli arzû eder ve ona meyl eder görmez misin. (144-b) Meyl eder bâ-husûs ki bî-keyf olan Mevlâ onu kaya hâsılı dünyâ muhabbetinden kurtulmak asân değildir buyurmak isterler.

هر که در شش، او درون آتش است

اوش برهاند که خلاق شش است

Her kimesne ki cihet-i sitte sahibi dünyâdadır ve onda mahbûstur o dâ'im ıztırâb içindedir bu dünyâdan onu o zât kurtarır ki bu şeşin yâr olucusudur

Kalallahü Te'âlâ.

²² Ma'nâsı ey ins ve cin cem'âtı eğer gökler ve yerlerin etrâfindan

²² Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresinden geçmeye gücünüz yeterse geçin gidin. Allah'ın verdiği bir güç olmadan geçemezsiniz. (Rahman, 33)

geçmeğe kâdir olursanız geçiniz bu emir ta'ciz içindir sizler geçmezseniz illa benim kahr ve galebem ile içinden müstesnâ zirâ o zamân geçersiniz.

خود اگر کفر است و، گر ایمان او

دست باف حضرت است و آن او

Eğer küfürdür ve eğer imândır her ne ise o Hazreti Hüdâ'nın eli örgüsüdür ve onun lâıyıkı mahlûkudur böyle olunca imânı hoş gördüğün gibi küfrü hoş görmek münâsibdir zirâ küfür dahi Hakk'ın mahlûkudur diyerek iblis Mu'aviye'ye çok edille getirdi.

باز تقریر کردن معاویہ با ابلیس مکر او را

Üçüncü kerre Mu'âviye'nin iblise onun mekrini tekrar eylemesi beyânında olucudur.

گفت امیر او را، که اینها راست است

لیک بخش تو از اینها کاست است

Mu'âviye' dedi ki bu kelâmlar doğrudur lakin senin nâsibin bunlardan nâkıstır ve senin küfrün sâir küfürden hâricdir.

صد هزاران چو مرا تو ره زدی

حفره کردی، در خزینه آمدی

Nice yüzbin benim gibi kimesnelerin yolunu vurdun duvarı deldin ve hazineye geldin duvarı delmek 'ameli mahv etmeden kinâyedir ve hazineye gelmek dürre-yi imânı çalmaktan ibârettir.

آتشی، از تو بسوزم، چاره نیست کیست

کز دست تو جامه پاره نیست

Sen bir ateşsin senden bana yanmamaya çâre yoktur kimdir ki seninelinden onun câme-yi takvâsı pâre pâre olmuş değildir.

طبعت ای آتش، چو سوزانیدنیست

تا نسوزانی تو چیزی، چاره نیست

Senin tabi'âtın ey ateşten yaratılmış olan şeytân çünkü yakmaktır sen bir şeyi yakmayasın ona çâre yoktur.

لعنت این باشد که سوزانت کند

اوستاد جمله دزدانت کند

Senin Hak Te'âlâ'dan bu'ûdun bu olur ki seni yakıcı eyler ve senin yakıcılığın madrûtur gah bari olduğuna delâlet eyler ve yine seni Cenâb- ı Kibriyâ cümle hırsızlara baş eyler bu dahi senin lânete ve matrutiylene şehâdet eyler.

با خدا گفتمی، شنیدی رو برو

من چه باشم پیش مکرر ای عدو

Cenâb-Kibriya rûberû mu'arız ettiğın ve haktan cevâb ve tard dinledin ben kim ben lakin dinladın ey düşmaz senin mekrinin yanında.

معرفتهای تو چون بانگ صفر

بانگ مرغانست، لیکن مرغ گیر

(145-a) Lakin murg-gir senin mârifetlerin sayyâdların ıslığı gibidir kuşların sadâsıdır lakin kuşları sayd edicidir hakikatte kuş sadâsı olmayıp sayyâd sadâsıdır.

صد هزاران مرغ را، آن ره زدست

مرغ غره، کاشنائی آمدست

Nice yüzbin kuşun senin sağîrin yolunu vurmuştur bî-çâre kuş mağrûr ki âşina gelmiştir o ise sayyâd gelmiştir.

در هوا چون بشنود بانگ صفر

از هوا آید شود اینجا اسیر

Havada kuş ıslık sadâsını dinler ve kuş sadâsı zanneder hevâsından gelir senin dâmına esir olur.

قوم نوح از مکر تو در نوحه اند

دل کباب و سینه شرحه شرحه اند

Nuh (as)'ın kavmi senin mekr ve hilenden nevhâ faryâddadırlar zirâ gark olmalarına sebep oldun ve Hazreti Nuh'a ita'ât ettirmemeye sebep oldun bu cihetle gönülleri kebâb ve sineleri cehennem nârından şerhâ şerhâdırlar.

عاد را تو باد دادی در جهان

در فکندی در عذاب و اندهان

'Ad kavmini sen dünyâda yele verdin ve rîh ile helâklerine sebep oldun ve onları 'azâb ve gamlara bıraktın.

از تو بود آن سنگسار قوم لوط

در سیاه آبه ز تو خوردند غوط

Yine senden idi o kavm-i Lut'un tepelenmiş olması siyah su içine senin mekrinden dalmak yediler bunların memleketi kuds-i şerif yolunda imiş ve el'ân muzlîm yine Nemrud'un beyni senin mekrinden yere dökülmüş geldi ey iblis sen nice bin bin bu 'âlemde fitneler ihdâs etmişsindir.

عقل فرعون ذکی فیلسوف

کور گشت از تو، نیابید او وقوف

Hâkim olan zeki Fir'avn'un 'aklı senin mekrinden kör oldu ve dahi rah-hakta senden vukûf ve ittıla' bulmadı.

بولهب هم از تو نااهلی شده

بوالحکم هم از تو بوجهلی شده

Ve yine Ebû Leheb senin mekrinden 'imâna nâ-ehl oldu Ebû'l-Hakem kinesiyle müknâ iken senin derdinden Ebû Cehil kinesiyle müknâ oldu.

ای بر این شطرنج بهر یاد را

مات کرده صد هزار استاد را

Ey bu satranç tahtası tahtası üzerine ki murâdı 'âlemdir yâd olunmak için yüz bin üstâd sen mat eylemişindir.

ای ز فرزین بندهای مشکلات

سوخته جانها، سیه گشته دلت

Ey iblis senin müşkil-ferze mensûb bendlerinden gönüller yanmıştır ve senin gönlün dahi mekrin sebebiyle kararmıştır.

بحر مکرى تو، خلاق قطره ای

تو چو کوهی، وین سلیمان ذره ای

Sen hile deryâsısın nâsın hilesi senin bahr-ı mekrinden bir kadre gibidir sen bir dağ gibisin bu sâde-diller bir zerre gibidir.(145-b)

که رهد از مکر تو ای مختصم

غرق طوفانیم، الا من عصم

Ey hasım olucu senin mekrinden kim korkulur zirâ biz tufâna garkız illâ Hak Te'âlâ'nın hıfz ettiği değildir.

بس ستارهٔ سعد، از تو محترق

بس سپاه جمع، از تو مفترق

Çok sa'd yıldız senin mekrinden muhtariktir çok asker ve cema'ât senden için bozulmuştur.

باز جواب گفتن ابلیس معاویہ را

Üçüncü kere şeytânın Mu'aviye'ye cevap söylemesi beyânındadır.

گفت ابلیسش، گشا این عقد را

من مَحَكَّم، قلب را و نقد را

Üçüncü kere şeytânın Mu'aviye'ye dedi ki bu şüpheyi gönlünden gider ben hâlis'ül-'ayâr ile kalbi temyiz için mihek olmuşum benim makbûl ve Hüdâyım sen beni merdûd zannedersin ve beni Mevla 'ibâdını imtihân için böyle etmiştir.

امتحان شیر و کلبم کرد حق

امتحان نقد و قلبم کرد حق

Hak rah-ı hakta arslan kimdir kelb kimdir Cenâb-ı Hak beni onun için halk eyledi ki temyiz edeyim ve dahi nakd ile kalbe beni Mevla elbet imtihân eyledi sen zâhire bakma.

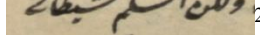
قلب را من کی سیه رو کرده ام

صیرفی ام قیمت او کرده ام

Zâtında kalb olanı ben kaçan kara gözlü eylemişim ben suratına bu şunu eder ve bu bahâyı değer diye kıymet ta'yin etmişim.

نیکوان را رهنمایی میکنم

مر بدان را پیشوائی می کنم

İyilere ben yol göstericilik ederim bu mısradaki ²³ Hadis-i Şerifine işâret buyururlar ben kuru dilleri koparırım ve eşkıyâya tasallüd ederim.

این علفها مینهم، از بهر چیست

تا پدید آید که حیوان جنس کیست

Bu 'aletleri korum neden içindir bilir misin mırâ-yı sâni cevâbdır hatta zâhir gel ki hayvân kimin cinsidir zirâ her nev'i hayvânın gıda ve alefi başkadır niteki beyân buyururlar.

سگ چو از آهو بزاید کودکی

در سگی و آهوئی دارد شکی

Kurt geyiğe âşûb çünkü geyikten bir yavru doğura onun kurtluğunda ve geyikliğinde eğer şüphe edersen .

تو گیاه و استخوان پیشش بریز

تا کدامین سو کند او گام تیز

Sen ot ve kemik onun önüne dök ve nazar eyle hatta hangi tarafa o yavru adımını keskin eder.

²³ Şeytânım, benim elimde müslüman oldu. (Müslim, Sahih VII/139)

گر به سوی استخوان آید، سگ است

ور گیا خواهد، یقین آهو رگ است

Eğer kemik tarafına gelir ise şübhesiz kurt ve kelbdır eğer otu ister ise yâkin bil ki geyik damarlıdır.

قهر و لطفی جفت شد با همدگر

زاد از این هر دو جهان خیر و شر

Cenâb-ı Hak kahr ve lütfunu birbirine eş eyledi bu her ikiden hayır ve şer sahibi olan dünyâ doğdu bu ‘âlemin benâberin hayrı da şerri de lakin cennet sırf-ı lütfundan mahluk (146-a) olmakla onda asla şerre müte’allik bir nesne olmaz.

تو گیاه و استخوان را عرضه کن

قوت نفس و، قوت جان را عرضه کن

Beyt-i sâbıkta çünkü dünyâyı kor ile kilden tevellüd eden yavruya teşbiye buyurdular bu beyitte dahi nefs-i emmâreyi de yine ona teşbih edip buyururlar ki ey Âdem senin nefsin dahi kurt ve geyikten tevellüd eder ve lede benzer ve yine hayır ve şerden mürekkeb olan cihâna benzer böyle olmadığı ma’lûmun olduysa ve nefsinin hâlini bilmek dahi murâdın ise sen ma’rif ve hükm-i ilahiyeyi ve dünyâ nimetini nefsinde arz eyle ve dahi nefs-i emmâre azığını ve ruh azığını dahi nefsinde arz eyle mısra-yı sâni-yi evvelin me’âlinde olmakla te’kid gibi olur.

گر غذای نفس جوید ابتر است

ور غذای روح خواهد سرور است

Eğer nefsâni gıda isterse nefsin ebter ve nâkıstır ve eğer ruhâni gıda ister ise ta’ât ve zikir gibi ulu ve kâmil nefis mutma’inedir .

گر کند او خدمت تن، هست

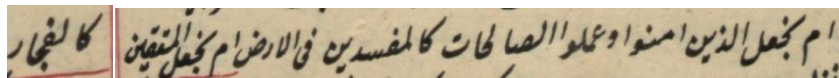
خر ور رود در بحر جان، یابد گهر

Eğer o nefis ibâd ve hizmet ederse ve eğer cân deryâsına giderse ma'rifet incilerini bulur.

گر چه این دو مختلف خیر و شرند

لیک این هر دو به یک کار اندرند

Gerçi bu ikisi hayırda ve şerde muhtelifdirler ve birisi hayır ehlidir ve birisi şer ehlidir lakin ikisi hakikatte bir iştedirler zirâ ikisi de irâde-yi ilahiye ile hareket ederler ve ikisi de hizmet-i bârindedirler bu sûrette sülehâyı fâsıklardan fark etme ve ikisini müsâvi tut demek ister iblisin bu kelâmı.

Nazm-1 celili

ile mesdûddur bundan kendinin habâsetini setrdir.

انبیا طاعات عرضه میکنند

دشمنان شهوات عرضه میکنند

Enbiyâ-yı 'İzâm aleyhisselâm Cenâb-ı Mevlâ'ya ta'atler arz ederler ve ehli hevâ şehvetler arz ederler o kadardır diyemezler ki elbet bunu eyle.

نیک را چون بد کنم یزدان نیم

داعیم من، خالق ایشان نیم

İyi adamı ben nice kötü ederim ben tanrı değilim ben şerre bir dâ'iyim ve bir vesvese ilkâ ederim benim ki bu kadardır ben onların hâlîki değilim.

زشت را و خوب را آیینم ام

خوب را من زشت سازم رب نه ام

Güzeli ben çirkin edeyim tanrı değilim bu hakkın işidir belki güzele çirkine bir âyineyim ve herkesin hâlini kendine bildirmeye me'murum.

آینه انداخت هندو درد را

کاین سیه رو مینماید مرد را

Hind adamı âyineyi yaktı derdinden ve kırdı ki bu adamı kara gözlü gösterir diye halbuki âyinenin hiç suçu yoktur (146-b) binaberin.

گفت آینه، گنه از من نبود

جرم او را نه که روی من زدود

Âyine dediği Hindu'ya suç benden değildir zirâ seni ben çirkin etmedim suç u ona koy ki yüzümü pastan açtı ve beni böyle mücellâ eyledi.

او مرا غماز کرد و راست گو

تا بگویم، زشت کو و خوب کو

O beni gammaz eyledi ve doğru sözlü eyledi hatta ben söyleyim çirkin kande ve güzel kande.

من گواهم، بر گوا زندان کجاست

ز اهل زندان نیستم، یزدان گواست

Ben şâhidim şâhid üzerine zindân kandedir ve şâhid zindâna konmaz ehl-i zindân ve duzah değilim Hak Te'âlâ buna şâhiddir.

هر کجا بینم نهال میوه دار

تربیتها میکنم من دایه وار

Her kande ki ben bir meyvâdâr bir dal gördüm ona ben dâye gibi terbiyeler eylerim.

هر کجا بینم درخت تلخ و خشک

می ببرم، تا رهد از پُشک مشک

Her kande ki acı ve kuru dal gördüm ben onu keserim hatta meşk ki o ağaçtır necâsetten kurtulsun püşk-i müdevver olan necâsete derler deve ve koyun necâsette gibi murâd kuru olan daldır.

خشک گوید باغبان را، کای فتی مر مرا

چه میبری سر، بی خطا

Kuru ağaç yahûd kuru dal bahçeye derdi tahkîk beni niçin kesersin benim suçum yok iken.

باغبان گوید خمش، ای زشت خو

بس نباشد خشکی تو جرم تو

Ona der ki sus ey çirkin huylu yetişir olmaz mı? Senin suçun kuru olmak sana cürm olarak .

خشک گوید راستم من، کژ نیم

تو چرا بی جرم می بُری پیم

Kuru der ki eğer kuru isem doğruyum ve eğri değilim sen niçin suçsuz benim ... kesersin layık mıdır.

باغبان گوید اگر مسعودئی

کاشکی کژ بودی و تر بودئی

Bağcı ona derki eğer sa'âdetmend olaydın eğri olaydın veya yaş olaydım yani insânın sâd olup da fisk olması sâlih olup da sâki olmasından efdâldir buyurmak isterler.

جاذب آب حیاتی گشته ای

اندر آب زندگی آغشته ای

Âb-1 hayvânı cezb edici olur idin âb-1 hayâtta ıslanıp meyvâdar olur idin.

تخم تو بد بوده است و اصل تو

با درخت خوش نبوده وصل تو

Senin tohumun ve aslın çirkin olmuştur hoş ağaca senin vaslın olmamıştır.

شاخ تلخ ار با خوشی وصلت کند

آن خوشی اندر نهادش بر زند

Taze dal ve aşı bir ağaca vuslât ederse o hoşluk onun tabına vurur ve o dal bir 'âzim ağaç olur ama kuru olunca ne çâresi vardır.

عنف کردن معاویہ با ابلیس

Mu'aviye'nin şeytâna doğru söylemediği içim ünf ve şiddet eylemesi beyânındadır.

گفت امیر، ای راه زن، حجت مگو

مر تو را ره نیست، در من، ره مجو

(147-a) Mu'âviye dedi ki ey hırsız ve ey harâmi bana böyle batıl hüccet söyleme tahkîk senin için beni iğfâle yol yoktur bende yol taleb etme.

ره زنی تو، من غریب و تاجرم

هر لباساتی که آری، کی خرم

Sen harâmisin ve salakların yolunu vurursun ve ben dahi garîb bir tâcirim her metâ'ı ki getirirsen ben onu gârib iken kaçan alırım ağniyâdan bir tâcir lâzım ki akçesi çok olsun ve her metâ'ı alsın ama ben müflisim getirdiğin metâ'ı almaya kâdir değilim.

گرد رخت من مگرد از کافری

تو نه ای رخت کسی را مشتری

Benim metâ'ımın etrâfında kâfirliğinden dolanmasın kim senin rahatına müşteri değilsin belki meccâna elinden almaya sa'y edersin ve ben metâ'ımı sana vermem.

مشتری نبود کسی را راه زن

ور نماید مشتری، مکر است و فن

Bir kimseye hârami müşteri olmaz eğer müşteri görünür ise hile ve san'attır.

تا چه دارد این حسود اندر کدو

ای خدا فریاد ما رس زین عدو

Ba'de Mu'âviye kendi kendine hitâb edip dedi ki bu hasûd 'acaba başında ne tutar ve ne mülâhaza eder ey Hüdâ sana feryâd ederim bu düşmân olan şeytânın şerrinden.

گر یکی فصل دگر در من دمد

در رباید از من این رهزن نمد

Eğer bir iki ğayr-ı fâsıl bu iblis bu hilelerden bana üfler ise bu rahzan benden geceye kapar nemedden murâd ya imân yahud â'mâldir

نالیدن معاویہ بہ حق تعالیٰ از مکر ابلیس و نصرت خواستن

Mu'âviye'nin Cenâb-ı Kibriyâ'ya ağlaması ve iblisten için Vâcib Te'âlâ Hazretleri'nden nefret etmesi beyânında.

این حدیثش همچو دود است ای اله

رحم کن، ورنه گلیم شد سیاه

Mu'âviye dedi ki ey benim tanrım şeytânın bu kelâmı tütün gibidir elimi tut eğer tutmaz isen kalbim vücûdum ve kalbim onun dühân-ı mekrinden siyâh oldu

من به حجت بر نیایم با بلیس

کاوست فتنه هر شریف و هر خسیس

Ben hâcet ile şeytâna gâlip olamam zirâ her iyi kimselerin ve her denîlerin fitne ve belâsına sebebirdir

آدمی کاو علم الاسما بگست

در تگ چون برق این سگ بی تگست

Âdem (as) ki ilm-i 'âlâ semânın ve ta'lim-i ilâhiyeye muzahhâr olanların sultânıdır bu kalbin yıldırım gibi olan hamlesinde hamlesizdir yani bu Âdem (as)'ı mazlûm eyledi ve o kadar 'ilm ü kemâliyle Âdem (as) bunun mat ü mağlubu oldu.

از بهشت انداختش بر روی خاک

چون سمک در شست او شد از سماک

Cennetten Âdem(as) onun ağında oldu.

نوحهٔ انا ظلمنا میزدی

نیست دستان و فسونش را حدی

“İnnâ zalemnâ” nevhâsını rûy-ı zeminde vurur idi bu iblisin hikâye (147-b) ve efsûnuna nihâyet yoktur.

اندرون هر حدیث او شر است

صد هزاران سحر در وی مضمّر است

Bu iblisin her hadisinin içinde şer vardır nice yüz bin sihir bunun kelâmında müzmerdir.

مردی مردان ببندد در نفس

در زن و در مرد افروزد هوس

Merdûdların merdûdluğunu bir neferde bağlar ve onları zabt u elzâm eder erde ve avratta hevâ ü heves sa'ilini parlatır.

ای بلیس خلق سوز فتنه جو

بر چیم بیدار کردی راست گو

Ey nâsı yakıcı iblis ve ey fitne ve fesâdın tâlibini ne üzerine bîdâr eyledin doğru söyle ve hilâf söyleme

باز تقریر کردن ابلیس تلبیس خود را با معاویه

İblisin Mu'âviye'ye kendi hilesini tekrîr ü beyân eylemesi beyânındadır.

گفت هر مردی که باشد بد گمان

نشنود او راست را با صد نشان

İblisin dediği her merd ki sû-i zân sahibi olur yüz nişân ile doğruyu dinlemez.

هر درونی که خیال اندیش شد

چون دلیل آری خیالش بیش شد

Her bâtn ki hayâl ve evhâm fikir edici oldu çünkü ona delîl getirirsen ve bu böyledir dersin hayâli ve vehmi tezâyüd etti

چون سخن در وی رود،

علت شود تیغ غازی دزد را آلت شود

Çünkü söz ve delîl evhâm adamı gibidir kalbindeki ‘illetine şifâ olacak iken ‘illet olur ve hayâl bâtlı muzdar olur görmez misin gazinin kılıcı hırsızda ‘illet olur yani hüccet-i sahihe iyi ve sâlih adamın müşkîlinin halline ve i’tikâtına sebep olur ve fâsid kimsenin sû-i zannına ve evhâm-ı bâtilasına sebep olur bu hâlin böyle olduğunu bu günlerde bu ‘abd fikir müşâhede eyledim.Şu sır ki râcih-nâm bir şâkirdimiz var idi.Seyn sabâ vaktinden hangâhımızda okuyup ve büyüyüp ve yatıp kalkıp yirmi sene miktârı bu hâl ile vakti geçti ve pederi dahi telâmizimizden olmakla ve bu dahi taze olduğundan zikr günleri berâber tekyemizden gayrı mahle gittiğine rızası yok idi bunun dahi bir oğlu yetişip on iki yaşına girince tekyemize getirip bizden ders başlatıp bir sene miktârı hizmetimizde oldu fikir dahi gerek ‘Arabi gerek fârisi tahsîl etmesine ikdâm-ı nâm eder idim zirâ isti’dâd sâhibi ve hem de üç bâtn şâkirdimiz idi.Çünkü kendisi pederini irtihâlinden sonra bir miktar mal mürüvvet dahi bulmakla hevâ ve hevâsına nabi’ uyup ve bizi bir müddet terk-i külli ile terk edip şurb kumar ve ‘işret ve ‘ayş u nûş meclisleri kande ise oraya varıp ve hangi berber dükkanında taze oğlan var ise onları tavâf ve dâ’ima safha-ı zamana ile refâkat ve on sene mikdârı hevâ ü hevesi arzusunda gezip ve bir şeye hayır etmeyip istediği gibi fücûr ve mel’unatını icrâ eylemiş idi. (148-a) Hatta pederi bu fesâdlıklarını anlayıp Sûfi Nihâd bir kimse olmakla kendisinin vatan ehli olan, ondan gayrı oğlu yok iken terbiye olsun diye irsâl etti ve ba’d-ı zamân yine Asitâne’ye getirdi bu fesâd vaktinde o nev’i hebâsatı açar o irtikâb ettiğinden âheste âheste oğlunu kullanmaya başlayıp Bağdat’ı hâfice tekyeye gelmeye başladı ve âhâli tekyeye ve şeriklerine sû-i zan ederek ba’zı gün çocuğu derse koyu vermeyip ve giderek dersten sonra oturmamaya şervî ve baba şart eyledi ve kendisi hod-bîn ve hod-pend ve mütekebbîr ve ‘aklını beğenip kendi

‘inde kendin gayrı merd ittılâk olunur. Âdem olmakla ve sû-i halkı sebebiyle âlâ-hal iken iken İslâmbolda kendüye bir ma’îşet ve hizmet bulamayıp nâçar Aksaray mahallesi bir murdâr nâ-bud ile hilâf-ı cins iken ona kâtip olup öyle vehim onlar içine gitti giderken ba’zı ahbâbına olmadı ya komşu muhassalan elinden kurtaramadım diyerek ve fahr ederek nâçâr kalmış vadisinde zâhirde halka cübbe satarak ve bâtında muhassalan dâmenine yüz sürerek ve oğlunu dahi kimseye i’tikâtı olmamakla berâber getirip vâlidesini ve hemşiresini bîkes ü endûh ve firâka mübtelâ ederek düzerler hülyâsıyla bu ‘âkil geçinen sersem ve ahmâk bir alay-gir küflerin içinde berâber olup gitti ve fazl ü hazdan ve kesb-i mâ’rifinden mahrûm etti ve çocuğun yazısı karga ayağı ve imlâsız olduğundan sana bir miktar sülûs yazmak lâzımdır ve meşke gidenler ile tekyeden sen dahi Hattât Mustafa Efendi’ye git demiş idim sersem denî kendini bir yazı bilir ve meşk vermeye ehl-i zan etmekle bir satır kuzgun ayağı Rabbi yesir meşki yazıp çocuğa vermiş ve ben sana ta’lim-i hat ederim demiş ve iki ay mürûrunda bir kere ne çocuk bir satır yazı yazdı ve ne bu bed-i kâni meşk dediFakir yiye acıyıp oğul sözümü dinle var şunlar ile meşke git diye ısrâr et ettim aman efendim siz babam veliye söyleyiniz ve bana izin alınız dedikte babası veliye söyledim ‘ucb ve gurûr ile kemâl-i ‘aklından dedi ki ben çocuğu sürtük ve gezinti edemem oğlumdan mesmû’um olduğu hafit perdeyi kaldırıp bir hayli içeri bakar imiş ve yine Bağdat’a gelip perdeyi perdeyi kaldırıp öyle girip etrâfına ve çocuğa bir az zaman nazar eder imiş. Halbuki odada çocuktan gayrı kimse yok ve yine kapının miftahını alıp ben gidiyorum diyerek ve kapıyı pekçe kapayarak gider imiş ve az açık kapı önünde durup hafiti kapıyı açıp ve gelip ortasına gizlenip bir sâ’at miktarı mahfî durup ba’de (148-b) hafite kapıdan taşra yine aşikâre kapıyı açıp şimdi gelir gibi gelir imiş oğlu der ki ben bî-çâreden görürüm bu cihetle ettiğini bana niçin böyle eder nedir benim bundan çektiğim ve yine der imiş ki oğlan senin ölümün benim elimdendir ben seni öldüreceğim işte bu mecnûn lâyıkık bu hülyâlara düşmüş oğluna dedim ki büyük vâlidene söyle nedir bunun ettiği rey-i cevâpında dedi ki vâlidesi ondan korkar ve hemşiresi kezalik yanına asla girmeye kâdir olunamazlar eğer girseler yüzlerine bakamaz ve bî-çâreden taşra bakar ve çehresini eğer ve bir şey söylemek lâzım gelse cevâp vermez verirse yüz eğriliği ile ve ünf ile cevâp verir ne mümkün ki vâlidesi ona ağzını açsın ve şu şöyle diye ahâli tekyeden mesmû’um oldu ki hufteye kapıyı açıp içeri girer idi ve ben girdiğini ba’de zamân duyar idim meğer bizi kollar imiş ve çocuğa bir sâ’ate dek gel diyerek vakit katı’ imiş vakit bittiği anda elbette tekyeye gelip hâline ittılâ’ sa’y eder imiş garâbet bunda ki ba’zı kere câmi’de namazda bulunurlarmış biz namaz

kılarken kapıdan bizi seyr eder imiş ba'de pencereye gelip oradan nezaret eder imiş ba'de saklanıp şerifi çağırınız deyup alıp götürür imiş ben ise şerif şerikleri ile münâzara ederler zan eder idim ba'de şerif gelsin okusun der idim o çoktan babasıyla namazdan çıkınca gitti derler idi hâsılı kalbi ve kendi fâsid bir habîs olmakla nush ettikçe vazgel çocuğu böyle tazyîk etme dedikçe ve Cenâb- Hakka sipariş ile ve tevekkül ile dedikçe garzına dinleyip ha ha oğlanı düzecekler ben kaç yaşındayım size çocuğu düzdürürmüyüm ve adisinde hareket ile gittikçe vesvesesi tezâyüd edip tekîl ve ihtimâmı artırdı otuz senedir içiyor belki ziyâde okuttum kimseden ve birisinin babasından ve anasından ve hasmından görmüş idim bu fâsid mel'ûn deliden gördüğümü fâkir dahi kendini ve oğlunu bir dahi tekyeye gelmesinler diyerek Elhamdülillah Te'âlâ ile tard edip ellerinden halâs olduk cümle âhâli dahi memnûn ve mesrûr oldular işte fâsid hâli budur.

پس جواب او سکوت است و سکون

هست با ابله سخن گفتن جنون

Böyle olunca böyle kimseye cevâp susmaktır ve durmaktır zirâ ahmâka cevâp söz söylemen (149-a) cünûndur ve kâr-ı 'âkil değildir.

تو ز من، با حق چه نالی ای علیم

رو بنال از شرّ آن نفس لئیم

Sen benden Cenâb-ı Hakkı ne anlarsın ey ahmak sen alçak nefsinin şerrinden Mevlâ'ya tazarru' eyle.

تو خوری حلوا تو را دُمّل شود

تب بگیرد، طبع تو مختل شود

Sen helva yersin sana çibân olur zirâ tatlı deme harâret verir ve harâret-i demden çibân uyuz gibi şeyler hâsıl olur sıtma ve humma seni tutar ve tıb'ın olur ve hasta olursun.

بی گنه لعنت کنی ابلیس را

چون نبینی از خود آن تلبیس را

Suçsuz şeytâna la'net edersin çünkü kendinden o mekr ve hata'yı görmezsin ve bundan bilirsın.

نیست از ابلیس، از توست ای غوی

که چو روبه سوی دنبه میروی

Bu mekrler şeytândan değildir belki sendendir ey azgın zirâ tilki gibi kuyruk tarafına gidersin.

چون که در سبزه ببینی دنبه را

دام باشد این ندانی روبها

Çünkü yeşillikte kuyruklar görürsün bu elbet dâm olur niçin böyle olduğunu bilmezsin zirâ sebzezârda kuyruk 'adette olmaz onun yeri kasap dükkânıdır. Mekânın gayrı da birisinin olduğu zâhir ve nümâyandır.

ز آن ندانی، کت ز دانش دور کرد

میل دنبه چشم و عقلمت کور کرد

Ondan için dâm olduğunu bilmezsin ki seni 'ilmden ba'id eyledi kuyruğa meyl gözünü ve 'aklımı kör eyledi.

حُبك الأشياء يعميك يصم

نفسك السودا جنت لا تختصم

Yine iblis Mu'aviye'ye der ki senin eşyâya muhabbetin seni kör ve sağır kılar senin siyâh nefsin suç etti kimesne ile ihtisâm etme kabâhat senindir. Bu beyitle Mu'aviye'nin emir gele kemâl-i hırsı sebebiyle Hazreti İmâm 'Âli (kv)'nin kemâlini göremediğine ve işitemediğine telmih vardır. Hiç olamazsa bâri mübşir'ül-bilcennete olduğunu görmek gayet âşikâre idi onu bile görmedi.

تو گنه بر من منه، کژ مژ مبین من

ز بد بیزارم و از حرص و کین

Sen cürmü benim üzerime koyma ve eğri büğrü görme ben kötüden bî-zârım ve iyileri severim ve kezâ dünyaya hırsından ve bir kimesneye 'adâvetten ben bunlardan katı' nefret ederim ben melek gibi bir kimesneyim demek ister.

من بدی کردم، پشیمانم هنوز

انتظارم تا شبم آید به روز

Ben bedlik eyledim hâlâ niçin ettim diye ondan nâdimim ben müntazırım ki gecem gündüz olsun ve suçum afv olsun ben ona mutrıb iken hiç kimesneye kötülük edermiyim.

متهم گشتم میان خلق من

فعل خود بر من نهد هر مرد و زن

Mahlûkat ortasında müttehim oldum herkes nefesine uyup ettiği sû-i 'ameli bana nisbet eder merd ü zen bana

گرگ بیچاره اگر چه گرسنه است

متهم باشد که او در طنطنه است

Bî-çâre kurd şüphesiz (149-b) şübhesiz karnı açtır egerçi böyle yerlerde bî-şübhe makâmında isti'mâl olunur fâ fehm okur ve suçlu olur ki bir hayvân tantanası ve cem'iyetine gitmiş ve neler yemiştir.

از ضعیفی چون نتاند راه رفت

خلق گوید تخمه است از لوت زفت

Gerek bî-çâre za'findan yola gitmeye kâdir olamaz halk der ki semiz azıktan o kadar yemiştir ki imtilâ olmuştur bunu gibi asla haberim olmayan maddeler ile beni müttehim ederler ve benden bilirler dedi.

باز الحاح کردن معاویه ابلیس را

Yine Mu'aviye'nin iblise ısrârı beyânındadır.

گفت: غیر راستی نرهاندت

داد سوی راستی میخواندت

Mu'âviye iblise dedi ki doğruluğun gayrısı seni benim elimden kurtaramaz Mevlâ'nın 'adlısını istikâmet semtine da'vet eder.

راست گو تا وارهی از چنگ من

مکر ننشاند غبار جنگ من

Doğru söyle hatta benim pençemden kurtulasın bu hile benim kavgamın gubârını teskîn etmez.

گفت: چون دانی دروغ و راست را

ای خیال اندیش پُر اندیشه ها

İblis dedi ki sen yalanı ve doğruyu nice bilirsin ey inkâr ile dolmuş hayâl fikirli.

گفت: پیغمبر نشانی داده است

قلب و نیکو را محك بنهاده است

Mu'âviye dedi ki peygamber-i zîşân 'alâmet vermiştir kalbe ve hâlise mihenk vâzı' etmiştir.

گفته است: الكذب ريب فى القلوب

باز الصدق طمانين طروب

Peygamber-i zîşân buyurmuştur ki kizb kalblerde şüpheyeye sebebtir ve yine buyurmuştur ki sıdk kalbin istikrârına ve intişârına sebebtir.

دل نیار آمد ز گفتار دروغ

آب و روغن هیچ نفروزد فروغ

Gönül rahat etmez yalan sözden su ve yağ mahlût olduğundan ziyâ rûhun sâfi lâzımdır ki kandilde fitile ziyâ vere.

در حدیث راست، آرام دل است

راستیها دانه دام دل است

Doğru kelâmda kalbe rahat ve sükût vardır doğruluklar gönül dâmının dânesidir murg-ı dil âdemiye sayd eder.

دل مگر رنجور باشد بد دهان

کو نداند چاشنی این و آن

Gönül meğer hasta ola ve ağzı muhattal ola da onun ve bunun lezzetini bilmeye o zamân sıdk kendinin kalbinin tamâniyyetine sebep olmaz Ebû Cehil'in Fahr-ı 'Âlem (stav)'in sıdkıyla kalbi müstakır olmadığı gibi

چون شود از رنج و علت دل سلیم

طعم صدق و کذب را باشد علیم

Çünkü derdden ve ‘illetten kalb selâmet bulucu olur yalanın ve sıdkın tadını o zaman gönül bilici olur.

حرص آدم چون سوی گندم فزود

از دل آدم سلیمی را ربود

Âdem(as)’ın isteği çünkü buğday ağacının danesi yemeğe arttı
Âdem(as)kalbinden selîmliği kaptı.

پس دروغ و عشوه ات را گوش کرد

غرّه گشت و زهر قاتل نوش کرد

Böyle olunca senin yalanını ve cilveni dinledi ve ona (150-a) mağrûr oldu ve zehir-i katli nûş eyledi ki senin yalan söz gör.

کزدم از گندم ندانست آن نفس

میپرد تمییز از مستِ هوس

‘Akrebi buğdaydan o nefsinde temyizi bilmedi zirâ hevâsiyle mest olandan fark ve temyiz uçar.

خلق مست آرزویند و هوا

ز آن پذیرایند دستان ترا

Nâs arzu ve hevâsının sarhoşudur bundan için senin efsûnunu kabul edicidirler.

هر که خود را از هوا خود باز کرد

چشم خود را آشنای راز کرد

Her kimse ki kendüyü hevâ geri eyledi kendi gözünü esrâr-ı Hüdâya âşina eyledi.

شکایت قاضی از آفت قضا و جواب گفتن نایب قاضی مر او را

Kadının şikâyet eylemesi beyânındadır kadı ve hükümetten ve nâ'ibinin kadıya cevâp söylemesi beyânındadır.

قاضئى بنشانند او مى گریست

گفت نایب، قاضیا گریه ز چیست

Bir kadıyı kaza mahkemesine ikâ'd eylediler ve kadı ağlar idi nâ'ib dedi ki ey kadı bana nedendir?

این نه وقت گریه و فریاد توست

وقت شادی و مبارك باد توست

Bu vakit senin feryâd ve giryenin vakti değildir belki bu vakit senin sürûr vaktindir ve sana mübârek olsun demek vaktidir.

گفت: اه، چون حکم راند بی دلی

در میان آن دو عالم، جاهلی

Kadı dedi ki âh nâ'ib efendi ne güne hüküm sürer bir mütahhir ve o iki 'âlemin miyânında bir cahil ne güne şikâyet eyleyeyim.

آن دو خصم از واقعه خود واقفند

قاضی مسکین چه داند ز آن دو بند

O iki zahm kendi ve vaka'sından vâkıftır bî-çâre kadı ne bilir o iki adamın bendini ve hilesini ki ihkak-ı hak ede.

جاهل است و غافل است از حالشان

چون رود در خونشان و مالشان

Ve mal şân kadı cahildir ve gâfildir onların hâlinden ve ve ne güne gitsen onların kanına ve malına.

گفت: خصمان عالمند و علتی

جاهلی تو، لیک شمع ملتی

Nâ'ib dedi ki hısımlar 'âlimdirler velakin 'illet ve garıza mensûb derler sen câhilsin lakin dinin ziyâsısın.

زانکه تو علت نداری در میان

آن فراغت هست، نور دیده گان

Zirâ sen ortada 'illet tutamazsın ve garazın yoktur o senin garzından ferâgatın gözlere nûrdur.

وان دو عالم را غرضشان کور کرد

علمشان را علت اندر گور کرد

O iki 'âlemi 'arz ve dünyevî kör eyledi o garz onların 'ilmini müzara eyledi.

جهل را، بی علتی، عالم کند

علم را علت کژ و ظالم کند

'Âlim eyler 'ilmi garaz gönüllerden koparır ve 'ilmin garazıyla asla fâ'idesi olmaz.

تا تو رشوت نستدی، بیننده ای

چون طمع کردی، ضریر و بنده ای

Madem ki sen rüşvet almadın görücüsün çünkü tama' eyledin görşün ve körsen ve kulsan bu böyledir.

از هوا من خوی را واکرده ام

لقمه های شهوتی کم خورده ام

Hevâ-yı neftsen tabi'atımı geri eylemişim şehvete mensûp olan lokumları az yemişim .

چاشنی گیر دلم شد با فروغ

راست را داند حقیقت از دروغ

(150-b) Benim lezzet tutucu gönlüm hayâ ile oldu doğruyu yalandan böyle olduğu için hakikatte benim gönlüm bilir.

به اقرار آوردن معاویہ ابلیس را

Mu'âviye'nin şeytanı hakikat-i hâle ikrâra götürmesi beyânındadır.

تو چرا بیدار کردی مرا

دشمن بیدارئی تو، ای دغا

Sen niçin beni uyanık eyledin tahkîk doğrusunu söyle zirâ sen ey kalb ve bâtil uyanıklığın hasmısın ve gafletin talebesisin.

همچو خشخاشی، همه خواب آوری

همچو خمیری، عقل و دانش را بری

Biri sen haşhaş gibi bütün uyku getirirsin sen para gibisin ‘aklımı ve ‘ilmini kişnin eyletirsin.

چار میخت کرده ام، هین راست گو

راست را دانم، تو حیلتها مجو

Seni habs eyledim ve hâli dirhem âgâh ol doğruyu söyle ben ben doğruyu bilirim sen hilelere talip olma ve beni adlarım zan etme

من ز هر کس آن طمع دارم، که او

صاحب آن باشد، اندر طبع و خو

Ben her kimseden onu isterim ki o kimse onun sahibi olur tabi’atta ve huyda bunu tahsil için buyururlar.

من ز سرکه می نجویم شکری

مر مخنت را نگیرم لشگری

Ben serkeden hâlini istemem zirâ serkeşlik edemez serkenin mizâcı aksidir bundan helva yapılmaz ve dahi korkaktan ‘askerlik istemem zirâ korkak cenge kadir olamaz.

همچو گبران، می نجویم از بتی

کاو بود حق، یا خود از حق آیتی

Küffâr gibi ben sanemden istemem ki o hak ve doğru ola yahûd Mevlâ’dan bize bir nişân ve ‘alâmet ola ve mevlinin makbûl ve mukarrebi ola.

من ز سرگین، می نجویم بوی مشک

من در آب جو نجویم خشت خشک

Ben necâsetten misk kokusu istemem ben ırmak suyu içinde bunu kerpiç istemem.

من ز شیطان این نجویم، کاوست غیر

که مرا بیدار گرداند به خیر

Ben şeytandan bunu isterim ki onu bir hayra bî-dâr kılar zirâ o gayrıdır ve bize zıddır.

من ز شیطان این نجویم، کاوست غیر

که مرا بیدار گرداند به خیر

O şeytan hile ve gurûrdan çok nesne söyledi ben ondan bunları dinlemedi ve şeytana ‘inat eyledi ve ‘inâdında sabr eyledi.

راست گفتن ابلیس مکر خود را با معاویه

Şeytanın kendi kalbinde olanı Mu’âviye’ye doğru söylemesi

از بن دندان بگفتش بهر آن

کردمت بیدار میدان ای فلان

Veys-i dinden İblis Mu’âviye’ye dedi ki onun için seni bî-dâr eyledim ey falan bil.

تا رسی اندر جماعت در نماز

از پی پیغمبر دولت فراز

Hatta namaza cema’âta erişesin devlet-i ‘ali olan Peygamberimiz zî-şânın hilafından.

گر نماز از وقت رفتی مر ترا

این جهان تاریک گشتی بی ضیا

Eğer senin namazın vaktinden gireydi tahkik sana bu cihân mezâlim ve ziyâsız olurdu ve ‘azîm keder eder idik.

از غبین و درد رفتی اشکها

از دو چشم تو، مثال مشکها

(151-a) Namâza yetişemedim diye aldandığından ve derûndan iki gözünden kırbalar gibi gözyaşları gider idi yine namaza gitmesen te’sir edeceksin ve bu sebebe ecr-i cüz ile nâil olacaksın ve bu ecr namâzın ecr yine namâzın fâ’ik olacak benâberin seni bîdâr eyledim ki çok me’cûr olmayasın bu ebyâddan müstebân olur ki bu vak’a ‘asr-ı sa’âdette imiş ve sana vâli olup Hazreti ‘Îmâm ‘Âli Keremullahu Veche efendimize bâği olmaksız imiş zevk ve derd herkesi bir nev’ tâ’atte zevk tutar bu ecilden o tâ’atten bir sâ’at sabr etmez.

آن غبین و درد بودی صد نماز

کو نماز و، کو فروغ آن نیاز

O aldanmak ve o dörtyüz namâz olurdu kanı namâz ve kanı namâza yetişemedim diye Cenâb-ı Hakka o niyâz bu ikisinin beyninde fark-ı ‘azîm vardır.

فضیلت حسرت خوردن آن شخص بر فوت نماز جماعت

O şahsın cemâ’atle namâzının fevti üzerine tahsirinin fazileti beyânındadır.

آن یکی میرفت در مسجد درون

مردم از مسجد همی آمد برون

O birisi mescidin içerisine girer ider cemâ’at mescidden namâz teknil olduğundan taşra gelirler idi.

گفت پرسان که جماعت را چه بود

که ز مسجد می برون آیند زود

Bu kimse sorucu olduğu cemâ'ate ne hâdise vâki' olduğu mescidden tiz 'avdet ederler.

آن یکی گفتش که پیغمبر نماز

با جماعت کرد و فارغ شد ز راز

O birisi buna cevâp olarak dedi ki bir Peygamber (as) cemâ'at ile namâzı edâ eyledi ve sır söyleşmekten ve Hak ile mukâlemeden fariğ oldu ey merd –i ham çünkü Peygamber sen kanda gidersin ey ha adam çünkü Peygamber (as) namâza selâm vermiştir ve namâzdan fariğ olmuştur.

گفت آه و دود از آن آمد برون

آه او میداد از دل بوی خون

Bu kelâmı gûş edince bir âh dedi ve bir tütûn o âhtan zâhir oldu ve onun dahi âhı gönülden kan kokusu verdi.

آن یکی از جمع گفت، این آه را

تو به من ده، آن نماز من تو را

Cemâ'atten birisi dedi ki ve böyle suzişli ve hararetli âhı bana der ve bunun ecrini bana bağışla benim bu namâzımın ecri senin olsun seninle mübâdele edelim dedi.

گفت دادم آه و پذیرفتم نماز

او ستد آن آه را با صد نیاز

Dedi ki âhı sana verdim ve namâzını kabul ettim o âhı o aldı ve kabul etti yüz yalvararak memnûn olarak zirâ âhın kudretini bilir idi

با نیاز و با تضرع بازگشت

باز بود و در پی شهباز گشت

Âhı alan çünkü gece hevâba gitti ona bir hâtif dedi ki âb suyuya'ni bu âh senin cümle derdine devâdır demektir.(151-b)

حرمت این اختیار و این دخول

شد نماز جمله خلقان قبول

Bu âhı ihtiyâr hürmetine ve bu mescid-i şerife dühûl her nesne cümle cümle cemâ'atin namâzı kabul oldu.

تتمه اقرار ابلیس با معاویه مکر و فریب خود را

İblisin Mu'âviye'ye kendi mekrini ikrârının tamamıdır.

پس عزازیش بگفت، ای میر راد

مکر خود اندر میان باید نهاد

Böyle olunca şeytan Mu'âviye'ye dedi ey 'adâlet beni kendi mekrini ortaya komak lazımdır sana tavrını söyleyim.

گر نمازت فوت میشد آن زمان

میزدی از درد دل، آه و فغان

Eğer senin namâzın fevt oldu ise o zaman gönül derdinden âh ve figân vurur idin.

آن تاسف، و آن فغان و آن نیاز

در گذشتی از دو صد ذکر و نماز

O te'essüf o feryâd ve o niyâz iki yüz zikir ve namâzın ecrinden geçer idi.

من ترا بیدار کردم از نهیب

تا نسوزاند چنین آهی حجیب

Ben seni havfımdan uyanık eyledim hatta ancılayın âh perde ve hicâbı yakmaya.

تا چنان آهی نباشد مر ترا

تا بدان راهی نباشد مر ترا

Hatta ancılayın âh sana olmasın taki bu âh ile sana Hakk'a bir yol olmasın.

من حسودم، از حسد کردم چنین من

عدوّم، کار من مکر است و کین

Ben hased ediciyim hasedimden buncalayn eyledim ben düşmanınım benim işim hiledir ve ‘adâvettir.

تصدیق کردن معاویہ ابلیس را در آن قول

Mu'âviye'nin iblise cevâp söylemesi beyânındadır iblisin olanlardan sonra ve iblisin sözünü kabul eylemesidir.

گفت اکنون راست گفتی، صادقی

از تو این آید، تو این را لایقی

Lâyıkı Mu'âviye dedi ki şimdi doğru söyledin sâdıksın senden bu gelir sen ko lâyıksın.

عنکبوتی تو، مگس داری شکار

من نیم ای سگ مگس، زحمت میار

Sen örümceksin sineği avlarsın ey kalb bin ey kelb ben senin değilim zahmet
getirme.

باز اسپیدم، شکارم شه کند

عنکبوتی کی بگرد من تند

Ben beyaz doğanım ben şer olan bir örümcek kaçan bizim etrafımızda dolandır.

رو مگس می گیر تا تانی، هلا

سوی دوغی زن مگسها را صلا

Yürü sineği tut hile kâdir olduğun kadar bir ‘üryân tarafına sineklere salâ ur.

ور بخوانی تو به سوی انگین

هم دروغ و دوغ باشد آن یقین

Eğer sen bal tarafına akarsan yakın bilki o bal hem yalandır ve hem
‘üryândır.

تو مرا بیدار کردی، خواب بود

تو نمودی کشتی، آن گرداب بود

Sen beni uyanık eyledin fi-l-hakika uyku idi sen kimi gösterdin o ise girdâp
idi.

تو در این خیرم از آن میخواندی

تا مرا از خیر بهتر راندی

Sen beni hayra ondan için da’vet ettin ki hatta beni hayırdan ziyâde iyi tard
edesin.

گریختن دزد از دست صاحب خانه به آواز شخص دیگر

(152-a) O hırsızın fevt olması beyânındadır o şahsın sahibi hâneye nidâsıyla öyle sahibhâne ne ki yakın olmuştu hırsızı bula ve tuta.

این بدان ماند که شخصی دزد

دید در وثاق اندر پی او میدوید

Mu'âviye iblise der ki bu senin beni bîdâr eylemen ona benzer ki bir şahıs kendi hânesine hırsızı kor ve onun izine düştü ve yakın olduğu hırsızı derdest eyleye.

تا دو سه میدان دوید اندر پیش

تا در افکند آن تعب اندر خویش

Hatta iki üç meydan onun arkasında yeldi yani iki üç meydanlık yer hırsızı tutayım diye kovdu hatta o kovalamak zahmeti onu derilmeye bıraktı.

اندر آن حمله که نزدیک آمدش

تا بدو اندر جهد دریابدش

O hamlede ki ona yakın kaldı hatta onu sıçrayıp tuta ve bula.

دزد دیگر بانگ کردش که بیا

تا ببینی این علامات بلا

O hırsızın refik öbür hırsızı tahlis için sahibi hâneye çağırdı ki gel hatta başına gelen belanın 'alâmetini göresin.

زود باش و باز گرد ای مرد کار

تا ببینی حال اینجا زار زار

Tez ol ve rücû' eyle ey yiğit hatta hâli burada anlayıcı olduğu halde göresin.

گفت باشد کان طرف دزدی بود

گر نگردم زود، او بر من دود

Sahib-i hâne dedi ki ihtimal ki o tarafta dahi bir hırsız olur eğer rücû' etmesem tez olarak bu benim üzerime vukû' bulur ve o sarikin sonra seyyi'esini çekeriz.

بر زن و فرزند من دستی زند

بستن این دزد سودم کی کند

Benim 'ıyâl ü evlâdım üzerine o herif el vurur bu hırsız tutup bağlamak kaçan bana fâ'ide eder.

این مسلمان از کرم میخواندم

گر نگردم زود پیش آید ندم

Bu Müslüman beni kereminden çağırır ve muradı bana ikrâmıdır eğer tez dönmesem nedâmet benim önüme.

بر امید شفقت آن نیک خواه

دزد را بگذاشت باز آمد به راه-

O iyi isteyicinin şevkat ve merhameti ümidi üzerine hırsızı terk etti ve yoldan geri geldi.

گفت ای یار نکو احوال چیست

این فغان و بانگ تو از دست کیست

Dedi ki ey benim güzel yârim ne vardır ve bu senin feryâdın kimin elindedir.

گفت اینک بین نشان پای دزد

کاینطرف رفته است دزد زن بمزد

Dedi ki işte hırsızın ayağının nişânı bu tarafa gitmiştir kahbe ‘avratlı hırsız.

نک نشان پای دزد قلتبان

در پی او رو بدین نقش و نشان

İşte kaltabân hırsızın ayağının nişânı onun izinde git bu nakş ve nişân ve ‘alâmet izinde onu bulursun dedi.

گفت ای ابله، چه میگوی مرا

من گرفته بودم آخر مر ورا

Dedi ki ey ahmak bana ne dersin ve ne hezeyân söylersin ben o murad-ı sâriki tutmuş idim.

دزد را از بانگ تو بگذاشتم

من تو خر را آدمی پنداشتم

Hırsızı senin senden ve beni çağırduğundan nedir diyerek terk ettim ben sen eşeği (152-b) adam zannettim.

این چه ژاژست و چه هرزه ای فلان

من حقیقت یافتم، چبود نشان

Bu ne hezeyândır ve ‘abestir ey filan ben hakikatı buldum ve hırsızı gördüm nişân ve ‘alâmet nedir?

گفت من از حق نشانت میدهم

این نشانست، از حقیقت آگهم

Muradına dedi ben sana haktan ve doğrudan ‘alâmet verdim bu ayak izi
‘alâmettir ki ben hırsızı bulurum ve kelâmımda sâdıkım.

گفت طراری تو، یا خود ابلهی

بلکه تو دزدی و زین حال آگهی

Sahib-i hâne dedi ki sen hilekâr mısın yahûd ahmak mısın belki hırsızın birisi
sensin ve bu hâlden agâhsın.

خصم خود را میکشیدم موکشان

تو رهانیدی ورا، کاینک نشان

Ben kendi düşmanımı çekerek çektim sen onu almadın terk ettirdin işte bu
‘alâmettir ki sen dahi siz onların birisi olmuşsun.

تو جهت گو، من بروم از جهات

در وصال، آیات گو، یا بینات

Sen taraf söyleyicisin ben cihetten taşrayım vuslatta nişân ve ‘alâmet olur mu
ben selâmetten geçtim visâle erdim Hazreti Mevlâna kuddise sırrahu şunu murad
buyurur ki ‘ulemâ-yı zâhir ehl-i hakikatte ite delil ve bürhân derler halbuki o zât
visâlde delilden ve bürhândan ve şu şöyledir şu delil ile demekten kurtulmuştur o
ahmak onu bir küllînin kitabına vurdurmaya sa’y eder.

صنع بیند مرد محجوب از صفات

در صفات آن است کو گم کرد ذات

Vâcib Te'âlâ'nın nefsi halk ve târik-i 'ilm ve basar ve sem' sıfatlarını görmeyenler ve zâtıyla kâ'im ü 'ayn zât bilmeyenler ki onlar mahcûptur fakat San'an'ı gör ve onu mahlûktan halkını öyle bilir ve bu sıfat halkı göremez gördüğü fakat mahlûtur bunlar hiçbir şey değildir 'ulemâ-yı Tahir gibi sıfatta olan onlardır ki Zât-ı Hakk'ı zâyi' eylemişlerdir ve tecelli-yi zâta muzahir olmuşlardır bunlar nefis sıfatı görürler ve halk sıfatını mahlûktan bilmezler belki nesf-i hakkı ve 'ilmi görür bunlara muzahir tecelli sıfat derler lakin zâtın 'aynı ve zâtla kâ'im olduğunu bilmezler bunlar vasat-ı hâl derler.

واصلان چون غرق ذاتند، ای پسر

کی کنند اندر صفات او نظر

Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olan Evliyâ-ı Kiram çünkü gark-ı zât ve tecelli-i zâta ey oğul merhemdirler kaçan safane nazar ederler zâtı bulan sıfat tahayyülünden geçer mesela bir 'âşık ma'sûkına vuslat etse ma'sûkun hüsnünü vesâ'ir sıfatını tefekkürden fariğ olur zirâ zât cümle sıfatı cem' etmiştir işte merâtip-i beşeriyenin bâ'del nübüvve efdâl ve âlâ mertebesi budur Rabbim cümlemize müyesser eyleye emin bu mertebeye vâsıl olanlar sıfata bu mertebeye vâsıl olanlar sıfata nazar etmeyeceğini temsil için buyururlar.(153-a)

چونکه اندر قعر جو باشد سرت

کی به رنگ آب افتد منظرت

Çünkü senin başın ırmak dibinde olur ve ırmağa dalarsın kaçan senin gözün âbın rengine düşer belki düşmez âbın rengine ırmak kenarında iken nazar olunur zât âbı bulunca saffet sevdasından fariğ olur.

ور به رنگ آب باز آیی ز قعر

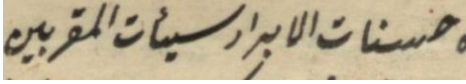
پس پلاسی بستدی دادی تو شعر

Eğer âbın rengine yine kararından gelir iken böyle olunca eskiyi aldın ve cedîdi verdin zirâ tenzildir pâdişâh olduktan sonra bu memlekette ve yörede olmaya benzer.

طاعت عامه، گناه خاصگان

وصلت عامه، حجاب خاص دان

‘Avâm-ı nâsın tâ’ati hâslara günâhtır ‘âmmenin vuslat dedikleri şey hâslara hicâb ve perdedir nite : Ey cin ve ins toplulukları, eğer göklerin ve yerin bucaklarından aşip geçmeye güç yetirebilerseniz, hemen aşın; ancak ‘üstün bir güç olmaksızın

aşamazsınız. ²⁴ buyrulmuştur.

گر وزیری را کند شه محتسب

شه عدوی او بود، نبود مُجِب

Eğer bir veziri pâdişâh muhatab eylerse onun düşmanı olur ve ona dost olmamış olur onu tenzîl etti ve takdîm etti niteki Sultân Mahmut efendimiz ba’zı vüzerâyı kapıcı başlı eder idi. Ve bu vecihle terbiye ve tekdir buyururlar idi.

هم گناهی کرده باشد آن وزیر

بی سبب نبود تغیر ناگزیر

Dahi o vezir bir suç etmiş olur elbet tegayyür -i hâl sebebsiz olmaz nâ-güzir elbet ve nâçâr ma’nâsındadır.

آنکه ز اول محتسب بُد خود ورا

بخت و روزی آن بُدست از ابتدا

²⁴ Ebrârın hasenâti mukarreblerin seyyiâtıdır. Mektubat-ı Rabbani, 24. Mektup

Ol kimse evvelden muhtesib idi tahkîk ona muhtesib olmak baht-ı rızık olmuştur ibtidâdan yani bir âdem idi defa'te muhtesib olsa mensûb olmuş olur ve herkes ona devlet buldu derler.

لیک آن کاوّل وزیر شه بُدست

محتسب کردن سبب فعل بد است

Lakin o kimse ki o şâhın veziri olmuştur onu muhtesib eylemeye sebep bir çirkin ve nâ-hemvâr işi olmuştur.

چون تو را شه ز آستانه پیش خواند

باز سوی آستانه باز راند

Çünkü seni pâdişâh eşikten huzûruna okudu ve seni nedim eyledi yine Asitâne tarafına seni sürdü ve kapıcı eyledi.

تو یقین میدان که جرمی کرده ای

جبر را از جهل پیش آورده ای

Sen yakın bil ki bir suç etmişsin ve cahillikten cebri olmuşsun.

که مرا روزی و قسمت این بُدست

پس چرا دی بودت آن دولت به دست

Öyle diyerek ki benim kısmetim derbânlık imiş böyle olunca niçin dünkü gün sana nedimlik devleti olmuş idi.

قسمت خود، خود بریدی تو ز جهل

قسمت خود را فزاید مرد اهل

Kendi kısmetini cehlinden kendin kat' eyledin ve sonra karar böyle imiş diyerek cebri oldun kendi kısmetini 'âkil adam artırırın nedim olmuş iken yine kendini nerdübânlık mertebesine indirdin.

قصه منافقان و مسجد ضرار ساختن ایشان

Burası münâfıkların hikâyesidir ve onların Mescid-i Dırâr (153-b) yapmasıdır.

يك مثال ديگر اندر كژ روی

شاید ار از نقل قرآن بشنوی

Eğri harekette bir âhir misâl ve kıssa Kurân 'Azim'de mezkûr olarak dinler isen lâyıktır tâ ki ziyâde söyle anlayasın.

این چنین کژ بازئی در جفت و طاق

با نبی می ساختند اهل نفاق

Böyle eğri oyunu cüftümü ve tenimi önünde münâfıklar beni zişân ile oynadılar.

کز برای عزّ دین احمدی

مسجدی سازیم و بود آن مرتدی

Öyle diyerek ki din Ahmedî'nin ' izzeti için bir mescid binâ eyledin o ise bir hâsidlik idi.

این چنین کژ بازئی می ساختند

مسجدی جز مسجد او ساختند

Buncılayın eğri oynamaklığı oynadılar Fahr-ı 'Âlem'in mescid-i şerifi gibi bir mescid düzdüler.

فرش و سقف و قبه اش آراستند

لیک تفریق جماعت خواستند

O mescidin döşemesini ve tavanını ziynetlediler lakin cemâ'at Sahabe-i Kirâm'ın tefrikinin taleb ettiler.

نزد پیغمبر به لایه آمدند

همچو اشتر پیش او زانو زدند

Vaktâ ki mescid tamam oldu Fahr-ı 'Âlem'in mescid-i şerifine mudara ile kıldılar deve gibi Efendimiz'in önünde diz çöktüler.

کای رسول حق، برای محسنی

سوی آن مسجد قدم رنجه کنی

Öyle diyerek ki mahsenlik için o mescid tarafına gitmek ile kadem-i şerifinizden ve kıyâmete dek nâm-ı şerifiniz içinde taze olsun.

مسجد روز گل است و روز ابر

مسجد روز ضرورت وقت فقر

Bu mescid çamur ve zarûret ve bulut gününün mescididir ve dahi ihtiyâç vaktinde zarûret gününün mescididir yani açık havalarda yine mescid-i sa'âdetinize geliriz ancak bunu binâdan garz-ı eyyâm sitâre yerimiz bâ'id olmakla cemâ'atten mahrûm olmayalım içindir hâlbuki böyle değildir mescidin hakkında ayet

nâzil oldu Kalallah-ı Te'âlâ

إلا الحسنة والله يشهد انهم كما يؤمنون لا تتعم قبه اهدا صدق الله العظيم
والله اعلم
والمؤمنين وارضوا لمن عارب الله ورسوله وللمؤمنين ان اردنا

والمؤمنين وارضوا لمن عارب الله ورسوله وللمؤمنين ان اردنا

25

²⁵ O kimseler ki, zarar ve küfür ve müminler arasında tefrik ve evvelce Allah ve Resûli'yle muhârib olan kimseye intizâr için mescid binâ ettiler; Biz iyilik etik diye de yemin ettiler. Halbuki Allah Te'âlâ onların yalancı olduklarına şehâdet eder. Tevbe, 9/107-108

تا غریبی یابد آنجا خیر و جا

تا فراوان گردد این خدمت سرا

Bu mescid onun için binâ olunduğu bir garib ve mihmân geldikte onda beytûdet eyleye ve ziyâfet oluna ve yine ondan için binâ olunduğu Cenâb-ı Kibriyâ'ya hizmethâne ve ibâdetgâh çok ola.

تا شعار دین شود بسیار و پُر

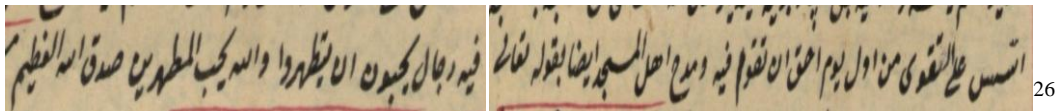
زانکه با یاران شود خوش کار مر

Yine binânın 'illeti olarak derler ki dinin ululuğuna delâlet eden şeyler çok olsun yine ta'lil olarak derler ki yârân acı ve müşgîl olan iş asân olsun için yaptık dediler namaza acı iş tâbir etmeleri münâfıklara gâyet ağır geldiğinden idi.

ساعتی آن جایگه تشریف ده

تزکیه ما کن، ز ما تعریف ده

Bir sâ'at o mâli umûma teşrîf ve mescid dahi münir ile (154-a) ve bizi bu 'ilmimiz hâlasa livechillah olduğuna tezkiye buyur ve bizim mü'min ve mûhid olduğumuzu halka bildirdiler çünkü ehl-i kaba Rıdvânallahü te'âlâ 'aleyhim ecmâ'in mescid-i şerif binâ buyurdular ve dahi Fahr-ı Âlem Hazreti Muhammed Mustafa (stav)'mi da'vet buyurdular icâbet buyurub ol ma'bed ü münif ü güşâd ve onda evvelâ edâ-yı salavat buyururlar bunlar dahi ehl-i kabâyâ rağmen Fahr-ı Âlem Efendimiz'i da'vete cesâret ettiler vehim etmeseler olmayacak nâ-çâr böyle eylediler

مسجد و اصحاب مسجد را نواز

تو مہی ما شب، دمی با ما بساز

²⁶ Bir de müslümanlara zarar vermek, kâfirlik etmek ve müslümanların arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resülü'ne karşı savaş açmış olanı beklemek için mescid yapanlar var. "İyilikten başka bir maksadımız yoktu." diye yemin de edecekler. Fakat bunların kesinlikle yalancı olduklarına Allah şahittir. Tevbe,9/107-108)

Bu mescidi ve ashâb-ı mescidi okşa ve taltîf eyle siz mâh-ı envârsınız ve biz geceyiz bir dem bizimle düzel ki zulmetten halâs olalım ve illa leyle-i zulme gibi kalırız dediler.

تا شود شب از جمالت همچو روز

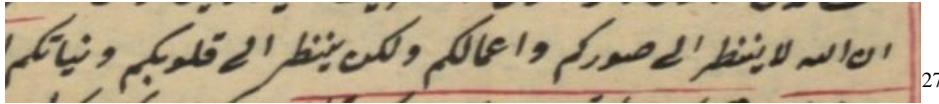
ای جمالت آفتاب جان فروز

Hatta gece senin cemâlinden gündüz gibi olsun ey zât-ı şerîf senin nûr ve hüsnün cânı parlatici güneştir.

تا شود شب از جمالت همچو روز

ای جمالت آفتاب جان فروز

Cenâb-ı Hazreti Mevlâna (ks) buyurdular ki ey kimse keşki bu söz kalbden olaydı ve o cemâ'atin muradı hâsıl olaydı ne iyi olurdu ama ne fâ'ide gönülden olmayıp fakat lisândan oldu muradları ki teşrif-i seyyîd-i kevneyb idi hâsıl olmadı ve fil-hadis.

لطف کاید بیدل و جان در زبان

همچو سبزه تون بود ای دوستان

Bir güzel kelâm ki lisâna gönülden ve cândan olmayarak gelir ey dostlar külhanda bitmiş yeşil gibidir ki letâfetsizdir demektir ton tanın zınnıyla hamam külhanına derler.

هم ز دورش بنگر و اندر گذر

خوردن و بو را نشاید ای پسر

Külhan sebzesine uzaktan bak ve geç ey baba zirâ yemeğe ve koklamaya lâyıq değildir ve külhanın tütününü onu ifsâd etmiştir. Ey karındaş işte bizim tevhîdimiz ve

²⁷ Kalb ve ruhûn niyeti hilafına olarak, yalnız dilden gelen latîf sözler, ey hakîki dost olan mü'min kardeşlerim, gübrelikte biten yeşillik mesâbesindedir.

zikrimiz ve Fahr-ı ‘Âlem’i medh ve senâmız ve dersimiz ve va’zımız cümlesi böylece gönlden olmaya sebze-i külhanın gibidir hemen Rabbim Habib’i hürmetine kalbimize lisânımızdan te’sir nâsip eyleye amin. Bi-hürmeti nebiyyül emin.

سوی لطف بی وفایان هین مرو

کان پل ویران بود، نیکو شنو

Vefâsızların lütfu tarafına agâh ol gitme zirâ onlar harâb köprü gibidir iyi dinle.

گر قدم را جاهلی بر آن زند

بشکند پل و آن قدم را بشکند

Eğer harap köprü üzerine bir ‘âkil vazı’ kadem etse köprü yıkılır ve ayağı kopar ba’de ayağı dahi şikest olur.

هر کجا لشکر شکسته میشود

از دو سه سُستِ مخنت میبود

Her nerde ki cenkte asker bozular iki üç gevşek ve korkaktan bozular insan koyun gibi olmaya birisi. (154-b) gittikde cümlesi ona tâbi’ olur.

در صف آید با سلاح او مرد وار

دل بر او بنهند کاینک یار غار

O korkan ve salah ile cenk-i sefîne gelir onun üzerine gönül korlar ki işte bize dost geldi o ise inhizâma sebep olacaktır.

رو بگرداند چو بیند زخمها

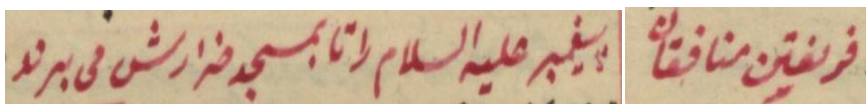
رفتن او بشکند پشت ترا

Çünkü yarayı görür yüz çevirir onun gitmesi senin inhizâmına sebep olur.

این دراز است و فراوان میشود

و آنچه مقصود است پنهان میشود

Bu kelâm özündür ve çok olur eğer bununla iştigâl olursa maksûd gizli olur ve muradımız ki mescid kıssasıdır geri kalır.

Münâfiklar Peygamber (as)'ı aldatmalarıdır zulmlarınca nice hatta Mescid-i Dırar'a ileteler onları.

بر رسول حق فسون ها خواندند

رخش داستان و حیل میراندند

Beni zîşâna müdâhene ve hileler okudular hizmet tavlasını Hazreti Fahr-ı 'Âlem'in semtine sürdüler yani dine hizmet ettik diyerek çok hezeyân söylediler.

آن رسول مهربان رحم کیش

جز تبسم، جز بلی، ناورد پیش

O merhamet 'âdetli Fahr-ı kâ'inât 'aleyh-i ekme'l'üt-tâhiyyâd güler gibi olmaktan gayrı dâvetten gayrı huzura bir nesne getirmedi cem'i fesâdlar yine 'ârif iken.

شکرهای آن جماعت یاد کرد

در اجابت قاصدان را شاد کرد

O cemâ'atın ve onların senâ ve medhlerini zikretti onların da'vetine icâbette onları mesrûr eyledi.

مینمود آن مکر ایشان پیش او

یک به یک ز آنسان که اندر شیر مو

Onların o hilesi Hazreti Muhammed Mustafa (stav)'in huzûr-ı fâizinnûrlarında birbir sût içinde kıl görüldüğü gibi görünür idi velakin.

موی را نادیده میکرد آن لطیف

شیر را شاباش میگفت آن ظریف

Kılı sût içinde görmemeklik eyledi o lütf edici Resûl-ı Kibriyâ sûtîçinde kıl var iken Tahsin ve aferin eyledi o zerâfetli mutassıf Fahr-ı 'Âlem sallallahu 'aleyh.

صد هزاران موی مکر و دمدمه

چشم خوابانید آن دم از همه

Nice yüzbin hile kılına ve bu kadar âvâzeye cümlesinden mübârek gözünü o dem yumdu ve sükût buyurdu.

راست میفرمود آن بحر کرم

من شما را از شما مشفق ترم

Doğru buyurdu o kerem deryâsı olan zât-ı şerif şu vecihle ki ben size sizden merhametliyim bakalım gideriz.

من نشسته بر کنار آتشی

با فروغ و شعله بس ناخوشی

Ben oturmuşum bir ateşin kenarı üzerine öyle ateş ki ziyâ ve şu'le sahibi murad-nâm cehennemdir.

همچو پروانه شما آن سو دوان

هر دو دست من شده پروانه ران

Pervâne gibi siz o ateş cânibine seğiridici siz benim her iki ‘âlem (155-a) pervâne sürücü oldu ve sizi ateşten hıfz edici oldu.

چون بر آن شد تا روان گردد رسول

غیرت حق بانگ زد، مشنوز غول

Çünkü Hazreti Muhammed Mustafa(stav) Efendimiz onun üzerine olduğu teşrif buyurdular ve kemâl-i kereminden onlar rüsây etmediler Hak Te’âlâ Hazretleri’nin gayreti hareket edip gûş-ı kalb envâr-ı Peygamberiye vahiy buyurdu ki bu kavm-i şeyâtin ve münâfıkının sözlerini dinleme ve da’vetlerine gitme.

کاین خبیثان مکر و حیلت کرده اند

جمله مقلوب است آنچ آورده اند

Zirâ bu habisler hile ve hud’a eylemişlerdir o nesneyi ki yaptılar cümlesi ‘aksinedir mescidlerinin zâhiri mescid ve bâtını kinisedir.

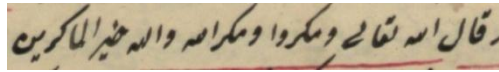
قصد ایشان جز سیه روئی نبود

خیر دین کی جُست ترسا و جهود

Onların kasdı kötü işin gayrı değildir zirâ dinin hayrını Nâsarî ve Yahûdi tâ’ifesi kaçan isterler belki onlar din-i İslâm’ın düşmanıdır ba’zı nüshada cüz siyâh rûyi yerine Yahûd vaki’ olmuştur kara yüzlü lekenin gayrı değildir demektir.

مسجدی بر جسر دوزخ ساختند

با خدا نرد دغاها باختند

Cehennem köprüsü üzerine bir mescid düzdüler Cenâb-ı Hak Celle ve ‘Âlâ ile
hile oyunu oynadılar görelim kim hile eder 28

قصدهشان تفریق اصحاب رسول

فضل حق را کی شناسد هر فضول

Onların mescidden muradları senin ümmetini tefrikadır yoksa onları cem değildir ve senin mescidinin cemâ’atını taklildir. Hakk’ın lütfunu her câhil kanda onlar ki hayır için mescid binâ eyleye.

تا جهودی را ز شام اینجا کشند

که به و عظم او جهودان سر خوشند

Hatta bir cehûdi Şam’dan buraya çıksınlar ve onu muktedâ düzsünler zirâ onun va’zıyla ta’ife-i Yahûd mest ve lâ-yakildir ve onun sözüyle ‘amel etsinler murada bu ‘Amr-ı râhib fâsıktır ki gazâsına gelip Peygamberimiz ‘aleyhisselâm muhabere edip ve demiş ki şimdiden sonra her kavim ki seninle ceng eder ben dahi onunla bileyim ve arasad hârab ise ve Resûl’e nazm-ı celîllindeki minden murad bu mel’ûndur.

گفت پیغمبر، که آری، لیک ما

بر سر راهیم و بر عزم غزا

Buyurdular ki na’im lakin biz yol sevdası üzerine yaz ve gazâ kastı üzerine yaz.

زین سفر چون باز کردم آن گهان

سوی آن مسجد روان کردم روان

²⁸ Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi! İbrahim,46.

Bu seferden çünkü geri dönerim o zaman mescid tarafına revân olurum şimdi vaktimiz yoktur buyurarak def ettiler ve kendilerine olan vahyi ketm buyurdular ki musallat böyle iktizâ eder idi.

دفعشان گفت و به سوی غزو تاخت

با دغایان از دغا نردی بیاخت

(155-b)Onlara def’ buyurdu ve gazâ semtine hareket eyledi hilekârlara hileden bir hile eyledi böyle mekkârelere bu bahâne lâzımdır.

چون بیامد از غزا باز آمدند

طالب آن وعده ماضی شدند

Çünkü sultân-ı dü cihân ‘aleyhi salavât’ür-rahman gazâdan ‘avdet buyurdular o va’d-i mâziye yine talib oldular.

گفت حقش: که ای پیمبر فاش گو

عذر آور جنگ باشد، باش گو

Allah-ı ‘Âzîm-i Şân buyurdu ki ey benim peygamberim aşikâre söyle ‘özüni eğer muhârebe olursa vey olsun onlara asla hürmet ve melâmiyyet gösterme çünkü Emr-i Bâri bu vecihle oldu.

گفت که: ای قوم دغل، خامش کنید

تا نگویم راز هاتان، تن زنید

Sultân-ı din-i millet ‘aleyh-i ekme’üt-tahiyyât buyurdular ki ey kalb-i kavm, kalbi sükût ediniz hatta şeksiz sırlarınızı söylemeyeyim sizin murâdınız va’d etti de

gelmedi diyeceksiniz peygamber va'dine hilaf etme diyerek beni kudsadır sonra hakkınızda muzır olur.

چون نشانی چند از اسرارشان

در بیان آورد بد شد کارشان

Çünkü birkaç 'alâmet onların esrârından beyâna getirdiler. Onların işi çirkin oldu.

قاصدان زو باز گشتند آن زمان

حاش لله حاش لله دم زنان

'Înât ve hiyânetlerinden o zamân ma'âzallah bizler böyle iş edermiyiz diyerek ondan teberi ettiler zamanında Fahr-ı 'Âlem'i tekzîb ettiler.

هر منافق مصحفی زیر بغل

سوی پیغمبر بیاورد از دغل

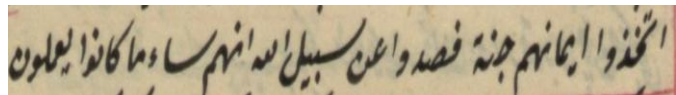
Her münâfık koltuğunda bir Mushaf-ı şerîf a"larak peygamber-i zi-şân tarafına götürdü.

بهر سوگندان که ایمان جنتی است

زانکه سوگندان کژان را سنتی است

Yemîn etmeden için zirâ yeminler kalkandır ondan için ki o kalblere yemîn

'adettir. Kalallah-ı Te'âlâ

چون ندارد مرد کژ در دین وفا

هر زمانی بشکند سوگند را

Çünkü eğri âdem dünyâda vefâ tutmaz her zamân yemîni bozar.

²⁹ Onlar, yeminlerini bir siper ediniş Allah'ın yolundan alıkoydular. Doğrusu ne kötü şey yapıyorlar. Münâfıkun, 63/2-Mücâdele, 58/16

راستان را حاجت سوگند نیست

زانکه ایشان را دو چشم روشنی است

Doğruları yemîne hâcet yoktur ondan için ki onlara iki rûşen göz vardır. Bundan için kâmiller kasem etmezler ama sâlih olmayanlar dâ'imâ kasem eder ve sonra yemînini kırar hatta sonra ba'zı kâmiller üzerine hak tertib etmiş iken onu verip yemîn etmemişler.

نقض میثاق و عهود از احمقیست

حفظ ایمان و وفا، کار تقیست

Yemîni bozmak hamâkattendir ve vefâyı hıfz müttekinin işidir çünkü Fahr-ı 'Âlem Efendimiz'in kelâm-ı şerîfîni kâr şoldur benâberin.

گفت پیغمبر که سوگند شما

راست گیرم، یا که پیغام خدا

Sultân-ı Enbiyâ 'aleyh-i ekmel'üt-tahiyyâ buyurdular ki sizin yemîninizi mi doğru tutalım yoksa Cenâb-ı Kibriyâ'nın kasemini mi? (156-a) rast tutalım.

باز سوگند دگر خوردند قوم

مصحف اندر دست و بر لب مهر صوم

Yine kavim gayr-ı yemin ettiler mushâf elinde ve oruç mihrî dediklerinde oldukları hâlde.

که به حق این کلام پاک راست

کان بنای مسجد از بهر خداست

Öyle diyerek ki bu doğru pâk-ı kelâm hakkı için o binâ-yı mescid Allah-ı Te'âlâ'nın rızası içindir.

اندر اینجا هیچ مکر و حیلہ نیست

قصد ما خود صدق و ذکر یا ربی است

Bu mescid binâsında bir mekr ü hile yoktur orada zikrullah ve Yâ Rab diyerek münâcât kastı vardır.

گفت پیغمبر کہ آواز خدا

میرسد در گوش من همچون صدا

Hazreti Resulallah (stav) buyurdu ki sizin yemininizi mi doğru tutayım; yahûd Hakk'ın yeminini mi? Benim kulluğuma sadâ niçe bir kimsenin kulluğuna gelirse öyle vâzih gelir ve sizleri tekzîb eder.

مهر بر گوش شما بنهاد حق

تا به آواز خدا نارد سبق

Sizin kulluğunuza Mevlâ-yı Mûte'âl mihr-i kûyda hatta o *ez-hüdâ-yı sebk* getirmeyenin.

نک صریح آواز حق می آیدم

همچو صاف از درد می پالایدم

İşte sarîh olarak Hakk'ın âvâzı bana gelmeyip saf tortudan süzüldüğü gibi bana söylüyor.

همچنان کہ موسی از سوی درخت

بانگ حق بشنید کای مسعود بخت

Ancılayın ki Hazreti Mûsâ 'Aleyhisselâm verây-ı imanda şecere-yi mübâreki cânından nidâ-yı bâriyi işitti ey mes'ûd bahtlı diyerek.

از درخت اِنِّی اَنَا الله می شنید

با کلام انوار می آمد پدید

Ağaçtan onu Allah sadâsını dinledi o kelâm ile envâr zâhir oldu.

چون ز نور وحی وا میماندند

باز نو سوگندها میخواندند

Çünkü vahiy nûrundan ‘âciz oldular tekrar yeniden yemin okudular ve mescidullahdır dediler.

چون خدا سوگند را خوانده سپر

کی نهاد اسپر ز کف پیکارگر

Münâfıkların çok yemin etmesine sebep çünkü Hüdâ yemine kalkan okudu kaçan cenkci elinden kalkanı terk etti elbet etmez zirâ kendine onunla muhâfaza edecektir.

باز پیغمبر به تکذیب صریح

قد کذبتم گفت با ایشان فصیح

Yine Peygamberimiz aleyhisselâm aşikâre tekzîbden için onlara yalan ve hilâf söylediniz dedi kendine olmayarak.

اندیشیدن یکی از اصحاب که چرا رسول خدا ستاری نمیکند

Sahâbeden birinin Nebi-yi zişânın fiiline inkâr fikr etmesidir ki niçin rüsvâ eder ve sû-i ‘amellerini setr etmez.

تا یکی یاری ز یاران رسول

در دلش انکار آمد ز آن نکول

Hatta ashâb-ı resûlden birisi onun kalbine Peygamberimiz ‘aleyhisselâmın teşrifinden âbâ ve imtinâ’ndan inkâr geldi ve gitmemek ve bunları böyle âşikâre tekzîb münâsib değil idi ve tesiri ma’kûl ve lâyık gördü.

که چنین پیران با شیب و وقار

میکنندشان این پیمبر شرمسار

Öyle diyerek inkâr geldiğine buncalayın seyyâd ü vakâr ile (156-b) olan ihtiyâr ve masun olan adamları Fahr-ı Kâ’inât Aleyh-i Ekmelü’t-tahiyyât böyle hacil ve rüsvây eder ne lazım idi edilse sûrî olarak ne be’is vardır.

کو کرم کو ستر پوشی کو حیا

صد هزاران عیب پوشند انبیا

Kanı keremkânı setr ile örtmek kanı hayâ selefte kaçan peygamberler halkın nice yüz bin ‘ayıplarını örttüler kendilerine de münâsib bu idi diyerek böyle neûzubillah Te’âlâ fi’ili Resûl-i Kibriyâ kalbinden i’tirâza başladı.

باز در دل زود استغفار کرد

تا نگردد ز اعتراض او روی زرد

Geri kalbinden tez istiğfâr eyledi hatta ettiği i’tirâzdan mahcûb olmaya zirâ bilir idi ki vahiy gelir deriz elbet olur.

لیک آن نقش کجش از دل نرفت

مهر بد از طبع بیحاطل نرفت

Münâfıklara mu’âvenetin çirkinliği mü’mini anlar gibi çirkin ve ‘âsi eyledi bâz.

باز می زارید کای علام سر

مر مرا مگذار بر کفران مصر

Yine Vâcib Te'âlâ niyâz eylediği ey gizliye 'âlim olan Mevlâ bu hatıra ki küfürdür beni bunun üzerine mûr eyleme ve benim bu i'tirâzımı kalbimden ihrâc eyle.

دل به دستم نیست همچون دید چشم

ور نه دل را سوزمی این دم به خشم

Gönül benim elimde değildir göz görmesi gibi eğer olaydı gönlü hışm ile yakar idim ya'ni bu hatıra benim elimde değildir zirâ kâşi kalbine mâlik olamaz.

اندر این اندیشه خوابش در ربود

مسجد ایشانش پر سرگین نمود

Bu fikirde o sahâbeyi uyku kaptı onların mescidi ona necâsetten dolu görmedi.

سنگهاش اندر حدث جای تباه

میدمید از سنگها دود سیاه

O mescidin taşları hadis içinde mahv ve telef olmuş idi ve murdârlıġamüstaġrik idi taşlardan dûd-i siyâh zâhir olur idi.

دود در حلقش شد و حلقش بخت

از نهیب دود تلخ، از خواب جست

Tütün onun boġazına gitti ve onun boġazını tırmaladı acı tütünün şiddetinden o yakıdan sıçradı.

در زمان در رو فتاد و میگریست

کای خدا اینها نشان منگریست

O zamanda yüzü üzerine düştü ve ağladı öyle diyerek ki ey Mevlâ bunlar münkirlik ‘alâmetidir.

خلم بهتر از چنین حلم، ای خدا

که کند از نور ایمانم جدا

Sevmek buncalayın halimden ey Hühâ efdaldır zirâ bu halim beni imân nûrundan cüdâ eyledi.

گر بکاوی کوشش اهل مجاز

تو به تو گنده بود همچون پیاز

Eğer ehl-i mecâzın sa’yine kızar isen soğan gibi kat kat kokmuş olur.

هر یکی از دیگری بی مغزتر

صادقان را يك ز دیگر نغزتر

Ehl-i mecâzın her birisi öbüründen biliniz der sâdıkalara birisi öbür gayrisından ziyâde güzeldir yani ehl-i mecâzın her birisi birbirinden çirkin ve ehl-i hakikâtin her bir işi birbirinden ‘âlâdır demektir. (157-a)

صد کمر آن قوم بسته بر قبا

بهر هدم مسجد اهل قبا

O münâfıklar kavmi kaftan üzerine yüz kuşak bağlamışlar ve çok saay etmişler.Ehl-i Kûba’nın mescîdini hadm ve perişân etmek için.

همچو آن اصحاب فیل اندر حبش

کعبه ای کردند حق آتش زدش

O ashâb-ı fil gibi Habeş vilâyetinde bir Ka’be eylediler Cenâb-ı Kibriyâ ona ateş vurmıştır.

قصد خانه کعبه کرده ز انتقام

حالشان چون شد فرو خوان از کلام

Ka'be-yi Mükerreremenin hamdına kasd düzdüler intikâmdan için onların hâli ne oldu oku Kelâm-ı Bâri'den Sûre-yi Fil'de mufassal beyân olunmuş.

مر سیه رویان دین را خود جهیز

نیست الا حیلت و مکر و ستیز

Tahkîk din kara yüzlülerin cihâz ve metâ'ı eşyâdan bir nesne değildir lakin mekr ü hîle ve 'inâddır.

هر صحابی دید ز آن مسجد عیان

واقعہ تا شد یقینشان سیر آن

Her bir sâhib-i Resûrullah o mescîdden ve onun bedliğinden bir 'âlamet gördü o vak'a onlara ve onun sırrı ve hakîkati yakîn oluncaya dek vakâ'at .

واقعات ار باز گویم یک به یک

پس یقین گردد صفا بر اهل شک

Eğer o vak'aları bir âşikâre söylersem ashâb şek ve şüpheye safvet takarrüb eder ve ashâbın hâline ezher-i cihet vâkıf olurlar ve Nebi-yi zî-şânın onlardan neler çektiğini anlarlar.

ایک می ترسم ز کشف رازشان

نازنینانند و زبید نازشان

Lakin onların sırlarını ve hakîkatlerini keşfeder korkarım ve herkes şâyet ki Sahabe-yi Kirâm'a i'tirâz ederler ve ben sebep olmuş olurum zirâ onlar nazlıdırlar ve naz dahi onlara yakışır zirâ Cemâl-i Muhammedi'yi görmüşlerdir.

شرع بی تقلید می پذیرفته اند

بی محک آن نقد را بگرفته اند

Şer'i taklîdsiz kabûl etmişlerdir tecrübesiz nakd-ı şer'i tutmuşlardır ve revm-i ziyâdet kabûl etmişlerdir.

حکمت قرآن چو ضالۀ مومن است

هر کسی در ضالۀ خود موقن است

Kur'ân-ı 'Âzim'de olan hikmet ve ma'ârif çünkü mûmînin yitiğidir zirâ o hikmet ezelde onlarda var idi bu 'âleme geldikte bir hile müddet za'yi etmişler idi ba'-de Fahr-ı Kâ'inât Aleyh-i Ekmel'üt-tahiyyât bâ'is olunup ve Kurân -ı Kerim nâzil olunca o yitiklerini buldular ha işte ezelde bizdeki olan dediler ve şer'i şerife ve Kurân-ı 'Âzîm'e temessük ettiler.Sahabe-yi Kirâm böyle zâtlardır bu sûrette ba'zı kusurları olur ise ona nazar etmemek lâzım gelir.

قصه آن شخص که اشتر ضالۀ خود را میجست و میپرسید

O şahsın hâlidir ki kendinin za'yi devesini arar idi ve nâ-sır böyle bir deve gördünüz mü diye sû'âl eder idi.

اشتری گم کردی و جستیش چُست

چون بیابی، چون ندانی کان توست

Meselâ bir yitik za'yi (157-b) eyledik ve onu tez çabuk aradık çünkü yitiği bulursak bilmezsin ki o senindir.İster bundan yakın demektir bunun gibi Ashâb-ı Kirâm dahi 'âlem-i ez-geda sermâyelerini bu 'âlemde zâyî' ettiler çünkü o zâyî'lerini Fahr-ı 'Âlemde buldular elbet ona tâlib olup ez-dîl ü cân elini alırlar ve aldılar dâlleden murâd ma'ârif-i ilahiye ve hükm-i Rabbâniyedir.

ضاله چه بود، ناقه ای گم کرده ای

از کفت بگریخته در پرده ای

Ma'ârif-i ilahiye nedir belki belki imân devesini zâyî' etmişindir. Nâka-yı imân senin elinden bir perdeye kaçmıştır.

کاروان در بار کردن آمده

اشتر تو از میانه گم شده

Kervân-ı 'ârifîn yük çekmeye ve yola revân olmaya şürû' etmişlerdir senin ise gitmekliğin şöyle dursun nâka-yı imân meydânda yoktur ve öteden nihân olmuştur.

میدوی این سو و آن سو خشک لب

کاروان شد دور و نزدیک است شب

Bu cânibe ve bu cânibe koşarsın susuz olduğun hâlde ve kâfile sana uzak oldu ve gece yakındır ve akşâm oldu.

رخت مانده بر زمین، در راه خوف

تو پی اشتر دوان گشته به طوف

Meta'ı yer üzerine kalmış ve deve gitmiş yolda dahi korku var sen devenin arkasında deveyi bulayım diye tavâfta olmuşsun ve yâreninden geri kalmışsın Mısır'a gitti kervân kaldık dağ başında.

کای مسلمانان، که دیدست اشتری

جسته بیرون بامداد از آخوری

Öyle diyerek ki ey müslümânlar bir deve kim görmüş sabah vakti ahırdan kaçmış.

هر که بر گوید نشان از اشترم

مژدگانی میدهم چندین درم

Her kimse ki deveden nişân verir ve benim devam onda olduğu zâhir ona şu kadar verem gümüş müjde veririm bundan murâd mürşîd aramaktır miktar ya'ni çünkü nâ-çâr kalır söylemeye şürû' eder ki beni kim terbiye ve irşâd ederse ona mâ-meliğimi veririm.

باز میجویی نشان از هر کسی

ریش خندت میکند زین، هر خسی

Dahi her kimseden nişân ve 'âlemt istersin devene böyle ettiğinden için her bir dini seni musahhara eder ya'ni deve talebi da'vâsına düştüğündendir 'avâm-ı nâs seni musahharaya alırlar ki bu mecnûn mudur çünkü onların kaydı yoktur devesi var mı imiş zâyî' mi olmuş bunların birini bilmez belki sabahtan akşâma dek kahve dükkânında laf eder.

کاشتری دیدیم میرفت این طرف

اشتر سرخی به سوی این علف

Öyle diyerek ki bile bir deve gördük o tarafa gider idi bir kırmızı deve idi o 'alaf-zâr semtine gider idi.

آن یکی گوید بریده گوش بود

و آن دگر گوید جلش منقوش بود

O sahraya edenin.(158-a) birisi der ki kulağı kesik mi idi ve o gayrısı der ki arkasındaki çulu nakışlı mı idi.

آن یکی گوید شتر يك چشم بود

و آن دگر گوید ز گر بی پشم بود

O birisi der ki deve bir gözlü mü idi öbürüsü dahi derki uyuz olduğundan tüyü dökülmül mü idi.

از برای مژدگانی صد نشان

از گزافه هر خسی کرده بیان

Senden müjde alayım diye her ne bir alçak sana beyhûde yere çok ‘alâmetler beyân etmişlerdir ‘avâmın sihriyesini beyândır sonra bu beytle meşâyih muzırının hâli dahi beyâna şüru’ edip buyururlar çünkü seni görürler ki ma’ârife’el-hayâ taleb edersin ve mâmelikini bezl edersin senin malını kapmak için sana üçdür saleden nişân vermeye sa’y ederler ve seni sayd ederler ki ha işte deve burada diyesin ve ona küllü mecbûr olasın o da dilediği gibi suyu ve malını elinden ala zamânımızda gayet kesreti vardır.

متعدد شدن در میان مذاهب مختلفه و بیرون شدن و مخلص یافتن

Muhtelif mezheplerin ortasında mütehayyîr olmak ve ondan taşra olmak ve halâs bulmaklığın beyânındadır.

همچنان که هر کسی در معرفت

میکند موصوف غیبی را صفت

Ancılayın ki her bir kimesne mvsûf-ı gaybiyeyi murâd Mevlâ’dır. Kendi ‘irfânında bir nev’-i senkle tavsîf eder.

فلسفی از نوع دیگر کرده شرح

باحثی مر گفت او را کرده جرح

Felsefî nevi’ diğerden Cenâb-ı Kibriyâ’yı şerh eylemiş bir âhir bahs edici onu cerh eylemiş.

وآن دگر در هر دو طعنه میزند

و آن دگر از زرق جانی میکند

O gayrısı dahi her ikisine ta'ne urur ve o gayrısı rüyâsından cân çeksin.

هر یکی زین ره نشانها زآن دهند

تا گمان آید که ایشان زآن ده اند

Her birisi halkın yolundan bu nişânları ondan için verirler hatta zan gele ki onlar bu karyedendir ve bizi ehlullahdan bileler.

این حقیقت دان، نه حق اند این همه

نی بکلی گمراهانند این رمه

Bunu hakikat bil ki bunun cümlesi hak değildir ve dahi bütün bu cemâ'at dahi gümrah ve azgın değildir.

زانکه بی حق، باطلی ناید پدید

قلب را ابله به بوی زر خرید

Zirâ hak olmayınca bâtil zâhir gelmez kalbi ahmak altun kokusunu alır bu sûrette iyide ve kötude ikisi bile olmalı ki çirkinlikler hak ile sürüle.

گر نبودی در جهان نقدی روان

قلبها را خرج کردن کی توان

Eğer dünyâda nakt revân olmayaydı kalbi sırf nice mümkün olur idi ebleh iyi ümidiyle onu alır.

تا نباشد راست، کی باشد دروغ

آن دروغ از راست می گیرد فروغ

Doğru olmadıkça yalan kaçan rast olur o yalan doğrudan ziyâ tutar kizbe belki doğrudur diyerek i'timât ederler.

بر امید راست کژ را می خردند

زهر در قندی رود، آنکه خوردند

(158-b)Doğru ümidi üzerine eğri olurlar görmez misin zehir şeker vaki' olur o zamân yerler eğer zehir şeker girer ise ekl olunur illâ merâreti ekle mâni' olur.

گر نباشد گندم محبوب نوش

چه برد گندم نمای جو فروش

Yemesi latîf buğday olmayaydı buğday göster arpa satıcı hilekârlar ne yaparlardı.

پس مگو کاین جمله دینها باطلند

باطلان بر بوی حق دام دلند

Böyle olunca demek ki cümle kelâmılar o ham ve delâlettir gerçeği olmayınca 'âlemde hayâl ü vehm olmaz hâsılı ehl-i hakkın kelâmıları haktır bâtıldır denge ve i'timât eyle ehl-i delâlin kelâmıları bâtıldır gelen hak ümidiyle onlar dahi revâç bulmuşlar ve ehl-i hakkın kelâmının haklığı onları rayiçli etmiştir. Bu ebyâddan murad ehl-i hakkın kelâmını dahi red edip dehr-i meşrep olma demektir. Zirâ nice dehrîler ve felsefî meşrepler Kurân-ı Kerim'e bile inanmazlar değil ki ehl-i hakkın kelâmına inanalar.

حق شب قدر است، در شبها نھان

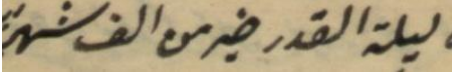
تا کند جان هر شبی را امتحان

Allah-ı 'Azim ü şân Kadir Gecesi gibidir her gecelerde gizlidir tâ ki cân Hakkı bulur muyum diyerek her geceyi imtihan eyleye kâne hak bulunan gece şeb-i sâhib ve hak bulunmayan gece şeb-i bâtil imiş o şeb bâtila sa'y-i şeb hak için olmakla şeb-i bâtilın râyici şeb-i hakkın sâyesinde olmuş oldu bu cihetle bâtil hak sebebiyle revâç bulduğunu beyân ve temsîl olmuş olur.

نه همه شبها بود قدر ای جوان

نه همه شبها بود خالی از آن

Cümle geceler Kadir Gecesi değildir ve yine cümle geceler kadirde hâli değildir sâyd kadir ola ma'lûm ola ki Cenâb-ı Kibriyâ ümmet-i Muhammede bir gece lütûf ihsân buyurmuş ve onu binâbin 'ibâdetten efdâl kılmış nitelikte Kurân-ı

'Azim'de ³⁰ buyurmuştur. Velakin o şeb kadri nesne içinde ketm buyurmuştur ki cem'-i leyâli ihyâ oluna lakin ekseri 'ulemâ Ramâzan-ı Şerîf'tedir demişlerdir ve 'aşr-ı ahîr ihtimâl gâlib imiş semâ ki tek olan gece semâ ki teklerden dahi yirmiyedinci ve yirmi dokuzuncu geceler hatta bir : Ey cin ve ins toplulukları, eğer göklerin ve yerin bucaklarından aşır geçmeye güç yetirebilerseniz, hemen aşın; ancak 'üstün bir güç olmaksızın aşamazsınız. 'te Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafa (stav) buyurmuştur. Yine bâtl hak ile râyiç bulduğuna misâl-i âhir olarak buyururlar.

در میان دلچ پوشان يك فقير

امتحان کن، وآنکه حق است، آن بگیر

Dervişler meyânında bir fikir vardır imtihân ile ona hakdır onu tut murad kutbdur.(159-a)

مومن کیس ممیز کو که تا

باز داند پادشا را از گدا

Kanı bir 'âkil mü'min ki hatta enbâları yiğitten fark ve temyiz eder.

گر نه معیوبات باشد در جهان

تاجران باشند جمله ابلهان

³⁰ "Siz Kadir gecesini Ramazan'ın son on günü içerisindeki tek rakamlı gecelerde arayınız" Müslim, Sıyam, 216

Eğer dünyâda mâyublar olmaydı ve her nesne iyi ve ‘âlâ olaydı cem’i ahmaktır ticaret edici olurlar idi velakin ‘ayıplı metâ’lar olmakla almayı bilmezler onun için ticaret herkesin kârı değildir.

پس بود کالا شناسی سخت سهل

چون که عیبی نیست، چه نااهل و اهل

Böyle olunca metâ’dan anlamak ziyâde âsân olur idi çünkü bu ‘ayb bu kadar ehl olan ve nâ-ehl olan müsâvi olur üstadın lüzumu ‘ayıplı metâ’ı olmak cihettedir.

و ر همه عیب است، دانش سود نیست

چون همه خوب است، اینجا عود نیست

Eğer cümlesi ‘ayb olsa fâidesi yoktur ‘ilmin çünkü cümlesi ağaçtır burada ‘od dedikleri ağaç yoktur bu sûrette sahib-i dimâğ olmanın ne fâ’idesi olur.

آنکه گوید جمله حقند احمقیست

و آنکه گوید جمله باطل، او شقیست

O kimse ki cümlesi hakır der ahmaklıktır o kimse ki cilâsı bâtıldır der o şâkidir.

تاجران انبیا کردند سود

تاجران رنگ و بو کور و کبود

Enbiyâ-yı ‘Azâm Aleyhisselâm tâcirleri fâ’ide ettiler dünyâ-yı denîye tâcirler kör ve fenâ halli kaldılar.

می نماید مارت اندر چشم مال

هر دو چشم خویش را نیکو بمال

Yılan senin gözünde mal görünür sen onu mal zanneder o ise yılandır her iki gözünü iyice bur ve sil ve mal dediğine bak mâr olduğunu o zamân anlarsın.

منگر اندر غبطه این بیع و سود

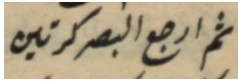
بنگر اندر خسر فرعون و ثمود

Bu dünyânın ticaretine ve fâ'idesine hased ederek bakma belki Fira'vun'un ve Semûd kavminin nâsihleri sözünü dinlemediklerinden başlarına gelen belâlara bak.

اندر این گردون مکرر کن نظر

زانکه حق فرمود، ثم ارجع بصر

Bu feleğe nazarını mükerrer eyle ve 'ibret al ondan için ki Cenâb-ı Kibriyâ

³¹ buyurdu ve mükerrer bakmak ile emr eyledi tâki dünyânın ne olduğunu anlayasın.

امتحان هر چیزی تا ظاهر شود خیر و شری که در وی است

Her nesneyi imtihân beyânındadır hatta hayırdan ve şerden onda ne var ise zâhir ola.

اندر این گردون مکرر کن نظر

زانکه حق فرمود، ثم ارجع بصر

Bir nazara bu nûr sahibi felekten razı olma belki nice kere bak ki semâda yarık bir nesne var mı ve yüce 'ibret al ve kudret-i hakkı anla.

چونکه گفتت کاندر این سقف نکو

بارها بنگر چو مرد عیب جو

Çünkü Mevlâ buyurdu ki bu güzel sakfe nice kere 'ayb taleb edici adam gibi nazar ile sen dahi emr-i bâriye imtisâl birle nazar et mükerrer olarak ve ef'âl-i

³¹ Sen onun hakkında tefâvüt ve halel göremezsin. İmdi basarını ircâ' et. Mülk, 67/3

ilahiyeği gör ve Mevlâ'nın kemâlini bil dünyâdan nefret edip Mevlâ'ya (159-b) meyl edesin ve mal ü câhından ferâgat edesin.

پس زمین تیره را دانی که چند

دیدن و تمییز باید در پسند

Semâya nazar mükerrer olmak lâzım olunca bilirsın ki kudret sahibi zemini dahi çok görmek ve bakmak ve onun haline pesend ü vâkıf olmakta ve temyîzde ihtimâm lazımdır zirâ semâ safdır saf nesneyi anlamaya çok bahçe-yi zemîn ki tire ve muzlimdir ona dahi mükerrer nazar lazımdır pesend bunda haline vukûf ve ittılâ' demektir ve temeyyüz dahi diden gelmesine 'atf-ı tefsîrdir ve çend çok ma'nâsnadır elhasıl zemine mükerrer nazar ulviyettedir buyurmak isterler.

تا بیالائیم صافان را ز دُرد

چند باید عقل ما را رنج بُرد

Hatta zeminin saflarını tortusundan süzelim için ve yerdeki esrâr-ı ilahiyeği mehmâ emken anlayalım diye bizim 'aklımıza çok te'emmül etmek lazım gelir ve zahmet çekmek ve mükerrer bakmak iktizâ eder bundan sonra perde olan ba'zı esrâr ve hükm-i rabbâniyenin beyânına şüru' edip buyururlar.

امتحانهای زمستان و خزان

تاب تابستان، بهار همچو جان

Görmez misin şifâ ve haziran mevsimlerinin zamânı imtihânları vardır kezâlik yaz mevsiminin ve dahi cân gibi olan mevsîm-i cihârın dahi imtihânları vardır imtihândan murad füsûl-ı selasenin tazyîk ve mevsim-i baharın yerin yüzüne gülmesidir zirâ sârîka söylesin için gâh ezâ derler ve gâh taltif ederler bundan sonra.

بادها و ابرها و برقها

تا پدید آرد عوارض فرقها

Rüzgârların ve bulutların ve yıldırımların dahi imtihânları vardır hatta yerdeki nebâtat tepelerini izhâr ederler neşv ü nemâ bulalar eğer füsul-ı erbâ ve bâd ü ebr u berklerin yere bu imtihân ve meşakket vermeleri olmasa idi zemin bu nebâtatı izhâr etmez idi şunun gibi ki eğer hırsıza eziyet ve mala mülâtefe olmasa çaldığı malı söylemez idi ve mesrûkun anı olan mazlûma gadr külli olur idi.

تا برون آرد زمین خاک رنگ

هر چه اندر جیب دارد، لعل و سنگ

Hatta toprak renginde olan yer taşra gelirsin her nesneyi ki gerek lâ'1 ve gerek sâir seng-i cevâhir ceybinde vardır.

هر چه دزدیدست این خاک دژم

از خزانة حق و دریای کرم

Ve yine imtihân şundan için ki bu pejmürde hâk ve zemîn hazine-i ilahiyenden ne aldı ise ve onu terbiye edip ma'âziyede geri versin diye ver.

شحنة تقدیر گوید راست گو

آنچه بردی شرح واده مو به مو

Takdîr-i sultâni olan mevlî bu imtihânları sarîk-i zemine ederek buyurur ki doğru söyle o nesnelere ki iletting rûberû beyân ile ba'zı sahrâda. Olmuştur ma'nâsı o nesneyi ki iletting ey hilekâr şerh ve beyân ile demektir.(160-a) Bu derece imtihânlar eyler eziyet olmuş iken.

دزد، یعنی خاک، گوید هیچ هیچ

شحنة او را در کشد در پیچ پیچ

Hırsız ki haktır der ki asla bir şey çalmadım tekrar sultân kadar onu imtihân ve ıztırâba çeker ve onu böyle demekle koyulmaz çünkü takdir-i bâri görür ki bir miktar lütf iktizâ etti hırsıza lütf için.

شحنه، گاهش لطف گوید چون شکر

گه بر آویزد کند هر چه بتر

Şahne ona lütf söyler şeker gibi yine olmaz tekrar onu asar ve her ne ki ziyâdedir onu işler ezâdan.

تا میان قهر و لطف آن خفیه ها

ظاهر آید ز آتش خوف و رجا

Hatta kahr ve lütf beyninde o gizli şeyler havf ve recâ ateşinden zâhir gele ve hırsız ezâdan havf ve lütuftan recâ sahibi olup söyle.

آن بهاران لطف شحنه کبریاست

و آن خزان تهدید و تخویف خداست

O baharlar ‘azamet sahibi Hüdâ’nın lütfudur o hezârân Cenâb-ı Hakk’ın yeri korkutmasıdır.

وآن زمستان چار میخ معنوی

تا تو ای دزد خفی، ظاهر شوی

O kes ma’nâda yeri çarمیha çalmaktır onun için ki ey gizli hırsız zâhir olasin ve sârikliğini izhâr edesin.

پس مجاهد را زمانی بسط دل

يك زمانى قبض و درد و غش و غل

Hazreti Mevlâna (k.s) âfâktan ahvâlini beyân buyurdular ise enfûsin dahi beyâna şürû' edip buyururlar böyle olunca sâlik ve mücâhidin bir zamân kalbinin betsi vardır ve bir zaman kalbinin zahmet vesıkleti vardır.

زانکه این آب و گلی که ابدان ماست

منکر و دزد ضیای جانهاست

Onun için ki bu âb ve kil ki bizim bedenlerimize münkerdir ve cânlarımızın ziyâsına hırsızdır zirâ topraktan mahlûk olmakla zemin hükmündedir ve aslı gibidir.

حقتعالی، گرم و سرد و رنج و درد

بر تن ما مینهد ای شیر مرد

Hakk Te'âlâ Hazretleri sıcak ü soğuk ve zahmet ü derdi bizim tenimize kor ey arslan gibi olan âdem.

خوف و جوع و نقص اموال و بدن

جمله بهر نقد جان ظاهر شدن

Korku vü açlık ve nâkıs mal ü beden bunları bize vermesi cümlesi cân nakdi ve ruhun meshinin zâhire çıkması içindir.

این وعید و وعده ها انگیختست

بهر این نیک و بدی کامیختست

Bu korkutmak ve bu va'tlar ki koymuştur ve hâsıldır bu iyi ve kötü ki karışmıştır birbirinden ayırsın demir olsun içindir.

چونکہ حق و باطلی آمیختند

نقد و قلب اندر چرمدان ریختند

Çünkü hak ve bâtlı birbirine mahlût ettiler takt-ı hâlisi ve nakd- kalbi ram-ı ilahi olan kalbi dötüler be vecihle kalbde hâlas ve kalb vardır.

پس محک میبایدش بگزیده ای

در حقایق امتحانها دیده ای

Böyle olunca ekâbir muhik ve müntehib lâzımdır öyle ki hakikatlerin tahsîlinde imtihânlar görmüş ola.

تا شود فاروق این تزویرها

تا بود دستور این تدبیرها

(160-b) Hatta bu hileleri fark edici hatta bu terbiyelerin merci'i ola destûr ve merci'i demektir. Velhasıl mürşitsiz olamaz demektir.

شیر ده، ای مادر موسی، ورا

و اندر آب افکن، میندیش از بلا

Beyt-i sâbıkta bir müntehib muhik lazımdır ki bu tezvirleri fark eyleye, buyurmuşlar idi. Bu beyt ile dahi evliyâ-yı kirâmdan istimdad ederek buyururlar ki, Ey Mûsâ (as)'ın maderi gibi feyz sahibi olan zât, o sâlike sût ver ve fezyâb ile ve onu âb-ı Nil'e terk et ve belâ-yı garktan korkma. Âbdan murâd deryâ-yı hakîkattir ki sâlik asla onda telef olmaz. Çünkü Mûsâ (as)'ın validesine Vâcib Te'âlâ Hazretleri,

ان اقد فيه في التابوت فاقد فيه في البهم

³² Buyurmuş idi ve bahr-ı Nil'de

telef olmadığını dahi

انا اودوه اليك وجاعلو من المرسلين

³³ Nazm-ı celili ile

va'at buyurmuş idi. Mürşid-i kâmilî dahi mâder-i Mûsâ'ya teşbiye edip sâlike süt gibi olan feyz ile kandırdım. Hakikatte ilkâ ile buyurularak bu âyet-i kerîmeye telmih ve işâret buyurdular.

هر که در روز الست آن شیر خورد

همچو موسی شیر را تمییز کرد

Her kimse ki “*Elestü bi Rabbiküm*” hitâbı gününde o şîr-i hakikati nûş eyledi. Mûsâ (as) gibi o sütü sâyir sütlerden temiz eyledi. Yani ezelde bâde-i ‘aşk-ı ilâhiye çeşîde kılan ve hakikat sütünü nûş eden bölüme geldikte bu meşâyih- muzûrının tezvirine inanmazlar ve bu o değildir derler. Ve onlar ki ezelde tatmadılar, hemen ancak onlar aldanırlar. Zîrâ onlar Mûsâ-sîret değildirler. Menkûldür ki Mûsâ (as) mâderinden tevvelüd edip ve sütünü emip ba'de Nil'e ilkâ ile mâderi emer. Önce bir sandukaya vâzî' edip zift ile derûnunu matlâ edip ve ağzını muhkem kapayıp Nil'e ilka buyurdular ve Nil dahi sandık alıp Fir'avun'un kenâr-ı Nil'de olan sarayının pîş-gâhına getirdi ve Fir'avun görüp sandığı aldırıp kapağını açtıktâ, Mûsâ (as)'ı içinde buldular. Cenâb-ı Kibriyâ Hazreti Asya'nın kalbinde ve Fir'avun'un kalbinde bir muhabbet 'icâd buyurdu. Kendilerine oğul ettiler ve irzâ' sevdâsına düşüp her ne kadar merza' getirdilerse birisinin sütünü ağzına almayıp dâ'imâ bükâ ve feryâd eder idi. Bunlar nâ-çâr kalıp esvâk-ı Mısra münâdîler çıkarıp her kimin sütü var ise gelsin, kimin sütünü ol fazl-ı mükerrrem nûş ederse pâdişâh onu ihyâ edecek diye çağırıldılar. Gûş eden sütlü hatunlar guruh guruh Fir'avun'un sarayına gitmeye başladılar. Mûsâ (as) mâderi dahi onların içinde idi. Her kim ki memesini ağzına verir idi (161-a) Mûsâ (as) geriye ru eder idi. O vakit ki mâder-i muhteremleri ser-i şeriflerini fem-i Mûsâ (as)'a vâzî' buyurduktâ maderlerinin memesi olduğunu mukaddime tutmak hasebiyle bilip ve iki eli ile sarılıp istediği kadar nûş eyledi ve Fira'vun'a müjde getirdiler ki falan hatunun memesini emdi, Firavun dahi kemâliyle memnûn olup küll-i ikrâm eyledi ve burada otur, bu tıfl irza et, dedi. Birkaç gün mu'zır ve mekr olarak irza'

³² Onu emzir, kendisine zarar geleceğinden endişelendiğinde onu denize (Nil nehrine) bırakıver, hiç korkup kaygılanma, çünkü biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız, diye bildirdik.(Kasas,28/7)

³³ Biz onu sana geri vereceğiz.(Kasas,28/7)

eyledi. Ba'de benim hanımda işin vardır. Eğer izin verirseniz evde irza' ederim. Valla ben burada duramam dedi. Nâ-çâr iki günde bir götürmek kavliyle Mûsâ (as)'ı kendine teslim ettiler. Ganimet-i bi-seyyâr ile oğlunu alıp ve hanesine gelip cem'i korkudan emîn olduğu halde terbiye eyledi. Bu beyt ile şu kıssayı işâret buyurdular.

گر تو بر تمییز طفالت مولعی

این زمان، یا أم موسی، ارضعی

Ey mürşid-i kâmil eğer sen tıfl gibi olan mürîdine haris isen bu zaman ey mâder Mûsâ gibi olan mürşid-i mürîdini ser-i feyzinle irzâ eyle.

تا ببیند طعم شیر مادرش

تا فرو ناید بدایهٔ بد سرش

Hatta o mürid mâderinin sütünün lezzetini bulsun. Hatta bir kötü dâyeye ve bir şeyh-i mu'zıra başına aşağı eylemesin. Eğer sen irzâ etmezsen ve hakikat ta'amını tattırmazsan mekkâreler kendine aldanıp şîr'il-havî yerine şîr-i ilm-i bâtın içirirler. Sonra müridine yazık olur.

شرح فایدهٔ حکایت آن شخص شتر جوینده

O deve talep edici şahsın halinin faydasını şerh beyanındadır.

اشتری گم کرده ای، ای معتمد

هر کسی ز اشتر نشانی میدهد

Ey mu'temed zât deve sa'y eyledin, herkes deveden sana nişân verir.

تو نمی دانی که آن اشتر کجاست

لیک دانی کاین نشانیها خطاست

Sen bilmezsin ki o iştirâkındadır. Lakin bilirsin ki bu nişanlar hatadır. Yani o ilm ve hikmet kandedir bilmezsin velâkin gel bendedir diye seni davet eden ve nişân beyân eden kimesnelerin kâzib olduğunu anlarsın.

وانكه اشتر گم نکرد، او از مری

همچو آن گم کرده، جوید اشتری

Bil ki o deve zâyi' etmedi velakin 'inadından ve gerçekten deve yitirmiş kimse o dahi bir deve ister ve ben dahi deve zâyi' ettim der.

که بلی من هم شتر گم کرده ام

هر که یابد اجرتش آورده ام

Öyle diyerek ki belli ben dahi deve zâyi' etmişim ve cezam yok ancak senden hatırıma geldi, her kimse ki devemi bulur ona ücret ve müjde veririm. Bu iki beyitle sûretâ talep hak ve hakîkatte değil olanları temsil buyururlar, yani yalancı dervişleri söylerler. (161-b)

تا در اشتر با تو انبازی کند

بهر طمع اشتر این بازی کند

Ondan için deve zâyi' eyledim. Ta ki deve de seninle şirket eyleye ve senin devene tama' için onu bunu eyleye ve seni ve senden aşağı kalmaya.

او نشان کژ بنشناسد ز راست

لیک گفتت آن مقلد را عصاست

Omuz ve eğri nişanı doğrudan anlamaz lakin senin kelamın o mukallide âsâdır ve ona dayanır ve senin ağzından kapar, o da yok öyle değildir.

هر که را گویی خطا بود آن
 نشان او به تقلید تو میگوید همان

Her neye sen devenin nişânı böyle değildir, hatadır dersin o dahi seni taklit ile onu söyler ve öyle değildir. Çünkü doğru nişan ve doğruya şüphe olanı söylerler. Böyle olunca sana yakın olur ve onda sen olmaz.

آن شفای جان رنجورت شود
 مظهر حس چو گنجورت شود

O senin hasta canına şifa olur, senin yüzüne reng ü kuvvet ve sıhhat olur.

رنگ روی و قوت بازو شود
 خلق و خُلق یک توات صد تو شود

Yüz rengi ve kol kuvveti olur. Senin bir kat huyun ve suretin yüz kat olur.

چشم تو روشن شود پایت دوان
 جسم تو جان گردد و جانانت روان

Senin gözün rûşen olur ve ayağın seyirdici olur ve cismin cân olur. Ve cânın hâke gidici.

پس بگوئی، راست گفتی ای امین
 این نشانیها بلاغ آمد مبین

Sonra dersin ki doğru söyledin ey emin bu nişanlar latife ile zâhir geldi.

فیه آیات ثقات بینات
 این براتی باشد و قدر نجات

Bu nişanda i'timad olunur. 'âlâmetler ve zâhir alâmetler vardır. Bu nişân berat ve hüvvet olur. Ve mâye-i necât olur.

این نشان چون داد گوئی پیش رو
وقت آهنگ است، پیش آهنگ شو

Bu nişanı çünkü verdi, sen ona dersin ki ileri yürü. Zira kast zamandır ve kastî ileri ol.

پیروی تو کنم، ای راست گو
بوی بردی ز اشترم، بنما که کو

Sana perilik edeyim ey doğru söyleyici. Zira râyihâ iletin, benim devemden gidelim. Bana göster ki kandedir. İster mürîd-i sâdık, mürşid-i kâmilî buldukta böyle söyler.

پیش آن کس که نه صاحب اشتریست
واندرین جستِ شتر بهر مریست

Ol kimesnenin önündeki deve sahibi değildir. O bu deve talebinde 'inat içindir.

زین نشان راست نفزودش یقین
جز ز عکس ناقه جوی راستین

Bu doğru nişandan kâzibe yakın artmaz. Âlâ, doğru deve taleb edicinin gayrı, yani mürîd-i kâzîp ki 'inadından (162-a) talib-i naka 'ilm ü hikmet görünür idi. Rast-gû mürşid-i kâmilî buldukta yine itimad edip teslim olmaz. Zira muradı sülûk değildir. Belki gerçek dervişlere körlüktür. Bende talep hüküm değildir. 'ulûm-ı zâhire ta'lîminde dahi çok ve kavî bulur ki bir alay nikbet tembel derse gelir. Muradı ta'lîm değildir. Belki gerçek talebelere 'inat ve bizde falan kitabı falan hocadan okuduk. Biz dahi ehl-i 'ilmiz, diyerek onlara mu'âraza edecektir ve ehl-i üstâd ile berâberlik ve hamselik davasını etmektir. Halbuki cahildir ve bir şeyden haber-i yoktur.

بوی برد از جدّ و گرمیهای او

که گزافه نیست این هیهای او

Gerçek deve tâlibinden ve onun talebinde harâretinden râyihâ ilette. Öyle diyordu ki bunun hay hayları ve talebinde bu cadı beyhûde değildir.

اندر این اشتر نبودش حق، ولی

اشتری گم کرده است او هم، بلی

Bu devede onun hakkı yok idi velakin lağm bu dahi bir deve zâyi' etmiştir. Zira mü'mindir. Gayrın devesine tamah kendi yatağından ona hicap olmuş. O nesne ki ondan gitmiş, ona unutmak olmuş. Her gece her kande ki sadık gider, kâzib dahi onunla beraber tama'ından aslı yoktan o dahi dert sahibi olur.

طمع ناقة غیر، رو پوشش شده

آنچه زو گم شد فراموشش شده

İşte böyle bir kazib sadık ile çünkü revân oldu. Onun yalanı doğruya münkalib olur. Her ne kadar kâzib ve bâtin isen ehl-i sâdıkın mücâleset ve musahabetine ihdâm ile buyurmak isterler.

هر کجا او میدود، این میدود

از طمع هم درد صاحب میشود

O sahradaki acele etti. Yani deve sahibi acelesinden devesini buldu. Bu kazib dahi kendinin devesini orada buldu. Böyle ba'zı kere kâzib dervişler muradını bulduğu da olur.

کاذبی با صادقی چون شد روان

آن دروغش راستی شد ناگهان

Çünkü kazip kendinde seni gördü ve kendine layık olanı hatırına getirdi. Kendi yarının devesinden bî-tama' oldu.

اندر آن صحرا که آن اشتر شتافت

اشتر خود نیز آن دیگر بیافت

O mukallit çünkü devesini gördü, muhakkak oldu. Kendi devesi çünkü orada otlar idi. O talep,

چون بدیدش یاد آورد آن خویش

بی طمع شد ز اشتر آن یار و خویش

O kazip o lahzada deve talibi oldu. Kendi devesini sahrada görmedikçe aramadı idi ve zayi olduğunu bilmediğinden mâ'adâ devesi olduğundan belki haberi yok idi.

آن مقلد شد محقق چون بدید

اشتر خود را که آن جا میچرید

Bundan sonra yalnız gidiciliğe şüru' eyledi ve dahi. (162-b) Gözünü kendi devesine açık eyledi.

گفت آن صادق، مرا بگذاشتی

تا به اکنون پاس من میداشتی

O sâdik dedi ki terk ettin ve refâketten cüdâ oldun şimdiye dek beni hıfz tuttun.

گفت تا اکنون فسوسی بوده ام

وز طمع در چاپلوسی بوده ام

Kâzib dedi ki şimdiye dek beyhûdeye mensûb olmuş oldum ve dahi tama'dan senin deveni alayım diye sana temellükte olmuş idim.

این زمان هم درد تو گشتم که من
در طلب از تو جدا گشتم به تن

Bu zamân seninle derdi bir oldum zirâ ben deve talebinde ten ile senden cüdâ idim seninle hemderd değil iken senin deveni tama' sebebiyle seninle berâber gezmeye ihtiyâcım kalmadı.

از تو میدزیدمی وصف شتر
جان من دید آن خود، شد چشم پُر

Devenin vafımın senden çalar idim benim cânım kendine lâıyk olanı ve gözüm tok oldu.

تا نیابیدم، نبودم طالبش
مس کنون مغلوب شد، زر غالبش

Bulmadıkça devemi ben onun tâlibi değil idim şimdi bakar mağlûb oldu ve altın ona gâlip oldu ya'ni sıdk ve ihlâs hilekârlık ve kâzıblık üzerine galebe eyledi.

سیئاتم شد همه طاعات، شکر
هزل شد فانی و جدّ اثبات، شکر

Benim sa'yelerim Hakk'a şükür oluna sıdk ve istikâmet sabit oldu.

قال الله تعالى فاولئك يبذل الله سيئاتهم حسنات وكان الله غفورا رحيما

34

³⁴ Allah Te'âlâ onların fenâlıklarını iyiliklere tebdil eder.(Furkan,25/70)

سیئاتم چون وسیلت شد به حق

پس مزن بر سیئاتم هیچ دق

Benim ma'siyetlerim çünkü kurb-ı Hak'a vesile oldu böyle olunca benim sa'yetimi asla ta'n etme çünkü saye-i vesile kurb-ı bâri olur.O dahi 'aynı tâ'atten madûd olur.

مر ترا صدق تو طالب کرده بود

مر مرا جدّ و طلب صدقی گشود

Derviş-i kâzip der ki takîk seni ey sadık sıdkın talep eylemiş idi tahkîk bana dahi cud ve talep bir sıdk açtı şimden sonra sıdklara tâlip olurum.

صدق تو آورد در جستن ترا

جستم آورد در صدقی مرا

Senin sıdkın seni talebe getirdi benim talebim beni sıdka getirdi yani senin evvelden sıdkın var idi o sıdk seni talebe getirip maksûdunu buldun lkin sıdkım yok idi ve tâlib-i kâzib idi o talep şimdi beni sâdık etti ben dahi gerçekten sa'y edip matlûbumu bulurum demektir.

تخم دولت در زمین میکاشتم

سخره و بیگار می پنداشتم

Devlet tahmini yere eğdim benim haberim yok imiş ben kuru mu'arıza ve meshurelik zan etmiş idim.

آن نبد بیگار، کسبی بُد درست

هر یکی دانه که کِشتم، صد برُست

O benim seninle talebim sahra ve mu'ârıza değil imiş mekr bir tez kesb imiş her dâneyi ki eğdim. (163-a) Biri yüz tebdi böyle 'azîm ticaret etti.

دزد سوی خانه ای شد زیر دست

چون در آمد دید کان خانه خود است

Meselâ hırsız gizli bir tarafa gitti çünkü içeri geldi ki o hâne kendinin imiş benim hâlim dahi buna benzedi senin devene tâlib ikeb kendi devemi buldum.

گرم باش ای سرد، تا گرمی رسد

با درشتی ساز تا نرمی رسد

Râh-1 hakta tiz rû ol. Ey sûk tâ ki sana hareret yetişe şiddete vüzûl tâ ki melâyemet yetişe.

آن دو اشتر نیست، آن یک اشتر است

تنگ آمد لفظ و، معنی بس پُر است

O iki deve değildir belki bir devedir lakin lafz dâr geldi ve ma'na gayet çoktur lafza sığmayıp iki fehm okundu zirâ ma'ârif'ül-hayâ birdir ve hikmet-i rabbâniye birdir. Onda Ta'det olmaz belki iki tâlib olmak cihetiyle öyle görünür ve elfâza girince böyle olur.

لفظ در معنی همیشه نارسان

زان پیمبر گفت قد کلّ لسان

Lafz insânı dâ'imâ ma'nâyâ erişmeyicidir ve elfâz ma'nâyı oraya kadar değildir. Bundan için Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafâ (stav) buyurdular ki lisân usandı ve durdu ve ne edeceğini bilemedi ve gördü ki bu ma'nâ-yı elfâz ile edâ olmayacak.

نطق اسطرلاب باشد در حساب

چه قدر داند ز چرخ و آفتاب

Nakt insânı 'ilm-i hesâbda kâ'in bir usturlâb olur usturlâb şu kâ'in reb'-i dâireye derler ki irtifâ' tahtası gibi onunla şemsin irtifâ'ını bilirler. Böyle olunca usturlâbı felekten ve âfitâbdan ne miktar bilir bu beytte elfâzı usturlâba ve ma'nâyı feleğe ve âfitâba teşbiye vardır usturlâbın bildiği hemen ancak şemsin irtifâ'ıdır ve bu dahi şemsin sâ'ir hâline nisbetle cüz-i mâkulesidir. Bunun gibi elfâzın ifade ettiği mâ'nâ cüziyyât mâkûlesinden olduğunda kat'a şük ü şübhe yoktur.

خاصه چرخى كاین فلك ز آن پره ایست

آفتاب از آفتابش ذره ای است

Bâhusûs şu felek ki bu felek ondan bir kuş gibidir bu âfitâb ufkun âfitâbından bir zerredir bu sûrette bu elfâz usturlâbı o eflâk-ı ma'nâdan bir şey bilmeyeceği ulûhiyet ile sâbittir.

در بیان آن که در هر نفسی فتنه مسجد ضرار هست

Burası onun beyânındadır ki her nefeste ve her şahısta Mescîd-i Dırâr fitnesi vardır.

چون پدید آمد که آن مسجد نبود

خانه حیلت بُد و دام جهود

Çünkü zâhir geldi ki o mescîd değil idi belki bir hile hânesi idi ve Yahud'un âyîn-i Yahudiyyet icrâsına bir tuzakları idi.

پس نبی فرمود کانرا بر کنید

مطحرة خاشاک و خاکستر کنید

Böyle olunca Nebî-i zî-şân buyurdu ki onu yıkalar ve süprüntü ve kül atacak yer eyleyeler.

صاحب مسجد چو مسجد قلب بود

دانه ها بر دام ریزی، نیست جود

Mescîd sahibi kendi mescîdi gibi kalb idi bu sûrette bu mescîdi yapmak hayır değildir belki şerr-i sarfdır. (163-b) Şunun gibi ki dâneleri dâme dökmek kuş tutmak için sıhhâ değildir değildir.

گوشت، کاندر شست تو ماهی رُباست

آنچنان لقمه، نه بخشش، نه سخاست

Et ve lahm balık ağındandır ve sen dahi balık sayd edicisin ancılayın lokma ne ‘atiyyedir ve ne sıhhattir.

مسجد اهل قبا کان بد جماد

آنچه کفو آن نبد راهش نداد

Ehl-i Kubâ'nın mescîd-i şerifleri ki o cemâd kabilinden idi. O nesne ki kendinin misli değil idi ona yol vermedi ve onu mescîdlikde ibkâ etmedi.

در جمادات این چنین حیفی نرفت

زد در آن ناکفو امیر داد نفت

Cemâdât içinde buncalayın zulm vaki' olmadı hatta o küfv olmayana 'adâlet sultânı neft yağı vurdu. Ba'zı nüshâda teft vaki' olmuştur. İkisinde de ateş murâddır.

پس حقایق را که اصل اصلهاست
دان که آنجا فرق ها و فصل هاست

Böyle olunca şu hakâyık-ı insâniye ki asılların aslıdır belki orada farklar ve fâsıllar vardır.

نی حیاتش چون حیات او بود
نی مماتش چون ممات او بود

Ne onların hayâtı halkın hayâtı gibi olur ne onların memâtı halkın memâtı gibi gibi olur.

گور او، هرگز چو گور او مدان
خود چه گویم حال فرق آن جهان

Onun mezârını herkes onun mezârı gibi bilme tahkîk ne söyleyeyim o ‘âlim ma’nâ ehlinin farkının hâlini ya’ni bunların dahi bilenlerinde elbette fark vardır hâsılı cemâdât beyninde fark olduğu sûrette ve Mescîd-i Kubâ Mescîd-i Dırâr bir olmadığı sûrette insin dahi bir değildir zirâ enbiyâsı ü evliyâsı ve havâs ü ‘avâmı vardır.

بر محك زن کار خود ای مرد کار
تا نسازی مسجد اهل ضرار

Böyle olunca kendi işini ey iş âdemi mihekk tecrübeye vur hatta Ehl-i Dırâr’ın Mescîd-i Dırâr’ı gibi bir mescîd yapmayasın ve öyle bir sû-i ‘amel sen de bulmayasın ve kendini sakınıp kâmillerle berâber tutmayasın zirâ insân mütefâvittir kâmiller yapmadı ben de yapmam demeyesin.

بس بر آن مسجد کنان تسخر زدی
چون نظر کردی، تو خود ز یشان بُدی

Sen o mescîd yapıcılara meshuriyye ilmek vurdun çünkü nazar eyledin gördün
ki sen dahi onlardan imişsin.

حکایت آن چهار هندو که با هم جنگ میکردند و از عیب خود بیخبر بودند

Burası Hindu'nun hikâyesidir ki kendi yâri ile cenk eder idi bir işte haberi yok
idi ki kendisi dahi mübtelâdır.

چار هندو در یکی مسجد شدند
بهر طاعت راکع و ساجد شدند

Dört Hintli bir mescîde gittiler tâ'at için rüku' ve secde edici oldular.

هر یکی بر نیتی تکبیر کرد
در نماز آمد به مسکینی و درد

Onlar her birisi bir nite iftihâh tekbiri alırken bir şey var idi ve Mevlâ yok idi
lakin sûrette miskinlik ile ve derd ile namâza geldi niteki elân sofilerimizin (164-a)
Sofilerimizin namâzı böyledir.

مودن آمد زان یکی لفظی بجست
کای مودن، بانگ کردی، وقت هست

Müezzin mescîde geldi o Hindlilerin birisinin ağzından namâzda iken bir lafz
sıçradı öyle diyerek ki ey mü'ezzin ezân okuduk vakit geldi mi?

گفت آن هندوی دیگر از نیاز

هی سخن گفתי و باطل شد نماز

O gayrı Hindû niyâz yüzünden dedi ki ey kimse namazda yekellüm ettin ve namâz bâtil oldu zirâ namâzda kelâm söylemek harâmdır ve namâzı zikrullahın gayrısı fesâda verir.

آن سوم گفت آن دوم را، کای عمو

چه زنی طعنه باو خود را بگو

O üçüncü Hindû bu ikinci Hindû'ya dedi ki ey 'amca ne ta'na vurursun yani buna namâzda tekellüm ettin diye ta'n ediyorsun hiç bunu ta'n etme var kendini ta'n eyle.

آن چهارم گفت حمد الله که من

در نیفتادم به چه چون این سه تن

O dördüncü Hindû dedi ki Elhamdülillah ben bu üç kimse gibi kuyuya düşmedim yani ben namâzda kelâm söyleyip namâzımı bunlar gibi efsâd etmedim halbuki o dahi namâzda idi ve bu ta'n ettiği ef'âl kendinde asla haberi yok idi.

پس نماز هر چهاران شد تباه

عیب گویان، بیشتر گم کرده راه

Böyle olunca o dördüncü Hindû'nun namâzı zâ'yi oldu işte böyle 'ayıb söyleyiciler pek ziyâde yolunu zâ'yi etmişler 'ayıb söylemek 'âriflere lâyıktır ki onların 'aybı yoktur.

ای خنک جانی که عیب خویش دید

هر که عیبی گفت آن بر خود خرید

Ey kimse cânı sa'âdetlidir o zât ki kendi 'aybını gördü ve dahi bir kimse ki bir 'ayb söyledi.Onu kendi üzerine sürdü ve bu 'ayb bende vardır dedi gerek kendinde olsun ve gerek olmasın.

زانکه نیم او ز عیبستان بُدست
و آن دگر نیمش ز غیبستان بُدست

Ondan için ki onun ve herkesin yarası 'ayblıktan olmuştur ve o gayrı yarası 'âlem-i gaybın mehâsin ve fezâ'il ü kemâli tenden olmuştur bu cihetle 'ayb vardır ve ağleb zanneder. Her ne olursa olsun insân onu üzerine almak ve bende vardır demek münâsibdir.

چون که بر سر مر ترا ده ریش هست
مرهمت بر خویش باید کار بست

Çünkü senin başının üzerine on yara vardır merhemi senin üzerine iş görsün için bağlamak ve yaraya koymak lâzımdır.

عیب کردن ریش را داروی اوست
چون شکسته گشت، جای ارحمواست

Kendi ki ta'yûb o yaranın 'ilâcıdır çünkü kırılmış oldu ve kendini ma'yûb bilerek hazm-ı nefis ettin Errahmanın yeridir ve ona merhamet ü ta'zîm olunmak lâyıktır zirâ merd metevâzı'dır ve i'zâza haktır.

گر همان عیبت نبود ایمن مباش
بو که آن عیب از تو گردد نیز فاش

Eğer o 'ayb sende bil-fi'il yok ise emin olma ola ki o 'ayb birgün olur ki senden dahi zâhir olur bu sûrette bende 'ayb yoktur diyecek o 'ayb ile ma'yûb olanı

niye ta'n lâıyk değildir meselâ sen şâhit zor (164-b) değil sen yalan yere şahâdet edenleri dahil etme belki gün ola sen dahi şahâdet zor edersin .

لا تخافوا از خدا نشنیده ای

پس چه خود را ایمن و خوش دیده ای

Cenâb-ı Kibriyâ'dan *La tehâfû* denilmişlerden değilsin böyle olunca ne 'aceb kendini emin ve hoş görmüşsündür.

سالها ابلیس نیکو نام زیست

گشت رسوا، بین که او را نام چیست

Nice seneler şeytân iyi nâm ihyâ etti sonra rüsvâ oldu gör ki onun nâmı şimdi nedir ve kes kendine mel'ûn lakab etmiştir.

در جهان معروف بد علیای او

گشت معروفی بعکس، ای وای او

Dünyâda onun 'âlî ve kararlı olduğu ma'lûm idi ba'de onun 'aksine ma'ruf ve meşhûr oldu ey kimse vay ona yazık!

تا نه ای ایمن، تو معروفی مجو

پاک شو از خوف، پس از امن گو

Madem ki sen emin değilsin ma'rûfluk isteme yüzünü havftan yıka sonra yüzünü izhâr eyle.

تا نروید ریش تو، ای خوش ذقن

بر دگر ساده زَنخ، طعنہ مزن

Madem ki ey benim güzelim senin sökellik bitmedi sâir çıkası sâdâlere ta'n vurma.

این نگر که مبتلا شد جان او

در چهی افتاد تا شد پند تو

Bu kabuk ki ‘ayıblıgım cânı o ‘ayba mübtelâ oldu ve kuyuya düştü hatta sana nasîhat olsun için bu sûrette ona merhamet lâzımdır.

تو نیفتادی که باشی پند او

زهر او نوشید، تو خور قندِ او

Sen düşmedin ki ona nasîhat olasıñ şükreyle ya böyle olaydı nice durdu zehri nûş etti sen şükrünü nûş eyle hem sâlefe ‘isyân ettiler ve helâk oldular ümmet-i Muhammed onlardan ‘ibret aldı şükür Mevlâ’ya ki böyle etti eğer ‘aksine olaydı bu ümmete çok sayf olur idi.

قصد کردن غزان به کشتن يك مردی تا آن دیگر بترسد

Guz keferesinin bir âdemi öldürmeye kasd etmesi beyânındadır tâ o gayrısı havf etsin ve malını çıkarsın için guz gaynın zammıyla Semerkant tarafına bir nevi’ Türk tâ’ifesine derler ki onlar yağma ile meşhûrlardır.

آن غزان تُرك خونریز آمدند

بهر یغما بر یکی ده در شدند

Türk tâ’ifesinden O Guzlar kan dökücü ve zâlim geldiler ve hırsız ü hârâmî idiler benaberin ansızın yağma için bir köyü vurdular.

دو کس از اعیان آن ده یافتند

در هلاک آن یکی بشتافتند

İki kimse o köyün eşrâfindan buldular ve onun birisini ‘acele ettiler.

دست بستندش که قربانش کنند

گفت ای شاهان و ارکان بلند

O bî-çârenin elini bağladılar ki (165-a) onu kurbân ve zebh edeler o âdem dedi ki ey ulular ve ey ‘âli cüzler erkândan murâd şâhlar demektir ‘atf-1 tefsîde.

قصد خون من به چه رو میکنید

از چه آخر تشنه خون منید

Benim kanıma ve vecihle ve ne diyerek kasd edersiniz neden encâmından benim kanıma böyle susamışsınız ben size ne ettim ve suçum nedir ba’zı nüshâda mısra’ı ol böyle vaki’ olmuştur.Ya’ni mevt kuyusuna beni niçin atarsınız ve beni i’dâma sebeb nedir.

چیست حکمت چه غرض در کشتتم

چون چنین درویشم و عریان تنم

Hikmet nedir ve beni öldürmekte garâz nedir çünkü buncalayın fâkirim ve teni çıplakım öldürüp neyimi alacaksınız veyahûd kan dökmekten gayrı elinize ne girer dedi.

گفت تا هیبت بر این یارت زند

تا بترسد او و زر پیدا کند

Oğuzlar dedi ki ondan için seni öldürürüz ki havf ve haşiyet mevt bu senin yarana vursun da hatta korksun ve altınını peydâ etsin.

گفت آخر او ز من مسکین تر است گفت

قاصد کرده است، او را زر است

Cevâbında dedi ki o bî-çâre benden fakirdir korkup da ne çıkaracak ? Oğuzlar dedi ki kendine böyle etmiştir onun altını vardır sen onun ‘üryân olduğuna bakma.

گفت چون وهم است، ما هر دو یکیم

در مقام احتمال و در شکیم

O murâdına onlara dedi ki çünkü sizler bunda altın olduğunu yakîn olarak bilmezsiniz ve bir sâde ü hâmdır böyle olunca ihtimâl ve şek makâmında ikimiz biriz.

خود ورا بکشید اول ای شهان

تا بترسم من، دهم زر را نشان

Bu sûrette ey ulular evvel onu öldürerek hatta ben korkayım ve altını söyleyeyim.

پس کرمهای الهی بین که ما

آمدیم آخر زمان، در انتها

Böyle olunca Mevlâ'nın keremlerini gör ki biz ‘âhir zamanda nihâyette geldik İmam-ı Salefe kahroldu biz ‘ibret aldık ya biz evvel geleydik ve ‘isyânımız sebebiyle kahr olaydık hâl nice olur idi şükür ki Hakk cellü âlâ böyle etmedi kâdir iken.

تا هلاک قوم نوح و قوم هود

عارض رحمت به جان ما نمود

Bu dahi ikdâm olmaklığı beyân eder.Hatta Nuh kavminin ve Hud kavminin helâkı etmesi bize rahmet oldu.Zirâ biz onlardan ‘ibret aldık.

کشت ایشان را که ما ترسیم از او

ور خود این بر عکس کردی، وای تو

Onları öldürdü ki biz ondan korkalım eğer tahkîk bu ‘aks (165-b) üzere olaydı
vay sana olur idi.

بیان حال خود پرستان و ناشکران در نعمت وجود انبیا و اولیا

Kendine tapanların hâlinin beyânındadır ve dahi onların Enbiyâ-yı ‘Azâm’ın
ve Evliyâ-yı Kirâm’ın vücûtları nimetlerinin hakkında şükr etmemeleridir.

هر که زایشان گفت از عیب و گناه

وز دل چون سنگ و از جان سیاه

Herkese ki bu münkîr evliyâ ve enbiyâdan bir nesne söyledi hemen ancak ‘ayb
ve kusûr söyledi zirâ fezâ’il ve mehâsinden bir şeyleri yoktur ki onu söyleye ve dahi
bunların niye bir şeylerini söylese taş gibi kalbinden söyledi ve bunların şekâvetle
mutassıf cânından söyledi. Zirâ bunların bu ikiden gayrı söyleyecek bir şeyleri yoktur.

وز سبک داری فرمانهای او

وز فراغت از غم فردای او

Ve yine bir kimse bunarlı söylemese Vâcib Te’âlâ’nın emirlerini hafif ve
yelini tuttuklarından söyledi ve dahi ahret ve rûz-ı kıyâmet gamından fâriğ
olduklarından ve ahreti külliyyâ fer-âmuş ettiklerinden bahs eyledi.

وز هوس وز عشق این دنیای دون چون

زنان، مر نفس را بودن زبون

Ve dahi bunların hevesinden ve alçak dünyâyâ olan ‘aşk-ı muhabbetlerinden söyledi ‘avratlar gibi nefs-i emmârelerini mağlûb ve zebûn olmalarını söyledi. Zirâ bunlarda başka bir şey yok idi ki onu söyleye.

وآن فرار از گفت های ناصحان

وآن رمیدن از لقای صالحان

Ve dahi onların nâsihlerin kelâmlarından nefret ve firârlarını söyledi ve dahi onların sâlihlerin malâkâtından ürkmelerini söyledi. Zirâ bunlarda mevcûd olan hâl bu idi.

با دل و با اهل دل بیگانگی

با شهان تزویر و روبه شانگی

Ateşten dünyâyâ tama’ ve hırsı olmayan zâtalrı ehl-i dünyâ ve dilenci ‘itikât etmediklerini söyledi ve dahi hasedlerinden enbiyâ ve evliyâyı giz düşmân tutmadıklarını söyledi. Zirâ küffâr peygamberleri ve ehl-i dünyâ evliyâyı sevmezler ve bunların muradı bizim malımızı elimizden almaktır diye ‘itikâd ederler menkuldur ki Mûsâ (as) zekat ile emr olundu Kârûna malından zekatını ver diye emr buyurunca bizden cizye mi alacaksın diyerek itâ’at etmeyip malı ile yere battı. Ve dahi gönle ve ehl-i dfile ecnebiliklerini söyledi ve dahi padişâhlara hile ü tezvîr ve tilki oyunu oynamaklığı söyledi.

سیر چشمان را گدا پنداشتن

وز حسدشان خفیه دشمن داشتن

Eğer senin bir nesne ki kabûl ederse dersin ki bu dilencidir eğer kabûl etmezse dersin ki riyâ ve hiledir.

گر پذیرد چیز، تو گوئی گداست

ور نه، گویی زرق و مکرست و دغااست

Eğer seninle elfat ederse dersin ki ehl-i tama'dır eğer etmezse dersin ki kibre ve ululuğa harîstir.(166-a) Yahut münâfik gibi i'tizâr edersin ki ben 'ıyâl ve evlâd nafakasında kalmışım.

نه مرا پروای سر خریدن است

نه مرا پروای دین ورزیدن است

Bana baş kaşıma pervası vardır ne bana dîne uzanmak pervası vardır. Hâsılı 'ıyâl ve evlâd demek nafakası beni Hakk'tan dūr ve cüdâ eyledi. Ne edeyim ben bana kalsam. Allah yolunda neler ederim dersin eğer 'ıyâl ve evlâdın olmasına bir şey yapmaya kâdir olmazsın.

ای فلان، ما را به همت یاد دار

تا شویم از اولیا پایان کار

Ey filân zât bizi himmetle hâtırda tut. Hatta işin encâmında evliyâ-yı ilâhiden olalım.

این سخن هم نی ز درد و سوز گفت

خوابناکی هرزه گفت و باز خفت

Bari şu kelâmı dört dilden ve söz derûnundan söyleyipti, böyle değildir. Belki bir uykulu kimesne azcık kendine geldi ve bir saçma, bir manasız söz söyledi ve ona Türkçe sayıkladı derler. Yine uykuya gitti ve bunun emri âhirete esef ve hüznü 'aynıyla buna benzer.

هیچ چاره نیست از قوت عیال

از بن دندان کنم کسب حلال

'ıyâl ve evlâd nafakasını tahsîlden bana asla çare yoktur ve firâk mevcûd değildir. Dış dibinden ya'ni zahmetle kesb helâl ederim ve onları beslerim. Allah

Te'âlâ tâ'atine vaktim yok, hâlimi bilmezsin der. Bazı nüshada nafaka yerine kuvvet vâki' olmakla yine ma'nâ böyledir.

چه حلال ای گشته از اهل ضلال

غیر خون تو نمی بینم حلال

Helâl kesb ederim dediğin nedir? Ey ehl-i dalâlden olan adam, senin kanını dökmekten gayrı helâl bilmiyorum. Helâl seni öldürmeye derler. Bak şu habîsin helâl dediğine buyurmak isterler.

از خدایت چاره هست، از قوت نی

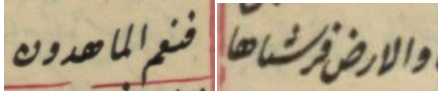
چاره هست از دین و از طاغوت نی

Kanını dökmek helâl olmanın sebebini beyâna şüru' edip buyururlar. Bunun haktan iftirâka ve cüdâ olmaya çaresi var. Evlâd ve 'ıyâl nafakasından çaresi yoktur. 'İyâl için ilâhı terk edeceğine, Allah Te'âlâ için İbrâhim ibn Ethem gibi onları terk et buyurmak isterler.

ای که صبرت نیست از دنیای دون

صبر چون داری ز نعم الماهدون

Ey kimesne senin alçak dünyâdan sabrın yoktur. Ni'mel mahdûn olan Mevlâ'dan nice sabır tutarsın. Mâhut düşücü manasınadır. Allah 'Azîm'üş-Şân yerleri bast

buyurduğundan Kur'ân-ı Kerîm'de ³⁵ buyurarak zât ecel ü 'âli seni senâ buyurdu.

ای که صبرت نیست از ناز و نعیم

صبر چون داری از الله کریم

³⁵ Arzı biz döşedik. Biz ne güzel döşeyiciyiz. (Zâriyat, 51/48)

Ey kimesne ki senin dünyânın şivesi ve ni'metinden sabrın yoktur. Kerîm ve cemîl Allâh Te'âlâ'dan nice sabır tutarsın.

ای که صبرت نیست از فرزند و زن

صبر چون داری ز حیّ ذوالمنن

Ey şol kimesne ki senin dünyânın pâkinden murdârından sabrın yoktur. Nice sabır tutarsın. Ol zâtından ki sen-i (166-b) yarattı yoktan vâr etti.

کو خلیلی کو برون آمد ز غار

گفت هذا ربّ ، هان کو کردگار

Kanı Hazretiİbrâhim (as) ki mağaradan taşra geldi. Yâhut ten gârından necât buldu. Dedi ki, yıldızı görünce bu benim tanrımdır, vaktâ ki yıldız baktı ondan rücu' edip böyle tanrı olmaz, hani tanrı dedi. Bu beyitte şu âyet-i kerîmeye işâret vardır.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَا كَوْكَبًا قَالْ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَأَلْبَسَ الْأَفْلَاقِينَ³⁶

Bundan İbrâhim (as)'ın murâd-ı şerîfleri hâlıkı işârettir ki kanı olanı Tanrı 'itikâd etmeyeler ve Allah Te'âlâ'yı arayalar. Yoksa ibrâhim (as) Tanrıyı bilmesin ve yıldıza tanrı desin. Kâbe-i Şerîf'i bundan gâyetle âlîdir.

من نخواهم در دو عالم بنگریست

تا ندانم این دو مجلس آن کیست

Ben dünya ve ahrete bakmak istemem. Hatta görmedikçe bu iki meclis kimin mahlûkudur. Ya'ni masnu'undan sâniyi müşâhade etmedikçe dünyâ ve âhirete asla nazar etmem ve nazarım ancak müşâhade-i kudret-i ilâhiye içindir. Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarının temâşâsı olmaksızın eğer ekmek yersem ve bu boğazımda kalsın yâhut kalır. Ya'ni ekmek ve sâir ta'âm yemek vaktinde bile sıfat-ı ilâhiyeyi mülâhaza ederim, hazz-ı nefis için yemek yemem, demektir ve dervişe dahi böyle olmak farzdır.

³⁶ Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü, Rabbim budur, dedi. Yıldız batınca, batanları sevmem, dedi. (Enam,6/76)

بی تماشای صفت‌های خدا

گر خورم نان در گلو گیرد مرا

Nice hazm olur lokma ve ta'âm onu fikirsiz ve sıfatını müşâhedesiz ve onun gül ve gülzârını ya'ni sun'unun temâşâsız belki lokmanın iyi hazm olmasına bu eşyâ-ı mezkûre lazımdır.

جز به امید خدا، زین آب‌خور

کی خورد يك لحظه الا گاو و خر

Cenâb-ı Hakkın ümîdinin gayrı bu dünyânın âb ve hûrundan bir lahza öküz ve merkebin gayrı kim yer belki insân olan yemez âb ve hûr hayvânların su içtiği yalak ve onun emsâli nesneye derler eğer bu ma'nâ murâd olursa dünyâ yalağa teşbiye buyurmuş olurlar yahûd âbdan murâd su ve hûrdan murâd ta'âm ola.

آنکه كالانعام بُد بَلْ هُمْ اضل

گر چه پر مکر است آن گنده بغل

O kimse ki hayvânlar gibidir belki hayvândan azgındır gerçi o koltuğu kokmuş hile ile ve 'akıl ile doludur eğer böyle ise beyt-i âtîye merhûndur.

مکر او سر زیر و او سر زیر شد

روزگاری بُرد و، روزش دیر شد

Onun mekri başı aşağı ve kendi dahi başı aşağı oldu vakit çağrını hîlesi ilette ve gündüzü geçti hâsılı ne kendisi ve ne 'ilmi bir işe yaramadı demektir.

فکرگاهش کند، شد عقلش خرف

عمر شد، چیزی ندارد چون الف

Onun fikrinin mahalli künd oldu. ‘Akıllı saksı parçasına döndü, künd ucu sivri olan nesnenin ufaklanmasına ve geçmez olmasına derler ve harf-ı hânın fethiyle lugat-ı müşrike olarak saksı parçalarına derler. (167-a) Ömrü gitti alaf gibi bir nesne tutmadı çünkü alafın herekeden bahresi yoktur. Onun için bir kimesneyi alafa teşbih buyurdular.

آنچه میگوید در این اندیشه ام

آن هم از دست آن نفس است هم

Ol nesneyi o ehl-i dünyâ söyler. Ben dahi Allah Te’âlâ’nın yoluna gitmek fikrindeyim. O dahi onun nefsinin hilesindedir. Nefsi ona öyle gösterir. Destan bunda hile manasındır.

و آنچه می گوید غفور است و رحیم

نیست آن جز حیلۀ نفس لئیم

Ve dahi o nesneyi ki Cenâb-ı Kibriyâ ‘afvudur ve rahîmdir, diye söyler. Bu dahi la’îm olan nefs-i emmârenin hilesindedir. Eğer ona nefs-i emmâre Allah Te’âlâ’nın gafur olduğunu hatırına getirmesi belki münakkim ve kakhâr olduğunu hâtırına getirirse bu m’asiyetleri işlemez idi. Bu sûrette bu esmâ-ı cemâliyenin hâtıra gelmek hîle-i nefsinden olmuş oldu.

ای ز غم مرده، که دست ما تهیست

چون غفور است و رحیم، این ترس چیست

Ey gam ve kederinden ölmüş adam! Âdem ona kederliğe eli nândan hâlîdir ve boştur. Çünkü Cenâb-ı Kibriyâ gafûr u rahîmdir. Elimde nân yoktur diye bu havf nedir. Bir gün olur ki Mevlâ sana nân verir. Bu sûrette nimet yoktur diye gam-nâk olmak münâsip değildir.

شکایت گفتن پیری به پیش طبیب از رنجوری خود

Bir ihtiyar adamın bir hekîme ‘illetlerinden, dertlerinden şikâyet etmesi beyânındadır ve dahi hekîmin o ihtiyara cavap söylemesi beyânındadır.

گفت پیری مر طبیبی را که من

در زحیرم از دماغ خویشتن

Bir ihtiyar adam bir tabibe dedi ki, ben kendi dimağımın zan’ından yürek ve iç ağrısındayım. Bu derdime bir çâre bul dedi.

گفت از پیریست آن ضعف دماغ

گفت در چشم ز ظلمت هست داغ

Hekîm dedi ki, ol zayıf dimağ ihtiyarlıktandır. Buna çare yoktur. Eğer pırlıktan olmasa bir şeyden ‘ârıza olsa ‘ilaç kabûl eder idi. Yine pîr dedi ki, benim gözümde zulmetten dağlar görmemekler vardır.

گفت از پیریست ای شیخ قدیم

گفت پشتم درد میآید عظیم

Yine hekîm dedi ki, gözünden olan zulmet dahi pırlık sebebiyledir, ey köhne ihtiyâr. Yine pîr dedi ki, arkam bana ‘azîm ağrı gelir, ya’ni arkam ağrır. Buna çare nedir.

گفت از پیریست ای شیخ نزار

گفت هر چه میخورم نبود گوار

Yine tabip dedi ki, zebûn şeyh bu dahi ondandır. Tekrar yine pîr dedi ki her ne yerim mi’de hazm olmuyor, bunun çaresi nedir? Mideme bir ilaç yap dedi.

گفت ضعف معده هم از پیری است

گفت وقت دم مرا دم گیری است

Yine tabip dedi ki zâ'if mide dahi ihtiyarlıktandır. Bu dahi ilaç kabul etmez. Eğer mideye muhâlif ta'âmdan veyahud bir âhir şeyden tegayyür gelir ise ona çare ederiz. Valla pırlık sebebiyle zâ'if gelirse ona 'ilâç olmaz. Yine pir dedi ki (167-b) vakt-i teneffüste nefesim tutulur, buna çare nedir.

گفت آری انقطاع دم بود

چون رسد پیری دو صد علت شود

Belli ihtiyarlıkta nefesin öylece inkıtâ' olur. Çünkü bir adama pırlık yetişir onda iki yüz ve çok 'illet olur.

گفت کم شد شهوتم یکبارگی

گفت از پیریست این بیچارگی

İhtiyar infi'âl edip hekîm dedi ki, ey ahmak, bunun üzerine kendini dövdün ve ısrar ettin. Hekîmlikten ancak bunu mu öğrendin. Bu kelâmdan gayrı kelâm, tebâbetten bir şey bilmez misin?

گفت پایم سست شد از ره بماند

گفت کز پیریست در کنجت نشاند

Ey dimağım muhattal hekîm 'aklın bu 'ilm vardır, onu vermedi ki Mevlâ Müte'âl her derde derman kodu.

تو خر احمق، ز اندک مایگی

بر زمین ماندی ز کوته پایگی

Pir tabîbe dedi ki sen ahmak isen mâ'ye-i 'ilm azâdeliğinden ve pâye kıssa olduğundan pirûzî kaldın ve benim 'illette çare bulamadın. Yoksun ne hikmetler vardır, derman bulur.

پس طبیبش گفت کای عمر تو شصت

این غضب وین خشم هم از پیری است

Bundan sonra tabip o ihtiyara dedi ki, ey 'ömrü almış olan ihtiyâr! Bu gazap ve hışm dahi pîrlikten neşât eder. Eğer genç olaydın, bu size infi'âl etmez idin.

چون همه اجزا و اعضا شد نحیف

خویشتن داری و صبرت شد ضعیف

Çünkü cümle vasıflar, vecizler ya'ni âzâlar za'îf oldu, kendi nefsinin umması senin sabrın dahi za'îf oldu. Filvâki' bazı insan pîr oldukta gazâbı müşeddit olur. Ekseri genç olanlar halîm ve sabûr olurlar ve böyle olduğu mahsûs ve mübassırdır.

بر نتابد دو سخن، زان هی کند

تاب یک جرعه ندارد، قی کند

Pîr olan kimse iki söze tahammül edemez, ondan feryâd eder. Bir cür'aya takat tutmaz, anı kay eder, yani göz tahammel edemez, demektir ve mısra-ı evvelin ma'nâsını mükedder.

جز مگر پیری که از حق است مست

در درون او حیات طیبه است

Şu pîr ki Cenâb-ı Hakk'tan bâde -i 'aşk-ı ilâhiye ile mesttir. Böyle pîr gazâba gelmez, belki hamûl olur. Zira onun derûnunda hayat-ı ebediyye, bakiye vardır. olur olmaz nesne ile müte'essîr olmaz.

از برون پیریست و در باطن صبی

خود کیانند آن ولیّ و آن نبیّ؟

Böyle pir taşradan pirdir, ve bâtında gençtir. Tahkîk o velî ve o nebî ne ‘azîm nesnelerdir ki beyânı kâbil değildir.

گر نه پیدایند پیش نیک و بد

چیست با ایشان خسان را این حسد؟

Eğer enbiyâ-i ‘izâmın ve evliyâ-yı kirâmın büyüklükleri nîk ü bed ‘inde aşikâre olmayaydı. Alçaklıkların onlara bu hasedi nedir, belki bildiler ki belki bunlar azîm’ül-kaderdirler. (168-a) Bundan için haset eylediler, görmez misin mülûk evliyâullahâ temellük ve dost-pûş eylemişlerdir.

ور نمی دانندشان علم الیقین چیست این

بغض و حیل سازی و کین؟

Ululuğunu ‘ilm’el-yakîn bilmeyeler idi. Bu ba’zı adavatları ve hile düzmekleri niçin olur idi. Bundan zâhir oldu ki bilirler imiş ve biz niçin böyle olmadık diye haset ve ‘adavat ederler imiş.

ور همی دانند بعث و رستخیز

چون زندی خویش بر شمشیر تیز

Eğer bunlar öldükten sonra dirilmeyi ve kıyamet gününü bileler idi, keskin kılıca kendilerini nice vururlar idi. Şimşir-i yezdândan murad enbiyâ ve evliyâdır. Hâsılı küffâr ve ehl-i ‘inâd enbiyâ ve evlîyanın kaderlerini bildiler ve onlara haset ettiler velâkin bu rûz-ı ahreti bildiler. Eğer bilseler ‘adâvet yerine muhabbet edeler idi.

بر تو میخندد، مبین او را چنان

صد قیامت در درون استش نهان

Sen böyle ‘adâvet ettikçe onlar sana gülerler. Onları ancılayın sûretleri gibi görmeye. Zîrâ kalplerinde mahfî yüz kıyâmet vardır ve bâtınları gâyet büyüktür.

دوزخ و جنت همه اجزای اوست

هر چه اندیشی تو، او بالای اوست

Cehennem ve cennet cümlesi onların eczâsı gibidir. Her ne ki fikri edersin, evlyânın üstündedir. Hâsılı kaderleri gâyet ‘âlîdir, demektir.

هر چه اندیشی، پذیرای فناست

وآنکه در اندیشه ناید، آن خداست

Zîrâ her ne ki tefekkür edersin, fenâyı kabul edicidir. Evliyâullah fânî değildirler. Tefekküre gelmezler. Evliyâ olunca senin fikrinin bâlasındadır. O ne tefekküre gelmez. O Hüdâ’dır. Bunlara dahi if’âle ve sıfata ve zâta müzahhir hak olmakla hak olurlar ve asla kuvve-i müteferrike insânîye sığmazlar.

بر در این خانه گستاخی ز چیست؟

گر همی دانند کاندرا خانه کیست

Evliyâ-yı kirâmın hâne-i bedenleri üzerine küstahlık nedendir? Eğer nas bilirler ise ki hâne-i vücûd, evliyâda olan kimdir? Ya’ni Hakk’tır. Hakk Te’âlâ’ya cür’et ve bî-edeplik olur muve edenlerin hâli ne olur. Niçin nas evliyâyâ hürmet etmezler. Vermek farz değildir.

ابلهان تعظیم مسجد می کنند

در جفای اهل دل جدّ می کنند

Bir âlâyı halkın ahmakları mescitte hürmet ederler ve abdestsiz girmezler ve esma-yı duhulde sağ ayağını tekaddüm eder ve bunun emsâli hürmetler eder sonra mescidin yüz kat büyük olan ehl-i dâlin haraplığına sa’y ederler. Bundan murâd mescîdi tahkiye değildir ve mescide ta’zîm etmek demek değildir. Belki evliyâ-yı

kirâmın mesâcid ulû ve eşref olduklarını beyandır ve ta'zîme hakîkatkerini ifâdedir.(168-b)

آن مجاز است، این حقیقت ای خران

نیست مسجد جز درون سروران

O mescîdin Beytullah olması mecazdır zirâ onda Hakk bu kadar bu ehlullahın kalbleri Beytullah olması hakîkattir ey merkepler gibi olan 'avâm-ı nâs zirâ uluların kalbleri kalb-i pâkinden başka mescîd yoktur ve Ka'be-yi mûkerreme ki efdal-i mesâciddir.Ondan dahi efdaldır ey hakk'ı kabul edip 'ulemâ-yı zâhir gibi mu'ânnid olmayan azîz,şüphe etme ki Beyâzıd-ı Bestâmi ve İbrahim Bin Ethem Kuddüsallah Te'âlâ Esrârühüm Hazretlerinin ma'den-i esrâr-ı ilahiye olan kalb-i şerîfleri cem-i mesâcidden ve Ka'be-yi mûkerremeden eşref ve İndallah Te'âlâ makbûldür.

مسجدی کان اندرون اولیاست

سجده گاه جمله است، آنجا خداست

Bu mescîd ki Evliyâ-yı Kirâmın cesedi içindedir o mescîd cümlelerin secde gâhıdır zirâ orada Allah Te'âlâ vardır.O mescîdden murâd kalb-i şerîfleridir.

تا دل مرد خدا نامد به درد

هیچ قومی را خدا رسوا نکرد

Görmez misin bir merd, Hüdâ'nın kalb-i şerîfi derde ve ıztırâba düşmedikçe asla bir kavmi Mevlâ-yı Mûta'âl rezil etmedi mesela Nemrud İbrahim (as)'ın kalb-i sa'âdetmendini derde getirip belâsını buldu.Ve Fir'avun Mûsâ (as)'ı gücendirdi ba'de dünyâda gark ve ahrette *muhalliden finnâr* oldu.

قصد جنگ انبیا می داشتند

جسم دیدند آدمی پنداشتند

Küffâr enbiyâ-yı ‘azâm aleyhümesselâm ile cenk kasdını ettiler onları zâhirâne nazar ile cesim gördüler bayağı insân zannettiler.

در تو هست اخلاق آن پیشینیان

چون نمی ترسی که تو باشی همان؟

Sen dahi İmam-ı Sâlefe'nin ahlâkı vardır zirâ sen dahi evliyâyı onlar gibi zannettin niçin korkmazsın ki sen dahi öyle olursun ve İmam-ı Sâlefe gibi helâkın mükerrerdur.

آن نشانیها همه چون در تو هست

چون تو زیشانی، کجا خواهی برست

O küffârın ‘alâmetleri cümlesi sende mevcûttur çünkü bu sûrette onlardansın kande kurtulmak ve Hakk'ın ‘azabından necât bulmak istersin.

قصه کودکی که در پیش تابوت پدر خود مینالید و سخن

جوحی

Burası Cuha-nâm hikâyesidir öğüt eyle ki babasının cenâzesinin önünde giderken feryâd eder idi niteki beyân olunur.

کودکی در پیش تابوت پدر

زار می نالید و بر می کوفت سر

Bir çocuk babasının tabutunun önünde zâr olduğu halde ağlar idi ve başını döğür idi ehl-i mâtem gibi.

کای پدر آخر کجایت می برند ؟

تا ترا در زیر خاکی بسپرند

Öyle diyerek ki nâle ider idi ki ey babam seni encâm- kâr kande iletirler hatta seni toprak altına götürerler onun için iletirler ya'ni seni kabre koymaya götürüyorlar demek ister.

میبرندت خانه تنگ و زحیر

نی در او قالی و نه در وی حصیر

(169-a) Seni bir dar ve muztarib yere iletirler ne onda kalice vardır ve ne onda hasır vardır.

نی چراغی در شب و نی روز، نان

نی در آن بوی طعام و نی نشان

Ne o hânede gece bir çerâğ vardır ne pencereler vardır ki gündüz aydınlık ola ve dahi ne onda ta'âm râyihâsı vardır ve ne ta'âmdan bir a'lâmet vardır.

نی در آن از رهر مهمان آب چاه

نی یکی همسایه کاو باشد پناه

Ne hânenin kapısı ma'mûrdur ve ne o hânenin içinde tâmine yol vardır. Ya'ni ne hâne üstünde satûh cihân-nümâsı vardır demektir. Ve ne o hânenin komşusu vardır ki sana sıklet ve zahmet vaktinde melci' ola ve bir hâcetine pinâh ola hasılı yeri yavrudan hâli bir hâne -i vahşet efzâdır.

جسم تو که بوسه گاه خلق بود

چون شود در خانه کور و کبود ؟

Senin gözün ki Hakk'ın bâsegâhı idi ve herkes seni sever idi. Nice olur böyle bir korhâne ve malehâne de senin hâlin.

خانه ای بی زینهار و جای تنگ
کاندر آن نی روی میماند نه رنگ

Bir amansız hânedir kimsenin emân demesini kabûl etmez ve bir tarîkdir. Öyle ki onda insânın ne yüzü kalır ne rengi kalır Hazreti Mevlâna sirruh efendimiz tıfıllık lisânında kabrin vasfını hâlini beyân buyurdular.

زین نسق اوصاف خانه میثمرد
وز دو دیده اشک خونین میفشرد

Bu üslûbtan hâne-yi kabrin evsâfını sayar idi ve dahi iki gözden kanlı yaş saçır idi.

گفت جوحی با پدر کای ارجمند
والله این را خانه ما میبرند

Cuha-nâm pir babasına dedi ki ey 'âkil baba Hakka yemin ederim ki bu uluyu bizim eve iletirler ve bizim eve defin edeceklerdir.

گفت جوحی را پدر، ابله مشو
گفت ای بابا نشانیها شنو

Babası dahi Cuha'ya dedi ki ahmak olma bizim hâne makbere mi ki ölüyü getireler. Cuha cevâbında dedi ki ey baba nişânları dinle.

این نشانیها که گفت او یک به یک
خانه ما راست بی تردید و شک

Bu ‘alâmetler ki o tıfl birbir saydı şübhesiz bizim hânemizdir.

نی حصیر و نی چراغ و نی طعام

نی درش معمور و نی صحن و نه بام

Zirâ bizim ev dahi hasırsızdır çerâ’sızdır ve dahi ıssızdır ne onun kapısı ma’mûrdur ve ne meydânı ve ne sokağı vardır.

زین نمط دارند بر خود صد نشان

لیک کی بینند آن را طاغیان ؟

Bu üslûbdab yüz nişân tutarlar ve kendilerinin badliğine kendilerinde çok ‘alâmet görürler ve şefkatlerini ehl-i bağî cürm ederler velakin ehl-i tuğyân onu görmezlenirler ve sa’âdet sahibi yüzdürler ve o ‘alâmetlerin ba’zısını beyâna şürû’ buyururlar ki.

خانه آن دل که ماند بی ضیا

از شعاع آفتاب کبریا

O gönül hânesi ki ziyâsız kalır ‘azâmetli mutassıf’ olan âfitâbı hakîkatın ziyâsından beyt-i atıye (169-b) merhûndur.

تنگ و تاریک است، چون جان جهود

بی نوا از ذوق سلطان ودود

O gönül dardır ve müzlimdir. Yahûdun cârı gibi olan ve dahi Cenâb- Hakk’ın muhabbetinin zevkinden bî-nevâdır.

نی در آن دل تافت نور آفتاب

نی گشادِ عرصه و، نی فتح باب

Ne o gönülde âfitâb-ı İlahiyenin nûru parladı ve ne o kalbin meydânı vüs'atlendi ve ne ona Hak Te'âlâ'dan bir feth-i bâb oldu. İşte böyle gönül 'alâmetleridir ki ahrette hal müşkîl olacaktır dünyâda iken çâresine bakmak lâzımdır. Âh ne çâre bakmıyoruz Kerim Mevlâ'dan .

گور خوشتر از چین دل مر ترا

آخر از گور دل خود برتر آ

Ey böyle gönül sahibi zât kibir sana buncalayın gönül den evlâdır elbet kendi gönlünün mezarından yukarı gel ve böyle gönül sana yaramaz belki bunu envâr-ı ilahiye ile memlu eyle ve çalış ki gönül münevver ola.

یوسف وقتی و خورشید سما

زین چه و زندان برآ و رو نما

Sen vaktin Yusuf'usun ve semânın güneşisin bu kuyudan ve bu zamandan yukarı gel ve yüz göster.

زنده ای و، زنده زاد، ای شوخ شنگ

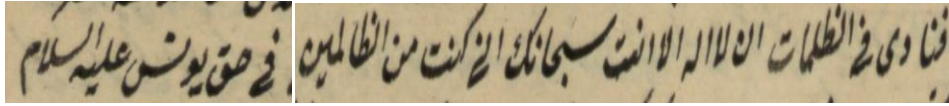
دل نمی گیرد ترا زین گور تنگ

Sen hayâttasın ve haydan tevellüd etmişsin ey güzel ve cilveli zât senin bu dar kabir gibi gönül den nefsin tutulmaz mı niçin 'aşkla sa'y etmezsin?

یونست در بطن ماهی پخته شد

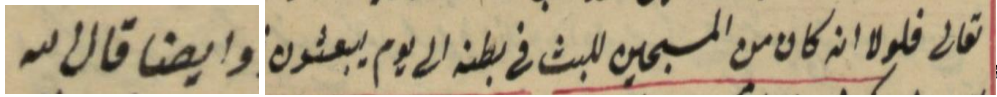
مخلصش را نیست از تسبیح بُد

Senin ruhunun Yunus'u balığın karnında pişmiş oldu bu dar gönül den ve bundan sıkıldı ona hülâsa Hazreti Yunus gibi teşbihten gayrı çâre yoktur .

37

Tesbihin hevâsından ba'zıdır ki kişi vakt-i zulmet ve gamda müdâvemet ile Mevlâ-yı Mûte'âl ona mübtela olduğu gamından necât ihsân buyurur.

38

Niteki beyân buyurlar.

گر نبودی او مسیح، بطن نون

حبس و زندانش بُدی تا یبعثون

Eğer Yunus (as) bu tesbih ile müsbah olmayaydı balığın karnında o batın hût ona habs yeri ve zindan olur idi. Kıyâmet gününe dek velakin misbah olup tesbihinin bereketiyle yedi günde halâs oldu.

او به تسبیح از تن ماهی بچست

چیست تسبیح؟ آیت روز الست

Yunus (as) tesbih ile balığın karnında sıçradı tesbih nedir elest gününün 'alâmetidir o tesbih dahi 'âlem-i elest-i bi-rabbüküm de olmuştur ve azlîdir orada ettin ise burada edesin.

گر فراموشت شد آن تسبیح جان

بشنو این تسبیحهای ماهیان

(170-a) Eğer o canın sana ezelde zikrini unutmak olduysa bu mâhî-sîretlerin ve evliyâ-yı kirâmın zikrini dinle, hâtırına gelir ve tezkir edersin.

³⁷ Zulümât içinde, İlâhî, Sen'den başka İlâh yoktur Ben Sen'i cem-i nakâisten tenzih ve takdis ederim. Muhakkak ben zâlimlerden oldum. (Enbiyâ, 21/87)

³⁸ Muhakkak Yunus dahi mürsellerdendir. Vaktâ ki dolmuş bir gemi tarafına kaçtı, kura çektiler, mağluplardan oldu. (Sâffât, 139-140)

هر که دید آن بحر را، او ماهی است

هر که دید الله را، اللهی است

Her kimsene ki ezelde Allah Teâlâ hazretlerini gördü, o âdem bu ‘âlemde Hakk’a mensûptur. Her kimesne ki ezelde o deryâ-yı hakîkati gördü ve bu ‘âlemde balıktır ve ancak matlûbu deryâdır.

این جهان دریا و تن ماهی و روح

یونس محجوب از نور صبح

Bu dünyâ deryâdır ve beden yûnus balığıdır ve rûh-ı insânî dahi sabahından nûrundan mahbûb olan Yûnus (as) gibidir.

گر مسبح باشد، از ماهی رهید

ورنه در وی هضم گشت و ناپدید

Eğer insan dünyada zâkir olursa balıktan kurtuldu. Eğer dünyâda zâkir olmazsa yok ve belirsiz oldu.

ماهیان جان در این دریا پرند

تو نمی بینی، که کوری و نژند

Can sahibi balıklar bu deryâ gibi olan dünyâda çokturlar, sen onları görmezsin zîrâ görsen hakîr niteki ba’zı ‘arifîn buyurmuştur.

بر تو خود را میزنند آن ماهیان

چشم بگشا تا ببینی شان عیان

Senin üzerine o balıklar kendini vururlar ve dâ’imâ senin yanına gelirler. Gözünü aç ki onları âşikâre göresin.

ماهیان را گر نمی بینی بدید

گوش تو تسبیحشان آخر شنید

Mâhîleri eğer âşikâre görmezsen, senin kulağın onların evsâfını ve zikrini işitti ve kitaplarda yazılmış olan hâlet-i hasene hisâl-i hamîdesini dinledin.

صبر کردن، جان تسبیحات توست

صبر کن، کانتست تسبیح درست

Onların yoluna girip sabr eylemek, sana zikirlerin cânıdır. Tâ'at ü 'ibâdet ve mücâhede açlığına sabr eyle zira bu sana tesbîh-i kâmilîdir. Sen dahi onlardan olursun.

هیچ تسبیحی ندارد آن درج

صبر کن کالصبر مفتاح الفرج

Hiçbir zikir ve tesbîh sabr zikrinin derecelerini tutmaz. Hemân sen sabr eyle zira sabır cem'-i ferc ü inkişâfın miiftâhıdır.

صبر چون پول صراط، آن سو بهشت

هست با هر خوب يك لالای زشت

Sabır, sırat köprüsü gibidir. O tarafında cennet vardır. Sabır köprüsünden 'ubûr olunmadıkça cennete dahi olunamaz. Sabr eyle ki murâd-ı maksût cennete dâhil olasın. Zira her güzel ile çirkin lala vardır. o çirkin laladan firâr edersen, güzele vâsıl olamazsın. Lalanın çirkinliğine ve bedliğine güzelin valsı için sabr eylemek lazımdır. Mısra'-ı sâni hem 'illet hem irsâl-i meseldir.

تا ز لالا میگریزی وصل نیست

زانکه لالا را ز شاهد فصل نیست

(170-b) Mâdemki laladan kaçarsın ve vâsıl yoktur zira lalaya dilberden fazl yoktur. Dilberi isteyen elbet lalanın çirkinliğe sabr eder.

تو چه دانی ذوق صبر ای شیشه دل

خاصه صبر از بهر آن شوخ چگل

Sen ne bilirsin sabrın zevkini, lezzetini ey zâif kalpli. Zira sabrın zevkini gönülleri kavî olan kâmiller bilir ve bâhusus sabr o çîgil memleketinin nakşı ve güzeli için ola. Ya'ni sîyemâ ki sabır fahr-i 'âlem (sas) hazretlerinin vuslatı için ola yâhut Vâcib Te'âlâ hazretlerinin vuslatı için ola. O çîgil çîm-i Fârisî'nin ve kâf-ı Fârisî'nin kesriyle bilâd-ı 'Acem'de bir memleketin ismidir ki güzeli gayet çok dilber olur imiş. Bunda nakş çükelden yâ Vâcib Te'âlâ murâd olur yâhut Habîb-i Ekrem murad olur. Hâsılı mücâhedeye ve tâ'at ü 'ibâdetin murâdına sabır bunlar için ola. Andan gayet 'âriflere zevk-i 'azîm vardır. Görmez misin bir 'âlâ matlûbun yolunda çîgilin ta'b ü zahmet câna 'ayn-ı minnet ü ihsân olur.

مرد را ذوق از غزا و کرّ

و فرّ مر مخنث را بود ذوق از ذکر

Şecî' âdeme zevk gazâdan olurve revnâk u letâfet ve dahi yine gazadan olur. Tahkîk ebnâyâ zevk zikirden olur. Ebna ceng ü cidâlden telezzüz edemez ancak gazadan telezzüz edenler pehlivân olanlardır. Bu beyitten murâd pehlivân gibi olan kâmillere lezzet nefis-i emmâresiyle mücâhededen ve râh-ı Hakk'te sa'ydan olur. Ebnâ gibi olan ehl-i dünyâ, mücâhede-yi neftsen lezzet-yâb olamayıp beklî zikir gibi olan dünyânın malından ve câhından olur.

جز ذکر نی دین او نی ذکر او

سوی اسفل برد او را فکر او

Ebnâ gibi olan ehl-i dünyâyâ zikir gibi olan dünyâ ni'metinin gayr-ı dîni yoktur ve onun zikri yoktur. Belki zikri ancak ni'met-i dünyâ ve ah şu mansıbı alaydım diyerek tahassür ve tehayyürdür. O ehl-i dünyânın fikri ânı esfel tarafına ilettili. Hemân ancak mâl u câh ikrinden gayrı bir mülâhazâsı ve bir fikr-i sahîh mevcûd değildir.

گر بر آید تا فلک از وی مترس

کاو به شوق سفلی آموزید درس

Eğer ebna gibi olan ehl-i dünya feleğe dek yukarı gelirse ondan korkma, zira adalet tarafın ‘aşkına ders öğrendi. Ya’ni ehl-i dünyâ mâl u câh muhabbetinden gayrı bir şey bilmez. Böyle adamın nesinden havf edersin ancak havf evliyâullahtan olur. Ehl-i dünyâ vezîr ve pâdişâh ise dahi hakîkatte sûr u hakîrdiler. O

او بسوی سفلی میراند فرس

گر چه سوی علو جنباند جرس

O ehl-i dünyâ süflî tarafına sürürler, gerçi yukarı tarafa çâki kımıldar ise de

از علمهای گدایان ترس چیست ؟

کان علمها لقمه نان را رهیست

(171-a) Su’âl olan dervişlerin bayrağından havf nedir ve lâıyk değildir. Belki pehlivanların ‘ilminden korkulur. Ba’zı tâife-i dervişân bayrak açıp sâ’illik ederler imiş ve memâliki devr ederler imiş. Bir miktar ni’met-i dünyâ elimize girsın için, zira o ‘ilmler nân lokması için bir yoldur. Bu misillü ‘ilmden havf olunmaz. Bunun gibi ehl-i dünyâ dahi her ne kadar münâsıp refi’âya vâsıl olsalar sâ’illerin bayrak açması gibi olmakla asla onlardan havf etmek münâsıp değildir, buyurmak isterler.

ترسیدن کودکی از شخص صاحب جثه و تسکین او آن کودک را

Şâb Emirden cüsse sâhib-i şahıstan korkmasıdır ve o şahsın dahi o emirde demesidir ve o şahsı dahi o emirde demesidir ki, ey dilber benden korkma zira ben ibneyim ve mugallim değilimve ben senin üstüne çıkacak değilim, belki seni üstüme çıkaracağım.

کنگ زفتی کودکی را یافت فرد

زرد شد کودک ز بیم قصد مرد

Bir ‘azîm cüsseli bir Şab emirdi, yalnız buldu. O Şâb bu bana kast eder havfindan benzi sarı oldu. O mert tıflın bana kast eder, havfindan benzi attığını fehm edip.

گفت ایمن باش ای زیبای من

که تو خواهی بود بر بالای من

Dedi ki emin ol ey benim güzelim. Ben ibneyim, zevkim o taraftandır sen benim üzerime olmak istersen ben senin üzerine değilim.

من اگر هولم مخنت دان مرا

همچو اشتر برنشین، میران مرا

Ben eğer korkuncum böyle ise beni ibne bil, deve gibi üstüme otur ve beni sür. Ve hayli sûret-i merdân ve mâni’ onun için ezberden adam derdin diye la’im bu merdin sûreti bu ma’nâsı işte buncılayın ibne ve bu mert taşra âdem içerisinden mel’ûn iblis.

آن دُهل را مانى ای زفت چو عاد

که بر او آن شاخ را میکوفت باد

Ey ‘Âd kavmi gibi iri ibnesin, sen davula benzersin ki onun üzerine rüzgâr o ağaç dalını urur idi ve davul dahi öter idi. Tavuk ve güvercin kümeslerinin yanına tilki gelmesin için bir davul vâzı’ edip ve yanına ağaç parelerinden bir çarh dahi asıp rüzgâr estikçe o çarh dönerek o davula vurup tilki dahi adam var zannıyla kaçıp semtine gelmez imiş. İşte o ibneyi zâhire muhîb olmada ve hakîkate hiçbir şey -1 Kerîm’de beyân buyurdu.

روبهی اشکار خود را باد داد

بهر طبلی، همچو خیک پر ز باد

(171-b) Bir tilki o beyhûde davul için saydını yele verdi. O davul ki tulum gibi rüzgardan doludur.

چون ندید اندر دهل او فربھی

گفت خوکی به ازین خیک تهی

Çünkü davulda o tilki bir semizlik ve korkulacak nesne görmedi. Ve sonradan hal böyle olduğuna vâkıf oldu. Dedi ki, hırsız henüz yer böyle boş dolmadan dahi ‘alâdır. Beni beyhûde davul saydımdan mahrûm etti.

روبهان ترسند ز آواز دهل

عاقلمش چندان زند که لا تقل

Tilkiler davul avazından korkarlar ve kaçarlar. Lakin âkiller söyleme diye davula çomak ile çok döverler.

قصه تیر اندازی و ترسیدن او از سواری که در بیشه میرفت

Burası bir ok atıcının hikayesidir ve dahi onun bir atlıdan havf etmesidir ki, o atlı ormanda gider idi.

یک سواری با سلاح و بس مهیب

میشد اندر بیشه، بر اسبی نجیب

Bir atlı silah ile çok muhîb olarak bir ‘alâet üzerine rakîb olarak ormanda gider eder.

تیر اندازی به حکم او را بدید

پس ز خوف او کمان را در کشید

Bir kemâl-i nakş o süvâri kendi halinin hükmüyle ormanda giderdi ve onun havfindan yayı çekti. Hatta ona bir ok vura. Süvâri bu hâli görünce feryâd etti ki aman bana ok atma. Zira ben zâ’ifim ve nâmerdim, gerçi cesedim iridir.

گفت رو که نیک گفتمی ورنه نیش

بر تو میانداختم از ترس خویش

Agah ol benim azîm'ül-cüsse olduğuma bakma zira ben cenk vakti kocakarından aşağıyım. Tîr-endâz dedi ki, yürü oku kendi havfımdan sana atar idim ve seni öldürür idim, iyi ettin hakîkat-i hâli bana haber verdin ve beni vebâlden sakladın.

بس کسان را کالت پیکار کشت

بی رجولیت چنان تیغی به مشت

Çok kimseleri üzerinde silah var iken onun mevtine sebep oldu. Kendinden rücûiyet olmaksızın ancılayın kılıç elinde iken öldü. Ya'ni onun silahını görüp bir mert şeci' zannıyla onu öldürdüler demektir.

گر بیوشی تو سلاح رستمان

رفت جاننت چون نباشی مرد آن

Eğer sen Rüstemlerin silahı kuşanır isen yine sen cânın gitti. Çünkü onun erbâbı değilsin.

جان سپر کن، تیغ بگذار ای پسر هر

که بی سر بود از این شه برد سر

Canını hıfz eyle ve silahı terk eyle ey oğul her kimse ki seca'at 'azr etmedi. Bu sultandan baş ilette. Senin o silahın senin hile ve mekrindir. Hem senden doğdu hem senin canını tırmaladı. (172-a)

آن سلاحت حیلہ و مکر تو است

هم ز تو زائید و هم جان تو خست

Çünkü bu hilelerden hiçbir fâ'ide etmedin. Hileyi terk eyle ki devletler önüne gele.

چون نکردي هيچ سودی زين حیل

ترك حيله كن كه پيش آید دُول

Çünkü bir lahza hileden yemiş yemeden, fâ'ide görmeden hîleyi terk söyle ve fâriğ ol. Allah Teâ'lâ hazretlerini iste.

چون مبارك نيست بر تو اين علوم

خويشتن گولی كن و بگذر ز شوم

Çünkü senin üzerine bu 'ulûm ve bu hîle mübârek değildir. Kendini bir ahmak ile meş'ûm olmaktan geç.

چون ملايك گو كه لا عِلْمَ لَنَا

يا الهی، غير ما علمتنا

Melekler gibi *lâ ilme-lenâ* diye söyle, ey benim Tanrı'm! Senin ta'liminden gayrı bizim bildiğimiz yoktur diye Cenâb-ı Hakk'a söyle ve 'ilm satma ve kemâl gösterme zira Mevlâyı ağzâb eylersin.

حكايت اعرابی و ريگ در جوال كردن و ملامت دانشمند و

تعليم كردن او را كه گندم جوال را دوحصه نما كه بار عدل آید

Burası Arabî'nin kıssasıdır ve çuvalı içine kum eylemesidir ve bir 'âkilin kendini lev m ü ta'n etmesidir. Bir 'Arabî bir deveyi yükletmiş, iki iri çuval dolmuş dânedem.

يك حكايت بشنو ای صاحب قبول

در میان عقل و جهل بوالفضول

Arabî kendisi dahi iki çuvalın üzerine oturmuş bir söz atıcı ve beyhûde üzerine lazım olmayan nesneyi sorucu ona suâl eyledi. Bu beyitte üzerine lazım olmayacak nesneyi sormaya takrîz buyururlar ve bu hâl iyi değildir. Belki sahibi infi'âl eder ve senin ne vazife gider, der.

حیلہ و مکر اندر این ره سود نیست
هر که شد مغرور عقل او کور نیست

Bundan sonra Arabî'ye dahi vatanından sürdü ve bu su'alde çok inciler deldi ve akl ma'ârif izhâr eyledi.

بعد از آن گفتش که این هر دو جوال
چیست آکنده بگو مصدوق حال

Bundan sonra Arabî'ye dedi ki, bu her iki çuval ne doludur. Hal ne ise doğrusunu söyle.

گفت اندر يك جوالم گندم است
در دگر ریگی، نه قوت مردم است

Arabî dedi ki bir çuvalı içinde buğday vardır. O gayrısında kum vardır ve insan ta'âmı değildir.

گفت تو چون بار کردی این رمال
گفت تا تنها نماند آن جوال

O 'âkil dedi ki niçin bu kumları deveye yük ettin. O dahi dedi ki buğday çuvalı yalnız kalmasın ve hayvanın iki tarafı müsâvi gelsin.

گفت نیم گندم آن تتگ را
در دگر ریز از پی فرهنگ را

Arabî dedi ki buğdayının yarısını öbür çuvala dök. Tarîk-i 'aklın yoluna gitmek için.

تا سبک گردد جوال و هم شتر
گفت شاباش ای حکیم اهل و حُر

Hatta yeyni olsun, hem (172-b) çuval ki yüklenmekte ve indirmekte zahmet çekmeyesin ve hem devenin yükü hafif olsun ki esnâ-yı râhta deveye zahmet olmaya. Arabî dedi ki, tahsîn ey ehil olan ‘âkil ve hür olan âdem.

این چنین فکر دقیق و رای خوب

تو چنین عریان پیاده در لغوب

Buncılayın ince fikir ve güzel rayihasında olsun sen buncılayın üryan ve yaya olduğun halde şiddette olasın.

رحمش آمد بر حکیم و عزم کرد

کش بر اشتر بر نشاند نیک مرد

Merd-i Arabî’ye merhamet geldi ve ‘azîm eylediği anı deve üzerine i’kâd eyleye. O iyi adem.

باز گفتش ای حکیم خوش سخن

شمه ای از حال خود هم شرح کن

Yine Arabî dedi ki, ey sözü güzel ‘âkil, halinden bir nebze şerh ü beyân eyle.

این چنین عقل و کفایت که تو راست

تو وزیری یا شهی، بر گوی راست

Buncılayın ‘akîl vezir ‘kıl ve zeyreklik sanadır, sen vezir misin, yoksa padişah mısın doğru söyle dedi.

گفت این هر دو نیم از عامه ام

بنگر اندر حال و اندر جامه ام

O ‘âkil dedi ki, bu her ikisi değilim bayağı adamım, hâlîme bak ve libâsıma bak ondan zâhir olur.

گفت اشتر چند داری چند گاو

گفت نی این و نه آن، ما را مكاو

Arabî dedi ki şâh u vezîr olmadığın sûrette ne miktar deve ve öküzün vardır. 'Âkil dedi ki ne deve vardır ne öküz vardır. Bunu kazma ve beni teccüss etme.

گفت رختت چیست باری در دكان

گفت ما را كو دكان و كو مكان

Arabî dedi ki, bari dükkanda metâ'in ne var ve ne cins esnaftansın. 'Âkil dedi ki, dükkân kande ve oturacak yer kande. Bunlar dahi bende yoktur.

گفت پس از نقد پرسم، نقد چند

كه توئی تنها رو و محبوب پند

Arabî dedi ki, bundan sonra sana naktinden sorayım ve kaç keseye mâliksin zira sen yalnız gidicisin. Yanında köle ve hâdimkârdan kimse yoktur ey nasihati güzel.

كیمیای مس عالم با تو است

عقل و دانش را گهر تو بر تو است

'Âlemin bakırının kimyası seninledir. Kimyâdan murâd o adamın akıl ve hüzn güheri kat kat üzerinedir.

گفت و الله نیست یا وجه العرب

در همه ملکم وجوه قوت شب

Arabî dedi ki, Hakk'a yemin ederim Arab'ın ulusu, benim cümle mülkümde bir gecenin azığının sebepleri vardır.

پا برهنه تن برهنه میدوم

هر كه نانی میدهد آنجا روم

Ayağı çıplak, teni çıplak yelerim, her kimse ki bir ekmek verir oraya giderim.

مر مرا زین حکمت و فضل و هنر

نیست حاصل جز خیال و درد سر

Tahkik bana bu hikmetten ve fazldan ve hünlerden hayâl ve baş ağrısından gayrı bir hâsıl yoktur.

پس عرب گفتش که شو دور از برم

تا نیاید شومی تو بر سرم

(173-a)Böyle olunca merd-i ‘âkîle ‘arab dedi ki benim ‘ardımdan uzak ol hatta benim başım üzerine sende şekâvetin yağmasın.

دور بر، آن حکمت شومت ز من

نطق تو شوم است بر اهل زمن

Senin o ‘ilmini ki şûmdur benden irak eylet. Senin kelâmın ehl-i zamân üzerine mes’ûndur ve senden şe’âmetinden hazer lazımdır.

یا تو آن سو رو، من این سو میروم

ور ترا ره پیش، من واپس شوم

Ey kimse ya sen o tarafa git ben bu tarafa gideyim, eğer senin benim önümde olan yolda işin varsa sen ileri git ben ‘avdet edeyim. Hâsılı berâber olmayalım, demek ister.

یک جوالم گندم و دیگر ز ریگ

به بود زین حیلہ های مرده ریگ

Çuvalımın birisi buğday birisi kum dolu olmak böyle artakalası hile ve ‘ilmlerden ayırır ve bu humk bana ayn-ı devlettir. Bu beyitle işaret buyururlar ki şu kimseler ulûm-ı felsefeye mantık ve hikmet ve hey’et ve hesap gibi ‘akılları ermez ve

o tarafa sarf-ı zihn etmişler velakin salâh ve takvâ sâhibi zâtlardır. Bu vecihle bunlar bu ilimlere akli erenlerden ‘âlâ ve efdâldirler.

احمقى ام بس مبارك احمقيست

كه دلم با برگ و جانم متقى است

Ârâbi der ki, ben ahmakım velakin bu ahmaklık çok mübrek bir eblehliktir. Zira gönlüm bir köledir ve canım takva sahibidir. Bu ilmlerden behresi olmayan ehl-i bâtın kendilerinin hezl olunduğunu görünce onlarda o misillü ulemaya bu cevâbı verirler ve kendilerinde olan sa’âdet-i azliyeye şükrederler. Elhamdülillah Te’âlâ’mız bizleri ulemâ-yı gâfilin rûhundan kılmadı, derler.

گر تو خواهی کت شقاوت کم شود

جهد کن تا از تو این حکمت رود

Eğer ey felsefi, istersin ki senden şekâvet az ola. Sa’y eyle ki hatta o hikmet-i felâsefesinden yok ola ve o ilimler ile iştigali terk eyleye ve bildiğini fer-âmuş eyle.

حکمتی کز طبع زاید وز خیال

حکمتی بی فیض نور نو الجلال

Bir ‘ilm-i hikmet ki tabi’ât-ı insânîyeden hâsıl olur, o bir ‘ilmdir. Allah Te’âlâ’nın nurunun feyzi olmaksızın.

حکمت دنیا فزاید ظن و شک

حکمت دینی برد فوق فلك

Dünyâ ‘ilmi zan u şek artar, binâenaleyh ulemâ-yı zâhir bütün şüphede kalmışlardır. Lakin hikmet-i diniye ki ‘ilm-i bâtındır. İnsanı feleğin üstüne ve âli yerlere iletir.

زوبعان زیرك آخر زمان

بر فزوده خویش بر پیشینیان

Ahir zamanın hakîr ‘uleması kendilerini selef-i sâlihîn ve evliyâ üzerine artırmışlardır ve bizler onlardan alayız demişlerdir, halbuki onların ayaklarının gubarı bile olamazlar.

حیلہ آموزان جگرها سوخته

فعلها و مکرها آموخته

Hîle biliciler ya’ni ulemâ-yı zâhir ciğerler yakmışlardır ve ‘ulemâ-yı bâtın takdîm etmişlerdir. Gün gün fi’iller ve ‘ilmden türlü türlü mekrler öğrenmişlerdir.

صبر و ایثار و سخای نفس و جود

باز داده، کان بود اکسیر سود

(173-b)Sabrı nefsin sehavetini ve vücûd ve ihsânı ‘ulemâ-yı zâhir rüzgara vermişlerdir. Bu evsâf-ı mezkûre aslâ onlarda yoktur. Bu sıfatlar ise fâ’ide sâhibi bir kimyâdır.

فکر آن باشد که بگشاید رهی

راه آن باشد که پیش آید شهی

Fikir o olur ki kişiye bir yol açar yol o olur ki onu ne bir sultân,

شاه آن باشد که از خود شه بود

نی به مخزنها و لشکر شه شود

Şâh olur ki kendinden şâh olur mahzenler ile ve ‘askerler ile şâh olur değil.

تا بماند شاهی او سرمدی

همچو عز ملک دین احمدی

Hatta onun şâhlığı ebedi kalır HazretiAhmet (sav) Efendimizin dininin ve mülkünün ‘izzeti gibi.

کرامات ابراهیم ادهم بر لب دریا و تعجب امیر مرید

Burası Belh sultânı ve hakikat sultânı İbrâhim İbn-i Edhem Hazretleri'nin deryâ kenarında izhâr buyurduğu kerâmetleri beyânında olucudur.

هم ز ابراهیم ادهم آمدست

کاو ز راهی بر لب دریا نشست

Dahi İbrâhim İbn-i Edhem Hazretleri'nden kalmıştır ve ravîler onu rivâyet etmişlerdir ki o 'azîz hazretleri bir yoldan bir deryâ kenarına dinlenmek için oturdu.

دلخ خود میدوخت آن سلطان

جان يك امیری آمد آنجا ناگهان

Kendinin eski hırkasını o cân sultânı olan 'azîz diker idi bir pâdişâh ansızın oraya geldi.

آن امیر از بندگان شیخ بود

شیخ را بشناخت سجده کرد زود

O emir Hazretişeyhin mukaddemâ kölelerinden idi Hazreti'azizi görünce eğildi ve secde eyledi ve yanına oturdu.

خیره شد در شیخ و اندر دلخ او

شکل دیگر گشته خلق و خلق او

Hazretişeyhin hakkında ve onun delkı hakkında mutahhir oldu ve o meleğın kırk sûreti ve kırk hûri kızı şekilde oldu. Tegayyür etti, hâsılı sûrette ve sîrette hazreti 'azîzin bu hâli kabûlünü inkâr etti ve pâdişahlığı terk edip bu halde olmasına razı olmadı.

کاو رها کرد آن چنان ملک شگرف

برگزید آن فقر، بس باریک حرف

Öyle diyerek rıza göstermedi ki buncılayın ‘âlf mülkü ya’ni Belh iklimini terk etti ve bu fakiri ihtiyâr etti. Bu çok ince kelâmdır. Bunun ma’nasını herkes anlamaya kâdir olamaz. Binâena’leyh o pâdişâh Hazreti‘azîzin bu hâline i’tirâz eyled ve i’tirâzı dahi Hazretişeyhi sevdiğinden idi zira mukaddem kendi etbâ’ından diyerek beyân buyurmuşlar idi.

ترك کرده ملک هفت اقلیم را

میزند بر دلّق سوزن چون گدا

O ‘aziz yedi iklimin mülkünü terk eyledi. Heft iklîm ta’bîri Belh’in büyüklüğüne ve pâdişâhlar beyninde makbûliyetini beyândır. Şimdi sâil gibi (174-a) eski hırka üzerine iğne vurur. Bu ne ‘abes iştir, demek isterdi. Hazretişeyhin menâkıbında menkûldür ki, bir mahalle gittikte kırk ‘adet at çifte altın kanlar ile yedek olarak çekilir imiş. Böyle bir devlet sâhibi sultân-ı zî-şân imiş. Ba’zı nüshâda

ملک هفت اقلیم ضایع میکند

چون گدا بر دلّق سوزه میزند

Ma’nası iklimin mülkünü zâyî’ eyler. Gedâ gibi köhne hırkasına iğne vurur demektir.

شيخ واقف گشت از اندیشه اش

شيخ چون شیر است و دلها بیشه اش

Hazreti‘azîz onun derûnunda olan fikrinden ve hâtrâsından vâkıf oldu. Ya’ni keşf etti. Zira Hazreti‘azîz yâhut mutlakâ şeyh aslan gibidir. O gönüller onun ormanı gibidir. Orman arslanı derûnuna duhûldan ma’na kâdir olmadığı gibi ‘âvâm-ı nâsın dahi orman gibi olan kalplerinde arslan insan-ı kâmilî ma’nâ kadar olamaz. İsteddiği gibi gönlüne girer ve ne var ne yok onu keşf eder.

چون رجا و خوف در دلها روان

نیست بر وی مخفی اسرار نهان

Recâ ve havf gibi ‘ârifler kulûb-ı insâniyeye gidericidirler. Belki cihânın esrârı onların üzerine mahfî değildir. Kande kıldığı esrar-ı kulûb-ı nâs onlardan mahfî ola.

دل نگهدارید ای بی حاصلان

در حضور حضرت صاحب دلان

Böyle olunca ey ma’ârif-i ilâhiyeden bî-hâsıl olanlar kalplerinizi, hıfz ediniz. Evliyâ-i kirâmın huzûrunda zira kalbinde olanı söyler. Sonra rezîl olursun. Onları ‘ulemâ-yı zâhir gibi gönülden haberi yok. ‘itikâd etmeyin.

پیش اهل تن ادب بر ظاهر است

که خدا ز ایشان نهان را سائر است

Ten ehlinin önünde edep zâhir üzerinedir. Onlar ancak zâhir hale bakarlar zira Cenâb-ı Hakk onlardan gizliye setr edicidir. ‘ulemâ-ı zâhir esrâr-ı ilâhiyeye vâkıf olamazlar.

پیش اهل دل ادب بر باطن است

زانکه دلشان بر سرائر فاطن است

Ehl-i dilin önünde edep bâtin üzerinedir. Ya’ni büyüklerin meclisinde kalpleri muhafazâ lâzımdır zira zâhire bakmazlar ‘ulemâ-yı zâhir gibi. Darb-ı mesel meşhûrdur ki, ‘avâm yanında gözünü, ‘ulemâ yanında lîsanını, meşâyih yanında kalbini iyi sakla demişler zira ehlullahın kalpleri sırlar üzerine fâtin ve anlayıcıdır.

تو بعکسی پیش کوران بهر جاه

با حضور آنی نشینی پایگاه

Sen aksine körlerin önünde mansıp için huzura gelirsin ve edep ile ebnâ yere oturursun ve zâhirini ve bâtınını muhâfazâ edersin.

پیش بینایان کنی ترك ادب

نار شهوت را از آن گشتی حطب

Ashâb-ı basîretin (174-b) önünde edebi terk edersin. Bundan için şehvet ateşinin odunu olursun ve nâr-ı şehvet seni mahv eder.

چون نداری فطنت و نور هُدی

بهر کوران روی را میزان جلا

Çünkü zekâvet tutmazsın, hidâyet nûru dahi sende yoktur. Körler için yüzüne cilâ vur. Bundan asla fayda yoktur. Zirâ gören gözü görmez gerek yüzün, gerek hü'yetin ne vecihle olur ise olsun.

پیش بینایان حدث بر روی مال

ناز میکن با چنین گنبدیده حال

Görücülerin önünde yüzüne hades vur ve halin budur. Bundan sonra böyle kokmuş hal ile ben 'âkilim ve ehl-i 'ârifanım diye iftihâr eyle. İşte senin hâlin böyledir. Edeb edecek mahalde terk-i edeb edersin ve edeb lâzım olmayacak yerde te'eddüb edersin.

شیخ سوزن زود در دریا فکند

خواست سوزن را به آواز بلند

Çünkü Hazreti 'Azîz bu terk-i edebi şâhdan gördü ve kendine gayret gelip der der 'akeb iğneyi iplikden çıkarıp deryâya bıraktı ba'de âvâz-ı bülend ile nidâ edip o iğneyi balıklardan istedi.

صد هزاران ماهی الهیی

سوزن زر در لب هر ماهئی

Nice yüz bin Hakka mensûb balıklar deryâ-yı Hakk'dan her balığın ağzında bir iğne olarak.

سر بر آوردند از دریای حق

که بگیر ای شیخ سوزنهای حق

Yavru baş getirdiler deryâ-yı ma'neviye-yi ilahiyeden öyle diyerek ki tut ey şeyhi-i 'aziz Hakk Te'âlâ'nın iğnelerini ve Hazreti'azizin huzûru altın iğneler ile dolu oldu.

رو بدو کرد و بگفتش ای امیر

ملك دل به، یا چنان ملك حقیر

Ba'de hazreti 'azîz pâdişâha teveccüh etti ve dedi ki ey melik gönül mülküne sultân olmak mı iyidir yoksa ancılayın hakir dünyâ mülküne mi sultân olmak iyidir.

این نشان ظاهر است این هیچ نیست

باطنی جوی و به ظاهر برمایست

Bu zâhir kerâmettir bu bir şey değildir bâtına gel bunun yirmi katını görürsün ya'ni bize ma'nevi ne kerâmetler vardır ki bu gördüğün onun yanında zerre değildir. Buyurmak isterler.

سوی شهر از باغ شاخی آوردند

باغ و بستان را کجا آنجا برند

Şehir tarafına bağdan bir dal getirirler bağ ve bostanı kande şehre getirirler bunun gibi işte sana bir miktâr şey gösterdim dahi bunda ne kerâmetler vardır. İkrârata ve muhabbete gelirsen onları dahi görürsün.

خاصه باغی کاین فلك يك برگ اوست

بلکه آن مغز است و این عالم چو پوست

Bahusus şol bağ ki felek onun bir yaprağıdır. O bağ bütün bütün götürülmez belki o bağ içtir ve bu 'âlem onun derisidir. İşte bu gördüğün kerâmet o bağın

meyvesidir. Nice mümkündür ki (175-a) mecmu'ı meyveyi izhâr edelim işte bu kadar sana izhâr ettik buyurdular.

برنمیداری سوی آن باغ گام

بوی افزون جوی و، کن دفع ز کام

Sen o bağ-ı hakikat semtine adem etmezsin ve teveccüh etmezsen bağ-ı hakikatın râyihâ-yı tayyîbesini istişâmâmı ziyâde taleb eyle ve dimâğ-ı ma'nevîyeden zekâmet de'ine tâlib ol.

تا که آن بو جاذب جانت شود

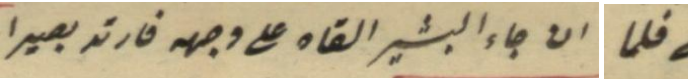
تا که آن بو نور چشمانت شود

Hatta ki bağ-ı hakikatın râyihâ-yı tayyîbesini cânının dimâğı cezb edici ola hatta kokusunun gözlerine nûr ve ziyâ ola ve gözlerin 'âlem -i hakikat semtine güşâd ola ve gözlerin 'âlem-i gaybiyeyi seyreyleye.

تا که آن بو سوی بستانت کشد

وانماید مر تو را راه رشد

HazretiYa'kûb (as)'ın mahtum-ı mükerremeleri HazretiYûsuf (as) buyurdu bu hakikat kokusunu istişâmâm için gömleği pedrim HazretiYa'kûb (as)'ın vech-i şerifi üzerine bırakınız buyurdu çünkü kardeşlerine pederinin hâlini sû'âl edince senin firâkından ağlaya ağlaya mübârek gözlerine 'amâ geldi.Dediler onlar dahi o kamis-i sa'âdette İbrâhim (as) olmak hasebiyle hakikat kokusu olduğundan bu vecihle tavsiye buyurmuşlar.Vaktâ ki kamis-i şerif cah-ı sa'âdetmendine ilkâ olunca o anda mübârek

gözleri açıldı. ³⁹ Bu koku için HazretiAhmet (stav) dâ'imâ va'âzlerinde gözümün karârı ve güşâdı namâzdadır.Ya'ni namâz gözlerimi açar ve cilâ verir demektir.Zirâ salâvatta hakikat râyihâsı istişâmâm olunur ve o râyihâ-güşâd dideye sebep olur.

³⁹ Vakta ki müjdecî geldi, o gömleği onun yüzüne ilka etti.Yusuf,93-94

چشم نابینات را بینا کند

سینه ات را سینه سینا کند

Biribirine muttasıl derler zirâ bu beş has cümlesi bir asıldan hâsıl olmuştur. Asıldan murâd Vâcib Te'âlâ'dır.

قوت يك قوت باقى شود

ما بقى را هر يكى ساقى شود

Bir hasın kuvveti sâ'ir haslara kuvvet olur meselâ kuvvet-i şem'e-yi ma'neviye kuvvet bula kuvvet-i bâsirâ kuvvet-i sâ'irâ kuvvet bulur havâs-ı zâhire gibi değildir zirâ havâs-ı zâhirenin birisinin kuvveti ile öbür hasın kuvveti lâzım gelmez meselâ nice hadid'ül basar adamlar vardır ki kulağı işitmez. Gözün görmesi 'aşkı artırır gözde olan 'aşk sıdk ve ihlâs artırır.

صدق، بيدارى هر حس ميشود

حسها را، ذوق مونس ميشود

Sıdk dahi herkesin bidârlığına sebep olur ve o haslara 'âlem-i gaybın zevki mûnis olur işte bu eşyâ mezkûre birbirinin kuvvetine sebep (175-b) olduğu gibi havâs-ı bâtının dahi birisinin kuvveti ahirlerinin kuvvetine sebep olur demektir. Şu iki beyt bâlâda olan ebyâtı tenzîr ve temsîldir.

آغاز منور شدن حواس عارف به نور غیب

'Arif-i billah olan zâtın hevâsının münevver olmasına şürû'dur.' Âlem-i gaybı görücü nûr ile.

چونکه يك حس در روش بگشاد

بند ما بقى حسها همه مبدل شوند

Çünkü bir has harekette ve ileri gitmekde bağını açtı ve o has iyi oldu. Bâki cümle haslar tebdîl olmuş olurlar. Zirâ birisinin ilki sâ'irlerinin ilkini mestlerindir.

چون یکی حس غیر محسوسات دید

گشت غیبی بر همه حسها پدید

Çünkü bir has mahsûslar gayrısını gördü umûr-ı gaybiye cümle haslar üzerine zâhir oldu.

چون ز جو جَست از گلّه یك گوسفند

پس پیایی جمله ز آن سو بر جهند

Çünkü sürüden bir koyun ırmaktan atladı böyle olunca cümle koyunlar birbirinin ardınca o taraftan sıcrarlar havâs dahi koyun gibi olmakla birisi ilkin hareket edici ilkin ihsân semtine hareket ederler.

گوسفندان حواست را بران

در چرا از أَخْرَجِ الْمَرْعَى چران

Koyuna benzeyen hislerini sor ahrec'ül mer'i den olan koruya ve onda otlat cürâ cimmi-i Farîsi'nin zımmıyla mer'iyeye derler. Cürân emr-i hâzır olarak o otlatma'nâsınadır ve müte'adiddir ahrecü'l-ahriden murâd 'âlem -i hakikat korulurdur ki yeter ki gusvend-i has onda kuvvet bulur.

تا در آنجا سنبل و ریحان چرند

تا بگلزار حقایق ره برند

Hatta orada sünbül ve fesleğen otlayalar hatta bu 'âlem-i hakikatlere yol ileteler.

هر جِست پیغمبر حسها شود

جمله حسها در آن جنت کشد

Senin her bir hasın halkın haslarına rehber olsun cümle hasları o cennete çeksin.

حسها با حس تو گویند راز

بی زبان و بی حقیقت بی مجاز

Haslar senin haslarınla sırlar söyleşsinler lisânsız ve hakîkatsiz ve mecâzsız.

کاین حقیقت قابل تاویلهاست

وین توهم مایه تخیلهاست

Zirâ bu hakîkatler tâvili ve mecâz olmayı kâbildir ve bu hamlar hayâllerin aslı ve mâyesidir. Velakin ‘âlem-i hakîkatin hakîkatleri mecâz olmamağa kâbil olmamakla binâ’en ‘aleyh beyt-i sâbıkta bî-hakîkat dinledi. Kâne mecâz olmayı kâbil olmamakla güyâ hakîkat değil imiş gibi.

آن حقیقت کان بود عین و عیان

هیچ تاویلی نگنجد در میان

O hakîkat ki ‘âlem-i ‘ıyânın hakîkatidir. Ortada hiç te’vîl sığmaz.

چونکه هر حس بنده حس تو شد

مر فلک ها را نباشد از تو بد

Çünkü halkın hasları senin haslarından oldu tahkîk feleklere senin emrinden taşrâ olmaya ihtimâl yoktur ve her ne ki eflâke emir edersin itâ’at ederler. (176-a)

چون که دعوی میرود در ملک پوست

مغز آن که بود قشر آن اوست

Çünkü bir da’vâ vâki’ posd benimdir diye iç kimin ise posd onun olur.

چون تنازع افتد اندر تنگ کاه

دانه آن کیست آن را کن نگاه

Çünkü saman teninde senindir ve benimdir diye nizâ' vaki' olur tane ve arpa kimin ise nazar ile saman dahi onundur.

پس فلک قشر است و، نور روح مغز

این پدید است آن خفی، زین رو ملغز

Böyle olunca felek dahi busedir ve 'ayn-ı nûr olan rûh içindir. Rûh sahibi kim ise felek dahi onun mülküdür ve feleğe tasarrur eder. Şu kadar ki felek görünür rûh görünmez bu yüzden kıyamet inanmamak etme hakikat böyledir. Ya'ni mer'inin beli dahi mer'i olmak lâzımdır. Rûh mer'i değil iken mer'i feleğe niçin leb olur imiş diyerek i'tirâz etmedi.

جسم ظاهر، روح مخفی آمدست

جسم همچون آستین، جان همچو دست

İrsâl-ı mesel olarak buyururlar ki görmez misin? Cism-i insânî zâhirdir ruh mahfidir halbuki kışr-i kesred-i leb derler cismi yoyken gibidir. Cân el gibidir yek eli setrettiği gibi cisim cânı setreder. Kışır ve leb oldukları âşikâredir.

باز عقل از روح مخفی تر بود

حس بسوی روح زوتر ره برد

Dahi 'akl ruhtan ziyâde gözlüdür. Hüsn-i insânî rûh tarafına ziyâde yol eyletici olur ve hüsn-i 'akıldan evvel o rûhu derk eder görmez misin?

جنبشی بینی، بدانی زنده است

این ندانی که ز عقل آکنده است

Bir şahısta meselâ hareket görürsün ve bilirsin ki diridir lakin bunu bilmezsin ki 'akıldan doludur ve 'akıllıdır.

روح وحی از عقل پنهان تر بود

زانکه او غیب است و او زان سر بود

O gayetâ dek ki mevzûn hareketler zuhûr eder ve bakır gibi hareketleri ‘aklı ve irfânıyla altın eder. O zaman ‘âkil olduğunu anlarsın.

زآن مناسب آمدن افعال دست

فهم آید مر ترا که عقل هست

O adamın elinin ef’ali münâsib gelmek hasebiyle sana fehm gelir ki bunun ‘aklı vardır bu sûrette hüsnü evvel rûh anlar ve ‘aklı sonra anlar böyle olunca ‘akıl rûhtan mahfi olmuş olur.

روح وحی از عقل پنهان تر بود

زانکه او غیب است و او زآن سر بود

Gelelim ki rûh-ı vahi ve rûh-ı izâfi ki evliyâ-yı kirâmında olur. O ‘akıldan dahi gizlidir zirâ o gâ’ibdir ve âlem-i gayb tarafından olur görmez misin?

عقل احمد از کسی پنهان نشد

روح وحیش، مُدْرَك هر جان نشد

Hazreti Ahmet (sav)’in ‘aklı kimseden gizli olmadı ve herkes Fahr-ı ‘Âlem Efendimiz’in ‘aklını beyenirler idi ama kendine olan vahy-i ilahi her cânın müdriki olmadı küfr-i kureyş anlayıp imân etmediler siyemâ Ebû Cehil o denli ‘aklıyla anlayamadı küffâr ‘aklı sebebiyle Ebu Hükm derler iken.

روح وحیی را مناسبهاست نیز

در نیابد عقل، کان آمد عزیز

(176-b)Rûh-ı cinsin dahi münâsib ef’âli vardır ‘aklı onu bulamaz.Zirâ o gâ’ib ‘azîz geldi onları bilmeye tevfiğ eder ba’de bilir ki bunda dahi nübüvvet mevcûddur.

گه جنون بیند، گهی حیران شود

زانکه موقوف است، تا او آن شود

Ba'zı zaman cünûn güder ba'zı kere hayrân olur. Zirâ bunlar mevkûfdur ki o zât-ı şerîf 'aynı vahiy kesile.

چون مناسبهای افعال خضر

عقل موسی بود در دیدش کدر

Çünkü Hızır'ın çünkü münâsib olan ef'âlini Mûsâ (as) onu görmekte bulanıcı oldu.

نامناسب مینمود افعال او

پیش موسی، چون نبودش حال او

Mûsâ (as)'a ef'âl Hızır münâsebetsiz gördü çünkü o hâl kendilerinin hâli değildir.

عقل موسی چون شود در غیب بند

عقل موشی چون بود ای ارجمند

Mûsâ (as)'ın 'aklı çünkü 'âlem-i gaybı idrakda bend olur fareye münsûb olan 'akl nedir ey 'âkil ki gayba ere.

علم تقلیدی بود بهر فروخت

چون بیابد مشتری خوش بر فروخت

'ilm-i zâhiri halka satmak ve iftihâr içindir 'âlem-i gayba ermek için değildir çünkü müşteri bulur.

مشتری علم تحقیقی حق است

دائما بازار او با رونق است

'ilm-i hakikat elçisi Mevlâ'dır. Bu cihette dâ'imâ onun pazarı revnâk ile dir ve asla onu kesâd gelmez.

لب ببسته مست در بیع و شری

مشتري بی حد، که الله اشتري

‘ilm-i hakikat ashâbı sükût ederek beyü şıradadırlar ve alış veriş ederler onların nihâyetsiz müşterileri vardır. Zirâ onları Cenâb-ı Hak aldı kande geldi ki halk elbette alırlar ve ‘ilm-i bâtın ehlinin ‘ilmine müşteri olurlar. Gözmez misin Mûsâ (as) bile Hızır’dan o ‘ilm-i şerife tâlib oldular. Kelimullah iken ‘ulemâ-yı zâhirin meşâyih-i kirâmı sattı bunların müşterileri çoktur diyedir.

درس آدم را فرشته مشتري

محرم درسش، نه دیو است و پری

Âdem (as)’ın dersine ferişte müşteri idi zirâ ‘ilm-i bâtın dersi idi. Onun dersinin Şeytân ve Cin mahremi değil idi. Binâenaleyh tâlib olmadılar ve secde etmediler.

آدم أنبئهم بأسما درس گو

شرح کن اسرار حق را مو به مو

Yâ Âdem meleklere eşyâdan haber ver ders söyle diye Cenâb-ı Hak böyle buyurdu Rabb’inin esrârını onları söyle ve tahkik ile diye buyurdu.

آنچنان کس را که کوه بین بود

در تلون غرق و بی تمکین بود

Yine Mevlâ-yı Mûte’âl buyurdu ki ancılayın kimesneler ki kıssa görücü derler ve ‘ilm-i bâtından behreleri yokturlar ve deryâ-yı televvüne gark ve temkinsizdirler.

موش گفتم، زانکه در خاک است جاش

خاک باشد موش را جای معاش

(177-a) Öyle o adamara ben fare dedim zirâ onların yeri topraktır ve toprak fareye ta’aayüş yeri olur ve fare hâki olmaktan halâs olamaz.

راهها داند، ولی در زیر خاک

هر طرف او خاک را کردست چاک

Böyle mûş sıfatlar yollar bilirler velakin taht-ı arzda olan yolları bilirler. Her tarafı hâkiden oyarak etmiştir zîr ü zemîn ‘ilmine onlar vâkıflarıdır ve ‘âlem-i bâlânın yollarından aslâ haberleri yoktur bunlardan murâd ‘ulemâ-ı zâhirdir ki ‘ilmleri bütün dünyevîdir ve Hakka gitmeye sebep olan ‘ilmden aslâ behreleri yoktur.

نفس موشی نیست، الا لقمه رند

قدر حاجت موش را حسی دهند

Fareye mensûb olan ‘akıl değildir âlâ lokma ve ma’âş-ı dünyâ kazancıdır ya’ni bunları bilir. Zirâ hâcet miktarı bunlara ‘ilm verilir ve ziyâde ‘ilm lâzım olmamakla verilmez.

زانکه بی حاجت خداوند عزیز

می نبخشد هیچ کس را هیچ چیز

Zirâ hâcetsiz ‘azîz olan Allah Te’âlâ Hazretleri hiçbir kimseye bir şey bağışlamaz herkese lüzûmu mikdâr verir. Çünkü mûş-sıfatı olan ‘ulema vâsıl-ı Hakk olmaya niyetleri yoktur. Onlara kendisinin ve senin vuslatına bâ’is olacak ‘ilm-i şerîfi vermez. Hikâyet ricâl-i devlet-i ‘âliyeden birisi ma’zûl olmuş ve ba’zı ittîbâ’ına masraf az olsun için izin vermek murâd etmiş o gece rû’yâsında görmüş ki kilerde biraz kimseler zahîre nakl ederler su’âl etmiş ki bu zahîreyi nereye götürürsünüz onlar dahi cevâb vermişler ki bu rızklar izin vermeye murâd ettiğiniz ittîbâ’ınızın rızkları gidecekleri mahalle nakl ederiz ve bundan sonra senin yerine bunların rızkları gelmeyip kime intisâb ederler ise ona verilir demişler. Vaktâ ki bî-dâr olmuş ve te’emmül etmiş ki bunlara izin vermek beyhûde ittîbâ’ı taklîl ve dâ’ireyi perişân etmekten gayrı bir fâ’idesi yoktur. Bu sûrette yine otursunlar demiş ve kimseye izin vermemiş. Darb-ı mesel meşhûrdur ki Cenâb-ı Hak bal mumu yakana bal mumu verir, yağ mumu yakana yağ mumu verir derler.

گر نبودی حاجت عالم زمین

نافریدی هیچ، رب العالمین

Eğer ‘âlemin zemîne ihtiyacı olmayaydı Vâcib Te’âlâ Hazretleri asla küre-i arzı yaratmazdı.

وین زمین مضطرب محتاج کوه

گر نبودی، نافریدی با شکوه

Bu ıztırâb sahibi zemîn dağa muhtâç olmayaydı bu ‘azamet-i tulu’ dağları yaratmazdı lakin yer temkininde dağlara muhtâç olduğundan ruy-ı zamînde Cenâb-ı Kibriyâ cibâl-i müte’addide halk eyledi ve o dağları küreyi arzın istikrâr ve istihkâmına sebep oldular. (177-b) eğer zeminin ve halk-ı ‘âlemin eflâka ihtiyacı olmayaydı eflâk-ı seb’ayı Cenâb-ı Kibriyâ ‘âlemi ademden ihrâç buyurmaz idi çünkü mahlûkat sâbit oldu eflâk-ı seb’ayı dahi halk eyledi.

آفتاب و ماه و این استارگان

جز به حاجت کی پدید آمد عیان

Güneş ve ay ve bu yıldızlar muhtâç olmayarak kaçan âşikâre geldi ve yaratıldı cümlesine ihtiyâcımız zahîrdir ve beyâna hacet yoktur.

پس کمند هستها، حاجت بود

قدر حاجت مرد را آلت بود

Böyle olunca vücûtların kemendi ve sebebi ihtiyâc olur hâcet miktarı insâna alet olur ve ihtiyâctan fazla alet vermezler görmez misin her esnâfa hangi alet lâzım ise onu verirler. Meselâ ustura beberde olur ve terzide olmaz iğne terzide olur berberde olmaz.

پس بیفزا حاجت ای محتاج زود

تا بجوشد در کرم دریای جود

Böyle olunca ey muhtâç tez hâcetini artır ve Hakk Te'âlâ'ya ihtiyâcını arz eyle hatta Hakk Te'âlâ'nın lütfunda olan ihsân deryâsı cûş ve hurûş etsin ve kerem-i bâri sana gelsin. Görmez misin?

این گدایان بر ره و هر مبتلا

حاجت خود مینماید خلق را

Bu gedâlar yol başı üzre müptelâ oldukları hâlde kendi hâcetini halka gösterirler. Hâcetinden bedel körlüğünü ve çolaklığını ve hastalığını ve derdini gösterirler hatta bu ihtiyâcından her merdin merhameti hareket ede ve bunlara ekmek ve akçe ve libâs vereler.

کوری و شلی و بیماری و درد

تا از این حاجت بجنبد رحم مرد

Hiç sâ'iller derler mi ki bana ekmek veriniz zirâ benim malım çoktur ve bir anbar buğdayım vardır der ve hânemde nimetle dolu sofram vardır. Eğer böyle deseler adem-i ihtiyâç etmiş arz olurlar. Asla bir ferd onlara bir habbe vermez lakin körüm ve topalım ve 'âlîlim hâlîme bak merhamet eyle diyerek arz-ı ihtiyâç ile sâ'illik eder.

چشم ننهاده ست حق در کور موش

زانکه حاجت نیست چشمش بهر نوش

Yine muhtâç olmayanlara kerem -i bâri olmadığını beyânına 'avdet edib buyururlar görmez misin Allah Te'âlâ kör fareye göz komamıştır zirâ tâ'işten için onun göze ihtiyâcı yoktur. Zirâ gözsüz yerden temettü' ve intifâ' ona hoştur ve gözsüz dahi kendini oraya kadardır. Bu kör fare sahralarda olur imiş bu dahi nev'i fare imiş.

چشم ننهاده ست حق در کور موش

زانکه حاجت نیست چشمش بهر نوش

(178-a) Mûş kör gözsüz ta'işe kâdirdir taze toprak içinde gözden fâriğdir binâberrîn Mevlâ göz vermemiştir.

جز به دزدی او برون ناید ز خاک

تا کند خالق از آن دزدیش پاک

Hırsızlığın gayrıyla hâkten taşra gelmez ki Cenâb- Kibriyâ onu hırsızlıktan pâk etsin eğer pâkliğe niyeti olaydı Cenâb-ı Kibriyâ ona bu sâriklikten halâs eder idi.

بعد از آن پر یابد و مرغی شود

چون ملایک جانب گردون رود

Bundan sonra o kör mûş kanat bula ve bir kul ola melekler gibi felek tarafına gide ya'ni hırsızlıktan kurtulsa 'âlem-i bâlâyâ tayerân etmeye kudret gelir ve farelikten kuş olmaya tebeddül eder.

هر زمان در گلشن شکر خدا

او بر آرد همچو بلبل صد نوا

Her zaman Cenâb-ı Hakk'tan gülşen şükründe bülbül gibi yâ Rab beni farelikten kurtardın ve bülbül ettin diyerek yüz nâme bülbül gibi getirir.

کای رهاننده مرا از وصف زشت

ای کننده دوزخی را تو بهشت

Öyle diyerek şükreder ki ey çirkin vasıftan beni halâs edeci olan Mevlâ sana şükr olsun yine derki ey Mevlâ sen cehenneme mensûb olanı behiştî edersin fi'l-âsl ben dûzehî idim beni behiştî ettin bu ebyât ile Cenâb-ı Hazreti Mevlâna (ks) işâret buyururlar ik eğer ehl-i dünyâ dünyânın muhabbetinden kurtulmaya niyetleri olaydı Mevlâ onarlı bu 'âlem-i süflîden kurtarıp 'âlem-i lâhûta isâl ederdi ve onalar dahi bu hâllerine ez dîl ü cân razı olarak teşekkür ederler idi. velakin mûş-ı kör gibi istemeyip binâberrîn câh-ı muhabbet-i dünyâda mahbûs ve gam-nâk olarak kalmışlardır.

در یکی بیهی نهی تو روشنی

استخوانی را دهی سمع، ای غنی

Bir iç yağına ya Rab sen ziyâ korsun murâd gözün beyazı ve karasıdır. Bir kemiğe işitmek korsun murâd kulağın içinde olan ince kemiklerdir.

چه تعلق آن معانی را به جسم

چه تعلق فهم اشیا را به اسم

Bu ma'nâların cüsseme ne ta'alluk vardır bu ma'nâlardan murâd sem' ile rü'yettir. Eşyâ esmâsıyla fehm ü idrâk gerek esmâya ve gerek eşyâya ne ta'lluk tutar. Asla bunun bir ta'aluku yoktur demektir. Meselâ âb lafzından suyu fehm ederiz ve fehmin gerek âb lafzına ve gerek müsemmi olan suya asla ta'alluku yoktur böyle iken Cenâb-ı Kibriyâ insânın fehmini ona müte'alluk eder bunun gibi rü'yetin gözün akına ve beyazına ta'lluku yok iken ve sema'ın kulakta olan kemiklerle münâsebeti yok iken onları birbirne müte'allik kılar demektir.

لفظ چون و کرسست و، معنی طایر است

جسم جوی و، روح آب سایر است

(178-b) Lafz yuva gibidir ve ma'nâ kuş gibidir. Cism ırmak gibidir ve can cereyân edici su gibidir ya'ni yuva kuşu ihâtâ ettiği gibi lafız dahi ma'nâyı ihâtâ eder ve o lafızdan o ma'nâ bi hikmetillah fehm olunur. Yuva ve kuş münâsebetiyle cism ile çare intikâl buyurup cismi dahi ırmağa ve can dahi âb-ı revâna teşbiye buyurdular. Ba'de ahvâlini beyâna şüru' ederek buyurdular ki,

او روان است و، تو گویی واقف است

او دوان است و، تو گوئی عاکف است

O cân revândır, sen dersin ki vâkıftır, o can seğredicidir. Sen dersin ki vâkıftır. Niteki âb-ı ırmakta tevakkuf eder zannolunur. Halbuki buna ceryân etmektedir.

گر نبودی سیر آب از خاکها

چیست بر وی نو به نو خاشاکها

Eğer hâklerden âb seyr ü hareketini görmez isen ya'ni cisimden nâşî ruhun câri olduğunu derk etmez isen bu yeni çör çöpler âb-ı ruhun üzerindedir. Elbet çâre oluyor ki, hâşâk-i nev getirmiştir.

هست خاشاک تو صورتهای فکر

نو به نو در میرسد اشکال بکر

Senin faşâkın senin fikrinin sûretleridir. Yeni yeni bkr olan eşkâli 'âlem-i gaybdan sana vâsıl olur.

روی آب جوی، فکر اندر روش

نیست بی خاشاک محبوب و وحش

Sunun yüzü fikir ırmağı harekette güzel ve çirkin haşaksız değildir.

قشرها بر روی این آب روان

از ثمار باغ غیبی شد دوان

Bu âb-ı revânın yüzü üzerine olan kışırklar 'âlem-i gaybın bağının yemişlerinden câri' oldu ya'ni rûha gelen, efkâr ve hâlet cümlesi Hakk Te'âlâ hazretlerinin tarafındandır, demektir.

قشرها را مغز، اندر باغ جو

زانکه آب از باغ می آید به جو

O kışır megazi 'âlem-i gaybın ırmağının suyunun içindedir. Ondan için ki su ırmağa bağ-ı hakîkatten gelir ve içilir. Bahr-i hakîkatte kalır ve kışırklar ruh üzerine câri olur.

گر نبینی رفتن آب حیات

بنگر اندر سیر این جوی و نبات

Âb-1 hayvanın sırrını vaktini görmez isen ırmakta nebâtın sırrına nazar eyle. Sunun câri olduğunu ondan anlarsın.

آب چون انبھ تر آید در گذر

زو کند قشر صور زوتر گذر

Su çünkü geçmekte ziyade sızar ve çok gelir süverler ve fikirler kabuğu onun için ziyade tez geçici olur, ya'ni efkâr-ı 'âlem aybdan ruha çok câri olursa o fikirler gönülde mustakâr olmayıp tez zâ'il olur. Binâen'aleyh bazı kimesnenin kalbine kışır-ı süver çok gelmek hasebiyle bir hâtıra gelir. Onu işlemeye kalmaz yine bir hâtıra gelir, onu işleyim derken başka bir hâtıra gelmek sebebiyle ondan dahi (179-a) farîğ olur ve bir 'âlemde temkîn ve sebât göstermez, bunlar bile insanın kendinden olmayıp belki 'âlem-i gayptandır.

چون بغایت تیز شد این جو روان

غم نیاید در ضمیر عارفان

Çünkü gâyet ile bu ırmak ziyâde tez akıcı oldu. 'Âriflerin kalbinde gam ü keder müstakâr olmaz nitelikte ırmağa su çok gelse ka'rında olan nesnelere bi'l-küllîye ihrâc eder. Bu ecilden 'âriflerin kalbinde dünya kederi müstakâr olmaz. Zira efkâr-ı sahîheyi peyderpey cûy-ı kalplerine cereyân etmektedir.

چون بغایت ممتلی بود و شتاب

پس ننگجید اندر او، الا که آب

Çünkü ırmak gâyetle doldu ve 'âlem-i gayptan ân çok cereyân etti. O nehre sığmadı, âlâ ki su sığıdı, binâenaleyh 'âriflerin kalbinde efkâr kalmaz. Ve cem-i efkar-ı haseneden dahi tecerrüd ederler. Zira o çok efkâr-ı hasene ebrârın kulûbunda akıp ma'rifet ve ashâb fena fikirden mücerreddirler. Nite ki ırmağa su çok gelse hâr ü hasları nehirden taşra çıkar. Hemen ancak su kalır, 'âriflerin kalbine 'âlem-i gayptan

âb-1 hikmet ve âb-1 ma'ârif-i ilâhiye acele ile gelip ve cûy-1 kalplerini doldurup asla fikir ve mülâhaza gerek dünya için ve gerek ukbâ için bırakmaz.

طعنہ زدن بیگانہ ای در شان شیخی و جواب گفتن مرید شیخ

اورا

Bir ecnebînin bir şeyh-i kâmile duhûl etmesi ve dahi o şeyhin mürîdinin cevap vermesi beyânındadır. Beyt-i sâbıkta mısra-1 sâni ile erbâb-1 ma'rifeti senâ buyurdular. Binâen'aleyh evliyâ-yı kirâmın ululğuna delâlet eder bir hikaye bastı lazım gelmek hasebiyle bu kıssa-i garîbenin beyânına şüru' etti.

آن یکی يك شیخ را تهمت نهاد

كاو بد است و نیست بر راه رشاد

O bir münkir bir şeyh-i celîl'ül-kadr üzerine töhmet koydu. Öyle diyerek ki, o şeyh kötüdür ve râh-1 Hakk'ta değildir.

شارب خمر است و سالوس و خبیث

مر مریدان را کجا باشد مغیث

Bâde içicidir ve mürâ'îdir ve çirkinlikle muttasıftır. Bu evsâf onda var iken müritlere kande yardım edici ve feyz verici olur ve dervişleri ondan nef'a bulur, dedi.

آن یکی گفتش، ادب را هوش دار

خُرد نبود این چنین ظن بر کبار

Şeyhin müritlerinden birisi onda bulunup o münkîre dedi ki, edeb-i ta'kîl eyle ve iyiliğini te'mîl eyle ve râh- 1 edebe git. Zira buncılayın sû-i zân kibâr-1 meşâyih-i kirâma bir hakir nesne olmaz ve belki 'azîm olur. Sonra ziyânını görürsün ve kendine gadr edersin, dedi.

دور از او و دور از اوصاف او

که ز سیلی تیره گردد صاف او

O zâttan ve onun evsâfindan uzaktır ki bir seylden onun âb-ı bahr gibi suyu bulanık ola. Bu sözler onun kadrine hâlel vere.

این چنین بهتان منه بر اهل حق

این خیال توست، بر گردان ورق

Ehlullah (179-b) üzerine böyle iftirâ koyma zira bu senin hayalindir ve onda bu hile haller yoktur. Böyle sû-i zândan fâriğ ol ıstılah tut ‘Acem’de fariğ ol ma’nâsına ıstılâh olunmuştur.

این نباشد، ور بود، ای مرغ خاک

بحر قلزم را ز مُرداری چه باک

Böyle hal o zatta olmaz. Eğer olur ise kulzüm-i deryâsına necâsetten ne korku vardır. Belki yoktur. Zira âb kalîl-i necisden havf eder ki, murdâr olurum. Derya bu korkudan emîndir. Nite ki buyurur,

نیست دون القلتین و حوض خرد

کش تواند قطره ای از کار برد

O zât iki kille suyun ve küpün dûnunda değildir ki bir katre onu yoldan eylete. Belki kulleteyn ve havuz balâ-terdir. Su kulleteyn oldukta İmâm-ı Şâfi hazretlerinin ‘inde murdâr olmaz. Böyle bahr-ı sîret zâtlar tutalım ki şarab-ı hamrâ ‘itikâb etmişler. Nice teneccüs ederler. Ba’zı nüshada ezkâr-ı bert vâki’ olmuştur. Ma’nâsı işten ve isti’ mâlden eylete demektir.

آتش ابراهیم را نبود زیان

هر که نمرود بیست گو میترس از آن

Ateş İbrâhim (as)’a ziyân olamaz ve onu yakamaz. Her kimsene ki Nemrûd’a mensuptur, söyle ondan korksun.

نفس نمرود است و، عقل و جان خلیل

روح در عین است و، نفس اندر دلیل

Nefs Nemrud gibidir ve ‘akl u can Hazretiİbrâhim (as) gibidir ve ruh ayn-ı visâldedir ve nefis vuslatta olmayıp deli elindedir.

این دلیل راه، رهرو را بود

کاو به هر دم در بیابان گم شود

Zira yola delâlet bulucuya olur. Ondan için ki her dem de sahrâda kim olur ve zâyî olur. Bu surette delîle muhtâç olur.

واصلان را نیست جز چشم و چراغ

از دلیل و راهشان باشد فراغ

Vasıllara göz ve çerağdan gayrısı yoktur ve o delil ve yoldan onlara firağ olur.

گر دلیلی گفت آن مرد وصال

گفت بهر فهم اصحاب جدال

Eğer o vâsıl-ı Hakk olan zât bir delîl dedi ise ashâbı cüdâlık Fehmi için dedi ve kendi için demedi.

بهر طفلی نو پدر، تی تی کند

گر چه عقلش هندسه گیتی کند

Görmez misin baba kendi tıflı için ve onu söyletmek için ti ti eyler gerçi pederin ‘aklı dünyâyı ölçmek ederse de o ti tıflın içindir. Peder için değildir.

کم نگرده فضل استاد از علو

گر الف چیزی ندارد گوید او

O hocanın kemâl-i merteb-i âliyeden aşağı olmaz. Eğer elif noktadan ve harekeden bir nesne tutmaz derse ya'ni elifte bir nesne yoktur. Ba elbette bir nokta tutar ve tâ dahi üstünde iki nokta tutar derse de ve bu vecihle etfâle ta'lîm ederse de yine üstâdı.(180-a) Kaderi bâlâterdir ve böyle demesi mübtediye ta'lîm içindir.

از پی تعلیم آن بسته دهن

گوید او حُطی و هوز کلمن

O beste-dehan tıfla ta'lîm için kendi lisânından taşra gelmek lâzımdır. Niteki Resûl-ı Ekrem (stav) buyurmuştur ki biz enbiyâ cema'ati, nâsın menzilesine nâzil olmakla emr olunduk.

در زبان او بیاید آمدن

از زبان خود برون باید شدن

Ey üstâd-ı kâmil tıflım fehm edeceği lafta ve kelâma gelmek sana lâzımdır hatta senden 'ilm ve fen öğrenirler.

پس همه خلقان چو طفلان ویند

لازم است این پیر را در وقت پند

Böyle olunca cümle nâs şeyh-i kâmilin etfâli gibidir. Bu şeyh-i kâmile müridlerine nasihât zamânında onların mertebelerine tenzil edib fehmlerine münâsib kelimât tekellüm iktizâ eder.

آن مرید شیخ، بد گوینده را

آن بکفر و گمراهی آکنده را

O şeyhin müridi 'azîzin hakkında hezeyân ediciye ve küfr ü 'inâd ve şekâvet ile o dolmuş olana.

گفت تو خود را مزین بر تیغ تیز

هین مکن با شاه و با سلطان ستیز

Dedi ki kendini yürü keskin kılıca vurma âgâh ol şâh ile 'inâd eyleme.

حوض با دریا اگر پهلو زند

خویش را از بیخ هستی برکند

Havuz eğer deryâya yan vurursa ve küçük büyük ile mu'âraza ederse kendini vücûdunun kökünden koparır ve helâkına sebep olur.

نیست بحری کاو کران دارد، که تا

تیره گردد او ز مردار شما

Bir deryâ yoktur ki o nihâyet tuta ve deryâların nihâyeti olmaz hatta o deryâ sizin murâdınızdan tîre bulanık ola bunun gibi bu 'azîz dahi senin bu hezeyânından mükedder olamaz ve ona bir zarar 'â'it olamaz.

کفر را حد است و، اندازه بدان

شیخ و نور شیخ را نبود کران

Küfür nihâyeti ve endâzesi vardır lakin insân-ı kâmilin nûrunun endâzesi yoktur.

پیش بی حد، هر چه محدود است، لاست

کل شیء غیر وجه الله فناست

Nihâyetsizin önünde her nesne ki mahdûddur yok gibidir. Bu sûrette kâmillerin yanında küfür yoktur onlara küfür nisbet olamaz. Herşey Zât-ı Bâri'nin gayrıdır fenâ ile muttasıfdır ancak Zât-ı Bari'ye fenâ yoktur. Evliya-yı Kirâm dahi vahdet-i vücût mertebesine varmak hasebiyle onlara dahi fenâ olmayıp Bekâbillah ile bâki olmuşlardır. O makâma ki 'ârifler ki varmışdır onda küfür ve imân yoktur.

کفر و ایمان نیست آنجایی که اوست

زانکه او مغز است و، این دو رنگ و پوست

Zirâ ‘ârifler icdir ve bu ikisi onun devr-i kabilindendir. Kışırklar ve renkler lebden (180-b) ayrılırlar, bundan dahi renk ve kışır gibi küfürden, ayrılmışlardır.

این فناها پرده آن وجه گشت

چون چراغ خفیه اندر زیر طشت

Bu fani olan tenler, ‘âriflerin vech-i hakîkîsine perde ve hicâp oldu. Onlar bu bedenlerle altında yatan gizli çerağa benzerler. Niteki ziyâde buyurmuştur. Beyt Eşrefoğluyum ne Rûmîyim ne İznikî benim, evvel dâim’ül-bâki göründüm, sûretâ insan

پس سر این تن، حجاب آن سر است

پیش آن سر، این سر تن کافر است

Böyle olunca büt’ünün başı o başa hicâbdır. Ensârdan murâd zât-ı bâridir. O başın önünde büt’ün başı kâfirdir. Yahut ensârdan mûrad evliyâ-yı kirâmın hakîkatleridir. Ya’ni büt’ün oldukça zât-ı bâri yahut hakîkat velî görünmez, demektir.

کیست کافر غافل از ایمان شیخ

چیست مرده بی خبر از جان شیخ

Makam ve hidedde olan zevât-ı kirâm Hakk’tan gayrı olmadığından buyururlar ki kâfir kimdir? İnsan-ı kâmilin imânından ve hakîkatinden âgah olmayandır. Mürde kimdir, şeyhin canından ve ruhunun hakîkatinden âgah olmayandır. Bu hal hâfi bilmemek gibi olmamakla küfür ta’bir buyurdular. Hazreti‘azî kendilerini inkâr eden kimesneye zındık ta’bîr buyurdu. Zira mazhar-tâm ve makâm sadette olmak hasebiyle onları inkâr-ı Hakk’ı inkâr gibidir. Evliyâ-yı kirâmın mğünkirlerinden ta’accüp olunur ki, sanem perest küfre kadr olamadılar. Zirâ onlar taptıları bütlerine *şifa’ innâ ‘indallah* diyerek ta’zîm ve tahiyat ederler idi.

جان نباشد، جز خبر در آزمون

هر که را افزون خبر، جانش فزون

Can tecrübede haberin gayrı değildir. Ya'ni can demek haber-dâr olmalı ve 'ayn-ı haber olmalı. Her kimsenin ki haberi ziyâdedir. Onun cânın haberi olmayan can üzerine ziyâdedir ve rüçhânı vardır, görmez misin?

جان ما از جان حيوان بيشتتر

از چه زآن رو که فزون دارد خبر

Bizim canımız hayvanın canı üzerine ziyâdedir ve hayvanın canından eşreftir. Ne cihetten dersin evvel cihetinden ki hayvanın canından ziyade haber tutat ve hakkı bilir binâenaleyh ruh-ı hayvâniden rûh-ı insânî 'indallah makbûldür, bundan. (181-a) İçindir ki insan olduktan kerî lâşesi gibi cesedini mezbeleye atmazlar belki gusl ü tekfîn ve üzerine namaz ve bir kabir hazır edip onu defn edeler ve üzerine 'alâmet vazı' ederler ve mekâbir-i müslimîn üzerine mürûr-ı âfet ricaldendir ve onda oturmak ve gülmek mekruhtur bu ta'zimât ruh-ı insânîye zarf olduğundan içidir ama hayvânatta şerîf rûh zarf olmadığından hasedine ihtirâm meşru' oldu.

پس فزون از جان ما، جان ملك

كاو منزله شد ز حس مشترك

Böyle olunca bizim canımızdan meleğin canı eşreftir, zira hüsn-i müşrîkten meleğin canı münezzehe geldi. Hüsn-i müşrîkin şu hissini adıdır ki cem-i havas vakt-i ihsasta 'ilmini oraya verir. Bu melekte yoktur.

وز ملك، جان خداوندان دل

باشد افزون، تو تحير را بهل

Melekten dahi gönül sahibi evliyânın ruhları eşreftir. Sen bunda hayreti terk eyle ve böyle şey olur mu deme. Beyt-i sâbıkta meleğin canının insanın canından eşrefiyetinden murad 'avâmın canından demek imiş. Havas'ın canından demek imiş olduğuna bu beyit karinedir.

زآن سبب آدم بود مسجودشان

جان او افزون تر است از بودشان

Bu sebepten Âdem (as) onların mescûdu geldi ve cümlesi hatta Cibrîl-i Emîn dahi secde ettiler. Zira HazretiÂdem'in ruhu onların vücûdundan eşref-i idi. Bunun gibidir. Cem'-i 'ilm-i âlâ semânın mazharı olan evliyâ-yı kirâm,

ور نه، بهتر را سجود دون تری

امر کردن هیچ نبود در خوری

Eğer böyle olmayaydı, ziyade efdâlin kendinden ziyâde donuna secde eyle, emir etmesi âmirden zulm-i sârih olur idi. Vâcip Te'âlâ zulümden münezzehtir. Nite ki

Kur'ân-ı Kerîm'inde, ⁴⁰ Donuna secde eyle, emir hiç layık olamaz demektir.

کی پسندد عدل و لطف کردگار

که گلی سجده کند در پیش خار

Kaçan beğenir Allah Te'âlâ'nın 'adâleti ve lütfu onu ki gül dikenin önünde secde eyleye, elbet beğenmez ve revâ görmez.

جان چو افزون شد، گذشت از انتها

شد مطیعش جان جمله چیزها

Ruh-ı insânî çünkü büyüdü ve intihâdan kaçtı. Cümle eşyânın cânı ona mûti' geldi.

مرغ و ماهی و پری و آدمی

زانکه او بیش است و، ایشان در کمی

Kuş ve balık ve cin ve insanın 'avâmı cümlesi insan-ı kâmile mûti' geldi. Ondan için ki insan-ı kâmil ziyâdedir ve terakkîdedir ve bunlar noksandadır. 'Âkıbet bunlar fenâya giderler lakin insan-ı kâmil fâni olmadığından ma'âde gün be gün Cenâb-ı Hakk'a tekarrüptedir. Bu cihetle cümlelerin canı (181-b) elbet ona inkıyâd eder.

⁴⁰ Şüphesiz ki Allah, bir zerre ağırlığında dahi zulmetmez. Nisa,4/40

ماهیان سوزنگر دلکش شوند

سوزنان را رشته ها تابع بوند

Balıklar ehlullahın, tilkinin önüne habîsi olurlar. Zira iğneler ipliklere tâbi' olur. Ehlullah iğne gibidir ve cümle eşyâ iplik gibidir. Elbette Allah'a tab'idirler. Nite ki İbn-i Ethem hikâyesinde işittin.

بقیة قصه ابراهیم ادهم بر لب دریا و آن امیر مرید

Hazretiİbrâhim bin Ethem (ks) hazretlerinin deryâ kenarında izhâr buyurduğu kerâmetin hikâyesini bâkiyesidir.

چون نفاذ امر شیخ آن میر دید

ز آمد ماهی شدش وجدی پدید

Çünkü şeyhin emrinin geçmesini o sultan gördü. Balığın gelmesinden ona bir vecd zahir oldu ve 'azîzin kemâl-i büyüklüklerine vâkıf oldu.

گفت اه، ماهی ز پیران آگه است

شه تنی را کاو لعین درگه است

Melik dedi ki deryâdaki balık pîrden niteki dergâh-ı Hüdâ'nın tard olunmuştur.

ماهیان از پیر آگه، ما بعید

ما شقی زین دولت و، ایشان سعید

Balıklar pîrden âgah ve biz anlamaktan ba'îdiz. Biz evliyâ-ı Hüdâ'yı anlamak devletinden şakîyiz ve onlar ki hayvanâttır. Sa'iddirler ve bilirler, filvakie enbiyâ ve evliyâyı eşcâr ve ahcâr-ı makûleleri anladılar nice gafiller anlamayıp inkâr ve 'adâvet ettiler.

سجده کرد و رفت گریان و خراب

گشت دیوانه ز عشق فتح باب

Ba'de Hazreti'azîze tahiyyat ve ta'zîm eyledi ve giryân ve harâb olduğu bâbından ve dahi Hazretişeyhe Cenâb-ı Hakk tarafından olan feth-i bâbın muhabbetinden deli oldu ve ona 'azîm gıpta eyledi.

پس تو ای ناشسته رو، در چیستی

در نزاع و در حسد با کیستی

Yine münkir şeyh olanın hikâyesine avdet edip buyurdular ki ey yüzü yıkanmamış münkir, evliyâ sen neredesin? Hâl-i evliyâ böyle olunca ve kiminle hasette ve nezî'addesin? 'Aklını başına cem' eyle. Evliyâullahtan kefi lisân ile demek ister. Sâbıkta kaçan şeyhin mürîdi

با دم شیرى تو بازى مى كنى

بر ملايك ترك تازى مى كنى

Aslanın kuyruğu ile oyun eylersin. Meliklerin üzerine seğırtmek eylersin. Arslan kuyruğu senin olamaz. Bu kedi kuyruğu değildir ve melekler üzerinesin. Hamle edemezsin. Onlar ile mukâvemet kâdir değilsin. Mahz olan zata sen niçin götürürsün. Âgah ol, bu baş aşağı gitmeyi rif'at sayma. Zira ta'n tehaffüzdür, terfî' zannetme.

بد چه باشد مس محتاج و مهان

شيخ كه بود كيمياى بى کران

(182-a)Kötü yine olur, hakîr ve muhtâc olan bakır olur, şeyh kim olur. Münâfi ve fevâ'idi nihâyetsiz bir kimyâ olur.

مس اگر از كيميا قابل نبد

كيميا از مس، هرگز مس نشد

Bakır eğer iksirden altın olmağa kâbil olmadı ise suç iksirde değildir, zira nice kere bakır iksirden altın olmuştur. Bundan fehm olunur ki kusur bakırdadır ve o bakırın altın olmaya istida'dı yok imiş velâkin iksirin bakırdan asla bakır olduğu yoktur. Ey münkir sen bizim şeyhimizden bir şey anlamadın ise kusur sendendir zira

bu kadar o şeyhten fâide görmüşler vardır. Eğer şeyhte kemâl olmayaydı bir müstağiri olamazdı.

بد چه باشد سرکشی اندر عمل

شیخ کبود عین دریای ازل

O şakî ve çirkin kim olur. Ateşten halk olunmuş serkeş olan şeytân olur. Şakînin mâhiyeti budur ve asla şeytandan farkı yoktur. Şeyh kim olur ve mâhiyeti nedir. Ezel deryâsının ‘aynı olur. Deryâ-yı ezelden murâd Vâcip Te’âlâ Hazretleridir.

دائم آتش را بترسانند ز آب

آب کی ترسید هرگز ز التهاب

Da’imâ ateşi sudan korkuturlar, su ateşin alev-gîr olmasından kaçan havf eyledi.

در رخ مه، عیب بینی می کنی

در بهشتی، خارچینی می کنی

Ayın yüzündeki ayıp görücülük eylersen, cennette diken devşiricilik eylersin. Hâlbuki mâhın ‘ayıbı yoktur ve cennette dahi diken yoktur. Bunun gibi bu şeyhin dahi asla ‘ayıbı ve kusûru yoktur. Cümle gördüğün kusur senin kendindedir, diyerek şeyhin mürîdi ta’n edene böyle cevap verdi.

گر بهشت اندر روی، تو خار جو

هیچ خار آن جا نیابی، غیر تو

Ey diken talep edici, eğer cennete gidersen senden gayrı diken bulamazsın. Hemen ancak diken sensin. Ya’ni ey şeyh-i kâmilde ‘ayıp arayıcı, onda aslâ ‘ayıp ve kusur bulamazsın. Hikâyet bir mürid şeyhinin rü’yâsında kurt şeklinde görür imiş. Bir gün şeyhine bu hali söylemiş. Şeyhi dahi cevap etmiş ki, bir dahi beni öyle görünce kulağımdan tut ve iyi çek. Yine bir gece böyle görünce, kulağından tutmuş ve çekmiş ve canı acıyarak uyanmış. Görmüş ki kulağı yarılmış ve kan akar, meğer gördüğü kurt kendisi imiş.

می بیوشی آفتابی در گلی

رخنه می جویی ز بدر کاملی

Güneşi balçık içinde setr edeyim dersen bedr-i kâminden istersin. Ay bedir oldukça onda rahne olmaz.

آفتابی کو بتابد در جهان

بهر خفاشی کجا گردد نهان

(182-b) Bir güneş ki cihânda parlar, bir paresinin hatırı için nihân olmak istemez.

عیبها از رد پیران عیب شد

غیبها از رشك پیران غیب شد

Ayıplar pîrlerin r ‘ayp oldu. Bu sûrette meşâyih’te ayıp olmaz. Gayblar onların gayrısından gayb oldu. İstemediler ki herkes ‘âvâlim-i gaybiyeyi müşahede için Cenâb-ı Hakk gaypları muhtefî eyledi. Hiç böyle zatlarda ‘ayp ve kusur olur mu dedi.

باری، ار دوری ز خدمت، یار باش

در ندامت چابک و بر کار باش

Çünkü böyle kâmillere hizmetten uzak oldun. Bâti yâr oldun ve senâsıyla meşgûl ol. Pişmân olmakta tez ol ve iş üzerine ol.

تا از آن راهت نسیمی میرسد

آب رحمت را چه بندی از حسد

Hatta o yoldan sana bir rüzgâr vâsıl ola ve feyz-i Hakk gele. Mevlâ'nın âb-ı rahmetini hasedinden ne bağlarsın. Evliyâsına âb-ı rahmet ceryân etmez olur.

گر چه دوری، دور می جنبان تو دُم

حيث ما كنتم فولوا وجهكم

Eğer ki evliyâdan uzaksan lakin uzaktan kuyruğunu tahrik ile ne mekânda olursun? Vechlerinizi ehlullaha müteveccih ediniz.

چون خری در گل فتد، از گام تیز

دم به دم جنبد برای عزم خیز

Çünkü bir eşek tez yürümekten çamura düşer, nefis be nefis şu çamurdan çıkayım diye hareket eder.

جای را هموار نکند بهر باش

داند او که نیست آن جای معاش

O çamurda olan yeri orada öleyim diye düzlemez, zira eşek bilir ki orası ölecek yer değildir. Hemen çıkmaya çabalar.

حس تو از حس خر کمتر بُدست

که دل تو زین وحلها بر نجست

Senin hüsn merkebin hissinden ziyade aşağı olmuştur. Zira senin kalbin bu dünyâ çamurlarından sıçramadı ve gittikçe dünyâyâ yerleştin.

در وحل تاویل رخصت می کنی

چون نمی خواهی کز آن دل بر کنی

Dünya çamuru te'vîl ve ruhsat eylersin, niçin istemezsin ki ondan gönül koparasın ve dünyanın hubbundan kalbini pâk edesin.

کاین روا باشد مرا من مضطرم

حق نگیرد عاجزی را از کرم

Öyle diyerek te'vîl ve ruhsât eylesin ki bu dünyâ ile iştigâl bana lâyıktır. Zira ben mustaribim Cenâb-ı Kibriyâ kereminden 'âcîzi tutmaz ve mu'âheze dahi eylemez.

خود گرفتستت، تو چون گفتار کور

این گرفتن را نبینی از غرور

Tahkîk seni Cenâb-ı Kibriyâ tutmuştur ve muâheze etmiştir. Sen kör sırtlan gibi bu mu'âhezeyi gururundan ve kibrinden anlamazsın. (183-a)

می بگویند اندرون گفتار نیست

از برون جوئید، کاندرا غار نیست

Görmez misin, gafil sırtlanın körlüğünün beyanına şüru' edip buyururlar. Sırtlan sada edenler derler imiş ki burada sırtlan yoktur. Taşrada bakınız zira garın içinde yoktur.

این همی گویند و بندش می نهند

او همی گوید، ز من کی آگهند

Bu kelamı böyle söylerler ve o sırtlana bend korlar ve onu bağlarlar. Sırtlan der imiş ki beni görmediler, haberi yok ki hem gördüler ve hem bağladılar velakin kendisi giriftâr olmadı zanneder. Bunun gibi çok kimseler vardır ki Cenâb-ı Kibriyâ onu tutmuş muâheze etmiş. O zanneder ki 'avf olundum ve muâheze olunmadım.

گر ز من آگاه بودی این عدو

کی ندا کردی که آن گفتار کو

Eğer benden bu bu düşman agah olaydı kaçan sırtlan kanı diye nîdâ eder idi. Hâsılı giriftâr olmuş iken ben ölmedim diye böyle zanneder.

دعوی کردن آن شخص که خدای تعالی مرا نمی گیرد به گناه و جواب شعیب او را

O şahsın avf eylemesi öyle diyerek ki Hüdâ-yı Te'âlâ beni günah sebebiyle muâheze buyurmaz ve Şuayb (as)'ın onun du'âsına cevap söylemesi beyânındadır.

آن یکی میگفت در عهد شعیب
که خدا از من بسی دیدست عیب

O bir kimesne Şuayb (as)'ın zamanında Şuayb (as)'a dedi ki, Cenâb-ı Kibriyâ benden çok ayıp ve kusurlar görmüştür.

چند دید از من گناه و جرمها
و ز کرم یزدان نمیگیرد مرا

O dahi benden nice günâh ve suçlar gördü. Kereminden Cenâb-ı Hakk beni tutmaz. Benden intikâm almaz.

حق تعالی گفت در گوش شعیب
در جواب او فصیح از راه غیب

Cenâb-ı Kibriyâ Şuayb'ın kulağına 'âlem-i gayp yolundan fasîh olarak dedi ki:

که بگفتی چند کردم من گناه
و ز کرم نگرفت در جرم اله

Şuayb, söyle ona ki, sen dedin ki ben çok günah ettim, cürmüm hakkında Rabb'im beni muâheze etmedi.

عکس میگوید و مقلوب ای سفیه
ای رها کرده ره و بگرفته تیه

‘Aksi söylüyorsun ve kalb olunmuş söylüyorsun, ey ‘aklı az ve ey sırat-ı müstakîme gitmeyi terk etmiş ve Sahrâ-yı Tîh’e gitmiş adam, diyerek benim tarafımdan haber ver ve onu muâhezemize vâkıf eyle, buyurarak bu cehle Şuayb (as)’a vahîy ve ilhâm olundu.

چند چنڈت گیرم و تو بی خبر

در سلاسل مانده ای پا تا به سر

Nice kere seni tutarım ve sen bî-habersin di, benim tarafımdan sen baştan ayağa zincir intikamlar eyle ihzâ olunmuşsun de ve alanda zincirsin, giriftâr olduğundan bî-habersin di.

زنگ تو بر تویت ای دیگ سیاه

کرد سیمای درونت را تباه

Ey siyah tencere senin, (183-b) karalığın kat kat üzerinedir. Senin kalbinin sîmâsı ve zâyî’ ve telef etti ve kasd getirdi.

بر دلت زنگار بر زنگارها

جمع شد تا کور شد ز اسرارها

Senin kalbinin üzeine basbas üzerine cem’ oldu. Hatta kalbin esrâr-ı ilâhiyeden bî-haber oldu diye Şuayb söyle diye vahiy olundu.

گر زند آن دود بر دیگ نوی

آن اثر بنماید ار باشد جوی

Eğer duhan bir sâlih zâtın kalbinin bir nice tencerisine vuraydı onun eseri bir miktar arpa miktârı dahi olursa zâhir olur idi velakin senin kalbin kararmış, isyânın eseri onda zâhir olmak mümkün değildir. Görmez misin, cedîd tencerenin hali budur ama eski tencerede eser-i duhân asla zâhir olmaz.

زانکه هر چیزی به ضد پیدا شود

بر سپیدی آن سیاه رسوا شود

Zira her nesne haddiyle zâhir olur. Beyâz üzre siyâh rezîl olur.

چون سیاه شد دیگ، پس تاثیر دود

بعد از این بروی که بیند ای عنود

Çünkü tencere kara oldu. Böyle olunca duhânın te'sirini bundan sonra onun üzerine tiz tiz kim görür. Zira haddi yok ki zâhir olsun.

مرد آهنگر که او زنگی بود

دود را با روش هم رنگی بود

Bir demirci adam ki siyah ola dühânın yüzüyle hem-renkliğini olur. Bu cehle eser-i dühân vechinde nümâyân olmaz.

مرد رومی گر کند آهنگری

رویش ابلق گردد از دود آوری

Rûmî adam ki demircilik eyler. Yüzü alaca olur, dühân getirmekten ya'ni dühân yüzüne vurmak hasebiyle yüzüne siyahlık kalır demektir.

پس بداند زود تاثیر گناه

تابنالد زار و گوید ای اله

Bu ecelden tiz günâhtır. Te'sirini bilsin bu ecelden ey illa benim suçumu 'avf eyle diye münâcat etsin.

چون کند اصرار و بد پیشه کند

خاک اندر چشم اندیشه کند

Çünkü ma'siyete ısrâr eyler ve kötüyü san'at eyler. Yani a'mâl siyeh ile meşgûl olur ve dahi fikrinin gözüne toğrak eyler. Fikr-i sahîhi kalmaz.

توبه نندیشد، دگر شیرین شود

بر دلش آن جرم، تا بی دین شود

Tövbeyi tefekkür eylemez. Ma'siyet onun üzerine gayrı tatlı olur ve onun gönlü üzerine o ma'siyetin cürm ü günâhı kalır. Bî-dîn oluncaya dek

آن پشیمانی و یا رب رفت از او

شست بر آینه زنگ پنج تو

O pişmanlık ve yâ Rab diye münâcât ondan gitti ve onun âyine-i kalbinde beş kat bâs oturdu, ya'ni kalbine kuvvet tam geldi, demektir. İşte yâ Şuayb bunlar benim intikâmımdır. Hâsıl intikâm-ı ilâhiye iki türlü olur imiş, birisine soru ve birisine (184-a) Ma'nevîdirler, intikâm-ı sûrî cümlelerin ma'lûmudur ama intikâm-ı ma'nevî herkese ma'lûm olmayıp ancak onu erbâb-ı ma'rifet bilirler. Binâen'aleyh bu kimsenin intikâm-ı ilâhiyeden haberi olmamakla Şuayb (as)'a benden intikam almadı demiş. Şuayb (as) dahi Hakk Teâ'lâ'nın intikâm-ı ma'nevîye ile kendinden intikâm aldığını kendine söylemiş.

آهنش را زنگها خوردن گرفت

گوهرش را زنگ، کم کردن گرفت

Onun demirini pas yemek tuttu. Onun gevherini ma'siyet pası aşağı eylemek tuttu.

چون نویسی کاغذ اسپید بر

آن نوشته خوانده آید در نظر

Çünkü beyaz kağıt üzerine yazı yazarsın, o yazılmış nazarda okunmuş gelir.

چون نویسی بر سر بنوشته خط

فهم ناید، خواندنش گردد غلط

Çünkü yazılmış yazı üzerine yazı yazarsan fehme gelmez. Onu okumak galat olur.

کان سیاهی بر سیاهی او فتاد

هر دو خط شد کور و معنی نداد

Zira o siyah hat bir siyah hat üzerine vâki' oldu ve bir ma'nâ vermedi. Bunun gibi ma'siyet üzerine geldikte kalbe karalık gelir. Hadîs-i şerîfte gelmiştir ki, bir kimse ma'siyet ettikte kalbine bir nakt-i sûre-i vâzî' olunur. Hatta kalbi siyah olur.

ور سوم باره نویسی بر سرش

پس سیه کردی چو جان کافرش

Eğer üçüncü kere yazı evvelki hatların başı üzerine yazar isen o kağıdı ve o mektup olan hatları kâfirin canı gibi çok siyah eylersin. Ya'ni me'âsı tez ettikçe kalp karalama yazılmış kağıt gibi bütün siyah olur.

پس چه چاره جز پناه چاره گر

نامیدی مس و، اکسیرش نظر

Böyle olunca ne çare vardır. Böyle kararmış gönle âlâ ki çare edici ve herkesin dermanını bilici Cenâb-ı Kibriyâ'ya ilticâdan gayrı zira ye's bakırdır ve onun kimyâsı nazar-ı bârîdir. Rabb'ül-âlemin bir kere nazar-ı rajmetiyle baktıkta kalp beyazlanır ve gönülde asla kasvet ve gaflet eseri kalmaz hemen Mevlâ'ya iltica eyle ve yalvar ve ağla.

نامیدیها به پیش او نهید

تا ز درد بی دوا بیرون جهید

Ümitsizlikleri ey mücrimler onun önüne koyunuz hatta bî-devâ olan dertten teşrîh hurûc edesiniz ve çare bulasınız.

چون شعيب اين نکته ها با او بگفت

ز آن دم جان در دل او گل شکفت

Çünkü HazretiŞuayb (as) bu nükteleri ona dedi ki, bu can hâcetinden o kimsenin gönlünde gül açıldı ve ona teyakkuz geldi.

جان او بشنيد وحى آسمان

گفت اگر بگرفت ما را کو نشان

Ömürden canı bu dahi asumânî işitti dedi ki, eğer beni Rabb'im mu'âheze ederse kanı mu'âhezhenin 'alâmeti ve nişânı.

گفت يا رب دفع من می گوید او

آن گرفتن را نشان می جوید او

Şuayb (as) dahi tekrar Cenâb-ı Hakk'a teveccüh edip dedi ki yâ Rab bu kul 'itimâd etmez ve bana mu'âraza eder ve senin ahz ve intikâmına (184-b) 'alâmet ister.

گفت ستارم نگویم راز هاش

جز یکی رمز از برای ابتلاش

Allah te'âlâ hazretleri buyurdu ki, yâ Şuayb (as) ben settârım, onun sırlarını söylemem, âlâ onu imtihân için bir remz söylerim. Burada ibtilâdan murâd ona bildirmektir.

يك نشانى آن كه می گیرم و را

آن كه طاعت دارد از صوم و دعا

İntikâm bir nişân ve 'alâmet odur ki onu tutmuşum, tâ'at ve 'ibâdet tutarım. Oruçtan ve du'âdan o kul

از نماز و از زکات و غیر آن

لیک یک ذره ندارد ذوق جان

Namazdan ve zekattan ve onun gayrısından ve lakin bir zerre zevk ü cân tutmaz. Oruçtan okulum bana tâ'atler eyler lâkin bir zerre dimağında tâ'at lezzeti tutmaz ve güzel 'amâl işler lakin 'amâlinden zevki yoktur.

میکنند طاعات و افعال سنی

لیک یک ذره ندارد چاشنی

Onun tâ'ati içtir ve için ma'nâsı ki câşını ve lezzettir, onda yoktur. Tâ'at ve cüzleri kırıldı. Asla onda mağz olan lezzet yoktur. Bu cihetle tâ'at olmamış olur.

ذوق باید تا دهد طاعات بر

مغز باید تا دهد دانه شجر

Zevk ü tâ'at gerktir ki tâ'atler buğday versin, dânedede iç gerektir ki, hatta yemiş meyve versin.

دانه بی مغز کی گردد نهال

صورت بی جان نباشد جز خیال

İçsiz çekirdek kaçan dal olur, olmaz demektir. Canı olmayan sûret hayâlin gayrı olamaz. Belki bir sâde nümâyîştir ve ona aslâ 'itibâr yoktur. Sûreten 'itibârı ancak ruh iledir.

بقیة قصة طعنه زدن آن مرد بیگانه در شیخ

آن خبیث از شیخ می لائید ژاژ

کژنگر باشد همیشه عقل کاژ

O habîs münkîr şeyh hazretlerinden için münkîre kelp gibi ürerdi. Lâiden kelb ürümesine denir. Ba'zı nüshada hiss vâki'dir. Habîs birine ve yine lâid yerine lâhid vâki' olmuştur. Ma'nâsı ol denî şeyhten hezeyân laf eylemedi, demektir. Zira şaşının 'aklı hemîşe eğri bakıcı olur. Kâj şaşuya derler, 'Arâbî'si asuldur. Gözü münharif olmak cihetiyle biri iki görür.

دیدمش اندر میان مجلسی

او ز تقوی عاری است و مفلسی

Öyle diyerek türrehât söylediği ben onu bâde meclisinde gördüm. O şeyh takvîyeden âr eder. O şeyh ma'ârif ve hüküm yezdâniyeden, müflistir.

ور که باور نیستت خیز امشبان

تا ببینی فسق شیخت را عیان

Eğer ki sana i'timat yok ise benim kelâmıma kalak bu zulmetlerde hatta şeyhin fiskını âşikâra göresin.

شب ببردش بر سر یک روزنی

گفت بنگر فسق و عشرت کردنی

Gece onu bir bî-çârenin başı üzerine ilette ve dedi ki bak şeyhin fesâdına ve şarâb-ı hamrına.(185-a)

بنگر آن سالوس روز و، فسق شب

روز همچون مصطفی، شب بو لهب

Yine dedi ki bak gündüz mür'eisi şeyhe ve gecenin fiskına ya'ni nehârda halk yanında ne tâ'atler işler ve gece neler eder gör gözün ile gündüz HazretiFahr-Âlem turunda gece gece işte böyle Ebu Leheb gibidir.

روز عبد الله او را گشته نام

شب نعوذ بالله و در دست جام

Gündüz arî ‘ibadallah gece arî ne’uzubillah der ve böyle elinde kadeh vardır gece Hakk’a yarar bir ‘ilmi yoktur.

دید شیشه در کف آن پیر پُر
گفت شیخا مر ترا هم هست غر

Çünkü pencereden şeyhi gördü ve rak-1 bâb edip içer ve gördüler dedi ki ey şeyh sana dahi bizi aldamak vardır.

تو نمی گفتی که در جام شراب
دیو می میزد شتابان ناشتاب

Dünkü gün demediniz mi ki şarâb kadehine şeytân ‘acele ile tebevül eder şimdi niçin sen şarâb içersin dedi.

گفت جامم را چنان پر کرده اند
کاندرونش می نگنجد يك سپند

Şeyh dahi cevâbında dedi ki benim kadehimi ancılayın dolu etmişlerdir ki ona bir yüzerlik tohumu bile sığmaz.

بنگر اینجا هیچ گنجد ذره ای
این سخن را کژ شنیده غره ای

Bak buraya hiçbir zerre sığar mı bu sözü eğri işitmişsin ve aldanmışsın zirâ biz zâhir kadehine bevl eder dedik.

جام ظاهر، خمر ظاهر نیست این
دور دار این را ز شیخ غیب بین

Zâhir kadehi ve zâhir şarabı değildir bu içtiğimiz bunu gayb görücü şeyhden uzak tut onlara fisk ve fücûr olmaz.

جام می، هستی شیخ است ای فلیو

کاندر او اندر نگنجد بول دیو

Şarâb kadehişeyhin vücûdudur zirâ onun içine şeytân bevli sığmaz.

پُر و مالامال از نور حق است

جام تن بشکسته، نور مطلق است

İnsân-ı kâmilin cam vücûdu Hakk'ın nûrundan doludur belki onların cam vücûdu kırıldı ve mahz-ı nûrdur.

نور خورشید ار بیفتد بر حدث

او همان نور است، نپذیرد خبث

Güneşin nûru eğer hadis üzerine vaki' olursa evine ver murârlığı kabûl etmez fi'l-vaki' insân-ı kâmil de böyle nesne olmaz eğer olsa bile şey-i kâmil bunula murdâr olmaz.

شیخ گفت این خود نه جام است و نه می

هین به زیر آ، منکرا، بنگر به وی

Şeyh dedi ki tahkîk bu ne camdır ne meydîr agâh ol aşâğı gel ve ona bak.

آمد و دید انگین خاص بود

کور شد آن دشمن کور و کبود

Münkîr şeyhî geldi ve gördü ki 'asal sâfi idi o kör ve çirkin düşman kör oldu.

گفت پیر آن دم مرید خویش را

رو برای من بجو می، ای کیا

O dem de şeyh hazretleri kendi müridine dedi yürü benim için ey ölümü iste.

که مرا رنجی است مضطر گشته ام

من ز رنج از مخصه بگذشته ام

Zirâ benim rencim vardır ve ben ‘âciz olmuşum ben renc derdinden hâlet-i muhammeseden ileriye gitmişimdir.

در ضرورت هست هر مردار پاک

بر سر منکر ز لعنت باد خاک

(185-b)Zarûret vaktinde her murdar pâk ve mübahdır. Münkiriğe başı üzerine la’netten toprak olsun.

گردِ خمخانه بر آمد آن مرید

بهر شیخ از هر خمی او می چشید

O mürit meyhâne tarafına gelkti. Şeyh için her küpten tatlı ya’ni küpleri gezip iyisini aradı.

در همه خمخانه ها او می ندید

گشته بُد پر از اسل خم نبید

Meyhânelerini cümlesinde o mürid mey görmedi. Zira bâde küpe cümlesi ‘aselden dolu olmuş idi. Ma’lûm ola ki bu müridden murâd Cenâb-ı HazretiMevlânâ kendileridir ve şeyh-i mezkûrdan murad Şeyh Muhammed Şemseddin Tebrizi (ks)’tur.

گفت ای رندان، چه حال است این چه کار

هیچ خمی در نمی بینم عقار

Çünkü küpleri mürit görüp mey bulamadı, dedi ki ey sarhoşlar bu ne hâldir ve ne ‘acep iştir, hiçbir küpte bâde görmedim, bu küpler ‘asel doludur. Burası meyhâne değil belki aselhânedir.

چمله رندان نزد آن شیخ آمدند

چشم گریان دست بر سر می زدند

Cümle sarhoşlar Hazreti Mevlânâ (ks) yanına geldiler. Gözleri ağlayarak herbiri elini başına vurdular.

در خرابات آمدی شیخ اجل

چمله می ها از قدومت شد غسل

Dediler ki, ey ulu şeyh sen meyhâneye geldin, senin kudüm himmetinden cümle meylar bal oldu. Yoksa bu küplerin içindeki sizin teşrîfinizden evvel meyl idiler.

کرده ای می را تو مبدل از حدث

جان ما را هم بدل کن از خبث

Sen meydârlıktan tebdîl olunmuş eyledin. Bizim canımızı dahi bu çirkinlikten mübeddel eyle.

گر شود عالم پر از خون مال

مال کی خورد بنده خدا الا حلال

Eğer ‘âlim kandan dolu olur ise ya’ni dünyânın ta’âm ve şarabı haram olursa Allah Te’âlâ’nın has kulu muyuz? Helal yer ve onların tenâvülü ve katında Cenâb-ı Kibriyâ onu tayyîb-i helâli tahvîl buyurur demektir.

گفتن عایشه پیغمبر صلی الله علیه و سلم را که تو

بی مصلا چون است که همه جا نماز

Ümmü’l-mü’mînîn Hazreti ‘Âişe (ra) validemizin, Hazreti Muhammed (sas) Efendimize söylemesi ki, yâ Resûlallah, zât-ı şerîfiniz seccâdesiz her yerde namaz eylesiniz. Her mekânın tahâreti yoktur. Bu nice olur.

عایشہ روزی بہ پیغمبر بگفت

یا رسول الله تو پیدا و نہفت

Hazreti 'Âişe vâlidemiz, bir gün peygamberimiz (as)'a buyurdu ki yâ Resûlallah, sizler âşikâre ve gizli,

هر کجا باشد نمازی می کنی

می دود در خانه ناپاک و دنی

Her kande bulursanız namaz kılarınsınız, hâneye pâk ve denî yeler ve sekrdir.

گر چه میدانی که هر طفل پلید کرد

مستعمل به هر جا که رسید

(186-a) Üç günden eksik veyâhut on günden ziyâde 'âdeti olmayarak dem gören hâtun ki ona müstehâze derler ve murdarlığa bulaşmış tıfl-ı nâşîdir. Vesair murdar hayvan eriştiği yeri arz müsta'mil ve murdar eder.

گفت پیغمبر که از بهر مهان

حق نجس را پاک گرداند، بدان

Sultân-ı kevneyn buyurdular. Büyükler için yâ 'Âişe Mevlâ necisi pâk kılar bunu iyi bil.

سجده گاهم را از آن رو لطف حق

پاک گردانید تا هفتم طبق

Benim secde mahallimi bu cihetten yedinci yere dek lütf-ı bârî pâk eyledi.

هان و هان ترك حسد کن با شهان

ور نه ابلیسی شوی اندر جهان

Âgâh ol, bu hali bildin ise şahlara hasedi terk eyle, yoksa bu dünyâda bir şeytan olursun. Şeytanın bevli mel'ûn olmasa sebep HazretiÂdem gibi bir sultân-ı zîşâna hasedidir.

کاو اگر زهری خورد شهدی شود

تو اگر شهدی خوری زهری بود

Zira o veli bir zehir ve haram yer ise bâl ü helâl olur. Sen eğer helal yersen haram olur. Çünkü böyle gaflet ile yediğin ve içtiğin ve giydiğin cümlesi haramdır msıra'ı yediği, giydiği al Vallah haram.

کاو بَدَل گشت و بَدَل شد کار او

لطف گشت و نور شد هر نار او

Zira insan-ı kâmil râh-ı Hakk'ta bedel oldu ve vücûdunu vücûd-ı âhire değiştî, böyle olunca onun kârı bedel oldu ve tebdîl-i 'iyâne kâdir oldu ve kendisi müzehher lutf oldu ve onun her hareketi mahz-ı nûr oldu.

قوت حق بود مر بابل را

ور نه مرغی چون کشد مر پیل را

Ebâbil kuşuna Hakk'ın kuvveti vâir idi yoksa bir kuş fili nice öldürür.

لشکری را مرغی چندی شکست

تا بدانی آن صلابت از حق است

Bir 'âzîm 'askeri bir miktar kuşçağızlar kırdı ve bozdu hatta bilesin ki o selâbet Hakk'tandır, murgıda olan tasgîr içindir.

گر تو را وسواس آید زین قبیل

رو بخوان تو سوره اصحاب فیل

Eğer sana bu nev'-i kelâmdan vesveseler gelir, yürü sen ashâb-ı fil'in kıssa ve sûresini Kur'ân-ı Kerîm'de oku görürsün.

ور کنی با او مری و همسری

کافرم گر تو از ایشان بو بری

Eğer evliyâ ile 'inâd ve müsâvât davasını edersen eğer onlardan başının iletirsen ben kaz olmuş olurum. Cenâb-ı Mevlânâ (ks) hazretlerinin küfrü ve recâ'ı imtina'ı ve mahallevarmış gibidir. Bu cihetle mahalli ta'lîk eder. Baş kurtarmanın mahalli olduğunu beyan buyurlar. gibidir.

کشیدن موش مهار شتر را و متعجب شدن موش در خود

Farenin devenin yularını çekmesi ve dahi kendinin gördüğü iş hakkında mu'acep olması beyânındadır.

موشکی در کف مهار اشتري

در ربود و شد روان او از مری

Bir hakir fâre elinde (186-b) bir devenin yularını kaptı ve revân oldu. Kibr ü 'inaddan

اشتر از چستی که با او شد روان

موش غرّه شد که هستم پهلوان

Deve kendinde olan mülayemetinden için onunla gider idi. Muş devenin inkıyâdından mağrur olduğu ben pehlivan imişim, develer itâ'at ederler.

بر شتر زد پرتو اندیشه اش

گفت بنمایم ترا، تو باش خوش

Onun fikrinin pertev ü hâli deve üzerine vurdu ve dedi ki sana gösteririm sen hoş ol. Ma'lûm oldu ki derdinden murâd meşâyih-i kibârdır ve fâreden murâd

padişahlar ve ‘ulemâ-yı zâhirdir. Çünkü bunlar evliyâullahın kendilerine inkıyâdını ve ita’âtini görünce kendilerini evliyâdan büyük bilip mağrur oldular. Meşâyih’e dahi bu hatıra keşf olup ve bir şey söyleyip hoş-âmedî vakti geldikte görürsün, derler ve vaktinde icrâ ederler demekten ibârettir.

تا بیامد بر لب جوئی بزرگ

کاندر او گشتی زبون پیل سترگ

Bir ulu ırmağın kenarına geldi, öyle bir ulu ırmak ki ndan ulu fil zebûn olurdu ve geçmeye kâdir olamazdı.

موش آنجا ایستاد و خشک گشت

گفت اشتر ای رفیق کوه و دشت

Fare suyu görünce korktu ve durdu, hareketi, mecâli kalmadı. Deve dedi ki ey dağda deve dedi ki

این توقف چیست حیرانی چرا

پا بنه مردانه، اندر جو درآ

Bu tevakkuf nedir, hayranlık niçindir, merdâne ve vâzı’ kadem et, ırmak içine ve beri cânibe gel.

تو قلاووزی و پیش آهنگ من

در میان ره، مباش و تن مزن

Sen klavuzsun ve benim önümde kast edicisin, yolun ortasında olma ve durma.

گفت این جوئی شگرف است و عمیق

من همی ترسم ز غرقاب ای رفیق

Mûş dahi cevâbında dedi ki, bu ulu sudur ve derindir ey benim refkim ben boğulmaktan korkarım.

گفت اشتر تا ببینم حد آب

پا در آن بنهاد آن اشتر شتاب

Deve dedi ki, dur bakayım âbın haddi ne miktârdır, o deve ‘acele ile ayağını suya koydu.

گفت تا زانوست آب ای کور موش

از چه حیران گشتی و رفتی ز هوش

Dedi ki, bu dize kadardır ey kör fâre, neden hayrân oldun ve beden bu kadar sudan lâ-ya’kîl oldun.

گفت مور توست و ما را ازدهاست

که ز زانو، تا به زانو فرق هاست

Fare dedi ki sana karıncadır ve bize ejderhadır zira dizden dize farklar vardır.

گر ترا تا زانو است ای پر هنر مر

مرا صد گز گذشت از فرق سر

Eğer sana ey hüner sahibi dize dek ise tahkîk bana başımın tepesinden yüz arşın geçti.

گفت گستاخی مکن بار دگر

تا نسوزد جسم و جانت زین شرر

Ve deve dedi ki küstahlık eyleme, bir daha gayrı kere hatta senin cism ü cânın yanmasın bu (187-a) küstahlık narının kıvılcımından

تو مری با مثل خود موشان بکن

با شتر مر موش را نبود سخن

Sen kendin gibi fareler ile ‘inât eyle. Deve ile tahkîk farenin sözü olmaz ve beyn-i hümâlrında münâsip yoktur.

گفت توبه کردم از بهر خدا

بگذران زین آب مهلك مر مرا

Fare dedi ki tövbe eyledim, Allah Te’âlâ’nın rızası için bu âb-ı mühlik tahkîk beni çeker.

رحم آمد مر شتر را گفت هین

برجه و بر کودبان من نشین

Deveye tahkîk merhamet geldi ve dedi ki, âgah ol sıçra ve benim hörgücüme otur,

این گذشتن شد مسلم مر مرا

بگذرانم صد هزاران چون ترا

Bu suyu geçmek bana müselleme oldu ve senin gibi dahi nice bin kimesneleri geçirdim.

چون پیمبر نیستی، پس رو، براه

تا رسی از چاه روزی سوی جاه

Çünkü mürşid ve rehber değilsen böyle olunca yola yürü. Hatta kıyıda bir gün münâsip tarafına erişersin ve dünyâ hubbundan halâs olasın.

تو رعیت باش چون سلطان نه ای

خود مران کشتی چو کشتیبان نه ای

Sen râyi’ ol, çünkü sultan değilsin, kendini deryâya sürme. Çünkü merd kapıdan değilsin, ya’ni derviş ol, nâ-ehil değilken mürşitlik satma.

چون نه ای کامل، دکان تنها مگیر

دست خوش میباش تا گردی خمیر

Çünkü kâmil değilsin ve alış veriş ‘ilminden bilmezsin. Dükkânı yalnız tutma ve metâ’ından onlar bir kâmil ile enbâz ol ki aldanmayasın, sonra alış verişi öğrenirsin hod be hod dükkan sahibi ol.

چونکه از ادیت نامد، بنده باش

هین میوش اطلس، برو در ژنده باش

Baş sükût ediniz emrini dinle ve sükût edici ol, çünkü Hakk’ın sâni olmadan ve ilhâm-ı ilâhî olmakla Hakk’tan söyleyemezsin.

ابتدای کبر و کین از شهوت است

راسخی شهوتت از عادت است

Eğer söylersen hâl-i iştigâl için söyle, o sultanlara miskin gibi söyle, senin kibr ve kininin ibtidâsı şehvettendir. Senin şehvetinin rüsûh bulması ‘âdettendir.

چون ز عادت گشت محکم خوی بد

خشم آید بر کسی کت واکشد

Çünkü ‘âdetten kötü huy muhkem oldu. Gazap gelir şu kimesne üzerine ki şey’i geriye çeker ve senin mîzâcına uymaz.

چون که تو گل خوار گشتی، هر که او

واکشد از گل ترا، باشد عدو

Çünkü sen gül biçici oldun ve turâb yemekle ülfet ettin. Sana kimki toprak yeme dese o sana düşman olur.

بت پرستان چونکه خو با بُت کنند

مانعان راهِ بُت را دشمنند

Büte tapanlar çünkü büt ile huylanırlar, büte tapmamak yoluna kim mâni' olursa ona düşmandırlar.

چون که کرد ابلیس خو با سروری

دید آدم را بتحقیق از خری

Çünkü şeytan ululuk ile (187-b) huylandı ve mütekebbir oldu. Âdem'i şeklinden hakîr gördü.

که به از من، سروری دیگر بود

تا که او مسجود چون من کس شود

Öyle diyerek ki benden iyi gayrı ulu olur mu? Hatta ki o benim gibi kimesnenin mescûdu ola.

سروری زهر است، جز آن روح را

کاو بود تریاق لانی ز ابتدا

Ululuk zehirdir âlâ o rûha değil ki ezelden tiryâk ağulu ve hulûsi ola. Ya'ni evliyâ-yı kirâma câh u mâl ziyân etmez ama makam-ı kurba varmayanlara her cehle zarar verir. "Lân" hayvan ağulına derler ve hâne harlılarına dahi ittîlâk olunur.

سروری چون شد دماغت را ندیم

هر که بشکستت شود خصم قدیم

Ululuk çünkü senin dimağına nedîm oldu. Her kimesne ki seni kırdı sana zahm-ı kadîm olur.

چون خلاف خوی تو گوید کسی

کینه ها خیزد ترا با او بسی

Çünkü senin huyunun hilâfına bir kimesne söyler, senin ona çok ‘adâvetlerin kalkar.

که مرا از خوی من بر میکند

خویش بر من میر و سرور میکند

Öyle diyerek ki beni huyumdan koparırlar ve beni kendine tâbi’ şâkirt eylerler.

چون نباشد خوی بد سرکش در او

کی فروزد از خلاف آتش در او

Çünkü kötü huy metîn olmuş olmaz. Senin mecûsî kilisesi gibi olan kalbin sana muhalefetten niçin parlar.

با مخالف او مدارا میکند

در دل او خویش را جا میکند

Belki ateş-gede kalbi parlamayıp kendine muhâlif olana müdâhele eyler idi ve ona sahn-ı kalbinde kendine eyler idi belki.

زانکه خوی بد بگشتت استوار

مور شهوت شد ز عادت همچو مار

Ondan içindir ki kötü huy metin olmuştur. Fikirince kadar olan şehveti ejdehâ olmuştur.

مار شهوت را بکش در ابتدا

ورنه اینک گشت مارت ازدها

Şehvet mârını imtihân ve mücâhedede öldür. Yoksa iştre mârın ejdehâ olur.
Sonra çâresi yoktur.

لیک هر کس مور بیند مار خویش
تو ز صاحب دل کن استفسار خویش

İstifsâr hoş gelen herkes kendini mârını mûr görür. Sen sâhib-i dilden kendini sor ki nefsin mâr mıdır mûr mudur?

تا نشد زر، مس نداند من مسم

تا نشد شه، دل نداند مفلسم

Bakır altın olmadıkça, bilmez ki bakırım ve vaktâ ki altın olur. O zaman kendinin evvel ne olduğunu anlar. Gönül sultân olmadıkça kendinin müflis olduğunu anlamaz.

خدمت اکسیر کن مس وار تو
جور میکش ای دل از دل دار تو

Bakır gibi sen dahi iksire hizmet ve infiyâd eyle. Ey gönül kendi dildârından ve mahbûbundan cefâ çek.

کیست دلدار اهل دل، نیکو بدان
که چو روز و شب، جهانند، از جهان

Dildâr kimdir dersen ehlullahtır, iyi bil. Zira o ehl-i dil gece ve gündüz gibi dünyâdan sıçrayıcıdırlar ve dünyâyâ (188-a) asla meyl ü rağbetleri yoktur.

عیب کم گو، بنده الله را

متهم کم کن به دزدی شاه را

‘Ayıp ve kusuru Allah Te’âlâ’nın kavline az zöyle kim bunda yoktan kinâyedir.
Hırsızlık ile şah-ı hâkikat olanları az müttehim ile yani hiç etme demektir.

کرامات آن درویش که در کشتی بدزدی متهمش کردند

O dervişin kerâmetleridir ki, kimi rah anı sirkatle müttehim ederler. Allah u ‘âlem bu dervişten murâd Zünnûn-ı Mısırî (ks)’dur.

بود درویشی درون کشتیی

ساخته از رخت مردی پشنتیی

Bir gemide bir derviş var idi ve bir mahalle gitmek için seffineye girmiş idi ve dahi mertlik ve ‘irfân metâ’ından birliğin düzmüş idi. Ya’ni celîl-i kemâl sahibi zât idi demektir.

یاوه شد همیان زر، او خفته بود

جمله را جُستند و او را هم نمود

Gemide bir altın kesesi zâhir oldu. O derviş uyumuş idi ve keseden değil dünyâdan bî-haber idi. Cümle gemide olanı aradılar ve onu dahi aramak için birisi bu dervîşi dahi gösterdiler, bunu dahi aradı.

کاین فقیر خفته را جوئیم هم

کرد بیدارش ز غم، صاحب درم

Öyle diyerek ki bu uyumuş dervîşi dahi arayalım, bunu işit, nice kese sahibi gâmından dervîşe uyanık etti.

که در این کشتی چرمدان گمشدست

جمله را جستیم، نتوانی تو رست

Öyle diyerek sâhibi mal dîdâr ettiği bu gemide bir kimseyi telef oldu. Cümleyi aradık ve bulamadı, zannolunur ki kese seninledir.

دلّق بیرون کن برهنه شو ز دلّق

تا ز تو فارغ شود او هام خلق

Köhne hırkanı çıkar ve altından üryân ol ki seni aryalım hatta senden halkın evhâmı fariğ olsun.

گفت یا رب مر غلامت را خسان

متهم کردند فرمان در رسان

Derviş dedi ki, Yâ Rab! Bu alçaklar senin gölgene töhmet eylediler, emir ü fermânını eriştir.

چون به درد آمد دل درویش از آن

سر برون کردند هر سو در زمان

Çünkü dervişin kalbi darda kaldı. Bu töhmetten o zamanda başını aşağı eylediler. ... kelimenin fâ'ili beyt-i âtîde sad-hezâran mâhi kelimesidir.

صد هزاران ماهی از دریای ژرف

در دهان هر یکی دُرّی شگرف

Her tarafa nice yüz bin balık deryâya dolup o derin deryâdan her birinin ağzında bir kıymetli inci olduğu halde.

صد هزاران ماهی از دریای پُر

در دهان هر یکی دُرّی، چه دُر

Nice yüz bin balık o dolu deryâdan her birinin ağzında bir bir inci olduğu halde baş gösterdiler ve o inci ne 'acip incidir.

هر یکی دری خراج ملکتی

کز اله است این، ندارد شرکتی

Herbir inci bir iklimin haracına değer idi. Zira o inci Hakk'ın 'âlem-i gaybından olan incidir. Bu bir inci ile şirket tutamaz. (188-b)

دُر، چند انداخت در کشتی و جست

مر هوا را ساخت کرسی و نشست

Balıklardan inci alıp gemi içine birkaç inci attı ve gemiden taşra sıçradı, tahkîk hevâya kürsi düzdü ve oturdu.

خوش مُربِّع، چون شهان بر تخت خویش

او فراز اوج و کشتی اش به پیش

Padişahlar gibi taht üzerinde mürebbi'i olarak hoş oturmuş o derviş felek avucu üzerinde gemi onun önünde

گفت او، کشتی شما را،

حق مرا تا نباشد با شما دزد گدا

Ve derviş dedi ki gidiniz, gemi sizin olsun. Cenâb-ı Hakk benim olsun, hattâ sizinle dilenci hırsız berâber olmasın.

تا که را باشد خسارت زین فراق

من خوشم جفت حق و، با خلق طاق

Hatta kimi bu iftirâhtan hasâret olur, görelim ben hoşum Hakk ile cüft olup sizin gibi halk ile tek olmaktan.

نی مرا او تهمت دزدی نهد

نه مهارم را به غمازی دهد

Ne bana Rabb'im hırsızlık töhmeti kor, ne benim yularımı bir gammazın eline verir. Ya'ni bu böyle âdemdir diyerek beni bir kimesneye gammaz etmez.

بانگ کردند اهل کشتی کای همام

از چه دادند چنین عالی مقام

Ehl-i sefîne gemiden âvâz-ı bülend ile çağırıldılar. Öyle diyerek ki, ulû sana bu alî makâmından için verdiler.

گفت از تهمت نهادن بر فقیر

و ز حق آزاری بی چیزی حقیر

Derviş dedi ki, fırkat dervîşâne töhmet ve iftirâ etmekten bu makamı buldum, dahi bir hakîr nesne için Vâcip Te'âlâ hazretlerini incitmekten buldum. Zira evliyâsını incitmek kendine incinmek gibidir. Bu kelâm ehl-i sefîneyi tekfîr içindir. Nite ki o dervîş buyurdular.

حاش لله بل ز تعظیم شهان

که نبودم در فقیران بد گمان

Bu misillü kelâmdan Hakk'a sığınırım zîrâ evliyâsını incitmekten bir nesne bulunmaz, belki şahlara ve evliyâyâ ta'zîmden buldum. Zira fukara üzerine bed gümân oldum.

آن فقیران لطیف خوش نفس

کز پی تعظیمشان آمد عبس

O nefsi güzel latîf fakirler için ve onların tekrîm-i ta'zîmi lâzım geldiğinden buyruldu. O fakirden murâd İbn Mektûm (ra) hazretleridir. Bundan mukaddem bu âyet-i kerîmenin tefsîri ve o kıssâ mufassıl beyân olundu.

آن فقیری، بهر بیجا پیچ نیست

بل پی آنکه، بجز حق هیچ نیست

O senâ ve medh ettiği hakîr dünyâyâ ve ehl-i dünyâ dolaşımından için olan fakire ihtiyâç değildir. Belki ondan için olan fakirdir ki Hakk'tan gayrı 'inde kimesne yoktur. Ve o fakîrullah Te'âlâ'dan gayır 'inde kimesne terk etmeye böyle (189-a) fikri ve fakîri senâ ve medh eyledim demektir.

متهم چون دارم آنها را که حق

کرد امین مخزن هفتم طبق

Onları nice müttehim tutayım ki Hakk Te'âlâ Hazretleri felek-i seb'a'nın mahzenine onları emîn eyledi ve esrârına mahrem eyledi.

متهم نفس است، نی عقل شریف

متهم حس است، نی نور لطیف

Müttehîm olan nefsi emmâredir. Şerîf olan 'akıl değildir ve yine müttehi olan hüsn-i insânîdir. Latîf olan nûr değildir. Evliyâ 'aklı-ı şerif ve nur-ı latîf gibidir. Bir cehle müttehim olamazlar.

نفس سوفسطایی آمد، میزنش

کش زدن سازد، نه حُجت گفتنش

Nefs sofestâî geldi, ona dökken ki dökmek ıslâh eder yoksa ona hâcet kat'â getirmişsin, fâide vermez.

معجزه بیند، فرورد آن زمان

بعد از آن گوید، خیالی بود آن

Mûcize ve kerâmet görür, o zaman şû'lelenir ve bir müddet sonra der ki, o bir hayal idi öyle göründü. Çünkü sofestâî murdar eyledi.

ور حقیقت بودی آن دید عجب

چون مقیم چشم نامد روز و شب

Eğer o ‘acip kör gördüm, gerçek olaydı niçin gece ve gündüz güzel makamı olmadı ve gözümden zâ’il oldu. Bildim ki bir hayal vehim imiş, diye söyler ve hezeyân eder.

آن مقیم چشم پاکان می بود
نی قرین چشم حیوان می شود

O mu’cize balıkların yüzünün kârini olur. Hayvanın gözüne mukârin olur, değildir.

کان عجب زین حس دارد عار و ننگ
کی بود طاوس اندر چاه تنگ

Zira o ‘acip olan mu’cize bu sofestâi meşrebîn gözünde mukîm olmaktan utanır kaçan olur. Tar-ı kuyuda tavus kuşu belki olamaz zira cennete alışmıştır. Bunun gibi mu’cize öyle harlığın gözünde karar etmez.

تا نگویی مرا بسیار گو
من ز صد يك گویم و، آنهم چو مو

Âgah ol bana demeyesin ki çok söyleyicidir. Zira ben yüzde birini söylerim o dahi bildiğimin yüzde birisidir.

تشنیع کردن صوفیان پیش شیخ بر آن صوفی که بسیار میگوید

Bir hânghâhın dervişlerinin o tekyenin şeyhinin önünde ta’n etmeleridir. O sûfi üzerine ki çok söyler idi.

صوفیان بر صوفئی، شنعت زدند
پیش شیخ خانقاهی آمدند

Dervişler, bir derviş üzerine kötölemek buldular ve şikâyet için bir hangâhın şeyhinin huzuruna geldiler.

شیخ را گفتند، دادِ جان ما

تو از این صوفی بجو، ای پیشوا

Şeyhe dediler ki bizim canımızın intikâmını ey mübtedâ olan zât, sen bu sofiden iste zira gadr-i küllî etmiştir.

گفت آخر چه گلہ ست ای صوفیان

گفت این صوفی سه خو دارد گران

Şeyh dedi ki, ey sofiler şikâyetiniz ne şikâyettir ve bu sûfinin (189-b) ne halinden acziniz vardır. Dedi ki, bu sûfi üç ağır huy tutar.

در سخن بسیار گو، همچون جرس

در خورش، افزون خورد، از بیست کس

Birisi bu ki sizde çok söyleyicidir. Çok gibi ikincisi ta'âm yemekte yüz adamdan ziyâde yer ve böyle ekldir.

ور بخسبد، هست چون اصحاب كهف

صوفیان کردند پیش شیخ زحف

Üçüncüsü bu ki eğer uyursa ashâb-ı Kehf gibidir. Ya'ni çok uyur, sûfiler bu cehle şeyhin önünde bu sûfiye mu'âraza ceng eylediler.

شیخ رو آورد پیش آن فقیر

که به هر حالی که هست، اوساط گیر

Şeyh dahi bu şikâyeti dinleyip o fakirin tarafına teveccüh etti. Öyle diyerek ki herhalde ki vasatlardır. Onu tut zira

در خبر، خیر الأمور أوساطها

نافع آمد ز اعتدال أخلاطها

Zira i'tidâlden ihtilât erbâbı nâfi geldi. İhlât erbâbında murâd dem ü sağar o sût o balgamdır. Eğer bunlar mu'tedîl olup birisi o yerinin üzerine galebe etmez ise mîzâc-ı sa'de dil olup hâsit olur. Eğer birisi galebe ederse tende nâhoşuk olur. Bundan münfehim oldu ki her şeyde 'itidâl ve vâsıt-ı nâfi imiş.

گر یکی خلطی فزون شد از عرض

در تن مردم پدید آید مرض

Eğer bir halt bir emir 'arzından sâ'irlerinin üzerine füzûn olursa insanın cesedinde mariz zâhir olur.

بر قرین خویش مفا در صفت

کان فراق آرد یقین در عاقبت

Bu hal ma'lumun olunca kendi dostunun üstüne bir sıfatta ve bir halde sâbık olma, zira sâbıkât 'âkıbet iftirâk getirir. Bu bana niçin sâbık oldu diyerek infi'âl eder. Zîrâ tabi'ât-ı insâniye kimesnenin üzerine tazavvu kanı istemez.

نطق موسی بود با اندازه، لیک

هم فزون آمد ز گفت یار نیک

Yârinin HazretiMûsâ (as)'ın nutk-ı şerîfi endâze idi ve yerinde idi ve lâkin iyi yârın kelâmından ziyâde kelâmdı ve yârine erişmiş oldu.

آن فزونی با خضر، آمد شقاق

گفت رو، تو مکتوری، هذا فراق

O ziyadelik Hızır'a şikak ve nâ-pesend geldi. Binâberrîn dedi ki, Yâ Mûsâ sen çok söyleyicisin, bu vaka-yı selâsede bu kelâmın seninle benim beynimizde fıraka sebep geldi.

موسیا بسیار گوئی، دور شو

ور نه با من گنگ باش و، کور شو

Yâ Mûsâ, çok söyleyicisin benden uzak ol, yoksa benimle olunca dilsiz ol ve kör ol, ya'ni benim zâhirde ef'âlimi şer'-i muhâlefet görüp bana i'tirâz etme demektir.

ور نرفتی وز ستیزه شسته ای

تو به معنی رفتی ای بگسسته ای

Eğer gitmezsen ve 'inâddan şeyhin yanında oturursan ma'nâ ve hakîkatte gitmişsin ve ondan kırılmışsı, eğer nâdim (190-a) ve pişmân olursa da gitmeze islâh-ı kalp şeyh belki mümkündür, binâen'aleyh 'inâdından diyerek kayd buyurdular.

چون حدث کردی تو ناگه در نماز

گوید سوی طهارت رو، بتاز

Çünkü abdestini bozdun, namaz kılariken şer'-i şerîfi sana der ki tez var abdest al.

ور نرفتی، خشک جنبان میشوی

خود نمازت رفت، بنشین ای غوی

Eğer gitmez isen beyhûde yere hareket edici olursun. Tahkîk namazın gitti, otur kılma ey azgın olan adam.

پاسبان بر خوابناکان بر فزود

ماهیان را پاسبان حاجت نبود

Yürü onların 'inadına ki senin hem çiftindirler ve yine senin 'âşıkların ve teşnedirler.

ياز عريانان به يك سو باز رو يا چو

ايشان، فارغ از، تن جامه شو

Bekçi uyuyucu kimesnelerin üzerine ziyâde oldu. Balıklara, bekçiye hâcet olmadı. Ya'ni seninki ehl-i gaflet, sen hem çiftin olan zatlara mukârenetin lâzımdır ama ehl-i gaflet olmayanlara bir mürîd-i kâmile mukârenet lâzım değildir. Libas giyenlerin nazarı kısârlar üzerinedir. Onların kısarlara vesâir esnâfa ihtiyaçları vardır. Dünyâda mecrûh olanlara tecellî-i ilâhî ziynettir ve libastan müstağnîlerdir. Bu sûrette onların kısarlara ve hayatlara ihtiyaçları yoktur. Ya ehl-i tarîk ve tecrîdden bir tarafa git ve semtlerine gelme yahut onlar gibi ten libasından geç. Ya'ni ya derviş ol yâhut dervişler ile ülfeti terk eyle ki sıklet vermeyesin.

ور نمی تانی که کل عریان شوی

جامه کم کن، تاره اوسط روی

Eğer kâdir olamazsan bi'l-küllîye 'üryân olasin libası eksik eyle, ya'ni elbise-i fâhire tâlibi olma. Hatta üst yola gidesin. Hadîs-i şerîf ile 'âmil olasin.

عذر گفتن فقیر با شیخ خانقاه

O dervişin o şeyh hangâha hakikat-i hâli beyân eylemek ile i'tizâr etmesidir.

پس فقیر آن شیخ را احوال گفت

عذر را با آن غرامت کرد جفت

Böyle olunca havfi o şeyhe o ahvâlini söyledi ve kendine mensup olan kabahate i'tizârı aş eyle.

مر سؤال شیخ را داد او جواب

چون جوابات خضر، خوب و صواب

Tahkîk şeyhin su'âline o sûfî cevap verdi. Hazreti Mısırî'nin cevapları gibi güzel ve hem doğru ve yerinde.

آن جوابات سوالات کلیم

کش خضر بنمود از رب علیم

O cevâplar ve dahi Mûsâ (as)'ın su'alleri ile berâber ya'ni o su'allere verilen cevaplar ki onu Hızır bilici olan Mevlâ'dan verdi. (190-b)

گشت مشکلهاش حل افزون زیاد

از پی هر مشککش مفتاح داد

Hazreti Mûsâ (as)'ın şüpheleri halloldu ve hatırında olan şüpheler ziyâde olarak onun her müşğîlinin halline miftâh verdi. Ya'ni bu müşkillerden ziyâde hatırında olmayan şüphelerin bile def'ine çâre eyledi, demektir.

از خضر، درویش هم میراث داشت

در جواب شیخ همت بر گماشت

Bu derviş dahi Hızır'dan miras buldu. Bu cihetle şeyhin cevâbına, himmetini havâle eyledi. Cümlelerin müşkilini halleyledi.

گفت راه اوسط ار چه حکمت است

لیک اوسط نیز هم با نسبت است

Sûfî dedi ki, hikmet yolu eğer ki üst yoludur. Lâkin üst dahi herkese nisbetledir. Ya'ni herkesin bir üstü vardır. Nite ki beyân buyururlar.

آب جو، نسبت به اشتر هست کم

لیک باشد موش را آن همچو یم

Meselâ ırmak suyu deryâyâ nisbetle azdır lâkin fâreye nisbetle deryâ gibidir.

هر که را باشد وظیفه، چار نان

دو خورد، یا سه خورد، هست اوسط آن

Her kimesnenin ki vazîfesi dört ekmek olur. İki yarısı o üsttür.

ور خورد هر چار، دور از اوسط است

او اسیر حرص، مانند بط است

Eğer her dördün giyerse üstten ba'îddir. O âdem kaz gibi hırsın esîridir.

هر که او را اشتها ده نان بود

شش خورد میدان که اوسط آن بود

Her kimesneye ki ona iştahdan etmeye olur altı ekmek yersen bil ki üst o olur.

چون مرا پنجاه نان هست اشتھی

مر ترا شش گرده، هم دستیم نی

Çünkü bana altı ekmeğe iştahı vardır tahkîk sana altı yufkaya iştahı vardır. Bu suretten seninle müsâvî değiliz. Bu cihetle benim üstüm başkadır, senin üstün başka.

تو به ده رکعت نماز آئی ملول

من به پانصد در نیایم در نحول

Sen on rek'ât namaz ile usanırsın ben beş yüz rekat ile fütûra gelmem. Bu sûrette yine üstlerimiz müsâvî olmaz.

آن یکی تا کعبه حافی می‌رود

و آن یکی تا مسجد از خود می‌شود

O birisi Kâ'be'ye dek pabuçsuz yürür, o birisi mescîde yürüse kendinden olur. Ya'ni kendinden geçer lâ-ya'kîl olur, demektir.

آن یکی در پاکبازی جان بداد

وآن یکی جان کند، تا يك نان بداد

O birisi ‘âşıklıkta can verdi, o birisi bir ekmek fukarâua ekmek verinceye dek can çekişti. Bu iki kimesne bu cihetle müsâvî değildir. Böyle olunca bunların üstleri dahi müsâvî olamaz ve herkesin kendi haline göre bir üstü vardır.

این وسط، در با نهایت میرود

که مرا آن را اول و آخر بود

Bu üst nihâyet ile vâki’ olur. Ya’ni bir şeyhin evveli ve nihâyeti olursa onun vasatı olur. Eğer nihâyeti olmaz ise onun vasatı olmaz. (191-a) Meselâ ‘ilmullah gayr-ı mütenâhîdir. Bunda vasat olmaz. Hâsıl-ı kelâm bu derviş benim için vasat yoktur demek ister. Zirâ benim için evvel âhir yoktur ki vasat ola. Siz vasatı evvel ve âhir ashâbından talep ediniz.

اول و آخر ببايد تا در آن

در تصور گنجد اوسط يا میان

Bir şey’e evvel ve âhir lâzımdır. Hatta onda tasavvûra vasat u meyân safâ.

بی نهایت چون ندارد دو طرف

کی بود او را میانہ منصرف

Nihâyetsiz olan çünkü iki taraf tutmaz. Ona vasat kaçan sarf olunur olunmaz.

اول و آخر نشانش کس نداد

گفت لو کان له البحر مداد

Kimse Cenâb-ı Hakk’a evvel ve âhir beyân etmedi. Zirâ kadîmdir, zirâ kadîm ona derler ki evveli ve âhiri yoktur. Kur’ân-ı Kerîm’de eğer ki mürekkep olaydı, senin renginin kelimâtını yazmak için deryâ tamam olurdu. Reng kemâlâtı bitmezden

mısra'-ı sâni ile gayr-ı mütenâhînin vücûdunu isbât ve âreste olmadığına istidlâl buyurdular.

هفت دریا گر شود کلی مدید

نیست مر پایان شدن را هیچ امید

Yedi deryâ bi'l-küllîye mürekkebe olsa, kemâlât-ı ilâhiyenin nihâyet bulmasına aslâ ümîd yoktur. Böyle olunca sıfat-ı kelâm-ı bârînin vasatı yoktur.

باغ و بیشه گر بود يك سر قلم

زین سخن هرگز نگردهد هیچ کم

Bağ ve ormanda biten ağaçlar cümlesi kalem olsa ve kelimâtı ilâhiyeyi yazmış olsa asla kelimât-ı ilâhiye ziyâde ve noksanı kabul etmez.

حالت من، خواب را ماند گهی

خواب پندارد مر آن را، گمرهی

O cümle mürekkebe ve kalem biter, bu ba'îddir. Kelimât-ı Hüdâ yine bâki olur.

حالت من، خواب را ماند گهی

خواب پندارد مر آن را، گمرهی

Benim hâlim ba'zı kere uykuya benzer, onu gümrah uyku zanneder.

چشم من خفته، دلم بیدار دان

شکل بیکار مرا بر کار دان

Benim gözüm uyumuştur lakin kalbimi uyanık bil. Benim zâhirde bî-kâr olan cesedimi iş üzerine bin. Bu makama vasıl olmuş veliye muzahhir sırr-ı Muhammedî derler. Niteki buyururlar.

گفت پیغمبر که عینای تنام

لا ینام قلبی عن رب الأنام

Hazreti Muhammed (stav) buyurdu ki, gözlerim uyur lakin kalbim halkın Rabb'isinden uyumaz ve yine Mevlâ ile olur.

چشم تو بیدار و دل خفته به خواب

چشم من خفته، دلم در فتح باب

Lakin senin gözün Peygamberimiz (a.s)'ın hilâfına uyanıktır ve gönlün uykudadır ama benim gözüm uyumuştur, kalbim Cenâb-ı Hakk tarafından feth-i bâbdadır.

مر دلم را پنج حس دیگر است

حس دل را هر دو عالم منظر است

Tahkîk benim gönlümün gayrı beş hissi dahi vardır ve gönül hissin iki 'âlemde munzîrî vardır.

تو ز ضعف خود مکن در من نگاه

بر تو شب، بر من همان شب چاشت گاه

Sen kendi za'findan (191-b) bana bakma senin gece olan benim üzerime kuşluk vaktidir.

بر تو زندان، بر من آن زندان چو باغ

عین مشغولی مرا گشته فراغ

Üzerine zindan olan benim üzrime bağ gibidir ve yine aynı meşgûllük bana cem'-i şeyden ferâgat ve azâdlıktır.

پای تو در گل، مرا گل گشته گل

مر ترا ماتم، مرا سور و دهل

Senin ayağının çamurdadır. Bana o çamur değildir. Belki güldür, tahkîk sana ma'tem olan nesne bana düğün ve davuldur.

در زمینم با تو ساکن در محل

میدوم بر چرخ هفتم چون زحل

Ben yerdeyim seninle bir mahalde sakınım velâkin Zühal yıldızı gibi yedinci gökte seyr eyler. Nite ki hakikatim ve bâtınım i'tibâriyle yükseklerde uçarım.

همنشینت من نیم، سایه من است

برتر از اندیشه ها پایه من است

Seninle beraber o dördüncü ben değilim belki benim sa'yemdir ve benim mertebem endişe ve fikirden balâterdir. Kûy-ı münkîre beni fikirden 'acizdir.

زانکه من ز اندیشه ها بگذشته ام

خارج اندیشه پویان گشته ام

Zirâ ben endişelerden geçmişim ve fikre sığmam. Endişelerden hâriç sultân olmuşum.

حاکم اندیشه ام، محکوم نی

زانکه بنا حاکم آمد بر بنی

Ben efkârın hâkimiyim ve mahkûmu değilim. Zirâ mi'mâr-ı binânın hâkimi geldi. Ondandır için ki binâ mi'mârın fikrinin eseridir. Ona hükm eder. Bunun gibi efkârı nâs dahi benim fikrimin eser ve fer'i olmakla cümle efkâr mahkûmumdur, bu cihetle beni fikirler ihâtâyâ kâdir olamazlar.

جمله خلقان سخره اندیشه اند

زان سبب خسته دل و غم پیشه اند

Cümle nâs endişenin zebûnudurlar ve efkârın mutasarrîfi değildirler. Bu sebepten kalpleri mecrûh ve gam san'atlıdırlar.

قاصدا خود را به اندیشه دهم

چون بخواهم از میانہ بر جهم

Kendimi endişeye veririm ve endişenin mağlubu görünürüm. Çünkü isterim fikirler ortasından mücerredim.

من چو مرغ اوجم، اندیشه مگس

کی بود بر من مگس را دست رس

Ben feleğin üçünün kuşuyum. Yükseklerde uçarım, fikir senin gibidir. Alçaklar uçar kaçan senin bana eli erişmesi olur.

قاصدا زیر آیم از اوج بلند

تا شکسته پایگان بر من تنند

Üçten aşağı gelirim hatta 'âcizlenirim, üzerime doluşsunlar da onları üç feleğe îsâl edeyim. Merteb-i 'âlîye sâhibi edeyim.

چون ملالم گیرد از سفلی صفات

بر پرّم همچون طیور الصافات

Süflî sıfatlardan çünkü bana fütûr gelir. Melâ'ike kuşları gibi yukarı uçarım.

پر من رُسته است هم از ذات خویش

بر نچسبانم دو پر، من با سریش

Benim kanadım kendi zâtından bitmiştir. Tutkal ile ‘ârîd iki kanat yapıştırdım.(192-a)

جعفر طیار را پر، جاریه است

جعفر طرار را پر عاریه است

Câfer-i Tayyar (ra) Hazretlerinin kanadı zâtıdır. Hîlekâr, Câfer’in kanadı ‘âriyettir. Câfer, Hz. ‘Ali keremullahi vechenin birâderidir. Fahr-i ‘Âlem Efendimiz, Câfer’i gâyet sever idi. Hatta alnından takbîl buyurdular. “Tarrar” hîlekâr ma’nâsındır. Câfer-i Tarrar, bir merd ve mu’în mu’ayen ismi değildir. Bu makamda merd hayal demek murâd olunur.

نزد آنکه لم یذق دعویست این

نزد سکان افق معنیست این

Ol kimsenin ‘inde ki bu halleri tatmadı. Bu da’vâdır lakin sükkâm -ı ufkun yanında bu ma’nâdır onlar anlar.

لاف و دعوی باشد این پیش غراب

دیگ تی و پر یکی پیش ذباب

Laf ve du’â olur. Bu söylediğimiz keâamlar karga meşrep kimesnelerin önünde boş çömlek ve dolu çömlek sineğin önünde birdir. Bu kelimâttan zevk olmayanlar ‘inde dahi senin gibi olmakla kâmillerin ve kâmil olmayanların sohbeti müsâvîdir.

چونکه در تو میشود لقمه گهر

تن مزن چندان که بتوانی بخور

Çünkü sende lokma inciler olur, ya’ni nûra ve ma’ârif-i ilâhiyeye münkalîb olur. Bu sûrette tevkîf etme, her ne kadar lokma yemeye kâdir isen ekl eyle.

شیخ روزی بهر دفع سوء ظن

در لگن قی کرد و پر دُر شد لگن

Şeyh-i mezkûr bir gün sû'-i zannı def' için leğene kay eyledi velakin inci ile doldu.

گوهر معقول را محسوس کرد

پیر بینا، بهر کم عقلی مرد

Ma'kûl olan gevherine mu'ârif-i ilâhiyedir. Onu mahsûs olandır, şeklinde eyledi. O binâ ve ehl-i basîret olan şeyh insanın 'aklı az olanlar için.

چون که در معده شود، پاکت پلید

قفل نه بر حلق و، پنهان کن کلید

Çünkü mu'addedesinin pâkin murdâr olur. Boğazının üzerine bir kufl vazı' eyle ve miftâhını pinhân eyle. Ya'ni yediğin dürr-i cevâhir olmayıp kazûrât olursa ta'âmdan perhîz edip riyâzet ve mücâhede yoluna git hatta yediğin dürr olunca dek.

هر که در وی لقمه شد نور جلال

هر چه خواهد گو بخور، او را حلال

Her kimesne ki onda lokma celâl sahibi olan Mevlâ'nın nûru olur her ne ki ekl ederse ona helâl olur amma yediği nûr olmayanın cümlesi harâmdır. İşbu hikâyenin hülâsâsı o şeyhe evlâ çok söylüyor diye ta'n ettiler. Şeyh ona cevap verdi ki benim bildiğime nisbet bu söylediğim azdır ve senâya ta'ndır. Çok yer ve ekl eder derler, ona dahi cevap verdi ki mi'demde nûr olur ve kazûrât olmaz. Bu sûrette her ne kadar çok sîm bana câ'izdir ve lâyıktır. (192-b) ve helâldir, eğer yediğin bunların yediği gibi olaydı vâkı'a çok yemiş olurudun ve selâse çok uyku uyur diye ta'n ettiler. Onu dahi cevap verdi ki benim uykum sûretî uykudur. Hakikat-i müşâhede-i Cenâb-ı Bârî ve tecelli-i ilâhiyedir. Ve ben "tenâm 'ayna-yı velâ yunâm" kalbi sırrına peygamberimiz (sav) zâhirâ uyur görünüp bâtında nice uyku değil ise benim uykum dahi bu

kâbildendir diyerek, muâ'rızlarına bu vecihle cevap-ı sâfi verdi ve bu da'vâsını isbât için bir gün bir leğene key edip leğeni dürr-i cevâhir ile mâl â mâl etti.

بیان آن دعوی که عین آن دعوی گواه صدق خویش است

Bir da'vânın beyânındadır ki o da'vanın sıtkına şahittir. Hâricîden ona şahit istemez. Bu şeyhin dahi da'vâsı sıtkına şâhit olmakla bu mes'elnein beyânına şüru' buyurdular.

گر تو هستی آشنای جان من

نیست دعوی گفتِ معنی لان من

Şeyh-i mezkûr dedi ki, eğer sen benim canımın hakîkatine âşinâ isen bu dediğim ma'nâ -yı veli kelimeleri kuru da'vâ değildir ve gerçektir.

گر بگویم نیمه شب پیش توام

هین مترس از شب، که من خویش توام

Meselâ gece yarısı derssem ki ben senin önündeyim, agah ol gecedir diye korkma, zirâ ben senin hasmınım ve hasmından ziyân gelmez.

این دو دعوی پیش تو معنی بود

چون شناسی بانگِ خویشاوندِ خود

Bu iki da'vâ senin önünde ma'nâ olur ve buna şâhit istemezsin, çünkü hasmını anlarsın ki odur.

پیشی و خویشی دو دعوی بود لیک

هر دو معنی بود، پیش فهم نیک

Önünde olmak ve karabet iki da'vâ idi velakin iyi fehm sahibinin önünde ikiside mâni' idi. Zirâ yanında olduğuna ve hasmı olduğuna sadâsı şahittir ve da'vânın

şâhidi içindedir. Hikâyet birdir, derviş şeyhine infi'âl edip gitmeyi murâd etmiş ve külahını başında çıkarıp, al şeyhim, eyvallah de içindedir. Ben gidiyorum demiş.

قربِ آوازش گواهی میدهد

کاین دم از نزدیک یاری میجهد

Onun sadasının kurbu şehâdet verir ki bu kelâm bir yârın yanında kalkar ve sıçrar.

لذت آواز خویشاوند نیز

شد گوا بر صدق آن خویش عزیز

Lezzet 'azîz hısımların avazının lezzeti dahi o 'azîz hısmın sıdkına şâhit olur.

باز بی الهام احمق کاو ز جهل

میداند بانگ بیگانه ز اهل

Dahi ilhamsız ahmak ki o cehlinden bîgânenin (193-a) sadasını ehlinden fark ve temyîz etmedi. Beyt-i âtiye merhûndur.

پیش او دعوی بود گفتار او

جهل او شد مایه انکار او

O ahmakın önünde onun güftârı da'va olur. Onun cehli onun inkârına mâye olur. Zîra hasmın öldüğünden ma'lumdur.

پیش زیرک، کاندرونش نورهاست

عین این آواز، معنی بود راست

'aklın önünde ki kalbinde nûrlar vardır. Bu 'avazın 'aynı onun üzerinde ma'nî olur.

یا، به تازی گفت يك تازی زبان

که همی دانم زبان تازیان

Yahut Lîsân-ı ‘Arabî ile bir ‘Arap lügatlı sana derse ki, ben arapların lîsânını bilirim.

عین تازی گفتنش معنی بود

گر چه تازی گفتنش دعوی بود

Ayn-ı ‘Arâbî söylemesi mâ’ni olunur. Her ne kadar ‘Arapça ‘Arabî biliyorum demesi da’vâ ise de

یا نویسد کاتبی بر کاغذی

کاتب و خط خوانم و من ابجدی

Yahut kâtip bir kağıt üzerine yazar ise de öyle diyerek ki ben kâtibim ve yazı okuyucuyum ve ben ulu bir kimesneyim

این نوشته، گر چه خود

دعوی بود هم نوشته شاهد معنی بود

Buyurulmuş, gerçi hem daâva olur dahi bu yazılmış şâhit ve mâni’ olur. Yine misâl-i âhir olarak buyurular ki

یا بگوید صوفئی، دیدی تو دوش

در میان خواب سجاده به دوش

Yahut sana bir dervîş dese ki dün gece rü’yâda omuzunda bir seccâdeli bir adam gördük idi.

من بدم آن، و آنچه گفتم خواب در

با تو اندر خواب در شرح نظر

O ben idim ve o nesneyi ki nazarını şer ve basîrettâr kande ve tedbîrinde sana derim.

گوش کن، چون حلقه اندر گوش کن

آن سخن را پیشوای هوش کن

Onu dinle ve halka gibi kulağında eyle. O sözü ‘aklına muktedâ eyle ve onunla ‘amel eyle.

چون ترا یاد آید آن خواب، این

سخن معجز نو باشد و راز کهن

Çünkü seni rüya’ hâtırın1a gelir. Bu söz sana bir iki mu’cize olur ve ski altın olur. Ya’ni ancılayın makbûl olur demektir.

گر چه دعوی مینماید، این ولی

جان صاحب واقعه، گوید بلی

Gerçi bu sûfi böyle demekle da’vâ gösterir. Velâkin rü’yâ sâhibinin canı onu tasdîk eder. Ni’am dir, böyle olunca bu dahi bir da’vâdır ki aynı ma’nâdır ve şâhidi kendindir. Hâriçten şâhit lâzım değildir.

پس چو حکمت ضالۀ مومن بود

آن ز هر که بشنود موقن بود

Bu rü’yâ sahibi bu sûfinin rüyasına mûkin olunca çünkü hikmet-i ilâhiye dahi mü’minin kemkerdesidir.

چونکه خود را پیش او یابد فقط

چون بود شك چون کند خود را غلط

Çünkü mü'min kendini yalnız, yitiği önünde bulur. Nice bu benim midir diye şüphe olur. Kendinin yitiği hakkına nice galat eyler.(193-b)Hasılı gördüğü onda o nesne kendinin olduğu anlar

تشنه ای را چون بگویی تو، شتاب

در قدح آب است، بستان زود آب

Yine da'vânın sıtkı hâriçten şâhit istemediğini temsil edip buyururlar, meselâ bir susmuş, sen dersin ki tez ol. Kâsede su vardır. suyu tez al ve iç. Eğer teşne kâsede süvâr olduğunu görürse.

هیچ گوید تشنه کاین دعویست، رو

از برم، ای مدعی، مهجور شو

Hiç susuz der mi ki, bu kor da'vâdır. Yürü benim 'indimden meddeî, mehcûr ol. Elbette böyle söylemez ve suyu alıp nûş eder.

یا گواه و حجتی بنما که این

جنس آب است و از آن ماء معین

Yahut sana der mi ki bir şâhit ve hâcet göster ki bu kâsedeki cins âbındandır ve lezîz sudandır, böyle dahi denmez.

یا به طفل شیر، مادر بانگ زد

که بیا من مادرم، هان ای ولد

Yâhut bir sût tıflına vâlidesi nidâ eylese, âga ol, gel ben senin vâlidenim ey oğul, bu dahi misâl-i âhirdir.

طفل گوید مادرا، حجت بیار

تا که با شیرت بگیرم من قرار

Tıfl der mi ki ey mâder benim validem olduğuna bir delil detir. Tâ ki senin sütün ile ben karar edeyim. Belki böyle demeyip vâlidesinin yanına gider ve sütü emer.

در دل هر امتی کز حق مزه ست

روی و آواز پیمبر معجزه ست

Her bir ümmetin mü'minlerinin kalbinde Cenâb-ı Hakk'tan lezzet vardır. Her peygamberin ve vech-i şerîfi ve nutku ona mu'cize ve hâcet kat'âdır.

چون پیمبر از برون بانگی زند

جان امت در درون سجده کند

Çünkü peygamber-i zî-şân hâriçten mü'minin kalbinde olan lezzetten kelim söyler. Ümmetin canı derdinden ona secde eyler ve onu tasdik eyler.

زانکه جنس بانگ او اندر جهان

از کسی نشنیده باشد گوش جان

Zirâ üçümüzün sadasının cinsi dünyâda onun canının kulağı işitmemiş olur. Bu cihetle peygamber-i zî-şânın kelâmını kabûl eder. Canı ona mûti' olur. Lakin onlar ki Hakk'tan kalplerinde lezzet yoktur.enbiyâ-yı 'izâm her ne derse kabul etmezler ve derd ederler. Neuzubillahi Te'âla

آن غریب، از ذوق آواز غریب

از زبان حق شنود، انی قریب

Bu 'âlemde o garip olan mü'min o acip olan avazın zevkinden Cenâb-ı Kibriyâ'nın tarafından 'ibâdîma ben yakınım, sadasını işitti ve o kelâm sebebiyle Cenâb-ı Kibriyâ'dan küll-i lezzet ve halâvet buldu. Nite ki ashâb-ı Resulallah ve rıdvanullah 'aleyhim ecma'în peygamberimiz (as)'ın ehâdis-i şerîfesinden Allah Te'âlâ (194-a) Hazretlerini bildiler vâsıl-ı Hakk oldular.

سجده کردن مسیح و یحیی علیهما السلام در شکم مادر یکدیگر را

Hazreti Yahya (as)'ın rahm-ı mâderde iken secde eylemesi beyânındadır. Hazreti 'Îsâ (as) rahm-ı mâderde iken

مادر یحیی به مریم در نهفت

پیشتر از وضع حمل خویش گفت

Yahyâ (as)'ın vâlidesi Hazreti Meryem (r.a.hüma)'ya gizli olarak vazı' hamlinden evvel dedi.

که یقین دیدم درون تو شهیست

کاو اولو العزم و رسول آگهیست

Onu ki yakîn gördüm senin rahmında bir sultân vardır öyle sutân ki ulü'l-'azîmdir ve habîr peygamberidir.

چون برابر اوftادم با تو من

کرد سجده حمل من، اندر زمن

Çünkü ben seninle beraber ve müsâvî vâkî' oldum benim hamlim o zamanda sana secde eyledi ba'zı nüshâda ey zülf-i ten vakî' olmuştur. zekalar sahibi demektir.

این جنین، مر آن جنین را سجده کرد

کز سجودش در تتم افتاد درد

Benim rahmında ki tıflı senin rahmında ki tıfla tahiyat eyledi öyle ki onun tahiyatından tonunda ıztrâb vâkî' oldu.

گفت مریم، من درون خویش هم

سجده ای دیدم ز طفلم در شکم

Hazreti Meryem dahi buyurdu ki ben dahi bu karnımdaki tıfildan senin tıflına secde ve tahiyyat gördüm.

اشكال آوردن نادانان بر این قصه و جواب دادن ایشان را

Mu'taridi'nin bu kıssâya su'âl irâd etmesi beyânındadır.

ابلهان گویند این افسانه را

خط بکش، زیرا دروغ است و خطا

Ahmaklar derler ki bu kıssâya hat-ı butlan çek zirâ yalandır ve cevâb değildir.

مریم اندر حمل، جفت کس نشد

از برون شهر، او وا پس نشد

Hazreti Meryem hamli esnâsında kimseyle cüft olmadı ve şehrin hâricinden geri olmadı ya'ni şehrin içine girmedi demektir.

زانکه مریم وقت وضع حمل خویش

بود از بیگانه دور و، هم ز خویش

Ondan için ki Hazreti Meryem kendi hamlinde vazı' vaktinde bigâneden ve kendi hasmından ba'id idi.

از برون شهر، آن شیرین فسون

تا نشد فارغ، نیامد هم درون

Şehrin taşrasından o hikâyesi güzel olan Hazreti Meryem hamlinden fâriğ olmadıkça içeri gelmedi .

چون بزائید آنگهانش بر کنار

بر گرفت و برد تا پیش تبار

Çünkü ‘İsâ (as)’ı hâriç şehirde hurma ağacı altında doğurdu. Ondan sonra kucağı üzerine onu tuttu ve kavminin yanına dek onu ilettiler.

مادر یحیی کجا دیدش که تا

گوید او را این سخن در ماجرا

Yahyâ (as)’ın mâderi onu kande gördü ki hatta ona bu sözü beyinlerinde vâki’ olan mükâlemede söyleye. (194-b) Burası irâd olunan suâlin cevâbidir.

این بداند کانکه اهل خاطر است

غایب آفاق او را حاضر است

Mu’teriz bunu bilmez o kimesne ki ehl-i dildir âfâkın ‘ab-ı hâzır der.

پیش مریم حاضر آید در نظر

مادر یحیی که دور است از بصر

Hazreti meryemin önünde nazarında hazır gelir Yahyâ (as)’ın vâlidesi ki nazar-ı Meryemiden durur.

دیده ها بستہ، ببیند دوست را

چون مشبک کرده باشد پوست را

Ehl-i dil gözleri kapalı olduğu halde dostunu görür çünkü cismini dilin dilin etmiştir.

ور ندیدش نز برون و نز درون

از حکایت گیر معنی ای زیبون

Eğer mâder-i Yahya Meryem’i ne taşradan ve ne içeriden görmediyse ey nefsinin zebûnu bu hikâyeden hisse tut ve zâhirine bakma zirâ kemâl levh-i lu’bdden bile hisse almaktır.

نی چنان افسانه ها بشنیده ای

همچو شین بر نقش آن چفسیده ای

Ancılayın kimse gibi olmayı hikâyeleri dinlemiş idi ve şın gibi naşk lafzına yapışmıştır onun gibi o dahi hikâyenin nakşına yapıştı o dahi böyle olma belki bu kıssadan hisse nedir ona bak ve ‘ibret al demektir.

تا همی گفت آن کلیله بی زبان

چون سخن نوشد ز دمنه بی بیان

Hatta o zâhirbin der idi ki o kelile lisânsız ne dedi demineye ve demineden sonra beyânsız olarak nice söz içer ya’ni dinler ve anlar böyle demesi kemâliyle sûretperest olduğundandır. Kelile bir öküzün adıdır ve dimne dahi bir tilkinin ismidir. Depşelim hekim bu iki hayvânın lisânından vesâ’ir hayvânatın zebânından bir kitap tel’if edip adına Kelile ve Dimne tesmiye etmiştir ve onu lisân-ı Türkiye tercüme etmişler ve ismine Hümâyûn denilmiştir.

ور بدانستند لحن همدگر

فهم آن چون کرد بی نطقی بشر

Eğer bu iki hayvân turalım ki birbirinin lisânını bilmişler lahn savta derler söz olmaksızın insan onu nice anlar bu hekim ne gûne anlamış ve bu kitabı te’lif etmiş dedi bu adam câ’iz ki Cenâb-ı Mevlâna (ks)’ya demiş ola ve bir merd mu’in ola yâhûd deyyân vardır sen onlardan olma demek ola.

در میان شیر و گاو آن دمنه، چون

شد رسول و خواند بر هر دو فسون

Arslan ve o kör beyninde tilki nice elçi oldu ve her ikisine nice misaller ve hileler okudu.

چون وزیر شیر شد گاو نبیل

چون ز عکس ماه ترسان گشت پیل

Arslanın veziri oldu ‘azim’ül-cüsse olan öküz (195-a) nice mâhın ‘aksinden korkucu oldu fil bunların cümlesi yalandır.

این کلیله و دمنه جمله افتریست

ور نه کی با زاغ لکک را مریست

Bu Kelile ve Dimne cümlesi yalandır eğer iftira olmasa leylek ile karganın kavgası olur zirâ leylek elbette kargaya gâlip olur. Bunların niza’ını dahi o kitapta yazmış bundan ma’lûm olduğu cümlesi yalandır.

ای برادر قصه چون پیمانہ ایست

معنی اندر وی بسان دانه ایست

Ey karındai hikâye kadeh gibidir ma’na onda dane gibidir

ای برادر قصه چون پیمانہ ایست

معنی اندر وی بسان دانه ایست

Ma’na dânesi ‘âkili merd tutar hikâye her ne kadar refi’ oldu ise de.

ماجرای بلبل و گل، گوش دار

گر چه گفتی نیست آنجا آشکار

Bülbül ile gülün hikâyesinin dinle ve ondan ‘ibret almaya bak her ne kadar âşikâre meydanda bir kelâm yok ise de.

سخن گفتن به زبان حال و فهم کردن آن

Hâl diliyle eşyânın söz söylemesi beyanındadır.

ماجرای شمع با پروانه، تو

بشنو و معنی گزین ز افسانه، تو

Şem'in pervâne ile hikâyesini dinle ve o hikâyenin içinde ma'nasını ihtiyâr eyle ve 'ibret al.

گر چه گفتی نیست، سرّ گفت هست

هین ببالا پر میر، چون جغدِ پست

Gerçi şem' ile pervâne beyninde bir kelâm zâhirde yoktur ama kelâmın sırrı vardır. Kâne söylemiş oldu âgâh ol yukarı teyerân eyle baykuş gibi aşağıdan uçma.

گفت در شطرنج، کاین خانه رُخ است

گفت خانه اش از کجاش آمد بدست

Satranç-baz oynarken dedi ki bu hâne ruhun hânesidir birisi dahi dedi ki hâne-i ruh kandan ola getirmiştir.

خانه را بخريد يا ميراث يافت

فرخ آن کس کاو سوی معنی شتافت

Bu hâneyi satın mı aldı yoksa mirân mı buldu mübârek o kimsedir ki ma'na tarafına gitti ve zâhirine bakmadı ve bu hâneyi ruh için bir hikmet sebebiyle 'itibâr olunmuştur demedi böyle kimselere ahmak ve 'irfânsız derler. Nahvi Zeyd 'Ömeri döğdü dedi.

گفت نحوی، زید عمروا قد ضرب

گفت چونش کرد بی جرمی ادب

Nahivi döve, Zeyd 'Ömer'i tahkik dövdü ya'ni Darb Zeyd Ömerâ dedi bir kimse ona dedi ki niçin suçsuz onu döğdü.

عمرو را جرمش چه بُد کان زید خام

بی گناه او را بزد همچون غلام

‘Ömer’in derdi ne idi ki merd-i hâm suçsuz kölesi gibi ona vurdu.

گفت این پیمانۀ معنی بود

گندمش بستان، که پیمانۀ است رد

Nahivî cevâbında dedi ki bu terkib-i ma’na kadehidir ve bundan murâd hakîkatte döğmek değildir belki fi’il fâ’ilini rafi’ eder ve mef’ûlünü nesb eder. Maksûd şunu ifâdedir sen içini al onun zâhiri murdârdır vezirin ‘Ömer’e darbı lâzım değildir. (195-b)

زید و عمرو از بهر اعرابست ساز

گر دروغ است آن، تو با اعراب ساز

Zeyd ve ‘Ömr’e ‘Ârâb ifâdesi terkîb nizamı içindir. Eğer yalan ise o darb sen ‘Ârâb ile iktifâ eyle dedi.

گفت نی، من آن ندانم عمرو را

زید چون زد بی گناه و بی خطا

Yine o adam nahiviye dedi ki ben onu bilmem ve öyle lakırtıdan anlamam ‘Ömr Zeyd suçsuz ve hatasız ve hatasız niçin dövdü bana şunu söyle.

گفت از ناچار و لاغی بر گشود

عمرو يك واوی فزون دز دیده بود

Nahiv nâ-çâr kaldığından dedi ve bir latife açtı öyle diyerek ki ‘Ömer kendine lâzım olmayan “V” çaldı.

زید واقف گشت و دزدش را بزد

چون که از حد برد، حد او را سزد

Zeyd dahi vâkıf oldu o hırsız ‘Amr’ı dövdü çünkü sirkat sebebiyle ‘Amr kendine bir hadden eyletti ve had ‘Ömer’den lâyıktır. Binâen’aleyh Zeyd dahi ‘Ömer’i darb etti dedi ve buna ‘itimad edip sükût etti.

پذیرا آمدن سخن باطل در دل باطلان

Bâtıl sözün bâtılların kalbinde makbûl gelmesi beyânındadır.

گفت اینک راست پذیرفتم به جان

کز نماید راست در پیش کژان

Nahifi’ye dedi ki işte bu doğru cânlar kabûl edelim. Zirâ doğru eğrilerin yanında eğri görünür.

گر بگویی احوالی را مه یکيست

گويدت اين دوست، در وحدت شکيست

Eğer bir kimse bir şaşya ey bir der ise der ki ey ikidir birliğinde şüphe vardır.

ور بدو خندد کسی، گوید دو است

راست دارد، این سزای بد خو است

Eğer bir kimse şaşyayı sihriye ederek ikidir derse bu kelâmı doğru tutar ve ‘itimât eder bu bed hûya lâyıktır. Ya’ni yalana inanıp doğruya inanmamak böyle ahmakların lâyıkıdır ve bunlar böyle olurlar.

بر دروغان جمع می آید دروغ

الخبیثات الخبیثین زد فروغ

Yalancılar üzerine yalan cem' olur. Habisât'ül-lilhâbisin ziyâ vurdu ya'ni Kurân-ı Kerimde bu âyet-i kerime pertev saldı ve hâl böyle olduğunu cümle 'âlâm etti.

دل فراخان را بود دست فراخ

چشم کوران را عثار سنگلاخ

Kalbi vasi'lere vasi' el olmuştur gözü körlere taşlıkta kıymık vardır ya'ni sâbirlere Cenâb-ı Hakk gınâ ihsân eder ve gâfilleri dâ'imâ düşürür ve her kimseyi münâsib ne ise onu verir demektir.

جستن آن درخت که هر که میوه آن خورد نمیرد

Bir kimesnenin o ağacı aramasıdır öyle ağaç ki her kimse ki o ağacın meyvesinden tenâvül etti o kimesne aslâ mürde olmaz ve ona hiç mevt gelemez imiş.(196-a)

گفت دانائی به رمز، ای دوستان

که درختی هست در هندوستان

Bir 'âlim hikâye cihetinden dedi ki Hind ikliminde bir ağaç vardır ki

هر کسی کز میوه او خورد و بُرد

نی شود او پیر و، نی هرگز بُمرد

Her kimesne ki onun meyvesinden yedi ve kendi ile getirdi o adam ne pîr olur ve ne aslâ oldu.

پادشاهی این شنید از صادقی

بر درخت و میوه اش شد عاشقی

Bir pâdişâh bir sâdıktan o 'âlimin böyle dediğini işitti o ağaca ve onun meyvesine 'âşık oldu .

قاصدی دانا ز دیوان ادب

سوی هندستان روان کرد از طلب

Bir çavuş kendinin edeble mevsûf divânında taleb şecere-yi ma'kude için Hind iklimi tarafına gidici eyledi.

سالها میگشت آن قاصد از او

گرد هندستان برای جست و جو

Nice yollar o kâsid o ağaçtan için Hind ikliminin etrâfında döndü.

شهر شهر از بهر این مطلوب گشت

نی جزیره ماند و نی کوه و نه دشت

Memleket bî-memleket bu matlûbdan için döndü Hind'de ne dağ kaldı ne bağ kaldı ve ne ova kaldı.

هر که را پرسید، کردش ریشخند

کاین نجوید، جز مگر مجنون بند

Her kimesneyi ki o ağaçta sordu onu istihzâ eyledi öyle diyerek ki bunu kim ister meğer mecnûn kaydında ola.

بس کسان صفعش زدند اندر مزاح

بس کسان گفتند کای صاحب فلاح

Çok kimesneler lâtife yüzünden ona şamar vurdular ve deli yerine koydular ve yine çok kimesneler ona dediler ki ey necât sahibi zât-ı şerif.

جست و جوئی چون تو زیرک سینه صاف

کی تهی باشد کجا باشد گزاف

Senin gibi sinesi saf ‘âkilin talebi kaçan boş olurve kande laf olur elbet bu ağaç vardır velakin kusur bizimdir ki biz bilemedik.

وین مراعاتش یکی صفعی دگر

وین ز صفع آشکارا سخت تر

O kâside bu mûra’ât hatır bir balka şamârdırve bu sâ’irlerinin âşikâre eliyle vurduğu şamârdan ziyâde te’sirlidir.Zirâ istihzâ şamârının acısı sûri şamârdan ziyâdedir.

می ستودندش به تسخر، کای بزرگ

در فلانجا بُد درختی بس سترگ

Onu sıhriye Medh ederler idi ki ey ulu falan yerde çok ‘âli bir ağaç vardır.

در فلان همیشه درختی هست سبز

بس بلند و پهن و هر شاخیش گبز

Falancadan bedel falan ormanda yeşil bir ağaçtır yüksek ve enlidir ve onun her şâhı ‘azîmdir.İşte senin matlu’bun o ağaç olmak gerek ve ecele dermân olması dahi yakışır diyerek hayli masharaya aldılar. (196-b)

قاصد شه بسته در جستن کمر

می شنید از هر کسی نوعی خبر

Şâhın kâsıdı onu aramakta kuşak bağladı sa’y etti herbir kimesneden ki bir nev’i haber işitir idi o cânibe gider idi. İşte sâlik-i Hakk böyle gerektir ki sıhriyi ve hezl kendine fütûr vermeye dâ’imâ talebte ola ‘akibet müşkili hall olur.

بس سیاحت کرد آنجا

سالها میفرستادش شهنش مالها

Nice seneler o iklimde bu secerenin talebinde gezdi ve pâdişâh dahi ona harçlıklar getirir idi.

چون بسی دید اندر آن غربت تعب

عاجز آمد آخر الامر از طلب

Çünkü o gurbette çok ta'ab ve meşakket gördü encâm-ı karada talebde 'aciz geldi zirâ bulmakta ihtimâl kalmadı.

هیچ از مقصود اثر پیدا نشد

ز آن غرض غیر خبر پیدا نشد

Matlûbdan asla eser zâhir olmadı ve gazezden gayrı haberden gayrı bir nesne zâhir olmadı ve inkâra mağa döndü.

رشته امید او بگسسته شد

جسته او عاقبت ناجسته شد

Onun amelî ipliği kırılmış oldu onun aradığı 'akıbet arınmamış oldu ve râyemiz oldu zirâ bilkülliyeye bulmaktan ümit münkatı' oldu.

کرد عزم بازگشتن سوی شاه

اشک می بارید و می برید راه

Şâh tarafına me'yûs olunca rücû' kastını eyledi kemâl-i hazininde bulamadım diye gözündne eşk yağdırır idi ve katı' mesâfe eder idi.

شرح کردن شیخ سِرِّ آن درخت را با آن طالب

Bir şey-i kâmilin o ağaçtan murâdına olduğunun hakîkatini o tâlib mukallide şerh ve beyân eylemesinin beyânında olucudur.

بود شیخی عالمی قطبی کریم

اندر آن منزل که آیس شد ندیم

Vaktin mutasarrıfı o ‘âlim ve kerîm bir şeyh-i kâmil var idi. O mekândaki o kâsıd o şecereyi bulmaktan ümidini kesti.

گفت من نومید پیش او روم

ز آستان او براه اندر شوم

Kâsıd zâtı işitip kendine dedi ki ben me’yûs olarak onun önüne gideyim hâlîmi ona ‘arz edeyim bana bir çâre olursa ondan oluro dahi çâre bulamazsa onun kapısından biryere gitmem ve yola revân olup memleketime gideyim.

تا دعای او بود همراه من

چونکه نومیدم من از دلخواه من

Hatta o şeyhin du’âsı bana refîk ola çünkü maksûd-ı murâdımdan me’yûsum bana teselli eder ve du’â eder dedi.

رفت پیش شیخ با چشم پر آب

اشک میبارید مانند سحاب

Zirâ yai dolu göz ile huzûr-ı şeyhe vardı bulut gibi yözyaşı yağdırır idi ve zârı zârı ağlar idi.

گفت شیخا وقت رحم و رأفت است

نامیدم، وقت لطف این ساعت است

Dedi ki yâ şeyh-i kâmil (197-a) merhamet vaktidir zirâ me’yûsum vakt-i lütf bu sa’âttir.

گفت وا گو، کز چه نومیدیستت

چیست مطلوب تو، رو با چیستت

Şeyh dedi ki âşikâre söyle neden sana ye'is vardır ve matlûbun nedir ve teveccühün niyedir.

گفت شاهنشاه کردم اختیار

از برای جستن يك شاخسار

Kâsıd dedi ki ulu sultân beni etbâ'ının beyninde bir ağaç aramak için ihtiyâr etti.

که درختی هست نادر در جهات

میوه او مایه آب حیات

Bir ağaçtır ki etrâfında nâdirdir onun meyvesi âb-ı hayâtın aslıdır.

سالها جستم، ندیدم يك نشان

جز که طنز و تسخر این سرخوشان

Çok seneler aradım ve ondan bir nişân göremedim bu dünyâ mütecelli mest olanların musahireye almak ve hilelerini gördüm.

شیخ خندید و بگفتش ای سلیم

این درخت علم باشد در علیم

Hazreti 'azîz tebessüm etti ve dedi ki ey sâde-dil o ağaç ki 'âlim onu demiştir ve sen ararsın o 'âlim-i hak olanlara ki şecere-yi 'ilmdir ve ondan kinâyedir.

بس بلند و بس شگرف و بس بسیط

آب حیوانی ز دریای محیط

O dürrehat ‘âlim çok uludur ve çok ünlüdür o ‘âlem-i ilahide olan ‘ilm Cenâb-ı Hakkın Bahr-ı Mûhit ‘ilminden bir âb-ı hayâttır ve ‘âlimin o ağaca dediği sıfatlar cümlesi ‘ilm-i şerifte mevcûttur.

تو به صورت رفته ای، ای بی خبر

زان ز شاخ معنی بی بار و بر

Sen ey bî-haber sûretâ gitmişsin ondan için bir şey bulamazsın zirâ bâtını terk etmişsin.

تو به صورت رفته ای، گم گشته ای

زان نمی یابی که معنی هشته ای

Gah onun âdemi ağaç geldi gah âfitâb geldi gah onun adı deryâlıkı gahi put geldi.

گه درختش نام شد، گه آفتاب

گاه بحرش نام شد، گاهی سحاب

O ‘ilm bir nesnedir ki onun nice yüz bin âsâr mertebesi vardır ve onun eserlerinin ednâsı bekâ ile muttasıf olam ‘ömürdür.

گر چه فرد است او، اثر دارد هزار

آن یکی را نام باشد بی شمار

Gerçi o ‘ilm-i ferddir velakin nice bin eser tutar o bire sâyesiz nâm yakışır zirâ böyle âsâr müterettibesı olan şeyin şerifine binâ ismi çok olmak münâsibdir. Ba’zı müvâzide beyân olunmuş ki remzân-ı şerîfin altmış ism-i şerîfesi vardır hâsılı kesret esmâ-yı şerîfe müsemmâya delâlet eder.

آن یکی شخص ترا باشد پدر

در حق شخص دگر باشد پسر

Âsâr-ı kesiresi olan şeyin esmâsının kesretini temsîl için buyururlar meselâ o bir şahıs senin (197-b) hakkında ismi baba olur gayrı şahsın hakkında onun ismi oğul olur.

در حق دیگر بود قهر و عدو

در حق آن دیگری لطف و نکو

Bir gayrı kimesnenin hakkında onun ismi kahr-ı düşmân olur ve yine bir gayrı kimesnenin hakkında onun ismi latif ve iyi adam olur o lekese düşmanına göre ve ikincisi dostuna göredir işte bu bir kimesnenin türlü türlü eseri sebebiyle ismi çok olduğu gibi ‘ilmin dahi âsâr-ı mertebesi sebebiyle ismi çoktur niteki beyân olunur.

صد هزاران نام و آن يك آدمی

صاحب هر وصفش از وصفی عمی

Nice yüz bin nâmı vardır ve o bir adamdır onun her vasfının sahibi öbür vasfını bilmez. Meselâ oğlu peder vasfını bilir meğer aher püser imiş onun vasfını bilmez.

هر که جوید نام گر صاحب ثقه است

همچو تو نومید و اندر تفرقه است

Her kimesne ki ismi dolaşır bu ma'temdir diyerek ma'nâdan âgâh olamaz senin gibi o ma'nâdan me'yûs olur ve perişânlıkta olur.

تو چه بر چسبی بر این نام درخت

تا بمانی تلخ کام و شور بخت

Sen yapıyorsan bu ağaç nâmına belki ma'nâsına yapış hatta işte böyle dimâğı acı ve bahtı kötü kalırsın.

در گذر از نام و بنگر در صفات

تا صفاتت ره نماید سوی ذات

Nâmdan geç ve sıfatlara bak hatta sana sıfatlar zât tarafına yol göstersiz.

اختلاف خلق از نام اوفتاد

چون به معنی رفت، آرام اوفتاد

Halkın ihtilâfı nâmdır ve vaki' oldu çünkü ma'nâya kendi ona baktı rahât ve sükût-ı kalb vâki' oldu. İşte böyle ehl-i nâm tefrikâ ashâbıdır.

بیان منازعت چهار کس جهت انگور با همدگر بعلت آنکه زبان یکدیگر را نمیدانستند

Dört kimsenin üzüm için nizâ' eylemesi beyânındadır. Zirâ herbirisi nâm-ı diğer ile üzümü anlamış idi.

چار کس را داد مردی یک درم

هر یکی از شهری افتاده به هم

Bir adam dört kimesneye bir para verdi o fakirin birisi dedi ki bunu üzüm veririm dördümüz üzümü taksim ederiz.

آن عرب گفتا معاذ الله لا

من عنب خواهم، نه انگور ای دغا

O gayrı fakir ki o 'Ârap idi dediki olmaz ben 'ineb isterim ve engûr istemem dedi.

آن یکی کز ترک بُد گفت ای کُزم

من نمی خواهم عنب، خواهم ازم

O fakirin birisi Türke mensûb idi binâberin dedi ki bu ki benim ben 'ineb istemem üzüm isterim.

آنکه رومی بود گفت، این قیل را

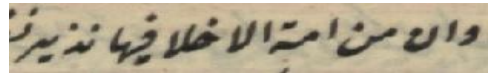
ترك كن، خواه من استافیل را

Dördün birisi Rûmî idi dedi ki bu mu'ârazayı terk ediniz istafil isteyelim ittifâkla istafil lûgat-ı Rûmî' ye olarak üzüme derler.

در تنازع آن نفر جنگی شدند

که ز سیر نامها غافل بُدند

(199-a) Kur'ân-ı 'Âzîm'üş-Şân'da

41

nazm-ı celilini hatırında tut. Ma'nâsı imam-ı salefeden bir ümmet yoktur. Onma bir peygamber irsâl olundu.

مشت بر هم میزدند از ابلهی

پُر بُدند از جهل و، از دانش تهی

Vâcip Te'âlâ hazretleri buyurdu. Bir ümmet lafz-ı lütfumuzdan peygamberden ve sâhibi-i himmet bir zâttan hâlî olmuştur. Bu beyt-i şerif, beyt-i sâbıkta olan nazm-ı celîli tefsirdir.

مرغ جانها را چنان یکدل کند

کز صفاشان بی غش و بی غل کند

O Süleyman-ı zaman ve o halife-i Hakk ervah kuşunu ancılayın yek-dîl ve müttehid eyler ki beynlerinde hâsıl olan safvetten gılu gîşsız eyler. Ya'ni beynlerinde asla kin ve adâvet hasede mu'allik bir nesne komaz.

مشفقان کردند همچون والده

مسلمون را گفت نفس واحده

⁴¹ Aralarında korkutucu gecmemiş hiçbir ümmet yoktur. Fâtır,35/24

Ümmet-i vâlide gibi o zâtı feyziyle birbirlerine merhametli olurlar. Mü'minler Resûl-i Kibriyâ 'aleyhi ekmel'üt-tahiyya nefsi vâhid ta'bîr buyurdu. Müslimler nefsi vâhide gibidir. Hadîs-i şerîfine işaret buyurdular. Müslimler nefsi vâhide gibidir.

نفس واحد از رسول حق شدند

ور نه هر يك دشمن مطلق بدند

Cenâb-ı Kibriyâ'nın resûlünün bereketinden mü'minler nefsi vâhid hükmende oldular. Yoksa her birisi alî'el itlâk birbirine düşman idiler. Beynlerinde olan kin ve 'adâvet mürtefi' oldu.

برخاستن مخالفت و عداوت از میان انصار به برکت وجود

مبارک پیغمبر خدا علیه السلام

Muhâlefet ve 'adâvetin Ensâr beyninden, Nebî (as)'ın yemin ve bereketli ve beynlerini te'lif ile mürte'i olması beyânındadır.

دو قبيله كاوس و خزرج نام داشت

يك ز ديگر جان خون آشام داشت

İki kabîle ki birinin ismi Evs ve birinin ismi Hazreç idi. Birisi gayrısından için kan içici can tuttu. Ya'ni muhkem 'adâvet etti, demektir.

کینه های کهنه شان از مصطفی

محو شد در نور اسلام و صفا

Onların kadîm 'adâvetleri Hazreti Muhammed (sas) hazretlerinin bereketinden mahf oldu. İslam nurunuda ve İslam saffetinde

اولا اخوان شدند آن دشمنان

همچو اعداد عنب در بوستان

Evvelâ o düşmanlar ihvân oldular. Bağda olan üzüm adetleri gibi ya'ni Resûllah (as)'ın bereketiyle muhabbetten gelen şey'in evvelkisi beyinlerinden uhuvvet oldu ve bundan sonra neler geldi var mülâhaza eyle.

وز دم المؤمنون إخوةً به پند

در شکستند و تن واحد شدند

İhvân olmayanların hikmeti

فاصلوا بين اخوتكم فاقوا الله لعلمكم ثم همون

انما المؤمنون اخوة

⁴² nazm-ı celîlinin nefesinden cümlesi kırıldılar. Ve varlıklarını izâle eylediler ve cism-i vahid oldular. (199-b)

صورت انگورها اخوان بود

چون فشردی شیرۀ واحد شود

Üzümlerin canı ihvân olur. Çünkü Hakk'tan cümlesi bir üzüm suyu olur. Bunlar dahi bu nazm-ı celîlin nüzûlünden için evvelâ ihvân oldular ve senâya derece-i ihvâtı geçip makam-ı fenâda cümlesi mahf mahv-ı vücûd edip makâm-ı vâhîde varıp bir üzüm suyu oldular. Bunları Fahr-i 'Âlem (stav) bu mertebeye vâsıl eyledi.

غوره و انگور ضدانند ليك

چون كه غوره پخته شد شد

Yârinin koruk üzüm ile sadlardır zirâ birisi tatlı birisi ekşidir. Lakin çünkü koruk güneşte pişmiş oldu. Üzüme iyi yâr oldu. Zirâ o dahi üzüm olmakla ihvân olmuş olur.

غوره ای کاو سنگ بست و خام ماند

در ازل حق کافر اصلیش خواند

⁴² Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup-düzeltilin ve Allah'tan korkup-sakının; umulur ki esirgenirsiniz. Hucurrât, 49/10

Bir koruk ki taş gibi oldu ve ham kaldı nite ki üzüm içinde ba'zı böyle koruk olur ki üzüm olması mümkün değildir. Ezelde böyle koruğa Cenâb-ı Kibriyâ kâfir-i ezeli buyurdu, Ebu Cehil gibi.

نه اخی نه نفس واحد باشد او

در شقاوت نحس ملحد باشد او

Böyle koruk ne kardeş olur ve nefsi vâhid olur. Şekâvette bir mülhîd olur. Neuzubillah, *min tilke* bu ebyât-ı şerîften kâfiri koruğa ve mü'mini üzüme ve makâm-ı fenâ ashâbını üzüm suyuna ve kâfiri ezeli olup 'îman kabûl etmeyenleri üzüm olmayan koruğa teşbiye buyurdular.

گر بگویم آنچه او دارد نهان

فتنه افهام خیزد در جهان

Eğer söylersem o nesneyi ki kâfir aslı onu gizli tutar. Herkesin 'akıllarında fitne hâsıl olur. Böyle olunca şakî mâder-zâdın ahvâlinde bahis münâsîp değildir. Hâsıl olan fitneden murâd râh-ı Hakk'tan ve sa'ydan herkese fütûr ve kelal gelmesidir.

چشم کاو آن رو نبیند، کور به

دود دوزخ از ارم مهجور به

Kâfir ıslâhının sırrı zikir olunmamış olarak iyidir. Zirâ sâir mü'minlere fütûr verîr, cehennem tütününü cennet bağından mestûr olmak iyidir. Ba'zı nüshada "ez aram" yerine "ez nizâr" vâki' olmuştur.

غورهای نیک کایشان قایلند

از دم اهل دل آخر یک دلند

İyi koruklar ki onlara üzüm olmaya kâbildir. Ehl-i delîl kelâmından ve bereketinden encâmında onlar yek-dîldirler.

تانگوری همی رانند تیز

تا دوئی برخیزد و کین و ستیز

O koruklar üzümlük cânibine tez olarak kendilerini sürerler hatta ikilik beyinlerinden kalkar ve ‘adâvet ve ‘inat ve dahi mürtefi’ olur.

پس در انگوری همی درند پوست

تا یکی گردند، وحدت وصف اوست

(200-a)Yüzlerine yırtarla hatta bir olurlar. Vahdet onların vasfi olur.

دوست دشمن گردد ایرا هم دو است

هیچ يك با خویش، جنگی در نبست

Dost düşman olurlar. Zirâ onlar iyidir. Hiçbir kimsene kendi ile cenk eyledi mi ya’ni makâm-ı vahdete varanlarda birbirine düşman olmak ihtimâli yoktur. Zirâ herbiri kendi nefsi gibi olur. Kişi kendi nefsiyle husûmet mümkün değildir. Ama uhuvvet makâmında olanların birbirine düşman olması mümkündür. Zirâ beyinlerinde iyilik der-kârdır.

آفرین بر عشق کل اوستاد

صد هزاران ذره را داد اتحاد

‘Aşk gül üzerine tahsîn ve ‘ârifin olsun. Zirâ çok üstad-ı kâmilidir. Nice yüz bin zerreye birlik verdi. Murâd fahr-i ‘âlem efendimizdir.

همچو خاک مفترق در رهگذر

يك سبوشان کرد دست کوزه گر

Yoldaki perişan toprak gibi sâni’in eli onları bir desti etmiştir.

که اتحاد جسمهای ماء و طین

هست ناقص، جان نمی ماند بدین

Âb u tinden mahlûk cisimlerin ittihâdı nâkıstır. Can buna benzemez zirâ ittihâdları kâmilidir.

گر نظایر گویم اینجا و مثال

فهم را ترسم که آرد اختلال

Eğer ehl-i cismın ittihâd ve muhabbetlerini temsîl etsem, korkarım ki ‘ukûl-i nâsa ihtilâl getirir.

هم سلیمان هست اکنون، لیک ما

از نشاط دور بینی در عما

Ey salık, insan-ı kâmil yoktur , me’yûs olma zirâ vardır lakin biz uzuktan görmek fikrinden onları göremez ve yakında yoktur deriz.

دور بینی کور دارد مرد را

همچو خفته در سرا کور از سرا

Uzak görücülük insanı kör tutar. Hânede uyuşmuş adam gibi ki hâneyi görmez ve uzak yeri görür.

مولعیم اندر سخنهای دقیق

در گرهما باز کردن ما عشیق

Bir Süleyman aramaz. Belki fesâhat ve belâgata hayırsız ‘ilm-i ukdelerini açmaya ‘âşîğız ve hevesimiz zâhiredir, bâtna değidir. Onun için bâtın üstadlarını göremeyiz.

تا گره بندیم و بگشائیم ما

در شکال و در جواب آیین فزا

Hatta su'âl ve müşkîl getiririz. Sonra ona cevap vermeye sa'y ederiz ve iştigâl cevapta 'âdetimiz arttırırız.

همچو مرغی کاو گشاید بندِ دام

گاه بندد تا شود در فن تمام

Bir kuş gibi ki dâmin bendini küşâd eder ve gah bağlar hatta bağlamak ve açmak feni kanı tamam olsun, ashâb-ı kıyl ü kâlin 'ömrü, suâl düğümlerini bağlamak ve cevaplar arayarak o düğümleri açmak husûsuna masrûf olup, o kuş sahrâdan ve mer'âdan mahrûm olur. Onun 'ömrü 'ukde Ahmed'e harcdır.

خود زبون او نگردهد هیچ دام

نیک پرش در شکست افتد مدام

Tahkîk böyle etmekle hiçbir tuzak onun zebûnu olmaz. Lakin onun kanadı kırılır ve (200-b)dâim düşer.

با گره کم کوش، تا بال و پرت

نگسلد یک یک از این کرّ و فرت

Böyle olunca müşkîl hâline, ey 'âlim sa'y etme. Hatta senin kanadın bu revnâk u ketâfetinden kırılmaya.

صد هزاران مرغ پر هاشان شکست

و آن کمینگاه عوارض را نبست

Nice yüz bin kuş bu eşkâl-i halinde bâtin kanatlarını kırdılar. O şüphe gelecek mahalleri bir kimesne bağlamadı.

حال ایشان از نبی خوان ای حریص

نقبوا فیها ببین هل من محیص

Onların hâlini ey hâris Kur'ân-ı 'Azîm'den oku. İmam-ı salefe şehirleri dolaşıp ve ticâret edip mal-i Fira'vun cem'i ettiler. Cenâb-ı Hakk'ın 'indinden bu kadar mal ile halas olamadılar. 'Âlim dahi bu kadar 'ilmiyle Cenâb-ı Hakk'ın gazâbından halâs olamaz.

از نزاع ترك و رومی و عرب

حل نشد اشکال انگور و عنب

Türk, Rum'u ve 'Arab'ın niza'ından engûr ve 'ineb müşkili hallolmadı. Bunun gibi 'ulemânın dahi su'al ve cevâbından hiçbir müşkil hallolmadı.

تا سلیمان امین معنوی

در نیاید، بر نخیزد این دوئی

Hatta ma'nevî bir Süleyman lügatli gelmedikçe bu ikilik kalkmaz.

جمله مرغان منازع باز وار

بشنوید این طبل باز شهریار

Ey doğan gibi niza' edici kuşların cümlesi Süleymân-ı Hakîkat'in muhattır-hâne sadâsını işitiniz.

ز اختلاف خویش سوی اتحاد

هین ز هر جانب روان گردید شاد

Kendi ihtilâfınızdan itthâd tarafına âgâh olun. Her cânipten şâd olduğunuz halde revân olunuz.

حيث ما كنتم فولوا وجهكم

نحوه هذا الذى لم ينهكم

O mekânda ki siz oldunuz ve cihetlerinizi Cenâb-ı Kibriyâ tarafına tahvîl ediniz. Şu Mevlâ şu zâttır ki sizi kendinden bana gelmeyiniz diye ma'ni etmedi. Hâsıl-ı kelâm birliğie geliniz ve cimleniz Allah Te'âlâ hazretlerine teveccüh ediniz ve 'ibâdetle olunuz.

کور مرغانیم و بس ناساختیم

کان سلیمان را دمى نشناختیم

Biz kör kuşlarız, ziyâdesiyle nâ-muntazamız, zirâ o Süleyman-ı zamâna bir dem anlamamışız.

همچو جغدان دشمن بازان شدیم

لاجرم وامانده ویران شدیم

Baykuşlar gibi doğanlara düşman olmuşuz. Bu eelden vîrânede kalmış olmuşuz.

مى کنیم از غایت جهل و عما

قصد آزار عزیزان خدا

Cehlin ve 'imânın nihayetinden Hüdâ'nın 'azîzlerinin 'izârına kast ederiz.

جمع مرغان کز سلیمان روشنند

پر و بال بی گنه کی بر کنند

Zirâ kuşlar cema'ati HazretiSüleyman'ın kadrini bilmezlersuçsuz kaçan bir kuşun kanadını koparırlar.(201-a) Bu mertebedir.

Onların güvercini doğanlardan korkmazlar, başını onların güvercinlerinin önüne kor.

بلبل ایشان که حالت آرد او

در درون خویش گلشن دارد او

O Süleymân-ı zamanın bülbül-sîret dervişi insana hâlet getirir. Zirâ kendi derûnunda gelmiş tutar.

طوطی ایشان ز قند آزاد بود

کز درون قند ابد رویش نمود

Onların tûtisi dünyâ şekerinden ezâ idi. Zirâ onun derûnundan ‘abdi şeker ona yüz gösterdi.

پای طاوسان ایشان در نظر

بهتر از طاوس پرّان دگر

Onların tavuslarının ayağı nazarda gayr-ı uçucu tavusların ayağından ziyâde iyidir. Zirâ dünya tavuslarının ayakları çirkin olur binâen’aleyh bu vecihle ta’bîr buyurdular.

منطق الطير، آن خاقانی صِداست

منطق الطير سلیمانی کجاست

Padişahlara mensup kuşların lisanı sadâ-i ma’kulesidir ve hiçbirisi değildir. Süleyman’a mensup kuşun nutku onunla kandedir. Ya’ni ikisi best kabul etmezler.

تو چه دانی بانگ مرغان را همی

چون ندیدیستی سلیمان را دمی

Sen ne bilirsün kuşların sadasını çünkü bir dem Süleyman görmemişsin. Bu sûrette zâhir ademini ve bâtın ademi senin beyinlerini bilmezsin.(201-b)

پرّ آن مرغی که بانگش مطرب است

از برون مشرقست و مغربست

O kuşun kanadını onun sadası mutribdir. Magrip ve maşrık taşra sendendir. Ya'ni onun kanadı ve sadâsı bu 'âlemden değildir.

هر يك آهنگش ز کرسی تا تریست

وز تری تا عرش در کرّ و فریست

Böyle kuşun herbir kastı kürsîden taht-ı sera dektir ve yine serâdan 'arşa dek teyerân etmektedir ve ululuk ve revnaktadır.

مرغ کاو بی این سلیمان می‌رود

عاشق ظلمت چو خفاشی بود

Kuş ki bu Süleymansız gider ve Süleyman'a mukârin olmamıştır. Yarasa gibi zulmet 'âşığıdır.

با سلیمان خو کن ای خفاش ردّ

تا که در ظلمت نمائی تا ابد

Ey merdûd yarasa, Süleyman vaktiyle huylan tâ ki ebede dek zulmette kalmayasın.

يك گزی ره گر بدان سو می‌روی

همچو گز قطب مساحت می‌شوی

O tarafa gidersin, arşın gibi müsâhenin kutbu olursun ve halka arşın gibi had ve miktâr gösteresin.

وآنکه لنگ و لوک آن سو می‌جھی

از همه لنگی و لوکی میرھی

Bil ki elsiz ve ayaksız Hakk tarafına sıçrarsın. Cümle topallıktan ve çolaklıktan kurtulursun. Hâsılı hemen Cenâb-ı Kibriyâ'nın tarafına gitmeye bak. Topal gibi gider isen yine fâ'ideden hâlî değildir.

قصهٔ بط بچگان که مرغ خانگی میپروردشان

Burası kaz yavrularının kıssasıdır ki onların mâderi tavuk idi.

تخم بطی، گر چه مرغ خانہ ات

کرد زیر پر، چو دایه تربیت

Sen kaz yumurtasının gerçi seni tavuk kanadı altında dâye gibi terbiye eyledi. Senin aslın o deryânın kazı olmuştur. Senin mürebbin kaza mensup idi ve karaya tapıcı idi.

مادر تو بطّ آن دریا بُدست دایه ات

خاکی بُد و، خشکی پرست

Deryâya meyl ki senin kalbindedir. O mîzaç senin canına aslındandır. Aslımızdan murâd peygamber (as)'dır.

میل دریا که دل تو اندر است

آن طبیعت جانت را از مادر است

Dünyaya meyl sana bu topraktandır. Tabi' dâye seni terk eyle, zirâ onun rayı çirkindir.

دایه را بگذار بر خشک و بران

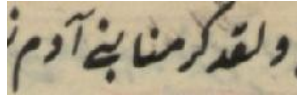
اندرآ در بحر معنی، چون بطن

Dâye-i tab'ını karada terk eyle ve kendini sür ve ma'ni deryâsına kazlar gibi gel. Eğer seni mâderin sudan korkutur ise, sen korkma ve deryâ tarafına acele ile

kendini sür. Sen kazsın karada ve deryâda zindesin. Tavuk gibi hânedede koşmuş değilsin.

توز کَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ شَهِي

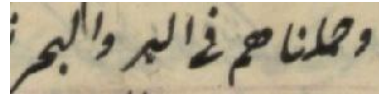
هم به دریا هم به خشکی پا نهی

(202-a) Sen ⁴⁴ nazm-1 celîlinden için sultansın, hem karada ve hem deryada vaz'-ı kadem edersin. Ya'ni insanda Cenâb-ı Kibriyâ sıfat-ı hayvâniyeti ve sıfat-ı melekîyeti cem' etmiş demektir.

که حملنا هم علی البحری به جان

از حملنا هم علی البر پیش ران

Kur'ân-ı Kerîm'de ⁴⁵ nazm-1 celîlinden olan

bahri ki murâd 'aşktır. Ez dîl ü cân ⁴⁶ üzerine eyler ve sever ve 'aşk tarafına melekîyet cânibini hayvaniyyât üzerine tafdîl eyler ve gâlip eyle demektir.

مر ملایک را سوی بر راه نیست

جنس حیوان هم ز بحر آگاه نیست

Tahkîk meleklerin kara tarafına yolu yoktur. Zirâ hayvâniyetlerini bilmezler. Hayvan cinsi ve dahi cânib-i melekîyetten âgah değildir.

تو به تن حیوان، به جانی از ملک

تا روی هم بر زمین، هم بر فلك

⁴⁴ İnsanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık İsrâ,17/70

⁴⁵ Karada ve denizde taşlara yükledik İsrâ, 17/71

⁴⁶ Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık. İsrâ,17/72

Sen ten ile hayvansın, ruh-ı insânî ile melektensin. Hatta hem yer üzerine ve hem felek üzerine gidersin.

تا به ظاهر مثلکم باشد بشر

با دل یوحی إليه دیده ور

Hatta zâhirde sizin misliniz beşer olur. Kendine vahi olunur. Felek ile basîret sâhibi olur ve âvâm beşerden tahayyüz kılınır.

قالب خاکی فتاده بر زمین

روح او گردان بر آن چرخ برین

‘Âriflerin cismi yeryüzüne düşmemiştir ve seyr eder, onun ruhu bu âlî felek üzerine dönücüdür.

ما همه مرغابیایم ای غلام

بحر میداند زبان ما تمام

Biz cümlemiz, ey oğul su kuşlarıyız ve sudan olduk. Deryâ bizim lisanımızı tamam ile bilir.

پس سلیمان بحر آمد ما چو طیر

در سلیمان تا ابد داریم سیر

Böyle olunca Süleymân-ı zaman derya geldi ve biz onun kulu gibiyiz. Süleyman ile âli gayr-ı ilâhîyete seyr ederiz.

با سلیمان پای در دریا بنه

تا چو داود آب سازد صد زره

Süleyman-ı zaman ile deryâyâ ayak koy. Hatta su Dâvut (as) gibi zırhlar düze. Su üzerinde olan dalgalar zırha benzemeye bu vecihle ta’bîr buyurdular ve suyun zırh düzmesi seni muhâfasından ibârettir.

آن سلیمان پیش جمله حاضر است
لیک غفلت، چشم بند و ساحر است

O Süleymân-ı zaman cümlelerin önünde hazırdır lakin gayret bağıdır ve sâhirdir onu göstermez.

تا ز جهل و خوابناکی و فضول
او به پیش ما و ما از وی ملول

Hatta cümleden gafletten ve hamakattan o velî ve kemal bizim üzerimizdir ve bize ondan melânet gelmemiştir.

تشنه را دردِ سر آرد بانگِ رعد
چون نداند کاو گشاید ابر سعد

Susamışa gök gürlmek sadası sıklet verir. Çünkü bilmez ki ona yağmurlu bulut açar. (202-b)

چشم او ماندست در جوی روان
بی خبر از ذوق آب آسمان

Zirâ ateş teşnenin gözü ırmakta kalmıştır. Yağmur suyunun zevkenden bî-haberdir. ‘Âvâm-ı nâs erzak-ı sûrîyeye mâ’îl olmakla erzak ma’nevîyenin zevkenden bî-haberlerdir, demektir.

مرکب همت سوی اسباب راند
از مسبب لاجرم محجوب ماند

Merkep himmetini ‘avâm esbâb-ı sûrîye tarafına sürdü. Bu ecluden Hakk Te’âlâ’dan mahrûm oldu.

آنکه بیند او مسبب را عیان
کی نهد دل بر سببهای جهان

O kimse ki müsebbib'ül-esbâbın aşikâre görür. Kaçan dünya sebeplerine rabt-ı kalp eder, belki etmez demektir.

حیران شدن حاجیان در کرامات آن شیخ زاهد که بر روی ریگ گرم صحرا نشسته بود

زاهدی بُد در میان بادیه

در عبادت غرق چون عبادیه

Bir zahid çöl miyanında var idi ibaliyye taifesi gibi ibadete müstegrak idi

حاجیان آنجا رسیدند از بلاد

دیده شان بر زاهد خشک اوفتاد

Haccac belâ u ba'ideden oraya eriştiler. Onların gözü o kuru yerde olan zâhidin üzerine vâki' oldu.

جای زاهد خشک بود، او تر مزاج

از سموم بادیه بودش علاج

Zâhidin yeri kuru idi. Lakin mîzacı yaş idi. Çölün bâd-ı semûnudan ona ilaç var idi.

حاجیان حیران شدند از وحدتش

و آن سلامت در میان آفتش

Haccac onu gördükte onun vahdetinde hayrân oldular ve onu bu kadar âfet ve ziyân içinde selâmetine müte'accip oldular.

در نماز استاده بُد بر روی ریگ

ریگ کز تفش بجوشد آبِ دیگ

Kum üzerine o zâhit namaza durmuş idi. Öyle kum ki onun hararetinden tencere suyu kaynar idi.

گفتئی سر مست بر سبزه و گل است

یا سواره بر بُراق و دلدل است

Eğer zahidi göreydin, der idin ki, sebze-zârda ve gülistândadır. Yâhut Burak ve düldül üzerine binmiştir. Ya'ni o denli neş'esi vardır.

یا که پایش بر حریر و حُلّه هاست

یا سموم او را به از باد صباست

Yahut ki onun ayağı harîr üzerine ve halılar üzerinedir gibi yahut ki bâd-ı semûm ona sabâdan iyidir. Zahidi görsen böyle dersin, hasılı hali gayet hoştur demektir.

ایستاده تازه رو اندر نماز

با خشوع و با خضوع و با نیاز

Haccac muntazır oldukları halde durdular. O zâhit namazda idi ve fikr-i dırâzda olduğu halde ayakta kalmış idi.

پس بماندند آن جماعت با نیاز

تا شود درویش فارغ از نماز

Ve rûşen kıyâmı uzayıcı o cema'ât tazarru' ve zârî ile kaldılar, hatta zahit namazdan fariğ (203-a) olsun ve onun halinden su'âl etsinler için.

چون ز استغراق باز آمد فقیر
زان جماعت، زنده ای روشن ضمیر

istiğrâk 'âleminden o fikir geri geldi. O Haccac'dan bir kalbi münîr zât.

دید کابش میچکید از دست و رو
جامه اش تر بود ز آثار وضو

Gördü ki onun alınından ve yüzünden su damlar. Âsâr u hûddan libası yaş idi.

پس بپرسیدش، که آبت از کجاست؟ دست
را برداشت، کز سوی سماست

Cema'âten birisi ona dedi ki, senin suyun nereden gelir. Elini kaldırdı ki semâ tarafından gelir,

گفت، هر گاهی که خواهی میرسد؟
یا گهی باشد اجابت، گاه رد

Dedi ki her vakit ki istersen gelir mi? Kuyusuz ve ipsiz.

مشکل ما حل کن، ای سلطان دین
تا ببخشد حال تو ما را یقین

Bizim şüphemizi ey padişâhı halleyile. Hatta senin hâlin bize yakîn bahş etsin.

وانما سری ز اسرار ت به ما
تا ببریم از میان زُنارها

Bize esrâr-ı ilâhiyeden bir sırr âşikâre eyle. Hatta miyânımızdan ziyâdeleri keselim ve sıdkla mü'min olalım ve Mevlâ'ya tevekkül-i tâm edelim.

چشم را بگشود سوی آسمان

که اجابت کن دعای حاجیان

Gözünü semâ tarafına açtı öyle diyerek ki hacların matlûb ve istid'âlarını ver yâ Rab, görsünler!

رزق جویی راز بالا خو گرم

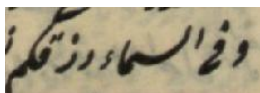
توز بالا بر گشودستی درم

Rızk isteyiciliği ben 'âlem-i bâlâdan huylanıcıyım ve sen 'Âlem-i bâlâdan Ya Rabb'i bana meftûh eyledin ve yine rızkımı inzâl eyle ki, Haccâc göreler ve ashâb tevekkül yoluna gideler.

ای نموده تو مکان از لامکان

فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ كَرِهَ عِيَانِ

Ey Mevlâ sen 'âlem-i mekânı lâ-mekân 'âleminden göztermiş ve izhâr etmişsindir. Hâsılı mevcûdu yoktan vâr etti. Senin kârındır, Kur'ân-ı Kerîm'de dahi

⁴⁷ nazm-ı celilini i'yân etmişsin ve kullarını dâimâ 'âlem-i bâlâda mezzûk edersin.

در میان این مناجات، ابر خوش

زود پیدا شد، چو پیل آب کش

Zâhidin bu münâcâtı esnâsında bir latîf bulut o anda çekici fil gibi zâhir oldu.

همچو آب از مشک باریدن گرفت

در گو و در غارها مسکن گرفت

⁴⁷ Zâriyât Semada da rızkınız ve size vâdedilen başka şeyler vardır. (Zâriyat, 51/22)

O bulut kırbadan su nice ceryân ederse öyle yağdırmak tuttu ve su çukurda ve mağaralarda mesken tuttu. Ya'ni cümle mahaller su ile doldu demektir.

ابر مياريد چون مشك اشكها

حاجيان جمله گشاده مشكها

Bulut kırbalar gibi sular yağdırır idi. Haccâc cümlesi kırbalarını doldurmuşlardı.

يك جماعت، ز آن عجایب كارها

مبيريدند از میان زُنارها

(203-b) Haccac'dan bir cema'ât o 'acâip işlerden bellerinden zünnarlarını kat'ı ile makâm-ı yakîne vasıl oldular.

قوم ديگر را يقين در ازدياد

زين عجب والله أعلم بالرشاد

Kavm-i diğêr için yakîn mertebesi izdiyatta oldu. Bu emr garibden Cenâb-ı Kibriyâ kullarını tarîk-i Hakk'a irşâd ve delâlete 'ilmdir.

قوم ديگر ناپذيرا ترش و خام

ناقصان سرمدى تمّ الكلام

Bir başka cemâ'at kabul etmeyici oldukları halde ekşi ve ham olarak öylece kaldılar. Bunlar ebedî ve dâimî nâkıs olanlardır. İşte kelâmımız burada tamam ve hatîm oldu.

في سنة سبع وخمسين بعد المائتين والالف في شهر صفر ليلة يوم الخامس
 والعشرين وهو يوم السبت مع اذان الظهر من حجة من له العزو
 الشرف عليه انواع الصلوات واكمل التحف صل الله تعالى عليه و
 على اله واصحابه وازواجه وذريته سيما على حديجة الكبرى وفاطمة
 الزهري وعلى علي المرتضى وعلى ابيه الحسن الرضا والحسين سيد
 الشهداء رضوان الله تعالى عليهم اجمعين امين ونفعا من
 بركاتهم

⁴⁸ Çok hayırlı olan Hicrî 1257 yılı Sefer ayının 25. Cumartesi günü öğle ezanıyla birlikte tamamlanmıştır. Peygamber Efendimize (S.A.S) çokça salât u selâm olsun. Allâh'ın rızası ve bereketi âline, ashabına, zürriyetine özellikle Hazret-i Hatice-i Kübrâ"ya (R.A), Hazret-i Fâtımatü"z-Zehrâ"ya (R.A) ve Hazret-i Ali Mürtezâ"ya ve evladı Hazret-i Hasan"a (R.A) ve Seyyidü"ş-Şühedâ Hazret-i Hüseyin (R.A) üzerine olsun, Âmin.

SONUÇ

Molla Murat *Hülâsat'üş-Şürûh* isimli Mesnevî şerhinin dibâce kısmında: “*Haddimiz ve liyâkatimiz olmayarak hân-gâhımızda dâimâ neşr-i ulûm ile meşgûl oluridik. Binâberîn, Elhamdülillâhi Teâlâ üç defâ Mesnevî-yi Şerîf hatmi mukadder oldu ve ahyânen hâtır-ı fâtıra hutûr eder idi ki muhtasarca bir şerh yazayım. Bazı telâmîzimiz dahi bu esnâda tâlib olmakla efkâr-ı dîrîneyi kuvveden fiile çıkarmak murâd olunur.*”⁴⁹ Buradaki ifadeden de anlaşılacağı üzere Molla Murad sahip olduğu Mesnevi bilgisini aktarmak ve halkı aydınlatmak, ayrıca Mesnevî'nin anlaşılamayan yerlerine açık bir dille ışık tutmak amacıyla *Hülâsat'üş-Şürûh* adlı Mesnevî şerhini kaleme almıştır.

Murat Molla, eseri *Hülâsat'üş-Şürûh*'u oluştururken Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine mümkün olduğunca sadık kalmıştır. Yazar esere keyfi eklemeler ya da çıkarmalar yapmamış, eserin orijinal haline mümkün olduğunca sadık kalmaya çalışmıştır. Eser, bir şerh çalışması olduğu için yazar, gerekli yerlerde konunun daha iyi anlaşılması maksadıyla açıklayıcı, küçük çaplı hikâyeler de eklemeyi ihmal etmemiştir. Şârihimiz Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinde olmayan 103-204 varakları arasında Osmanlı Devleti dönemine ait 3 tane hikâye eklemiştir. Lakin bu eklemeler *Mesnevî*'ye bir şeyler katma arzusundan ziyade meseleyi daha iyi izah etme niyetinden ibarettir. Böylelikle Murad Molla, Mevlânâ'nın “Hakk'tan alıp halka verme” düşüncesine farklı bir açıdan riayet etmiş ve Hakk'ın yardımıyla sahip olduğu bu bilgiyi avam lisanıyla Halk ile paylaşmıştır. Böylelikle de şerh geleneğinin devamına katkıda bulunmuştur.

Şerhlerin hülâsası, özeti manasına gelen *Hülâsat'üş-Şürûh*, adından da anlaşılacağı gibi hülâsa tarzında yazılmış bir Mesnevî şerhidir ki bu özelliğiyle de birçok Mesnevî şerhinden ayrılır zira bugüne kadar yapılagelmiş şerhler içerisinde ilk kez *Hülâsat'üş-Şürûh*, *Mesnevî*'yi hülâsa şeklinde şerh etmiştir. Bugüne kadar *Mesnevî*, birçok şârih tarafından şerh edilmiş lakin ya çok uzun bir şerh olmuş yahut çalışma yarım kalmıştır. Oysa tamamı 6 ciltten oluşan *Mesnevî-i Şerîf*'in *Hülâsat'üş-Şürûh* adlı şerhi de 6 ciltten oluşmaktadır. Mantıkî olarak düşünmek gerekirse 6 ciltlik bir eser için yapılan bir şerhin -ki bu şerhin içerisinde Mesnevî'nin

⁴⁹ YAVUZ, Sinan , *Hülâsat'üş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 2.Cildinin 1-103 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2010

yalnız açıklaması değil aynı zamanda beyitlerinin tamamı da mevcut- her hâl u kârda 6 ciltten fazla olması gerekir. Lakin görüldüğü gibi bu şerh, 6 cildi kapsasa da oldukça kısadır. Bunun sebebi şârih'in özellikle anlaşılması güç noktalara açıklık getirmeye çalışması, kolay anlaşılabilir bölümlerde ise teferruata girmemesi ve eserin tamamında yaptığı açıklamaları oldukça kısa ve öz yapmasından kaynaklanmaktadır.

Eserin bir diğer özelliği ise *Hülâsat'üş-Şürûh*'un şerhi sırasında kullanılan hadis sayısı ile ilgilidir. *Mesnevî-i Şerîf*'in tamamında yaklaşık 158 Hadîs-i Şerîf bulunmaktadır ancak 103-204 varaklarında bulunan Hadîs-i Şerîflerin bir kısmı yaptığımız araştırmalara göre *Mesnevî-i Şerîf*'te bulunmamaktadır. Buradan şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz: Şârihimiz 2. Cildin 103-204 varakları arasında bile birçok Hadîs-i Şerîf'e yer veriyse de ve bu hadislerin bir kısmı *Mesnevî-i Şerîf*'in asıl metninde bulunmuyorsa demek ki şârih, eserin tamamında birçok Hadîs-i Şerîfe yer vermiş yani meseleyi daha iyi açıklayabilmek maksadıyla Mevlânâ'nın deyindiği hadislerin haricinde bir çok Hadîs-i Şerîf söyleyerek Kur'ân-ı Kerîm'den sonra en sağlam kaynağımız olan Hadîslere sıklıkla başvurmuştur.

Dil hususiyetleri bakımından da eseri incelediğimizde şunu çok belirgin bir şekilde gördük ki şârihin kullandığı dil günümüz Türkçesine çok yakındır. Her ne kadar eserde Arapça ve Farsça kelimeler bulunsa da eserin dil olarak günümüze gayet yakın olduğu görülmektedir. Dilin yakınlığı bir yana, kullanılan yabancı kelime sayısı da -belli bölümlerin dışında- oldukça azdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Molla Mehmet Murat, Dâr'ül-Mesnevî'nin kurucusudur ve bu müessesese, avam halkın da Mesnevî'den istifâde edebilmesi maksadıyla kurulmuştur. Avâm halka hitap edebilmek amacıyla avâm lisanı kullanılmıştır. İncelediğimiz eser *Hülâsat'üş-Şürûh*'un da dilinin basit olması, yazarın avâma hitâb edebilme arzusundan kaynaklanmaktadır.

Hülâsa, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin 25.618 beyitlik muazzam eseri *Mesnevî-i Şerîf*'in şerhi olan ve muhtasar bir şerh olma özelliğiyle diğer şerhlerden ayrılan Molla Mehmet Murat Nakşibendî'ye ait *Hülâsat'üş-Şürûh* adlı eserin 2. Cildinin 103-204 numaralı varaklarını incelemiş bulunmaktayız. Eserin 6 cilt ve yüzlerce varaktan oluşması hasebiyle çalışmamızda sadece belli bir cildin belli bir

kısmı inceleme altına alınabildi ve elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda eser kısmen de olsa edebiyat âlemine kazandırıldı.

Hasan Mahir AĞIR

İSTANBUL 2010

KAYNAKLAR

KİTAPLAR:

- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C.I, Bizim Büro, Ankara 2000.
- CAN, Şefik, *Mesnevi Hikâyeleri*, Ötüken Yay., İstanbul 2003.
- CAN, Şefik, *Mevlana, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri*, Ötüken Yay., İstanbul 1995.
- CAN, Şefik, *Mevlana, Mesnevî Tercümesi*, C.I-II, Ötüken Yay., İstanbul 2005.
- CEYLAN, Ömür, *Tasavvufî Şiir Şerhleri* (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kitabevi Yay., İstanbul 2000.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB, İstanbul 1998.
- DEMİRCİ, Mehmet, *Mesnevi Şerhleri ve Şârihleri Hakkında Bir Kaç Not*, http://akademik.semazen.net/author_article_detail.php?id=1043 (26.05.2010)
- Fatin Efendi, *Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar*, 1283/1867.
- GÖKMAN, Muzaffer, *Murat Molla Hayatı Kütüphanesi ve Eserleri*, İstanbul Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mevlana Celâleddin*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1985.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Mesnevi Tercümesi ve Şerhi*, 6 Cilt, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1981.
- GÖLPINARLI, Abdalbaki, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2004.
- İZBUDAK, Veled Çelebi, *Mevlana, Mesnevî*, MEB, İstanbul 1988.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal, *Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Günümüze)*, İnkılap Yay., İstanbul 1980.
- RİFÂÎ, Kenan, *Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2000.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatı Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1964.

Kur'ân-ı Kerîm ve Muhtasar Meâli, Hayrat Neşriyat, İlmî Araştırma Merkezi, İstanbul 2001.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003.

LEVEND, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı (Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.

Murad Molla, *Hülasatü'ş-Şürûh*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 6310 Nr.lı kayıtlı nüshası.

Murad Molla, *Mâ-Hazâr*, Süleymaniye Ktp, Murad Molla Bölümü, 181, 1260/1844.

Osman-zâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, Haz.: Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, C.II, İstanbul 2006.

ŞENTÜRK, A. Atillâ - KARTAL, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

ŞENTÜRK, M. Hüdâyî, *Şeyh Mehmed Murâd-ı Nakşibendî Ve Vâkâyî-nâmesi*, İstanbul Araştırmaları, İstanbul 1997.

YARDIM, Ali, *Mesnevî Hadîsleri*, Damla Yay., İstanbul 2008

'*Yazım Kılavuzu*', TDK Yay., Ankara 2005.

YENİTERZİ, Emine, *Mevlana Celâleddin-i Rûmî*, TDV, Ankara 1995.

YILDIRIM, Suat, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Işık Yay., İstanbul, 2005.

YILMAZ, Mehmet, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

SÖZLÜKLER:

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Kitabevi Yay., Ankara 2003.

Mahmud Salahi, *Kamus-ı Osmanî*, İstanbul 1313.

Mütercim Âsım Efendi, *Burhan-ı Katı*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2000.

Mütercim Âsım Efendi, *Kamus Tercümesi*, C. I, İstanbul 1305.

ONAY, Ahmet Talât, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Haz: Cemal Kurnaz, Birleşik Yayınevi, Ankara 2007.

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, LM Yay., İstanbul 2003.

REDHOUSE Sözlüğü (Osmanlıca-İngilizce), Sev Yay., İstanbul 1999.

SALEHPUR, Cemşid, *Farsça-Türkçe Genel Sözlüğü*, Lale Yayınevi, 1996.

STEINGASS, F. *Persian English Dictionary*, Londra, 1930s.

Şemseddin Sami, *Kamus-i Türkî*, (Haz.: Ömer Faruk Akün), Alfa Yayınları, İstanbul 1998.

'*Türkçe Sözlük*', TDK Yay., Ankara 2005.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2002.

MAKALELER:

AKKUŞ, Metin, "Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten'e", *Yedi İklim*, S. 32, İstanbul 1992.

DOĞAN, Muhammed Nur, "Metin Şerhi Üzerine", *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, İstanbul 1999.

AKLAN, Serhan, "13. 14. 15. Asırlarda Divan Nesrine Genel Bakış", *Yedi İklim*, S.51, Haziran 1994.

MAZIOĞLU, Hasibe, "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine Düşünceler", *Dergah* S.93, Kasım 1997.

MENGİ, Mine, "Metin Şerhi, Tahlili, ve Tenkidi Üzerine", *Divan Şiiri Yazıları*, *Dergah*, Kasım 1997.

"Murad Nakşibendî", *DİA*, C. 32.

SARAÇ, Yekta, "Divan Tahlilleri Üzerine", *İlmî Araştırmalar* 8, İstanbul 1999.

ÜNVER, İsmail, "Mesnevî", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı*, C. II, Nr. 415-417, Ankara 1986.

YENİTERZİ, Emine, "Metin Şerhi ile Görüşler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.5, Konya 1999.

TEZLER:

AKTAN, Muhammed Felat, “Murad Molla’nın Saib-i Tebrizî Şerhleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

AYTEKİN, Ülker, “Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi”, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, 2002.

BAŞTÜRK, Orhan, “Sürûî’nin Mesnevî Şerhi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 1997.

CANPOLAT, Hülya, “Sa’dî’nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi”, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, 2006.

CEYHAN, Semih, “İsmâil Ankaravî ve Mesnevî Şerhi” (Basılmamış Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi, Bursa 2005.

KÖSE, Davut, “Mehmed Murad Nakşibendî Dîvânı”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

KUNT, İbrahim, “Mesnevî Sözlükleri ve Abdullatif B. Abdullah’ın Letâ’if’ül-Lugâti”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 1996.

MENGÜÇ, Hilal Tuğba, “İlmî Mehmed Dede’nin Cezire-i Mesnevî Şerhi”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Üniversitesi, İstanbul 2005.

SEVGİ, H. Ahmet, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde Devrin Örf ve Âdetleriyle İlgili Bilgiler”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1982.

ŞİMŞEKLER, Nuri, “Abidin Paşa ve Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 1992.